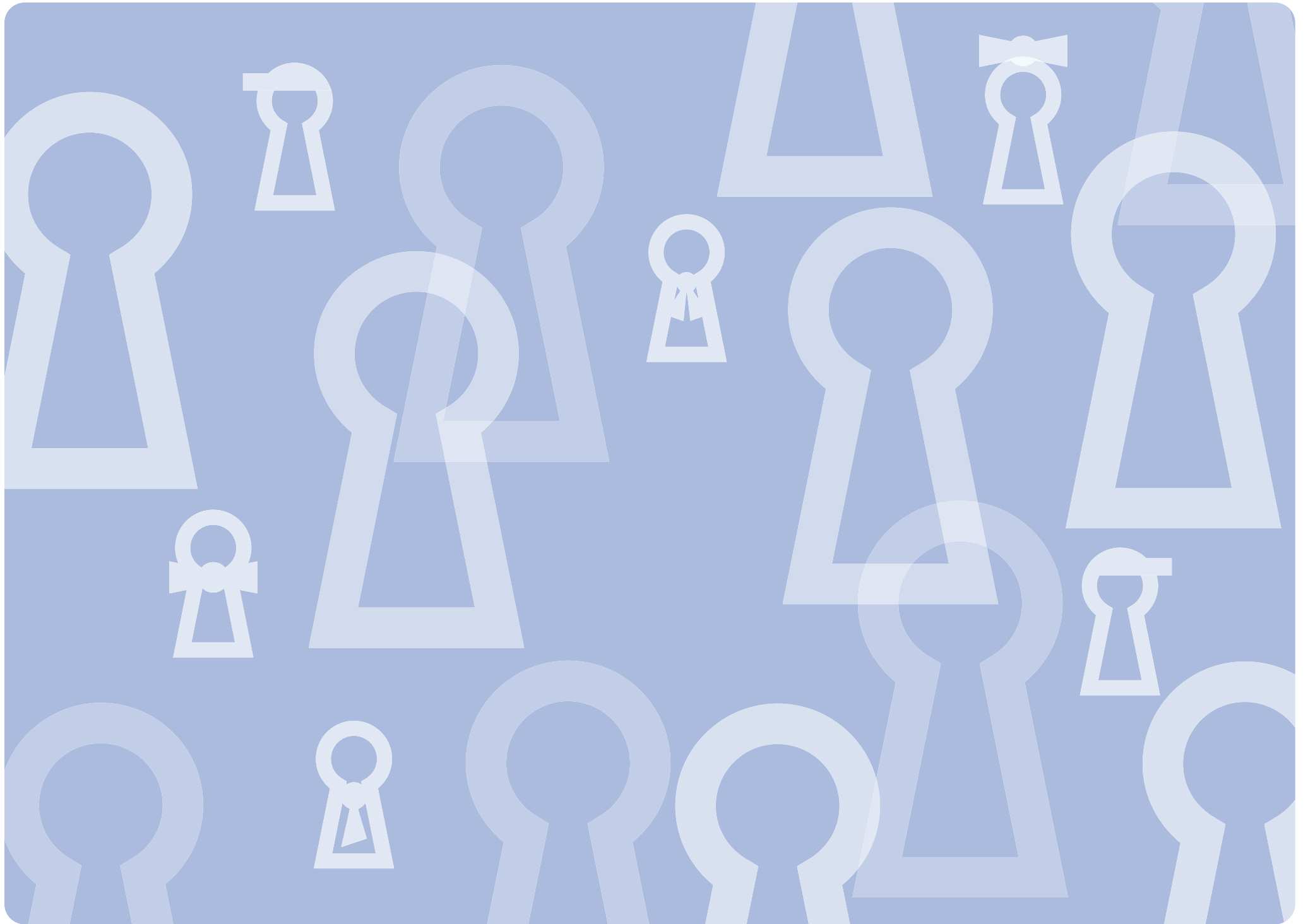

Hodnotové orientace dětí

ve věku 6–15 let

Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let

Výzkumný tým:

Mgr. Miroslav Bocan, garant výzkumu, NIDM

Mgr. Hana Maříková, výzkumná pracovnice, NIDM

Mgr. Adam Spálenský, výzkumný pracovník, NIDM

Konzultanti výzkumu:

Doc. PhDr. Lenka Šulová, CSc., FF UK

Mgr. Pavel Černý, Sociores

Mgr. Jiří Zajíc, NIDM

Recenzentka:

PhDr. Jana Duffková, CSc., FF UK

Obsah			
1. Úvod	7		
2. Pozadí výzkumu	9		
3. Teoretická a metodologická východiska výzkumu	11		
3.1. Cíle výzkumu	11		
3.2. Hypotézy, výzkumné otázky	11		
3.3. Teoretická východiska a návaznosti	12		
3.4. Hodnoty	14		
3.4.1. Morálka a její vývoj	16		
3.5. Klíčové kompetence	19		
3.6. Metodologie	19		
3.6.1. Kvantitativní část	19		
3.6.2. Kvalitativní část	20		
3.6.3. Terminologie	21		
4. Analýza	22		
4.1. Popis složení souboru	22		
4.1.1. Kvantitativní část	22		
4.1.2. Kvalitativní část	24		
4.2. Rodina	25		
4.2.1. Rodina jako základní referenční skupina dítěte	25		
4.2.2. Stav v rodině	25		
4.2.3. Vzdělání rodičů	27		
4.2.4. Situace v rodině	29		
4.2.5. Vlastnictví předmětů	32		
4.2.6. Vlastnosti rodičů	35		
4.2.7. Postoje rodičů	39		
Výsledky faktorové analýzy postojů rodičů	42		
Grafy průměrů faktorových skóru, děti 10–15 let	43		
4.2.8. V čem rodiče děti ovlivňují	44		
4.2.9. Co změnit v rodině	47		
4.2.10. Čas trávený s rodiči	51		
4.2.11. Shrnutí kapitoly o rodině	58		
4.3. Škola	60		
4.3.1. Děti a jejich vztah k pedagogům	61		
4.3.2. Situace ve škole	64		
4.3.3. Shrnutí kapitoly o škole	67		
4.4. Volný čas	69		
4.4.1. Volný čas trávený neorganizovaně	70		
Všední den	70		
Víkend	74		
Výsledky faktorové analýzy trávení volného času (děti 10–15 let)	76		
Grafy průměrů faktorových skóru, děti 10–15 let	78		
S kým děti tráví volný čas ve všední den?	80		
S kým děti tráví volný čas o víkendu?	84		

		OBSAH	
4. 4. 2. Kamarádi	86	4. 5. 8. Životní aspirace	145
Jací kamarádi rozhodně nejsou?	87	4. 5. 9. Obavy z budoucna	148
V čem kamarádi ovlivňují	89	4. 5. 10. Shrnutí kapitoly o hodnotách a životních postojích	151
Co děti s kamarády ve volném čase dělají?	90	5. Závěry	155
4. 4. 3. Média	92	5.1. Role klíčových hráčů v životě dnešních dětí	155
Děti a televize	93	5.2. Zjištění výzkumu ve vztahu k hypotézám	159
Děti a internet	95	5.3. Využití	160
Zákazy a doporučení	97	6. Seznam grafů	162
4. 4. 4. Organizovaný volný čas	102	7. Seznam tabulek	167
4. 4. 5. Nuda	110	8. Seznam použité literatury a dalších zdrojů	169
4. 4. 6. Shrnutí kapitoly o volném čase	113	8.1. Internetové zdroje	171
4.5. Hodnoty, vzory a životní postoje	118	8.2. Vybrané použité výzkumy a výzkumné zprávy	171
4. 5. 1. Vývoj norem chování a morálního uvažování od školního věku po dospívání	118	8.3. Související legislativa a koncepční materiály	172
4. 5. 2. Životní priority	120		
Výsledky faktorové analýzy životních priorit (děti 10–15 let)	122		
4. 5. 3. Vzory a idoly	125		
4. 5. 4. Proč si děti váží svého vzoru/idolu?	130		
4. 5. 5. Co by děti udělaly s 10 000,- Kč?	132		
4. 5. 6. Tolerance	136		
Lhaní a kouření	138		
4. 5. 7. Pocity štěstí v životě	141		

1. Úvod

V České republice jsou realizovány statisticky podložené sociologické výzkumy o dětech a mládeži¹, z nichž většina má jeden společný rys: zkoumají především jednu vybranou dílčí otázku (podle zájmu zadavatele) a vesměs se zaměřují na získání základního popisu situace. Často jsou orientovány na tržní chování dětí a mládeže. Řada z nich však jen zřídka opouští popisnou rovinu zkoumané reality – tedy „jak to vypadá“ – a neklade si za cíl zjistit a interpretovat „proč to tak vypadá“ a jaký by bylo možno učinit závěr pro ty instituce, které rozhodujícím způsobem ono „proč“ v životě dětí a mladých lidí generují. Záměrem námi realizovaného výzkumu bylo právě v tomto směru pokročit. Tedy pokusit se „*podívat pod povrch*“ a zjistit, jaké faktory a v jaké míře podstatně spoluurčují život dítěte.

Jsme přesvědčeni, že tento výzkum umožní vést kompetentní společenskou diskusi o stavu mladé populace a poskytne zejména výchovným institucím poznatky, které povedou k jejich efektivnějšímu a synergickému působení.

---

¹Die Úmluvy o právech dítěte (zákon 104/1991 Sb.) je za dítě považována každá lidská bytost mladší osmnácti let. V ČR zákon o mládeži není dosud implementován, většina zemí EU se shoduje na konsenzu, že za mládež je považována populace ve věku 15–26 let (v posledních letech až 30 let).

2. Pozadí výzkumu

Výzkum vznikl v rámci projektu **Klíče pro život – Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání¹** (dále jen KPŽ), který se zabývá systémovou podporou volnočasových aktivit dětí a mládeže v oblasti zájmového a neformálního vzdělávání, cíleným rozvojem jeho forem a obsahu, a to ve vazbě na strategické dokumenty České republiky a Evropské unie, aktuální potřeby cílových skupin, naplňování školského zákona², koncepci státní politiky³ a rámcové vzdělávací programy.

---

¹Klíče pro život – rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání. Projekt Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, číslo projektu CZ.1.07/4.1.00/06.0011. Projekt realizuje od 1. 4. 2009 Národní institut dětí a mládeže (NIDM) ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Více na www.kliceprozivot.cz.

²Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Viz <http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>

³Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007–2013, oficiální dokument MŠMT viz http://www.msmt.cz/uploads/soubory/mladez/Koncepce_last_version.doc

3. Teoretická a metodologická východiska výzkumu

3.1. Cíle výzkumu

Výzkumný projekt se zaměřuje na zjišťování hodnotových orientací u dětí ve věku 6–15 let.

Ústřední roli tu samozřejmě hraje rodina – jak ta, v níž dítě či dospívající právě žije, ale i ta, kterou jednou sám založí a o níž zatím jen přemýšlí. Jaký chce být partner a jaký rodič? A chce jím být vůbec? Bylo pro nás velmi důležité zjistit, jaký ideál rodiny mají naše děti (a proč). Neméně významný je svět kamarádů, party, oddílů, třídy. Ani v těchto oblastech jsme dosud mnoho nevěděli (kromě toho, že právě kamarádství je pro naprostou většinu dětí ústřední hodnotou). V neposlední řadě jde také o širší vztahové okruhy, vztahy k autoritám, k idolům, ke vzorům.

Šetření bylo rozděleno na pět tematických okruhů: 1. rodina, 2. škola, 3. volný čas, který se ovšem dělí na další podoblasti: volný čas trávený individuálně, s rodiči, kamarády a volný čas trávený organizovaně v instituci pro zájmové či neformální vzdělávání (instituce poskytující volnočasové aktivity), a 4. média, přičemž tyto fenomény, jež patří mezi základní socializační činitele, ve výzkumu nazýváme tzv. „klíčovými hráči“ v životě dětí. Pátá část výzkumu je věnována hodnotám a životním postojům dětí.

Cíle šetření je ovšem třeba vnímat ve dvou rovinách. V první řadě bylo naším úkolem získat komplexní soubor aktuálních empirických dat o životě dnešních dětí potřebných především pro realizátory projektu

Klíče pro život, zejména pak pro tvůrce vzdělávacích programů v oblasti průřezových témat.¹ Abychom těmto pracovníkům zajistili dostatečné množství přehledného materiálu využitelného pro jejich činnost, bylo samotným cílem výzkumu zjistit:

1. jakou roli zmínění klíčoví hráči hrají v životě dětí;
2. jak velký podíl má ten který z nich na formování osobnosti dítěte;
3. jaký k nim mají děti vztah a jaké preference jim přidělují;
4. jak tráví volný čas;
5. jaké jsou hodnoty a životní postoje dnešních dětí, jak jsou se svým životem spokojeny a co od něj skutečně očekávají.

Ve výzkumu byly tedy zkoumány postoje ke klíčovým hráčům a jejich vnímaná důležitost v životě, dále postoje k životu samému, ale i časové dotace nejrůznějších každodenních i méně běžných činností.

Výstupy z výzkumu mají ale mnohem variabilnější využití. Na základě předvýzkumu a rešerší před samotným zahájením výzkumného šetření jsme zjistili, že data takovéto povahy v naší společnosti celkově chybí. Pracovat tak s nimi mohou nejen pracovníci projektu Klíče pro život, pro které byl výzkum primárně realizován, ale využívat je může i další odborná a laická veřejnost, která s dětmi a mládeží pracuje. Za jejich pomoci pak také může být zahájena debata o problematice dětí a mládeže a na jejím základě mohou být systematicky připravovány podklady využitelné při sestavování návrhů na pozitivní legislativní opatření v této oblasti.

¹Využití výsledků výzkumu bude samozřejmě mnohem rozsáhlejší. Pracovat by s nimi měli všichni pracovníci s dětmi a mládeží a další odborná i akademická veřejnost. Více viz kapitola 5. Závěry.

3.2. Hypotézy, výzkumné otázky

Díky širokému okruhu odborníků, kteří se na přípravě výzkumu alespoň drobným příspěvkem podíleli, komplexnosti sledované problematiky a uplatněnému interdisciplinárnímu přístupu bylo před samotným šetřením i v jeho průběhu formulováno relativně mnoho pracovních hypotéz a výzkumných otázek. Při konstrukci výzkumných nástrojů jsme se pokoušeli zohlednit co nejvíce z nosných návrhů při vědomí, že realizovat výzkum v plné šíři podnětů prostě není technicky ani metodologicky možné. Níže uvádíme výčet primárních hypotéz a výzkumných otázek, které jsme se výzkumem snažili ověřit či zodpovědět:

1. Hodnotový svět dětí je zásadně určován životním stylem rodiny a ten je dán jejím socioekonomickým statusem a vzděláním rodičů.
2. Důležitost „klíčových hráčů“ se proměňuje s věkem – pro nejmladší kategorii dětí jsou nejdůležitější rodiče, s přibývajícím věkem výrazně stoupá vliv kamarádů a médií.
3. Děti z rodin s vyšším socioekonomickým statusem a děti rodičů s vyšším vzděláním tráví volný čas aktivněji a organizovaněji.
4. Děti, které aktivně tráví volný čas v organizacích poskytující zájmové či neformální vzdělávání (organizované volnočasové aktivity v kroužcích, oddílech, klubech apod.), jsou v běžném životě subjektivně šťastnější a spokojenější.
5. Děti většinou verbálně zastávají „správné“ chování a hodnoty (lhát je vždy špatné apod.), nicméně s věkem dochází k relativizaci těchto norem (lhát je špatné, ale jsou výjimky...).

6. Životní priority dětí se odvíjejí od vzdělání jejich rodičů a socioekonomického postavení rodiny – děti rodičů s vyšším vzděláním a z rodin s vyšším socioekonomickým postavením se staví k životu pozitivněji a aktivněji.
7. Čím je dítě starší, tím se zvyšuje míra jeho autonomie.
8. Stoupá důležitost internetu a dalších komunikačních nástrojů v životě dětí. Čím je dítě starší, tím spíše se jich na rozdíl od televize nechce vzdát.
9. S věkem se mění postoje dětí k učitelům a k prostředí školy obecně. Čím je dítě starší, tím méně pozitivně nahlíží na školu a vyučující pro něj stále méně představují zdroj jistoty a poznání.

3.3. Teoretická východiska a návaznosti

Výzkum Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let je tematicky velmi rozsáhlý, kladoucí si relativně vysoké ambice. Proto bylo ke spolupráci v první řadě přizváno několik odborníků: psycholog PhDr. Jeroným Klimeš, Ph.D. (poradce ombudsmana, Univerzita Karlova), sociolog Doc. Milan Tuček, CSc. (Sociologický ústav AV ČR, Univerzita Karlova), MUDr. Eva Vaníčková (Výbor pro práva dětí, Univerzita Karlova), sociolog Mgr. Pavel Černý (Sociores).

Se všemi jmenovanými byla postupně konzultována problematika života dětí a mládeže a metodologie výzkumu, byly sumarizovány tematické okruhy, na základě kterých byly sestaveny hypotézy a konstruovány výzkumné nástroje.

Tento výzkum je specifický mimo jiné tím, že:

1. zkoumá celý školní věk dětí současně s důsledným přihlédnutím k věkovým specifikům;

2. se snaží o zodpovězení otázek týkajících se nejen popisu hodnotového světa dětí a mládeže, ale též důvodů, které k němu vedou, i důsledků, které z toho plynou pro jejich „životní scénáře“.

Úvodní část výzkumu věnovaná rešerším odborné literatury a již realizovaným výzkumům v dané oblasti byla zvláště rozsáhlá, neboť zahrnula prakticky všechny důležité české výzkumy dětí a mládeže za posledních 20 let i některé výzkumy hodnotových orientací dospělé populace:

Předně šlo o **mezinárodní srovnávací výzkumy** zabývající se hodnotami a politickými orientacemi obyvatel jednotlivých zemí Evropy i dalšího světa (*The European Social Survey ESS, European Values Study EVS a Word Values Survey WVS*). Tyto výzkumy nejsou zaměřeny na děti a mládež, ale na populaci v produktivním věku, proto bylo především čerpáno z jejich metodologického ukotvení a výzkumných nástrojů (dotazníků). Další skupinu využitých výzkumů představovaly **práce Petra Saka**. *Mládež ČR na prahu třetího tisíciletí* (IDM, 2000) nepodává vyčerpávající popis, ale dobře zvýrazňuje základní změny a trendy ve vývoji mladé generace dokladované daty orgánů státní správy a na základě sond a výzkumů realizovaných převážně (tehdy) Institutem dětí a mládeže. Vzhledem k výše uvedenému i faktu, že výzkum nebyl zaměřen na děti, byla jeho využitelnost pro naše účely omezená. Důležitým zdrojem byla pro nás odborná publikace *Mládež na křižovatce* (Sak, Saková, 2004), která vychází z 38(!) výzkumů věnovaných mládeži. Dílo obsahuje mnoho popisných statistických údajů, ale opět se mívá s naší cílovou věkovou skupinou, tedy je zaměřeno na mladé lidi ve věku 15–30 let.

Dlouhodobé výzkumy ELSPAC – FSS MU Brno (započatý v roce 1997 a vrcholící v letech 2004–2006) – komplexní výzkum zaměřený na děti ve věku 11 a 13 let, jehož výsledky byly publikovány jednak knižně (Radka Michalčáková: *Strachy v období rané adolescence*, Lenka Lacinová, Petr Macek: *Vztahy v dospívání*, Vladimír Smékal, Lenka Lacinová, Lubomír

Kukla: *Dítě na prahu dospívání*, Ivo Plaňava, Milan Pilát: *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, Vladimír Smékal, Petr Macek: *Utváření a vývoj osobnosti*), jednak dílčí témata byla publikována i formou internetových prezentací (např. Petr Macek, Jan Širůček: *Percepce rodičovského chování a její souvislost se sebehodnocením*, Jan Mareš a spol.: *Způsoby zvládání zátěže v adolescenci*). Díky tomu měl náš výzkumný tým k dispozici nejen syrová data, ale i jejich zevrubnou interpretaci. To nám umožnilo s mnohem větší jistotou určit zacílení našeho výzkumu.

Výzkumy společnosti MEDIAN pro organizaci Junák – svaz skautů a skautek ČR z let 2000 až 2003 – kromě standardního šetření hodnotových orientací (včetně srovnání skautů různých věkových skupin s běžnou populací) jsme měli k dispozici i záznamy z několika focus groups sezení. Výzkumy zadávané českou pobočkou **UNICEF** – šlo zejména o dvojí srovnávací výzkum dětí a mladých lidí *Mladé hlasy* (2001 a 2008), z nichž zejména ten druhý (realizovaný Factum Invenio, s. r. o.) přinesl řadu odpovědí týkajících se konkrétního života dětí a mládeže. Nezanedbatelným zdrojem byly i dva komerčně pojaté výzkumy – společnosti **Henkel – Ogilvy** v rámci projektu *Není nám to jedno* (2005) a společnosti **Millward Brown** v projektu *České děti 2004*, které se zabývaly preferencemi dětí ve věku 7 až 14 let a jejich průmětem do spotřebního chování. Specifickým a důležitým zdrojem zejména z hlediska inspirace byla publikace týmu **CESES FSV UK** *Inventura hodnot* (Libor Prudký a kol., 2009).

Během přípravy výzkumu, ale i v období zpracovávání dat pracoval výzkumný tým i s další odbornou literaturou, především z oblasti psychologie. Jenom namátkou uvádíme například: Nicky Hayesová: *Základy sociální psychologie*; Marie Vágnerová: *Vývojová psychologie*; Jan Čáp: *Psychologie výchovy a vzdělávání*; Zdeněk Helus: *Psychologie*; Petr Macek: *Adolescence*; Lenka Šulová, Ilona Gillernová: *The Individual and the Process of Socialisation in the Environment of Current Society*

a další. Kompletní výčet použité literatury je uveden v závěrečné kapitole výzkumné zprávy „Seznam použité literatury a dalších zdrojů“.

Konečně byly samozřejmě využity výzkumy uložené v Národním registru výzkumů o dětech a mládeži² (NRVDM) jako například: *Aktuální problémy mladých lidí v ČR* (NIDM, 2006), *Mládež v České republice* (IDM, 1996), *Mládež ČR na prahu třetího tisíciletí* (IDM, 2000), *Děti, mládež a volný čas* (IDM, 1997) a mnohé další. Využity byly také závěry z výzkumu *Zdravé klima v zájmovém a neformálním vzdělávání*, který byl realizován právě pro projekt KPŽ.

Specifikem výzkumu *Hodnotové orientace dětí a mládeže ve věku 6–15 let* bylo nejen to, že navazoval na řadu výzkumů předchozích (a mohl se proto pokusit o kvalitativní posun ve směru hledání příčin zastávaných hodnotových preferencí), ale vycházel ze záměru, který se zrodil už v roce 2004 (v návaznosti na výzkumy Junáka) na půdě České rady dětí a mládeže (ČRDM). Pro tak ambiciózní výzkum ovšem nedisponovala ČRDM dostatkem lidských ani finančních kapacit, a proto se obrátila s návrhem spolupráce právě na NIDM. Výsledky několikaleté spolupráce a přípravy jsme tak mohli plně využít při designování tohoto výzkumu. To také částečně osvětluje velmi rozsáhlou rešeršní přípravu i celkový záběr výzkumu.

Vazbu mezi dosavadními výzkumy a námi koncipovaným výzkumem pak může za všechny dokumentovat následující příklad: Ve výzkumu *Aktuální problémy mladých lidí v ČR* (NIDM, 2006), jsou rozsáhle prezentovány názory mladých lidí na zdraví, životní prostředí, vztah k EU. Tyto relace jsou tam zkoumány především prostřednictvím otázek „**Myslíte si, že...?**“. Kapitola věnovaná způsobu trávení volného času již zkoumá konkrétní fakta jako „**S kým...?**“, „**Jak...?**“, „**Jak často...?**“ atd. Tato data jsme využili pro konstrukci jedné z hypotéz našeho výzkumu, která zní

²Dostupné na www.vyzkum-mladez.cz, registr spravuje MŠMT prostřednictvím Národního institutu dětí a mládeže.

„Děti, které tráví čas v organizovaných volnočasových aktivitách, jsou v běžném životě úspěšnější a šťastnější“. Jí pak odpovídaly některé námi navržené otázky kvantitativní části výzkumu a zejména byla testována ve focusových skupinách kvalitativní části. A následně můžeme námi získaná data komparovat s daty získanými právě z výzkumu zaměřeného na hodnoty dětí.

3.4. Hodnoty

Studium hodnotových orientací člověka, jeho životních postojů a preferencí je jednou z nejsložitějších a nejkompexnějších oblastí, na kterou se lze ve společenskovědním výzkumu zaměřit. Situace je ještě komplikovanější v případě, kdy se cílovou skupinou stávají právě děti a mladí lidé, jejichž osobnost se stále dynamicky vyvíjí a podléhá mnoha vnějším tlakům a vlivům a zároveň také vnitřním biologickým zákonitostem. Studium této problematiky také ztěžuje nejednotné vymezení základních pojmů a velké množství definic a teorií, které jsou s touto oblastí spojeny.

Hodnotovou orientací většinou rozumíme hierarchicky uspořádanou soustavu hodnot, která se vytváří v průběhu života. Některé hodnoty jsou dominantní a mohou celou orientaci ovládat. Tento systém je závislý na dalších zkušenostech individua a může se i dramaticky měnit.³ Hodnotová orientace nebo zaměřenost je vnímána jako „*selektivní přístup k jednotlivým aspektům, předmětům a jevům životní reality*“ (Mikšík, 2001, s. 73).

Ve studii *Inventura hodnot*, kterou nám se svým kolektivem nabídl Libor Prudký v roce 2009, se můžeme dočíst o pěti základních konceptech hodnot, ovšem jejich uspořádání je velmi různorodé a protichůdné.

³Více viz např. Velký sociologický slovník, 1996; Nakonečný, 1995; Mikšík, 2001.

1. **Hodnoty jako zvláštní vlastnosti skutečnosti:** hodnoty nejsou dílem člověka, existují objektivně, ale prožíváme je subjektivně. Tedy naše cítění hodnot je relativní. *„Tím lze vysvětlit, proč absolutní hodnota může být prožívána různými subjekty nestejně nebo může představovat vyšší či naopak nižší hodnotu“.*
2. **Hodnoty jako produkt subjektivního vztahu ke skutečnosti,** přičemž o tom, co jsou hodnoty, rozhoduje subjekt sám. Hodnoty nejen objevuje, ale i tvoří.
3. **Hodnoty jako produkty náboženskosti** – mají dlouhou tradici. *„Přijetí či nepřijetí takto chápaných hodnot je zdrojem smyslu a spásy člověka i celého lidského společenství.“*
4. **Hodnoty jako součást biologických dispozic člověka** (Freudův koncept): *„Emocionální a volní složky vědomí, to vše vyvěrá z pudů a stává se zdrojem aktivit. Naplňováním (aktivizací) pudů se tvoří hodnoty“.*
5. **Hodnoty jako nástroj a výsledek skupinové kontroly** – chování jedince musí odpovídat zájmům skupiny. *„Jestliže jedinec působí pro skupinu prospěšně, náleží mu sociální odměna, pokud ne, skupina jej trestá. Odměna stimuluje jedince k žádoucím hodnotám, trest vytváří mechanismy seberegulace a příslušné pocity studu“* (Prudký, 2009, s. 25–27).

Na problematiku hodnotových orientací a jejich typologií se zaměřuje především psychologie. Řada odborníků z tohoto oboru se snažila vymezit několik základních typů hodnotových orientací, které odpovídají odlišným osobnostním charakteristikám. Jedním z nich byl E. Spranger⁴, který uvádí, že osobnost jako celek je možno charakterizovat na základě toho, ke kterému z typů hodnotové orientace směřuje. Tohoto systému využil

⁴Více viz Mikšík, 2001, s. 76.

G. W. Allport⁵, který hodnoty pojímá jako základní přesvědčení člověka o tom, co je a co není v životě skutečně důležité. Hodnoty nepojal na rozdíl od Sprangera jako typologii lidí, ale jako systém, který vystupuje v životě člověka v odlišném strukturálním zastoupení. Pro měření hodnotových orientací společně s Vernonem a Lindzeyem vypracovali dotazník. Osobnostní systém motivací a to, jak se jedinec projevuje, rozdělili do šesti tendencí. Na Sprangerovu koncepci a Allportovy výzkumy dále navázal L. V. Gordon⁶, který vymezil šest základních intererpersonálních hodnot osobnosti: podpora, konformita, uznání, nezávislost, benevolence, vůdcovství a na ně navazujících 6 typů osobností:

1. **Osobnost teoreticky orientovaná** – (popisována v podobě empirického, racionálního a kritického intelektuála) vykazuje vysokou tendenci k nezávislosti a vůdcovství.
2. **Osobnost ekonomicky orientovaná** – (charakterizována v podobě „typického amerického podnikatele“) vykazuje vysokou tendenci být uznávána.
3. **Osobnost sociálně orientovaná** – (popsaná v pojmech altruisty a filantropa) vykazuje vysoké skóre na škále benevolence.
4. **Osobnost esteticky orientovaná** – (charakterizovaná individualismem) vysoce skóruje v tendenci k nezávislosti.
5. **Osobnost politicky orientovaná** – (s typickým sklonem vyhledávat osobní moc a vliv) vykazuje vysokou tendenci k vůdcovství.
6. **Osobnost nábožensky orientovaná** – vykazuje vysokou tendenci ke konformitě a k benevolenci.

⁵Tamtéž

⁶Tamtéž

Na toto pojetí hodnotových orientací navazuje řada dalších zejména psychologických výzkumů osobnosti, které se ovšem zaměřují především na dospělou populaci. V českém prostředí zkoumal preference jednotlivých hodnot mezi mladou generací ve věku 15–30 let například Petr Sak (Sak, 2000, s. 78–101). Vycházel zejména z dat získaných v rámci výzkumného šetření organizovaného v roce 1996 a na základě výsledků faktorové analýzy získal 7 faktorů vyjadřujících obecnější hodnotovou orientaci. Jedná se o:

- 1. Egoisticko-materialistickou hodnotovou orientaci** tvořenou hodnotami jako majetek, plat, společenská prestiž, soukromé podnikání, úspěch v zaměstnání.
- 2. Profesně-rozvojová hodnotová orientace**, kterou tvoří hodnoty vzdělání, rozvoj vlastní osobnosti, zajímavá práce, úspěšnost v zaměstnání. Nositelé této orientace mají tvořivý a aktivní přístup k životu.
- 3. Reprodukční hodnotová orientace.** Tento faktor je sycen hodnotami jako životní partner, rodina a děti a láska.
- 4. Globální hodnotová orientace** je tvořena hodnotami jako zdravé životní prostředí, mír a zdraví.
- 5. Liberální hodnotová orientace** je sycena hodnotami jako svoboda, demokracie a soukromé podnikání.
- 6. Sociální hodnotová orientace** je vyjádřena hodnotami jako veřejně prospěšná práce, politická angažovanost, společenská prestiž a být užitečný druhým lidem.
- 7. Hédonistická hodnotová orientace** je vytvářena hodnotami jako koníčky a zájmy, přátelství, láska. Tato orientace je jistou alternativou k orientacím na rodinu, společnost, hromadění majetku i profesi.

Sak dále analyzuje, jak jsou rozloženy jednotlivé hodnotové orientace mezi mladou generací ve věku 15–30 let. Nejsilnější pozice jsou připisovány orientaci globální, dále orientaci reprodukční, hédonistické, profesně rozvojové, následuje orientace liberální, egoisticko-materialistická. Poslední místo zaujímá s odstupem orientace sociální. Autor v dalších kapitolách popisuje, jak se orientace vyvíjí vzhledem k věku a životním fázím, jaké jsou generační proměny a jak se odlišují jednotlivé skupiny dle různých sociodemografických a dalších charakteristik, jako je velikost lokality, rodinný stav, výše příjmu a náboženská příslušnost.⁷ Přestože je možné se domnívat, že řada hodnotových preferencí zůstala i během posledních 15 let stabilní, předpokládáme, že hodnotový žebříček následující mladé generace mohly významně ovlivnit další společensko-politické změny, rozmach konzumní společnosti a také rozvoj nových technologií a komunikačních možností.

Zkoumání této problematiky na cílové skupině dětí je ještě značně komplikovanější. I přesto, že velká pozornost byla věnována formulaci otázek pro odlišné věkové skupiny, je možné se domnívat, že některé proměnné mohou být dětmi vnímány zcela odlišně než dospělými a také volba odpovědí u některých otázek může být ovlivněna očekáváními ze strany okolí a jistou mírou stylizace, které se ovšem nevyhneme ani v případě šetření na dospělé populaci. Vzhledem k zaměření našeho výzkumu a zvoleným metodám v kvantitativní části šetření nebylo možné definovat a také blíže popsat typologie hodnotových orientací podobným způsobem, přesto jsme se, jak možno se v další části zprávy dočíst (viz kapitola 4.5 Hodnoty, vzory a životní postoje), pokusili pomocí faktorové analýzy určit několik základních typů životních priorit, tj. to, co děti a mladí lidé označují ve svém životě za důležité.

⁷Více viz Sak, 2000, s. 63–101.

3. 4. 1. Morálka a její vývoj

Jednou z klíčových součástí vývoje dětské osobnosti je schopnost naučit se rozlišovat a posuzovat, co je dobré, správné, spravedlivé, a naopak, co je zlé, špatné a nespravedlivé. I když se náš výzkum významně nezaměřoval na motivace lidského jednání, ale spíše na postoje a míru tolerance k určitým společenským jevům, je právě dosažené stádium morálního vývoje jedince a s ním úzce propojená oblast motivací k **prosociálnímu jednání**⁸ důležitým faktorem formujícím hodnotové orientace dětí a mladých lidí. I když řada autorů⁹ upozorňuje na to, že hodnoty, jež dítě interiorizovalo, a postoje, které zaujímá, nemusí vždy korespondovat s reálným jednáním a chováním, přesto se významnou měrou podílí na tom, jak vnímá své nejbližší i vzdálenější sociální okolí.

Podobně také pojem **morálka** není vnímán jednotně, nejčastěji je popisován jako „*soubor hodnot, norem a vzorů chování*“, které regulují vztahy mezi jednotlivci, jednotlivcem a skupinou i mezi skupinami navzájem. „*Morálka také bývá charakterizována jako schopnost rozlišovat dobro a zlo a v těchto intencích jednat*“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 648).

Morální vývoj jedince je zcela jistě mnohem problematičtější než vývoj kognitivní¹⁰ a zejména než vývoj fyzický. Sociální normy, etické principy, zákony, hodnotové systémy jsou dítěti předávány přímo, záměrným výchovným působením, a také nezáměrně – nepřímým působením sociálního prostředí, v němž žije. Dítě si je tedy postupně osvojuje

⁸Termínem prosociální chování je označován „specifický typ lidského chování, které sleduje fyzické, psychické, morální nebo materiální dobro jiné osoby nebo skupiny a v němž je vlastní individuální nebo skupinový zájem podřízen zájmu jiných osob, skupin, společenství, institucí nebo velkých sociálních skupin, jako je třída nebo národ. Je spojeno s ochotou sdílet cíl, utrpení, frustraci nebo smutek, avšak při současném zachování vlastní identity. Vnějšíkově je prosociální chování charakterizováno tím, že subjekt neočekává žádnou vnější, zejména materiální odměnu.“ (Velký sociologický slovník, 996, s. 408).

⁹Např. Lapière in Hayesová, 2003.

¹⁰Kognitivním vývojem rozumíme postupnou proměnu uvažování, způsobu zpracování informací a řešení problémů (Vágnerová, 2008, s. 46–48).

nejprve prostřednictvím rodičů, dalších klíčových osob, vrstevnické skupiny a později také působením obecnějších sociokulturních vlivů jako jsou zejména masmédiá (Prokopová, 2006).

Jednou z prvních teorií, která akcentuje vývoj osobní morálky, byla již Freudova koncepce členění mentálního aparátu na ID, Ego a Superego.¹¹ Dalším, kdo se zabýval morálním vývojem a vycházel při tom zejména z intenzivního zkoumání dětského myšlení, byl švýcarský psycholog **Jean Piaget**, který proslul zejména svojí teorií kognitivního vývoje.¹² Piaget odlišuje dvě stádia morálního vývoje dítěte:

- 1. Heterogenní morálka** je charakteristická tím, že chování dítěte podléhá vnější kontrole a odvíjí se od systému sankcí. Chování dítěte je tedy určováno především příkazy, zákazy a omezeními ze strany druhých, zejména rodičů a dalších klíčových osob. Vlastní jednání (i jednání druhých) je posuzováno podle toho, jak se k němu staví právě tito dospělí. Piaget v této souvislosti mluví o morálním realismu.
- 2. Morálka autonomní**, která odpovídá začátku školního věku (7–9 let). Dítě hodnotí určité jednání jako správné či nesprávné bez ohledu na autoritu dospělého. V této době je již s normami natolik identifikováno, že se podle nich chová, aniž by je někdo kontroloval (Piaget, Inhelderová, 1997, s. 110–116).

¹¹Více viz např. Drapela, 1997.

¹²Piaget předpokládal, že vývoj dítěte je podmíněn na jedné straně vnitřními, vrozenými předpoklady a na straně druhé vnějšími vlivy, které působí společně. Vrozené dispozice, a následně také dosažená vývojová úroveň, vymezují, jak bude dítě chápat okolní svět a jak na něj bude reagovat. Piaget definoval pět základních etap kognitivního vývoje. Každá z nich je charakterizovaná určitým přístupem k poznávání. Jedná se o: Senzomotorické stádium: od narození do 2 let života (dítě poznává svět pomocí smyslového vnímání a motorických dovedností). Symbolické a předpojmové myšlení: od 2 do 4 let (spojené s rozvojem jazyka, dítě ví, že určité symboly mohou představovat něco jiného). Názorné intuitivní myšlení: od 4 do 7 let (egocentrické dětské uvažování, zjevná podoba okolního světa je pro děti dominantní). Konkrétní logické operace od 7 do 11 let (respektování základních zákonů logiky a vázanost na konkrétní skutečnost). Formální logické operace: od 11 let až 12 let (abstraktní myšlení, schopnost uvažovat i hypoteticky o možnostech, které reálně neexistují). (Vágnerová, 2008, s. 46–48)

Dalším, kdo se zabýval psychologickými aspekty morálky a rozvinul Piagetovu koncepci, byl americký vývojový psycholog **Lawrence Kohlberg**, jehož koncepce morálního vývoje vychází a navazuje zejména na závěry J. Piageta. Kohlberg zastával názor, že kognitivní vývoj je nezbytnou podmínkou vývoje morálního, ale pokud jedinec dospěl do vyššího stádia kognitivního, neznamená to ještě, že dosáhl také vyššího stupně morálky. Kohlberg definoval celkem šest hlavních etap vývoje morálky (seskupených do tří obecnějších kategorií). Jednotlivé etapy vyjadřují vztah jedince k normám. Při konstrukci stádií vycházel zejména z jednání jedince v interní konfliktní situaci a osobám, které mu posloužily jako pokusné, předkládal tzv. morální dilemata ve formě krátkých příběhů. Zároveň tvrdil, že nezáleží ani tak na tom, jaký názor nakonec pokusná osoba zaujme, ale spíše na tom, jakým způsobem k němu dospěla. Velmi stručně můžeme jednotlivá stádia popsat následujícím způsobem.¹³

- **Prekonvenční úroveň morálky** – odpovídá přibližně věku 2–7 let. Chování dítěte může být usměrňováno prostým upevňováním.

1. Orientace na trest a poslušnost – Hlavní motivací jednání jedince je vyhnout se trestu. Pokud je určité chování potrestáno, je považováno za špatné, a naopak. Zásadní roli tedy hraje důsledek chování, nikoli úmysl, který mu předcházela. Stádium je někdy označováno jako situačně vázaná morálka.
2. Pragmatická morálka – Za správné je považováno jednání, které uspokojuje vlastní potřeby. Mezilidské vztahy mají v tomto období pouze tržní povahu a jsou účelové. Stádium je také možno označit termínem naivní instrumentální hedonismus, popř. naivně egocentrickou orientací.

- **Konvenční úroveň morálky** – odpovídá přibližně věku 7–11 let

3. Orientace na souhlas ostatních – Dítě se chová podle toho, co za správné považují ostatní, chce plnit očekávání svých blízkých. Snaží se dodržovat jemu stanovené role. Objevuje v sobě schopnost rozeznat zájmy druhých a brát v úvahu i perspektivu ostatních. Tento stupeň může být ovšem typický i pro dospívající, kteří ač se projevují výstředním chováním nebo zevnějškem, paradoxně projevují konformitu se svojí vrstevnickou skupinou.

4. Orientace na právo a pořádek – Člověk v tomto stádiu se cítí být nekriticky podřízen svým závazkům, platným zákonům a zcela respektuje autority. Mluvíme o tzv. právním pozitivismu.

- **Postkonvenční úroveň morálky** – dosáhne pouze část dospělé populace.

5. Orientace na zákonné chování a sociální úmluvy – Správnost jednání je posuzována dle obecně přijímaných práv a standardů a cílem je dosáhnout co největšího užítku pro co nejvíc lidí. Na rozdíl od předchozího stádia právo stojí nad zákonem a člověk neslouží zákonu.

6. Orientace na všeobecně platné etické principy – jednání v tomto stádiu vývoje podléhá již pouze univerzálním principům spravedlnosti, lidské vzájemnosti, rovnosti práv a respektování důstojnosti každého jednotlivého člověka. Morálka se neopírá o nic konkrétního a je založena výhradně intuitivně. Toto stádium je někdy označováno jako univerzální etika.

Tato koncepce morálního vývoje vyvolala mezi odborníky rozsáhlou diskusi a také kritiku. Řada autorů (a především autorek¹⁴) poukázala na to, že existují rozdíly mezi mužskou a ženskou morálkou. To, že ženy dosahují

¹³Více viz např. Heidbrink, 1997; Prokopová, 2006; Vágnerová, 2008.

¹⁴Např. C. Gilliganová, 2001, nebo Bussey a Manganová, 1982.

nižšího skóre, není proto, že by byly méně morální, ale že kladou vyšší důraz na sociální aspekt situace.

V českém prostředí se vztahem mezi socializací a morálním vývojem dítěte zabývala mj. také Jarmila Kotásková¹⁵, která se také zasloužila o popularizaci Kohlbergových stádií morálního vývoje mezi českou odbornou veřejností. Kotásková dále upozorňuje na to, že morální usuzování je sice kognitivní a na intelektové kapacitě závislá složka morálního vývoje, nicméně důležitou roli hraje také sociální zkušenost (především v souvislosti s výchovou) a emocionalita jako silný motivační činitel. Konkrétní jednání se také odvíjí od charakteru situace, ve které se aktér nachází, a od role, kterou v ní sehrává. Tyto faktory mohou svým vlivem zcela převyšovat očekávanou úroveň vývoje či osobnostní charakteristiku. Ve vlastním longitudinálním výzkumu se autorka společně se svým týmem zaměřila na „otázky významu různých socializačních činitelů pro vývoje především těch sociálních charakteristik dětí, které směřují k morální autonomii a kompetenci“ (Kotásková, 1987, s. 89).

3.5. Klíčové kompetence

Vzhledem k výše uvedeným cílům výzkumu, jeho tematickému zaměření a povaze získaných dat jsme se rozhodli dílčí závěry jednotlivých kapitol, v případech, kdy to bylo možné, také porovnat s obsahem tzv. „klíčových kompetencí žáků“, které jsou zahrnuty v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV).¹⁶ Tyto klíčové kompetence by si žáci základních škol, zejména v průběhu druhého stupně školní docházky, měli osvojovat.

¹⁵Více viz Kotásková, 1987.

¹⁶Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – oficiální dokument Výzkumného ústavu pedagogického, Praha, 2007.

„Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělávání, spokojenému a úspěšnému životu a k posilování funkcí občanské společnosti“ (RVP ZV, 2007).

Cílem tohoto výzkumu sice nebylo zjišťovat jaké kompetence (a v jaké intenzitě) si děti v průběhu svého školního (formálního) vzdělávání osvojují, ale přesto data výzkumem získaná nám z části potvrdila, že řadu těchto kompetencí děti získávají v osobním životě – v rodině, v níž žijí, ve svém volném čase, ať jej tráví samy, s kamarády či organizovaně v zařízeních pro zájmové či neformální vzdělávání a konečně i v již zmíněné škole.

Klíčové kompetence, jež RVP ZV obsahuje, se dělí na:

- **Kompetence k učení**
- **Kompetence k řešení problémů**
- **Kompetence komunikativní**
- **Kompetence sociální a personální**
- **Kompetence občanské**
- **Kompetence pracovní**

Tyto klíčové kompetence nestojí vedle sebe izolovaně, ale různými způsoby se prolínají, naplňují více funkcí a získávat a osvojovat si je lze vždy jen na základě celkového procesu socializace, kdy vzdělávání je jen jednou z jeho částí. I to je důvodem, proč vybrané výstupy z výzkumu o hodnotových orientacích dětí můžeme s požadavky na získávání klíčových kompetencí dle RVP ZV srovnávat.

3.6. Metodologie

3. 6. 1. Kvantitativní část

Práce na samotném výzkumném šetření byly zahájeny v měsíci listopadu 2009. Na základě poznatků a rešerší (viz kapitola 3.3 Teoretická východiska a návaznosti) začal výzkumný tým sestavovat první výzkumný nástroj – standardizovaný dotazník, a to za spolupráce externích konzultantů. Ve stejném období byl také na základě zadávacího řízení vybrán subjekt,¹⁷ jehož úkolem bylo technikou řízených standardizovaných rozhovorů zajistit sběr kvantitativních dat a předat řešiteli výzkumu¹⁸ datovou matici ve formátu SPSS (software na zpracování statistických dat). I tento subjekt byl přizván ke konstrukci dotazníku a jeho úkolem opět bylo jej i pilotovat. Dotazník byl zkonstruován ve dvou verzích. Pro děti ve věku 6–9 let obsahoval dotazník 39 položek, jeho mírně rozsáhlejší verze pro děti ve věku 10–15 let obsahovala položek 45. V dotazníku byly použity uzavřené otázky, baterie otázek i otázky otevřené. Použité škály odpovědí byly standardní, ve verzi pro mladší děti byly zejména v případě odhadování časových intervalů mírně zjednodušené. Otázky byly zvoleny tak, aby byly respondentům srozumitelné, při konstrukci baterií otázek, které měly být zdrojem především pro faktorové analýzy, jsme se inspirovali z domácích, zahraničních či mezinárodních výzkumů, které realizovaly týmy expertů a jež jsou již osvědčené (viz kapitola 3.3 Teoretická východiska a návaznosti). Samotný sběr dat proběhl v měsících únor a březen 2010. Vzorek respondentů byl zvolen kvótním výběrem na základě znaků pohlaví, věku, místa bydliště a regionu, přičemž kvóty byly stanoveny na základě aktuálních údajů ČSÚ. Dotazováno bylo 2 238 respondentů ve věku 6–15 let. Vzhledem k počtu respondentů a způsobu jejich výběru můžeme tento výběrový soubor považovat za reprezentativní

¹⁷Factum Invenio, s. r. o.

¹⁸Pracovníci NIDM, Klíčové aktivity 1 Výzkumy v rámci projektu Klíče pro život (KA 01).

a odpovídající struktuře souboru základního (celkové populaci dětí ve věku 6–15 let v ČR). V konečné analýze pak byli respondenti děleni do tří věkových kategorií (6–9, 10–12, 13–15 let, viz kapitola Analýza). Tímto věkovým dělením jsme mimo jiné reagovali na vývojová specifika dětí. Řada výzkumů totiž, ačkoli pracuje s velkými datovými soubory, rozdílný věk respondentů v rámci jedné cílové skupiny nebere v potaz. A právě v případě této dětské věkové skupiny, u které se způsoby chování, názory, životní postoje atd. s věkem dynamicky vyvíjejí a proměňují, je toto věkové dělení pro správnou interpretaci získaných dat nezbytné. Kvantitativní část byla analyticky zpracována za užití statistického software SPSS – PASW Statistics 18.

3. 6. 2. Kvalitativní část

Pro sběr kvalitativních dat byla zvolena technika focus groups (skupinové rozhovory),¹⁹ které v plné šíři zajišťovali pracovníci NIDM klíčové aktivity 1 „Výzkumy“. Respondenti byli dotazováni na základě předem připravených scénářů, které byly sestaveny tak, aby korespondovaly s dotazníkem použitým v kvantitativní části výzkumu. Respondenty jsme vybrali ve třech lokalitách, abychom měli zajištěné jejich rozdílné regionální zastoupení. Rozhovory proběhly v Praze (zástupce velkoměstského prostředí), v Prostějově (zástupce středního města) a v Chýnově u Tábora (zástupce venkovského prostředí). Dotazování probíhalo v základních školách, přičemž jsme předem získali souhlas ředitele/ky školy i rodičů dotazovaných respondentů.²⁰ Při dotazování byli respondenti děleni do věkových skupin 6–9, 10–12 a 13–15 let. Celkem bylo realizováno 12 focus groups, při nichž bylo dotazováno 103 respondentů. Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon a videokameru a poté doslovně přepsány. Před samot-

¹⁹Původním záměrem bylo realizovat focus groups (ohniskové diskuse), ale vzhledem k dynamice některých rozhovorů, kdy děti mezi sebou příliš nekomunikovaly nebo nebyly si schopné vyměňovat názory, jsme se uchýlili spíše k technice skupinových rozhovorů. V této zprávě používáme oba zmíněné termíny.

²⁰Dodrželi jsme tak etická pravidla výzkumu dle standardů společnosti SIMAR, sdružení agentur pro výzkum trhu a veřejného mínění, www.simar.cz.

ným dotazováním byli respondenti seznámeni s jeho průběhem, poučení o tom, že pokud jim bude nějaká otázka nepříjemná či choulostivá, odpovídat na ni nemusejí, a dále byli poučeni o zachování jejich anonymity. To znamená, že veškerá získaná data budou použita pouze pro potřebu výzkumného šetření, nebudou předána třetím osobám, jejich jména budou zaměněna a nahrávky po jejich zpracování smazány. Získaná data byla analyzována pomocí otevřeného kódování.

3. 6. 3. Terminologie

V textu zprávy budeme používat množství termínů, z nichž celá řada je běžně známa a nepotřebuje podrobnější vysvětlení anebo je jejich význam přímo v textu popsán. Některé termíny naopak není vhodné v textu neustále osvětlovat, a protože si je může každý čtenář vysvětlovat po svém, popíšeme je zde:

Celým textem se prolínají především sousloví **volnočasová aktivita**, **organizovaná volnočasová aktivita**, **organizovaný volný čas**, **oddíl**, **kroužek**. V našem podání se jedná o synonyma, tedy ať použijeme kterékoliv z nich, máme na mysli stále totéž. Jde o široké spektrum institucí, které nabízejí dětem možnosti organizovaného, systematického a smysluplného trávení volného času v době mimo školní vyučování. V první řadě to jsou školská zařízení zaměřená na poskytování tzv. **zájmového vzdělávání**.²¹ Mezi ně patří střediska volného času (SVC), což jsou především domy dětí a mládeže (DDM); stanice mladých techniků, turistů, přírodovědců; a dále pak školní kluby (ŠK), školní družiny (ŠD). Tyto organizace jsou zřizovány státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí. V druhé řadě (nikoliv, že by byly méně významné) to jsou organizace, které poskytují

neformální vzdělávání,²² mezi něž patří nejrůznější nestátní neziskové organizace (NNO), církevní organizace, soukromé subjekty (často jsou jimi sportovní oddíly), ale mohou jimi být i další státní instituce, jež nespádají do oblasti zájmového vzdělávání.

Řečeno jazykem oproštěného od legislativního ukotvení, v obou případech se jedná o běžné technické, přírodovědné, hudebně dramatické, výtvarně rukodělné, vzdělávací a jiné kroužky, turistické oddíly, sportovní oddíly apod. Těmto aktivitám je společné to, že jsou navštěvovány na základě dobrovolnosti, odehrávají se v době mimo školní výuku, jejich činnost je většinou systematická s pevně vytyčenými cíli a vede je proškolený **pedagogický pracovník, vedoucí, instruktor, lektor, trenér, animátor**. I názvy „vedoucích postů“ v těchto aktivitách budiž brány jako synonyma.

Následující kapitoly věnované analýze jsou koncipovány tak, že jsou v první řadě interpretována data kvantitativní s příslušnými grafy a tabulkami a současně, pokud se to jevílo jako žádoucí, je přidána interpretace dat kvalitativních.

V případě, že uvedený počet respondentů (n) v popisku grafu neodpovídá celkovému počtu dotázaných (2 238), je to způsobeno tím, že graf zobrazuje pouze odpovědi konkrétní věkové kategorie nebo respondentů, kteří uvedli příslušnou odpověď u tzv. filtračních otázek (např. „*Navštívuješ ve svém volném čase nějaký kroužek/oddíl?*“). V případě grafů, které popisují rozložení souboru dle vzdělanostní úrovně rodiny, byly vyloučeny odpovědi dětí, které nevedly výši vzdělání svých rodičů.

²¹Zájmové vzdělávání poskytuje podle ustanovení §111 školského zákona účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti. Pojem vzdělávání se označuje současné vzdělávání a výchova. Zájmové vzdělávání se uskutečňuje ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, zejména ve střediscích volného času, školních družinách a školních klubech. Podrobně je zájmové vzdělávání specifikováno ve vyhlášce č. 74/2005 Sb.

²²Pojmem **neformální vzdělávání** se v projektu označují, analogicky s Konceptí státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007–2013, organizované výchovně vzdělávací aktivity mimo rámec zavedeného oficiálního školského systému (tedy i mimo zájmové vzdělávání), které zájemcům nabízí záměrný rozvoj životních zkušeností, dovedností a postojů založených na uceleném systému hodnot; tyto aktivity bývají zpravidla dobrovolné, zajišťují je především nestátní neziskové organizace, církevní organizace, soukromé subjekty apod.

4. Analýza

4.1. Popis složení souboru

4.1.1. Kvantitativní část

Celkem bylo dotázáno 2 238 respondentů, 1 118 chlapců, 1 120 dívek. Nejvíce dotázaných pocházelo z obcí o velikosti 20 000–99 999 obyvatel (646 respondentů), nejméně pak z obcí o velikosti do 499 obyvatel (188 respondentů). Podrobnější složení souboru respondentů znázorňuje tabulka č. 1 a tabulka č. 2.

Tabulka č. 1 Složení souboru respondentů podle věku a pohlaví

Věková kategorie	Pohlaví		
	Chlapec	Dívka	CELKEM
6–9 let	378	377	755
10–12 let	363	377	740
13–15 let	377	366	743
CELKEM	1 118	1 120	2 238

Tabulka č. 2 Složení souboru respondentů podle velikosti místa bydliště

Věková kategorie	Velikost místa bydliště (počet obyvatel)					
	Do 499	500–1 999	2 000–4 999	5 000–19 999	20 000–99 999	Přes 100 000
6–9 let	60	115	95	147	224	114
10–12 let	61	115	87	142	211	124
13–15 let	67	109	90	152	211	114
CELKEM	188	339	272	441	646	352

Na základě údajů ČSÚ o poměrném rozložení obyvatel v této věkové kategorii (6–15 let) na území ČR, bylo nejvíce respondentů dotazováno v Moravskoslezském kraji (294), nejméně pak v kraji Karlovarském (73), viz tabulka č. 3.

Tabulka č. 3 Složení souboru respondentů podle krajů

Věková kategorie	Kraj						
	Praha	Středočeský	Jihočeský	Plzeňský	Karlovarský	Ústecký	Liberecký
6–9 let	61	94	50	31	25	67	36
10–12 let	68	91	47	32	23	60	36
13–15 let	60	97	50	34	25	63	35
CELKEM	189	282	147	97	73	190	107
Věková kategorie	Kraj						
	Královeshradecký	Pardubický	Vysočina	Jihomoravský	Olomoucký	Zlínský	Moravskoslezský
6–9 let	39	34	39	81	53	44	101
10–12 let	37	34	39	83	53	38	99
13–15 let	40	35	40	77	54	39	94
CELKEM	116	103	118	241	160	121	294

Na základě vybavy bytu a charakteru zástavby bylo úkolem tazatelů odhadnout, jak je daná rodina, v níž respondent žije, ekonomicky situovaná. Dle očekávání, byli v souboru zastoupeni nejvíce respondenti z ekonomicky průměrně situovaných rodin (1 144) a z rodin ekonomicky spíše dobře situovaných (591).

Tabulka č. 4 Složení souboru respondentů podle socioekonomického postavení rodiny

Věková kategorie	Socioekonomický status				
	Ekonomicky velmi dobře situovaná rodina	Ekonomicky spíše dobře situovaná rodina	Ekonomicky průměrně situovaná rodina	Ekonomicky spíše hůře situovaná rodina	Ekonomicky velmi špatně situovaná rodina
6–9 let	48	208	377	109	13
10–12 let	68	190	373	95	12
13–15 let	46	193	394	96	13
CELKEM	162	591	1 144	300	38

4. 1. 2. Kvalitativní část

V kvalitativní části bylo dotazováno celkem 103 respondentů, z toho 51 chlapců a 52 dívek.

Vzhledem k tomu, že data získaná v kvalitativní části nejsou statisticky zpracována, neuvádíme u této skupiny další sociodemografické charakteristiky, ačkoli při interpretaci dat získaných od těchto respondentů k nim samozřejmě přihlížíme.

Data uváděná v grafech a tabulkách níže pocházejí z kvantitativní části výzkumu.

Data uváděná v grafech a tabulkách níže pocházejí z kvantitativní části výzkumu.

Tabulka č. 5 Složení respondentů podle věku a pohlaví

Věková kategorie	Pohlaví		
	Chlapec	Dívka	CELKEM
6–9 let	17	16	33
10–12 let	15	17	32
13–15 let	19	19	38
CELKEM	51	52	103

Tabulka č. 6 Složení souboru respondentů podle místa realizace rozhovoru

Věková kategorie	Obec		
	Chýnov	Prostějov	Praha (2FG)
6–9 let	8	5	15 + 5
10–12 let	8	7	12 + 5
13–15 let	8	12	11 + 7
CELKEM	24	24	55

4.2. Rodina

4. 2. 1. Rodina jako základní referenční skupina dítěte

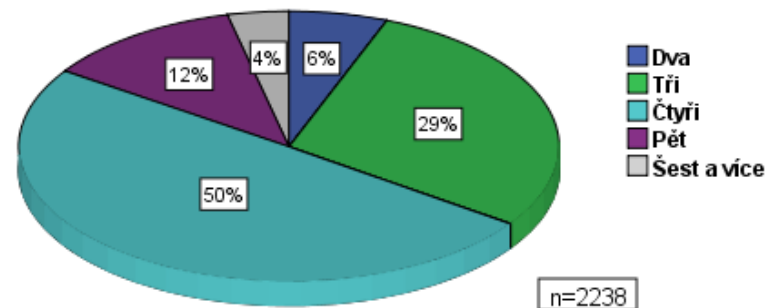
Instituce rodiny má pro socializaci dítěte klíčový a prakticky nezastupitelný význam a dítě v ní nachází uspokojení potřeb, které jsou pro průběh dalšího sociálního začleňování rozhodující (Helus 2003). Je to nejdůležitější společenská instituce, která je základním článkem sociální struktury, v našem případě státu. Jejím hlavním úkolem je reprodukce lidského druhu a socializace potomstva přenosem kulturních vzorů.¹ Rodina však není světem samotným pro sebe, kde se odehrává pouze to, co vzniká v jejím vnitřním prostředí. „Promítá se do ní širší společenské okolí – společenský makrosvět“ (Helus 2003, s. 100). A to především díky rodičům, kteří do tohoto širšího okolí odcházejí (za zaměstnáním, zábavou atd.), a poté z něj do rodiny opět něco vnášejí. Z tohoto důvodu pak socializace dítěte v rodině získává další důležitou dimenzi (Helus, 2003). Ovšem jak uvádí Čáp (1993), různé rodiny z tohoto makrosvěta vybírají různé momenty – různé modely, formy způsobu života, hodnotové orientace, názory. Působení rodiny závisí samozřejmě i na socioprofesionální skupině rodičů, jejich světonázoru, politickém a náboženském přesvědčení apod. Především tedy záleží na celkové sociokulturní úrovni rodiny, která je v dnešní době a v našem prostředí spojena zejména se vzděláním rodičů.

4. 2. 2. Stav v rodině

Na otázku, kolik členů včetně samotných respondentů má domácnost, ve které respondent žije, 50 % uvedlo čtyři členy a 29 % uvedlo členy tři.

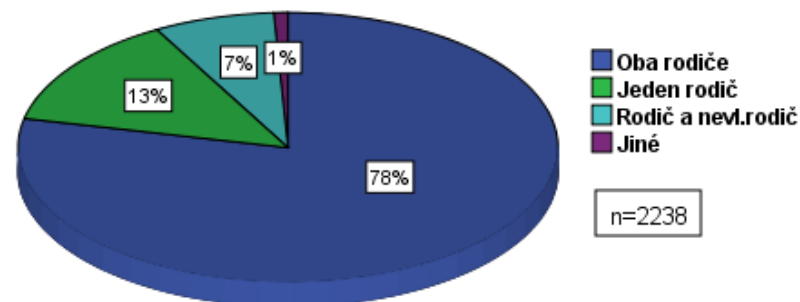
¹Viz Velký sociologický slovník, 1996.

Graf č. 1 Členové domácnosti

Pokud jde o složení rodiny, situaci nám znázorňuje následující graf č. 2 a 3:

Graf č. 2 Rodinné zázemí

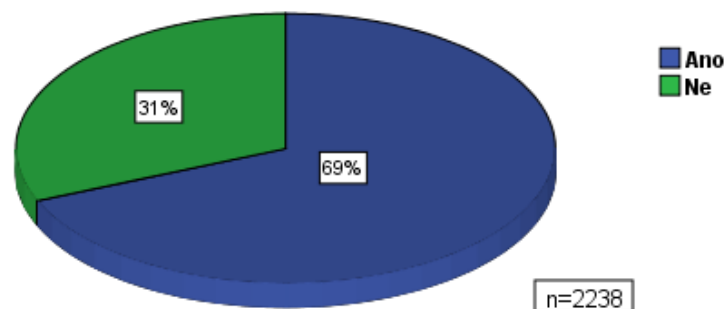

Více než tři čtvrtiny dětí uvedly, že žijí v domácnosti s oběma rodiči, 13 % uvedlo, že žije s jedním rodičem, a 7 % s rodičem vlastním a nevlastním. 1 % dětí uvedlo možnost „jiné osoby“, čímž měly na mysli např. prarodiče nebo jiné příbuzné. Navzdory našemu zjištění aktuální studie (například VÚPSV²) uvádějí, že mimo manželství se v posledních letech rodí přibližně třetina

²VÚPSV – Výzkumný ústav práce a sociálních věcí: Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích, 2009.

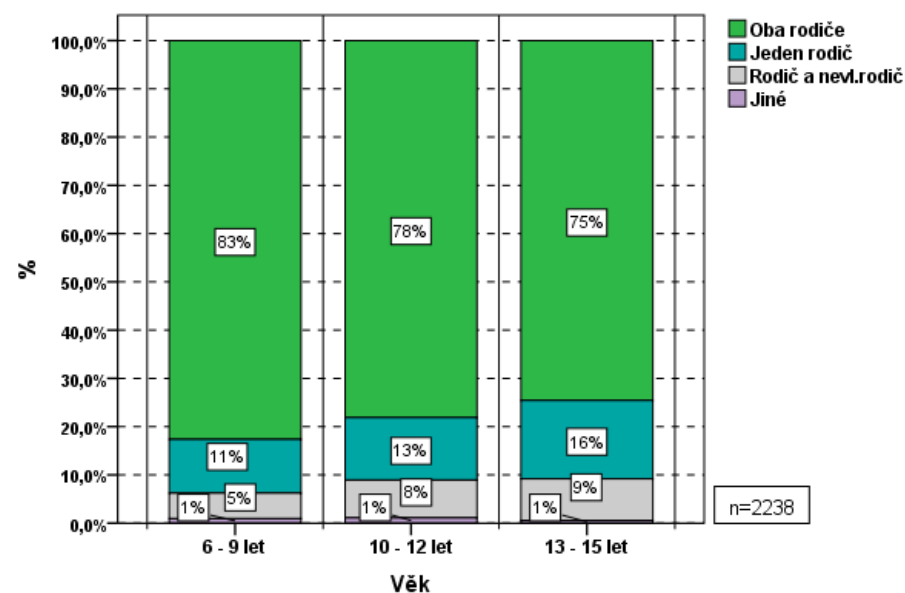
dětí a rozváděno je téměř každé druhé manželství. V roce 2007 to bylo 48 % manželských svazků. Nesrovnalost v číselných údajích lze vysvětlit následovně: 1. V dnešní době jsou neformální svazky mladých lidí již všeobecně akceptovány, a proto se v oficiálních statistikách objevují vysoká čísla o narození dětí mimo manželství, ačkoli ty pak žijí s matkou i otcem, kteří „pouze“ nebyli oddáni. 2. Dle výše zmíněné studie je průměrná délka soužití v manželství před rozvodem 1,2 let, a navíc vzhledem k trendu popsanému výše v bodě 1 se přibližně třetina dětí rodí do osmi měsíců po sňatku. Z tohoto tedy vyplývá, že děti sice uváděly, že žijí v úplné rodině, ale u významného procenta z nich se dá předpokládat, že k rozvodu teprve dojde. 3. Dá se předpokládat, že především některé mladší děti, které žijí s jedním vlastním a nevlastním rodičem, úplně nerozlišují mezi svými biologickými a nebiologickými rodiči, zvláště tehdy, žije-li nebiologický rodič v rodině od útlého věku dítěte. Tyto děti pak mohly uvádět, že žijí s oběma rodiči, místo aby uváděly, že žijí s jedním vlastním a jedním nevlastním rodičem. 4. V neposlední řadě je zde třeba uvést faktor studu, dítě na otázku neodpovědělo správně záměrně. Většina dětí rovněž uvedla, že má vlastního či nevlastního sourozence, pouze necelá třetina dětí tedy vyrůstá jako jedináček.

Graf č. 3 Sourozenci

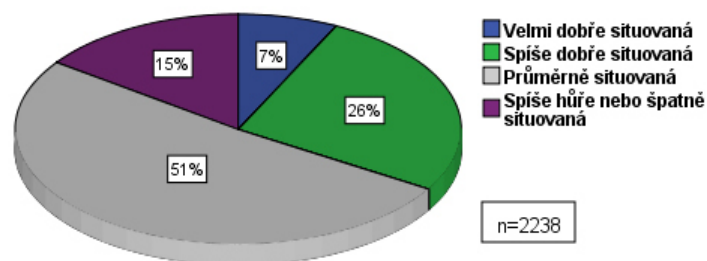

Pokud rodinné zázemí dětí dáme do souvislosti s věkem, můžeme vidět trend, že čím starší dítě, tím spíše je rodina neúplná, přičemž toto zjištění lze považovat za statisticky významné.

Graf č. 4 Rodinné zázemí a věk dítěte

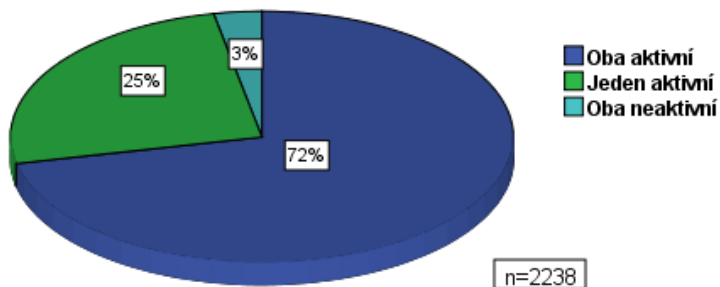

Graf č. 5 Socioekonomický status rodiny

Jelikož byla v souboru pouze 2 % respondentů z rodin velmi špatně situovaných (38 jedinců), byly v dalších částech této zprávy kategorie „spíše hůře situovaná rodina“ a „velmi špatně situovaná rodina“ sloučeny v kategorii jednu – „spíše hůře nebo špatně situovaná rodina“. V rodinách, které patří do této kategorie, žijí děti častěji ve společné domácnosti pouze s matkou, a nikoliv s oběma rodiči.

Graf č. 6 Ekonomická aktivita rodičů

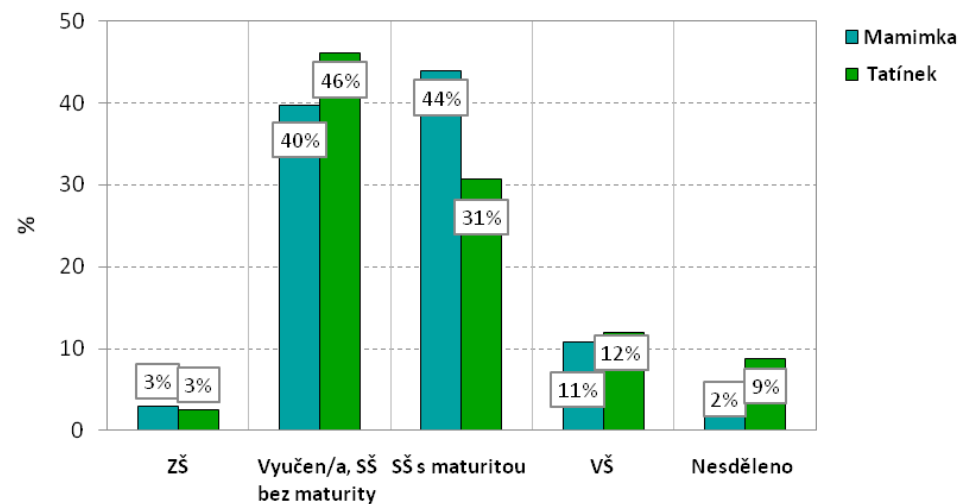

V 72 % rodin jsou ekonomicky aktivní oba rodiče, ve 25 % je ekonomicky aktivní pouze jeden rodič a ve 3 % domácností není aktivní ani jeden z rodičů.

4. 2. 3. Vzdělání rodičů

Dosažené vzdělání rodičů je důležitým faktorem, který ovlivňuje životní styl rodiny i tvorbu hodnotového žebříčku, který si děti v rodinách utvářejí a odnášejí do dalšího života.

Graf č. 7 Vzdělání rodičů

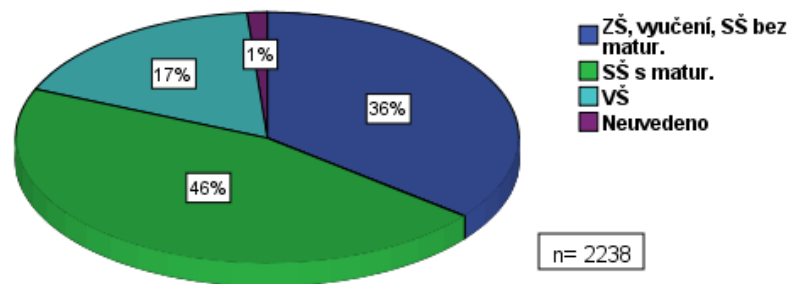
Pro potřeby našeho šetření jsme původně rozlišovali čtyři úrovně vzdělávání: 1. Vzdělání **základní**, tzn. ukončená povinná školní docházka, nedokončený sekundární stupeň vzdělání; 2. Střední vzdělání bez maturity, pro které používáme termín **vyučen**, tedy že rodič absolvoval odborné učiliště nebo střední odborné učiliště bez maturity (s výučním listem) nebo střední školu bez maturity; 3. Úplně střední vzdělání, pro které používáme termín **maturita**, znamená, že rodič absolvoval střední školu, střední odbornou školu nebo gymnázium ukončené maturitní zkouškou nebo konzervatoř; 4. **Vysokoškolské** vzdělání, což znamená, že rodič absolvoval vysokou školu zakončenou minimálně státní zkouškou na bakalářském

stupni nebo absolvoval vyšší odbornou školu, kterou zakončil složením absolventské zkoušky.³

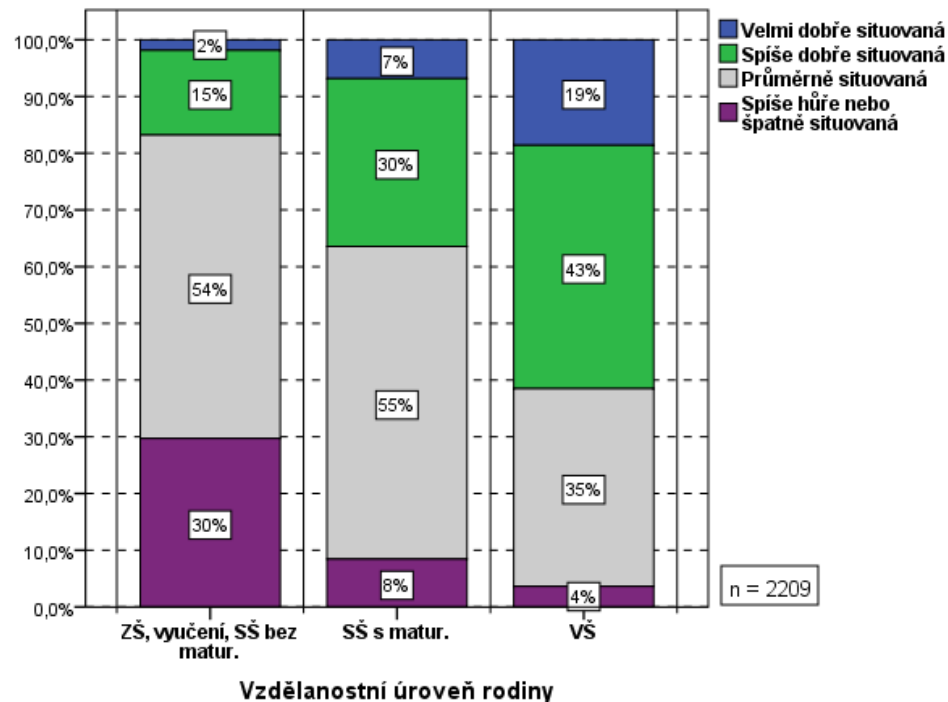
Abychom mohli s faktorem „výše vzdělání rodičů“ pracovat v případech, kdy mají rodiče v rodině vzdělání rozdílné, vytvořili jsme novou proměnou „vzdělanostní úroveň rodiny“, která zohledňuje vždy vzdělání rodiče, které je vyšší. Vysokoškolské vzdělání jako nejvyšší má alespoň jeden z rodičů v 17 % domácností, středoškolské vzdělání jako nejvyšší má alespoň jeden rodič ve 46 % domácností a vyučen nebo základní vzdělání jako nejvyšší vzdělání má alespoň jeden rodič ve 36 % domácností. Základní vzdělání jako nejvyšší v rodině vykazují pouze 4 % domácností, což v tomto případě není statisticky významné, a proto jsme je sloučili s rodiči, kteří získali výuční list nebo absolvovali střední školu bez maturity.

³O vzdělávací soustavě podrobně hovoří Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Graf č. 8 Vzdělanostní úroveň rodiny

Graf č. 9 Socioekonomický status rodiny v souvislosti se vzdělanostní úrovní

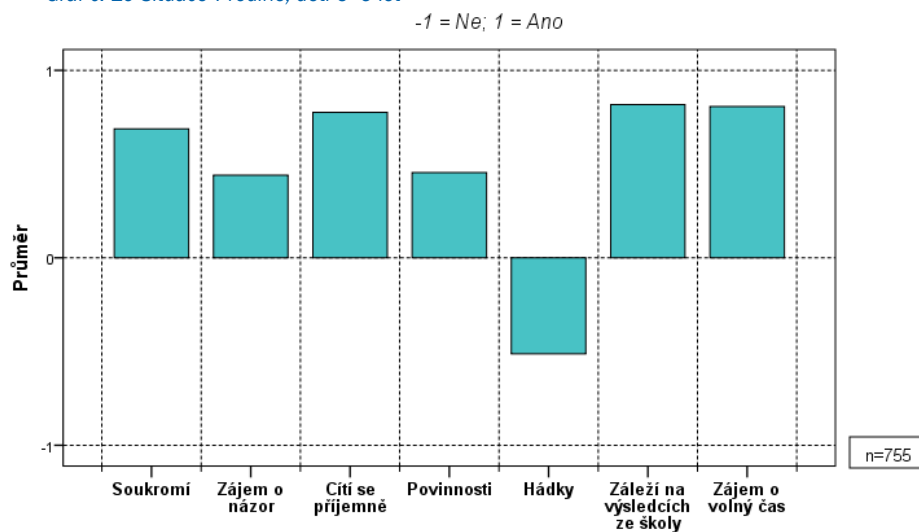

Vzdělání rodičů zcela jasně souvisí se socioekonomickým statutem rodiny respondenta. Obecně platí vztah čím vyšší dosažené vzdělání rodičů, tím je rodina socioekonomicky lépe situovaná.

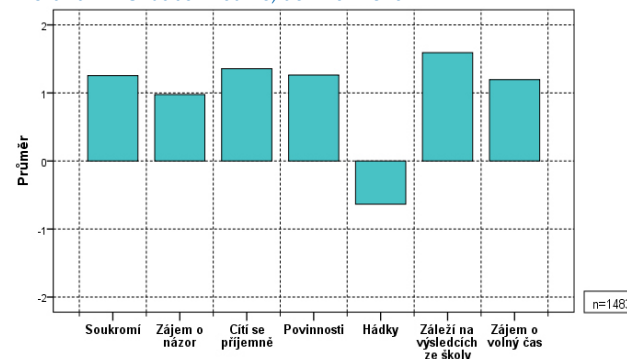
4. 2. 4. Situace v rodině

Respondentům jsme položili otázku, kterou jsme zjišťovali, jak rodina žije a jakým způsobem. Nabídlí jsme jim sedm běžných jevů, o kterých předpokládáme, že se s nimi v domácnosti setkávají, a nechali je posoudit míru intenzity. Zajímali jsme se, zda pociťují doma dostatek soukromí, jestli se rodiče zajímají o jejich názory, školní výsledky, o to, co dělají ve volném čase, zdali se v rodině cítí celkově příjemně, nebo jestli se v rodině hádají. Mladší děti ve věku 6–9 let odpovídaly k daným jevům na jednoduché třístupňové škále „Ano“, „Jak kdy“, „Ne“, starší děti ve věku 10–15 let pak na škále pětistupňové od „Rozhodně ano“ po „Rozhodně ne“.

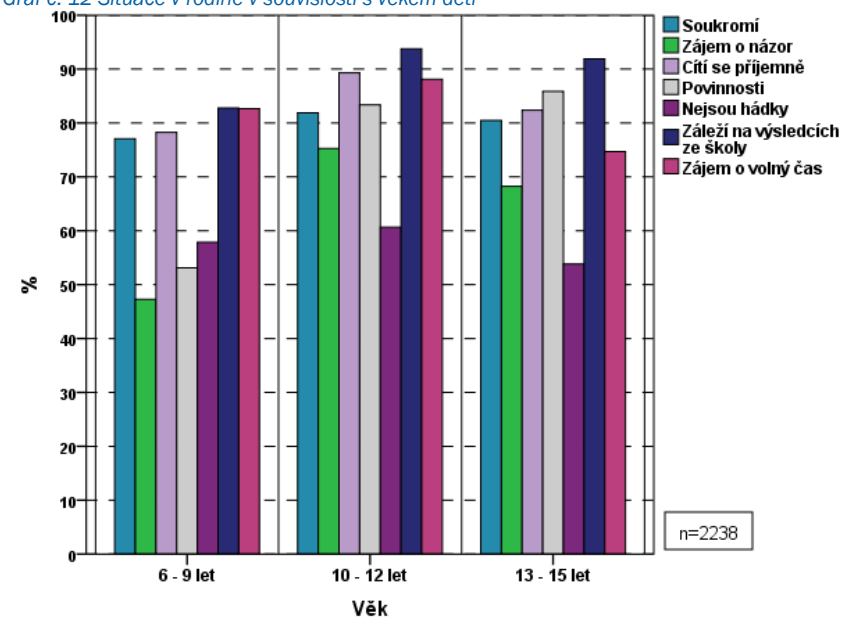
Graf č. 10 Situace v rodině, děti 6–9 let

Graf č. 11 Situace v rodině, děti 10–15 let

Graf č. 12 Situace v rodině v souvislosti s věkem dětí

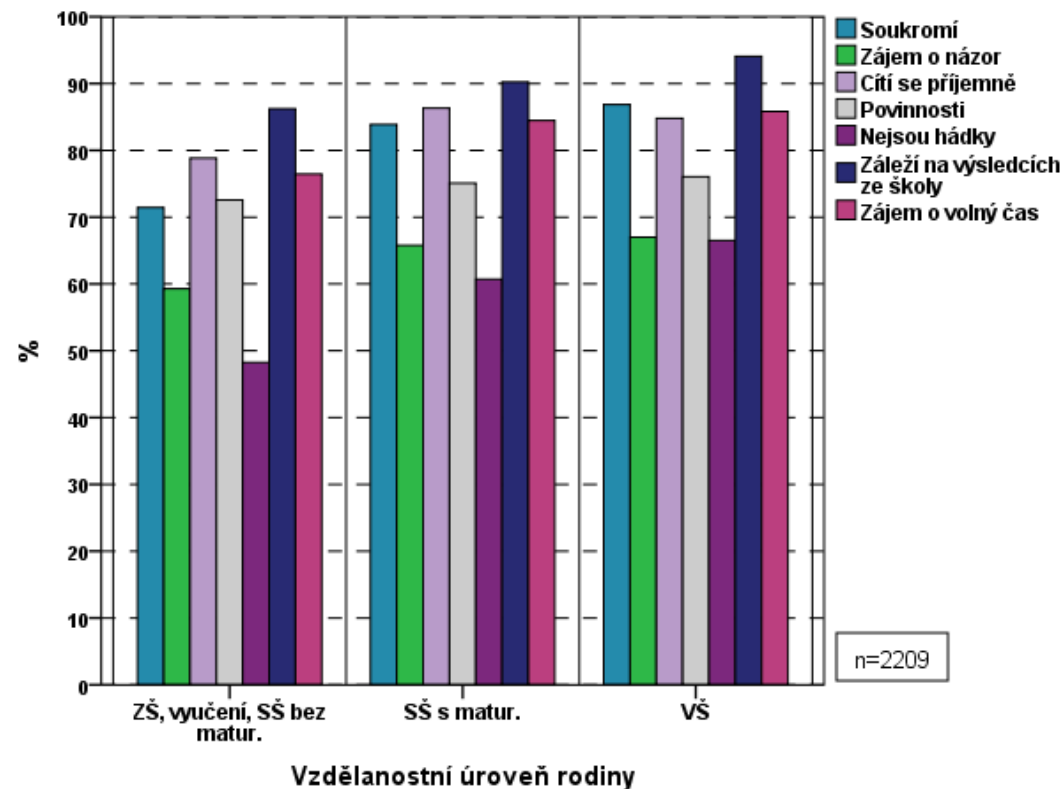
Sloupce znázorňují odpovědi respondentů, kteří odpověděli „Ano“ (v případě dětí ve věku 6–9 let) a „Rozhodně ano“ nebo „Spíše ano“ (v případě dětí ve věku 10–15 let).

Jak lze v grafech vidět, rodičům záleží především na školních výsledcích. Rodiče mladších dětí se více zajímají o to, co dělají ve volném čase, starší děti pociťují, že mají více povinností.

Nejpříjemněji se v rodině cítí děti ve věku 10–12 let. Jejich rodiče se i více zajímají o jejich názory, výsledky ve škole a také mají přehled o tom, co dělají ve volném čase. Na mladší děti škola ještě většinou neklade vysoké nároky, volný čas tráví více ve školní družině, kroužcích nebo doma (tím pádem rodiče mají přehled o tom, co dělají ve volném čase) a jejich názory ještě nejsou natolik zformulované, aby se jimi rodina řídila. U starších dětí po 13 roce nastává postupný nárůst jejich autonomie, což souvisí i s nástupem puberty. Rodiče se sice zajímají o jejich školní výsledky, protože jsou v období, kdy se rozhodují, na jakou střední školu půjdou, ale již méně vědí, co dělají ve volném čase. To je dáno tím, že v tomto věkovém období opouštějí tyto děti organizovanou volnočasovou činnost (kroužky, oddíly apod.) a volný čas tráví především s kamarády „někde“ venku.

Souvislost mezi velikostí místa bydliště a situací respondenta v rodině nebyla zjištěna.

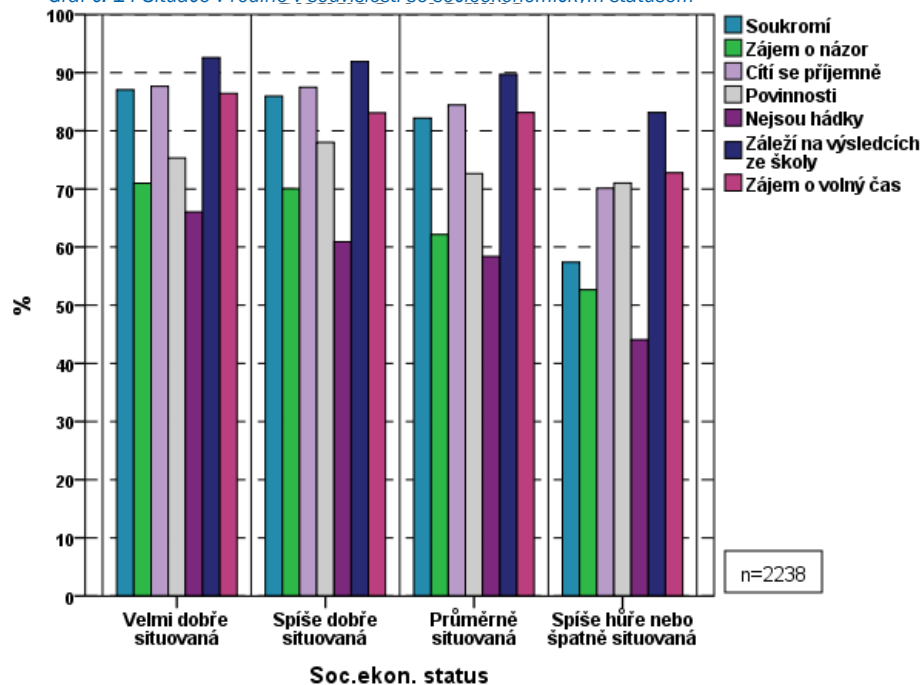
Graf č. 13 Situace v rodině v souvislosti se vzděláním rodičů

Sloupce znázorňují odpovědi respondentů, kteří odpověděli „Ano“ (v případě dětí ve věku 6–9 let) a „Rozhodně ano“ nebo „Spíše ano“ (v případě dětí ve věku 10–15 let).

V rodinách, ve kterých mají rodiče vyšší vzdělání, děti pociťují více soukromí, rodiče se více zajímají o jejich školní výsledky a mají i větší přehled o tom, co dělají ve volném čase. Děti rodičů s nižším vzděláním častěji uváděly, že jsou v jejich domácnostech hádky.

Graf č. 14 Situace v rodině v souvislosti se socioekonomickým statutem

Sloupce znázorňují odpovědi respondentů, kteří odpověděli „Ano“ (v případě dětí ve věku 6–9 let) a „Rozhodně ano“ nebo „Spíše ano“ (v případě dětí ve věku 10–15 let).

Jak jsme výše uvedli, vzdělání rodičů souvisí se socioekonomickým statutem rodiny. Proto jsme v předchozím grafu dali do souvislosti situaci v rodině právě s jejím socioekonomickým statutem.

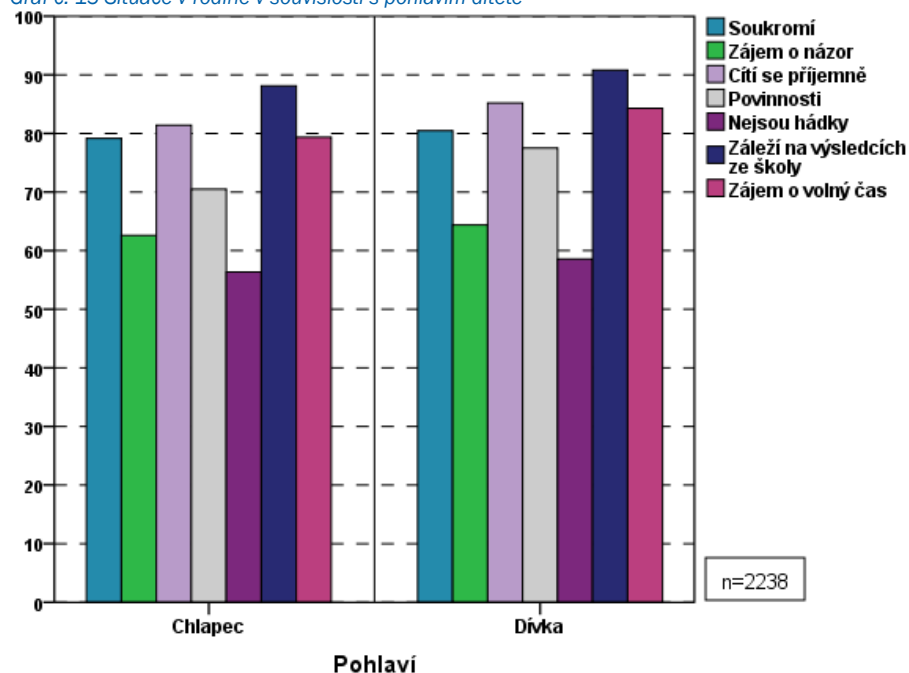
V podstatě můžeme říci, že čím lépe je rodina socioekonomicky situována, tím lepší mají děti podmínky k životu a rodiče se o ně více zajímají. Tyto děti častěji uváděly, že jejich rodičům záleží na výsledcích ze školy, zajímají se o jejich názor, v těchto rodinách je méně hádek, rodiče se zajímají o to, co dělají ve volném čase, a i přesto pociťují tyto děti více soukromí. Ovšem je nutné podotknout, že především starším dětem zájem rodičů úplně příjemný není. Jejich zájem o to, co dělají ve volném čase, někdy vnímají jako nedůvěru nebo špehování.

Michala (13–15): ...tak jako já mám pocit, že čím jsem jako starší, tak tím je to horší... No jako že mě furt hlídaj, vyptávaj se, s kým a kam jdu a tak... prostě jako tu nedůvěru.

Anička2 (13–15): Jo přesně tak, to je někdy příšerný...

Pokud bychom porovnali situaci v rodině podle pohlaví, není v tom, jak se v ní cítí, mezi chlapci a dívkami výraznější rozdíl. Přesto ale můžeme konstatovat, že dívky si oproti chlapcům o něco častěji myslí, že rodičům záleží na školních výsledcích, více se zajímají o to, co dělají ve volném čase, a mají více povinností. Dívky se také v rodině cítí příjemněji než chlapci.

Graf č. 15 Situace v rodině v souvislosti s pohlavím dítěte

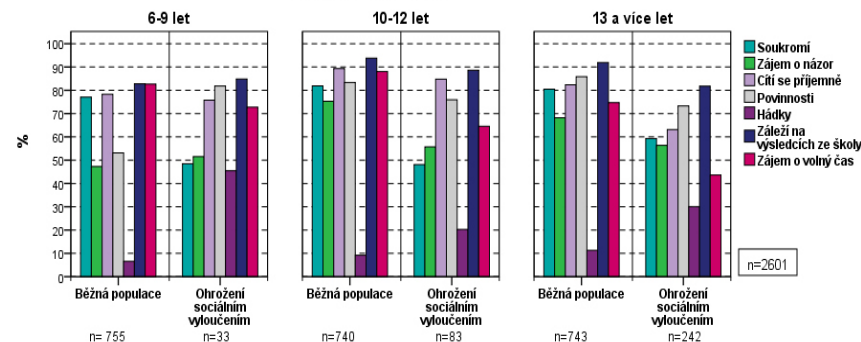

Sloupce znázorňují odpovědi respondentů, kteří odpověděli „Ano“ (v případě dětí ve věku 6–9 let) a „Rozhodně ano“ nebo „Spíše ano“ (v případě dětí ve věku 10–15 let).

Rodinou situaci našich respondentů jsme porovnali s dětmi, které lze považovat za ohrožené sociálním vyloučením.⁴

⁴Data z oblasti dětí ohrožených sociálním vyloučením jsme získali z výzkumu Zdravé klima v zájmovém a neformálním vzdělávání (NIDM, 2010), jehož předmětem byly děti ohrožené sociálním vyloučením navštěvující nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM). Respondenti výzkumu Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let, kterému je věnována tato zpráva, byli zvoleni kvótním výběrem na základě znaků uvedených v kapitole o metodologii. Vzhledem k tomu se dá předpokládat, že respondenti ze skupiny ohrožených sociálním vyloučením bylo v rámci tohoto výzkumu osloveno zanedbatelné množství a oslovenou skupinu respondentů můžeme považovat za „standardní/běžné“ představitele této populace. Ačkoliv oba vzorky nelze plně srovnávat (zejména s ohledem na velikost a věkové složení souboru z výzkumu Zdravé klima v zájmovém a neformálním vzdělávání), domníváme se, že uvést výsledky vzájemné komparace je více než žádoucí.

Graf č. 16 Situace v rodině, běžná populace v porovnání s dětmi ohroženými sociálním vyloučením

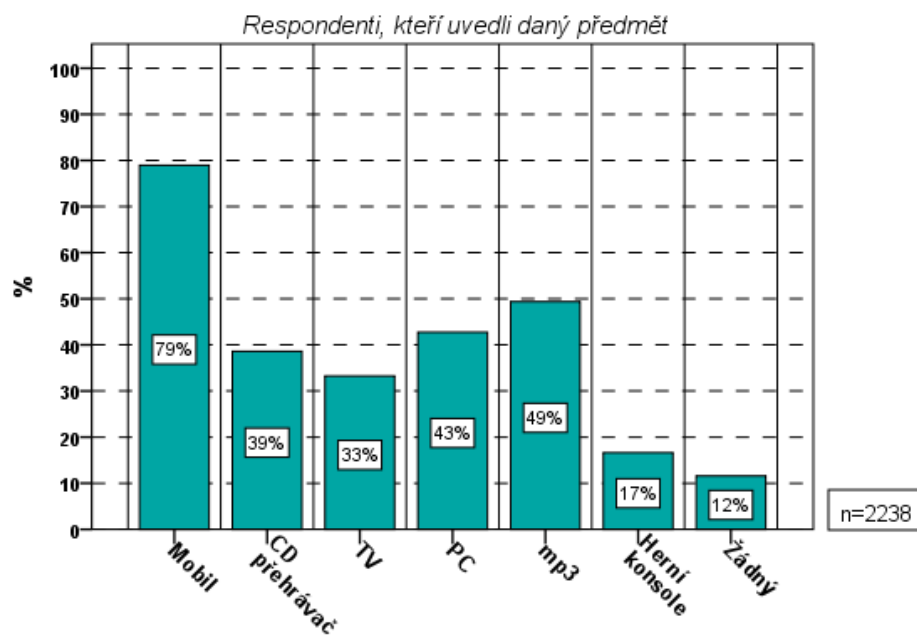
Děti z běžné populace pocítují více soukromí, jejich rodiče se více zajímají o jejich názor a o to, co dělají ve volném čase. V jejich rodinách je také méně hádek a celkově se cítí více příjemně.

4. 2. 5. Vlastnictví předmětů

Slovo „moje“ je v dětském slovníku dosti frekventované a podobně také věta „...máš to a to...“ je mezi dětmi velmi často užívaná. V jejich případě je to pochopitelné. Chtějí se poměřit s kamarády nebo prostě jen ukázat, že jejich rodina je „dost dobrá“. V dotazníku jsme se dětí zeptali, které z námi vybraných předmětů přímo vlastní ony samy či je mají třeba ve svém pokoji. Na výběr jsme jim dali mobilní telefon, CD přehrávač nebo Hi-fi věž, televizor, počítač, mp3 přehrávač nebo discman a herní konzoly.

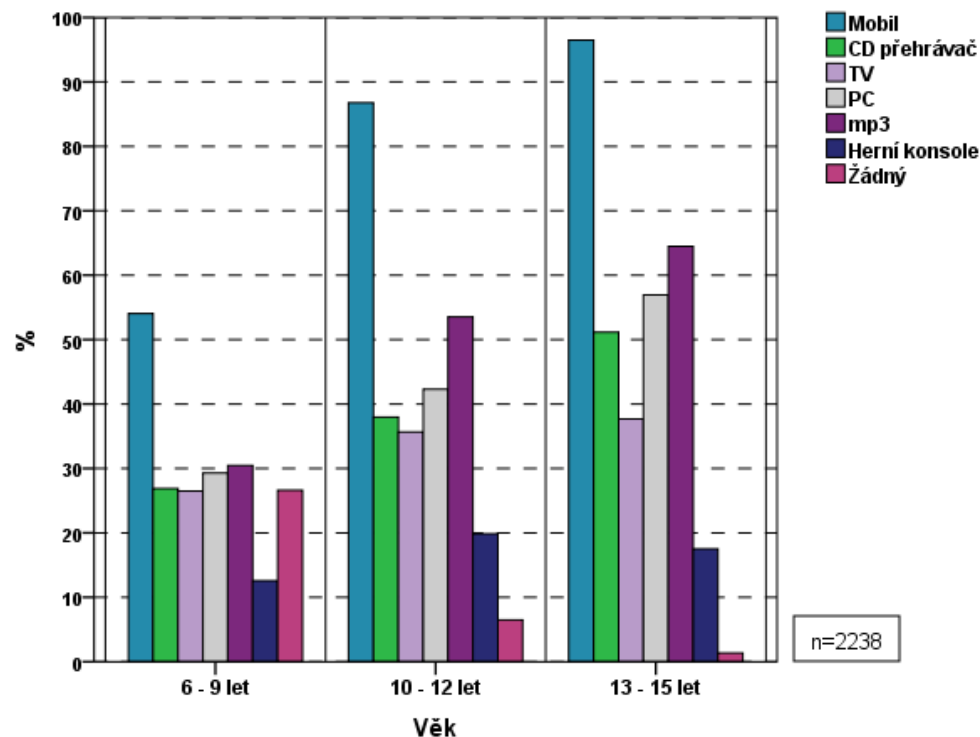

Graf č. 17 Vlastnictví věcí

Jak lze v grafu vidět, zcela jasně převládá mobilní telefon, který vlastní téměř 80 % dotázaných respondentů. Jako druhý skončil MP3 přehrávač či discman, který má téměř polovina dětí. Na druhou stranu 12 % dětí vypovědělo, že nevlastní žádnou z uvedených věcí. Tato data však nemůžeme brát za úplně konečná. Každé vlastnictví souvisí především s věkem dítěte.

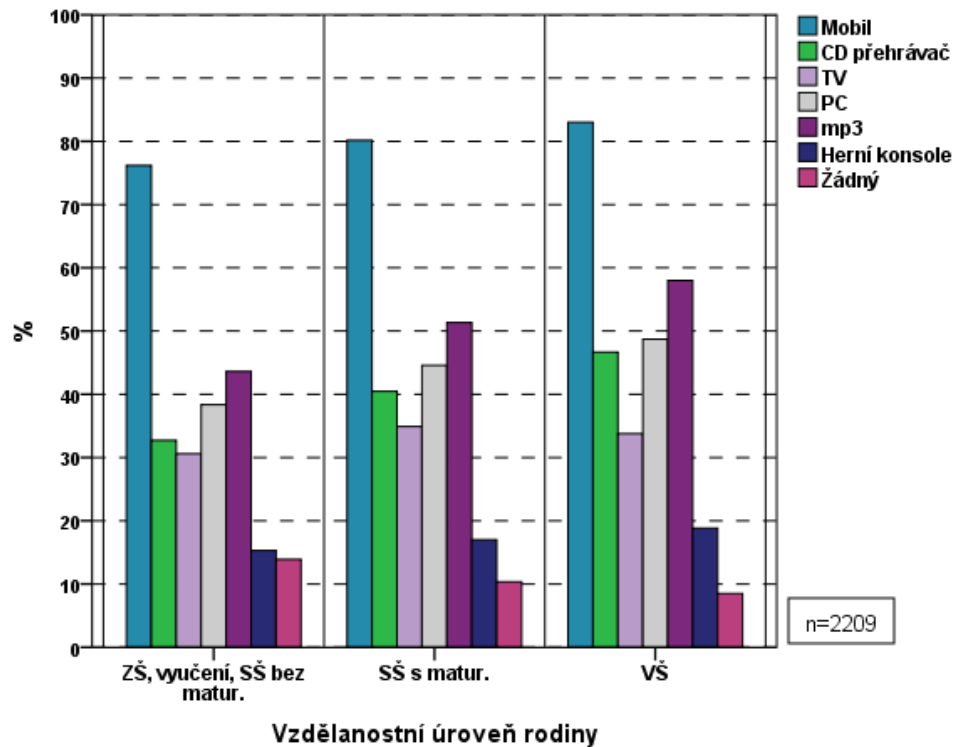
Graf č. 18 Vlastnictví věcí v souvislosti s věkem dětí

Asi není žádným překvapením, že čím jsou děti starší a zvyšuje se jejich autonomie, tím více toho vlastní. Například mobil vlastní téměř všichni dotázaní ve věku 13–15 let, 65 % z nich má MP3 přehrávač či discman a 57 % má ve svém pokoji počítač. Poněkud zarážejícím by se však mohl zdát fakt, že téměř 30 % dětí ve věku 6–9 let uvedlo, že mají ve svém pokoji televizi, přičemž spolu s věkem se tento trend zvyšuje. Děti ve věku 10–15 let má televizi ve svém pokoji téměř 40 %. Podobně je to i s počítačem, jeho funkce jsou ale na rozdíl od televize poněkud rozmanitější. Je televize v pokoji dětí nutná? Nabízí se odpověď, že řada rodičů její pomocí

řeší způsob trávení volného času svých dětí, anebo dokonce můžeme říct, že takto řeší svůj vlastní volný čas. Dítě si pustí televizi a rodiče „nejsou rušeni“. V případě nejstarších respondentů pouze 1 % uvedlo, že nevlastní žádnou z uvedených věcí, u nejmladších respondentů nic z uvedeného nevlastní 27 % z nich. Souvislost mezi vlastnictvím věcí a velikostí místa bydliště nebyla zjištěna.

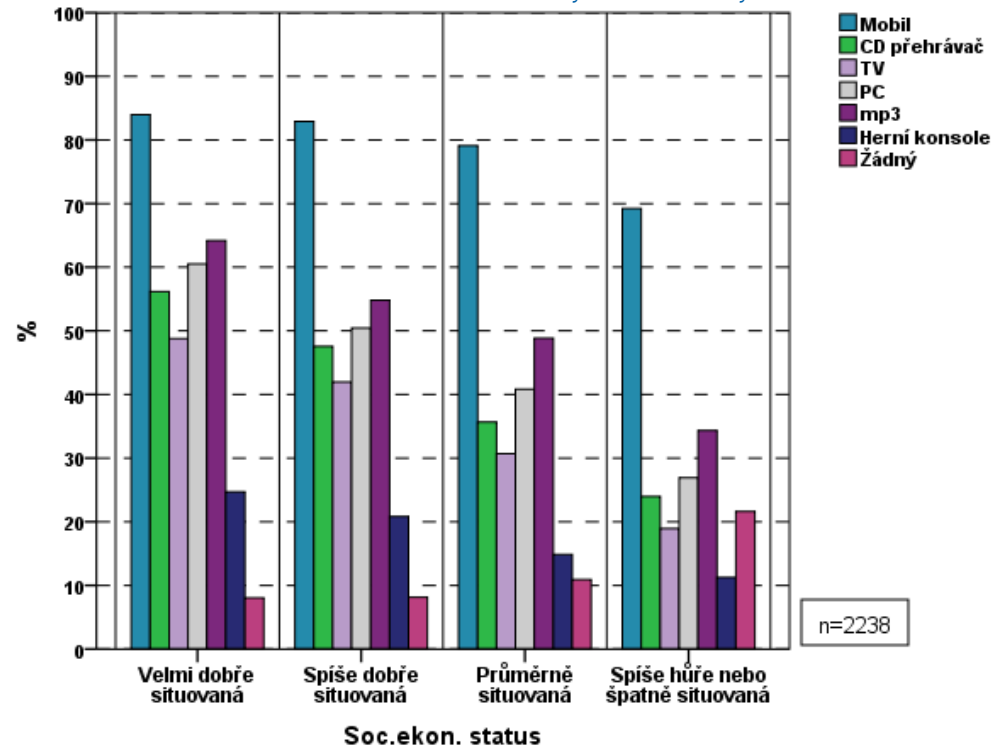
Graf č. 19 Vlastnictví věcí v souvislosti se vzděláním rodičů

Pokud dáme vlastnictví věcí do souvislosti se vzděláním rodičů, zjistíme, že čím vyšší vzdělání rodiče mají, tím více toho jejich děti vlastní a klesá počet těch, kteří nevlastní nic. Pouze vlastnictví televize v pokoji dětí vysokoškoláků stagnuje nebo dokonce mírně klesá.

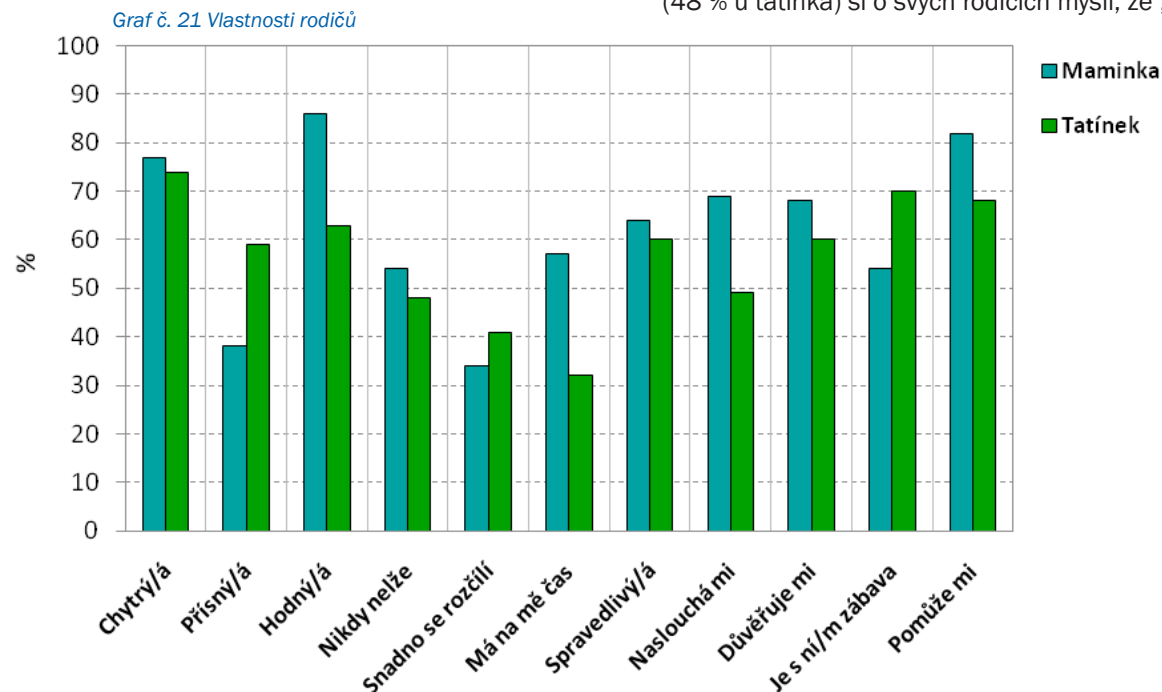
Úplně stejný trend, co se týče vlastnictví věcí, můžeme přirozeně pozorovat, dáme-li do souvislosti vlastnictví věcí a socioekonomický status rodiny.

Graf č. 20 Vlastnictví věcí v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

4. 2. 6. Vlastnosti rodičů

Naprostá většina dětí z „běžných“ rodin si svých rodičů váží. Vybrali jsme jedenáct vlastností a děti jsme nechali vyjádřit se, zdali podle nich rodiče danou vlastnost mají, nebo nemají.

Ukázalo se, že maminku pro výraznou většinu dětí charakterizuje hlavně to, že je „hodná“ (86 %), „pomáhá“ (82 %) a je i „chytrá“ (77 %), významně i to, že „naslouchá“ (69 %), dítěti „důvěřuje“ (68 %), je „spravedlivá“ (64 %) a má na děti většinou i čas (57 %), není většinou příliš „přísná“ (jen 38 %) a nespokojuje se „se rozčílí“ (34 %). Tatínek je v prvé řadě „chytrý“ (ale méně často než maminka – 74 %), bývá s ním „zábava“ (70 %), „pomůže“ (68 %) a pro většinu dětí je i „hodný“ (63 %), což ale nezname-

ná, že není „přísný“ (59 %); na děti má ale evidentně „málo času“ (68 %) a snadněji než maminka se „rozčílí“ (41 %). I on většině dětí „důvěřuje“ (60 %) a ty ho pokládají za „spravedlivého“ (60 %). Přesto se u rodičů ukazuje, že jen nepatrná většina (u maminky 54 %) nebo dokonce menšina (48 % u tatínka) si o svých rodičích myslí, že „nikdy nelžou“. Celkově tedy

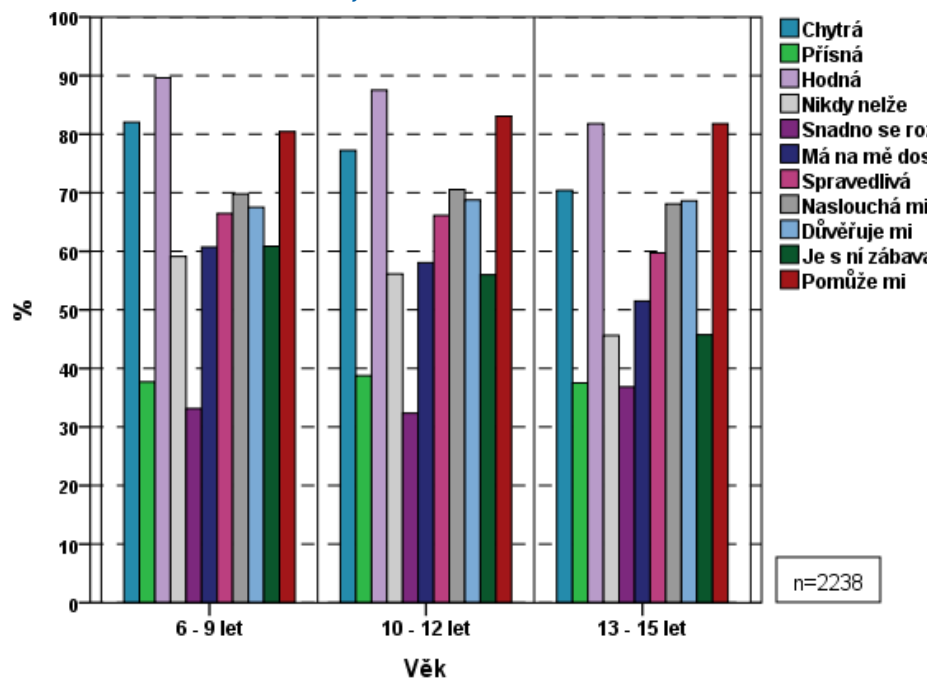
z toho vyplývá převažující obraz neautoritativní, ochranářské výchovy, v níž se předpokládá, že občas lže každý, ale přesto je možno si v zásadě důvěřovat. Ani otec nefiguruje jako garant racionality – spíše je zdrojem zábavných podnětů. Tato zjištění plně korespondují i s tzv. Gleasonovou teorií mostu (Šulová, 2006)⁵.

⁵Gleasonova teorie mostu je nejznámější teorií, která se zabývá vlivem a významem otcovské řeči. Více viz Šulová, 2006.

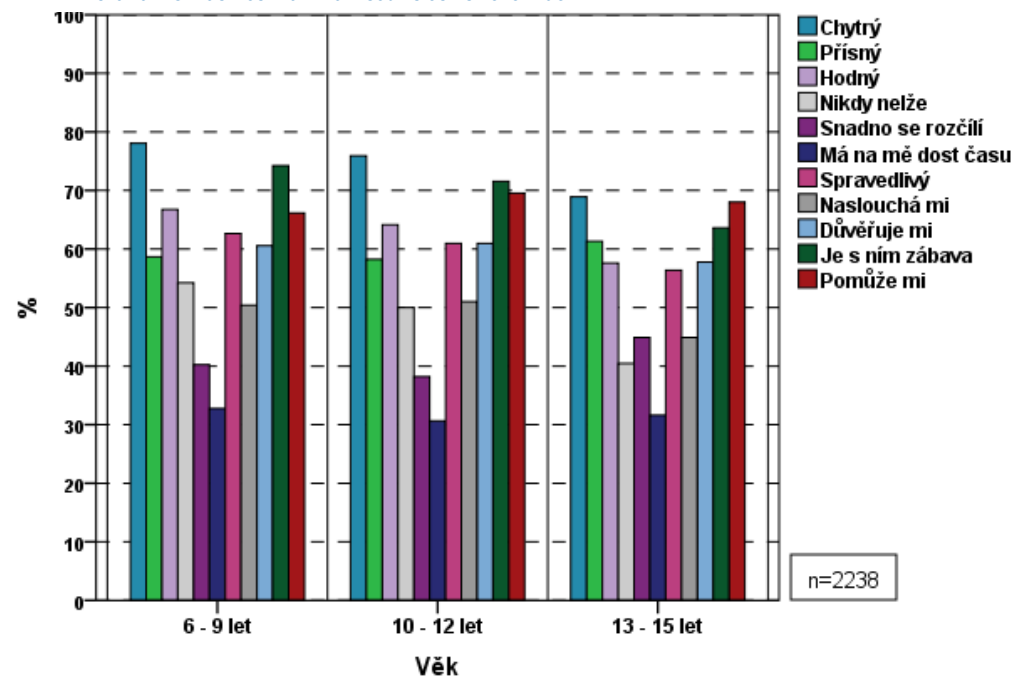
Vztah k rodičům se ovšem s věkem mění. U starších dětí s nástupem puberty dochází k nárůstu autonomie jejich osobnosti a o rodičích už, alespoň v případě některých vlastností, nemají tak valné mínění jako mladší děti (6–9 let). S rostoucím věkem klesá jejich pocit, že by rodiče byli chytrí, hodní, zábavní, a naopak si děti více myslí, že lžou.

Například nejmladších dětí ve věku 6–9 let označilo maminku jako hodnou 90 %, dětí nejstarších ve věku 13–15 let považuje maminku za hodnou již jen 82 %. A podobně to, že je chytrá, si myslí 82 % nejmladších dětí, dětí nejstarších si toto myslí už jen 70 %. Stejná tendence je i v případě otců.

Graf č. 22 Vlastnosti maminky v souvislosti s věkem dětí

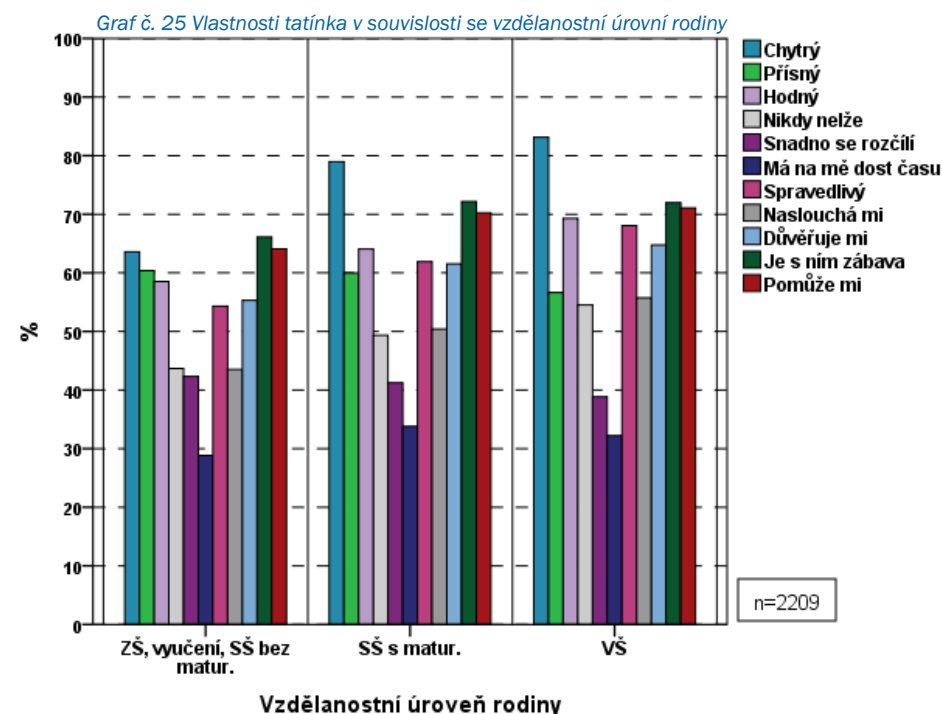
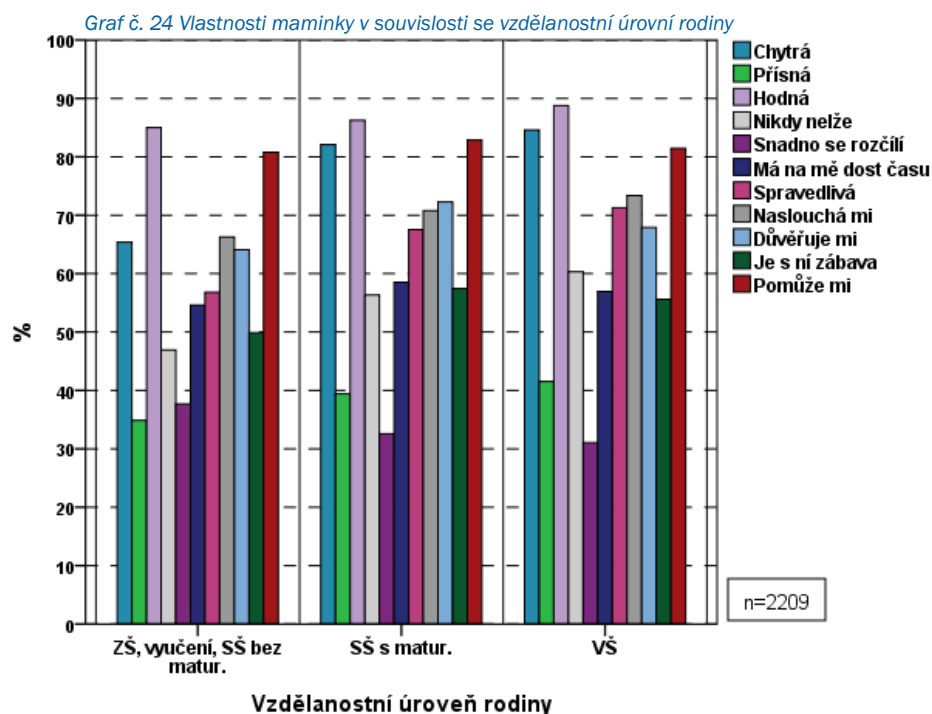
Graf č. 23 Vlastnosti tatínka v souvislosti s věkem dětí

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že jejich rodiče mají uvedenou charakteristiku.

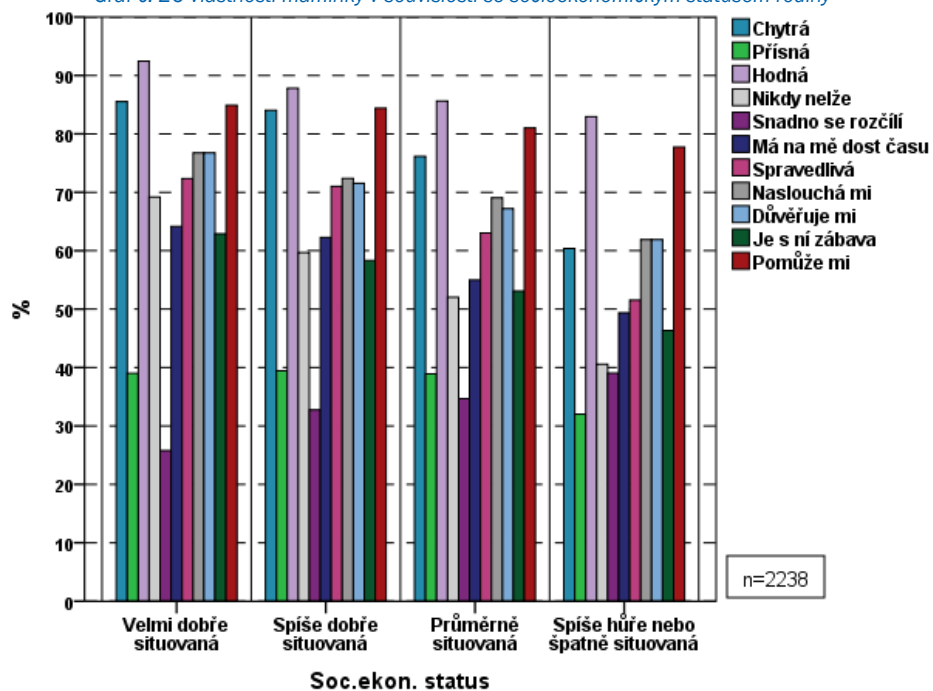
Positivní hodnocení vlastností rodičů souvisí i s jejich socioekonomickým statusem a vzděláním. Čím je **rodina lépe situovaná nebo jsou rodiče vzdělanější, tím pozitivněji na ně jejich děti pohlížejí**. Vnímají je jako chytřejší, mají pocit, že na ně mají rodiče více času, že jim spíše pomůžou, více jim důvěřují nebo že je s nimi větší zábava (platí zejména v případech otců). V rodinách s vyšší vzdělanostní úrovní je otec častěji vnímán jako hodný.

Zajímavým zjištěním je, že děti ze špatně situovaných rodin si o své matce v menší míře myslí, že je přísná, nežli děti z rodin situovaných průměrně či lépe. Takovou skutečnost uvedla přibližně třetina respondentů z rodin hůře či špatně situovaných, naopak respondenti ze všech ostatních skupin tuto skutečnost uváděli v téměř 40 % případů.

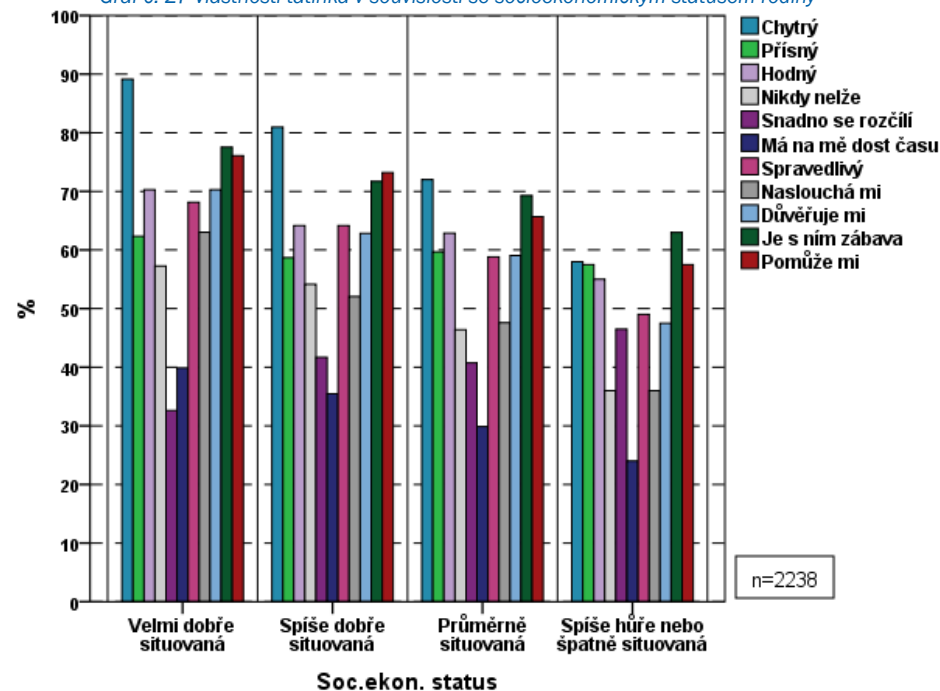

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že jejich rodiče mají uvedenou charakteristiku.

Graf č. 26 Vlastnosti maminky v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Graf č. 27 Vlastnosti tatínka v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že jejich rodiče mají uvedenou charakteristiku.

Jak bylo výše zmíněno, rodiče dětí z lépe socioekonomicky situovaných rodin jsou také oproti rodičům z rodin hůře či špatně situovaných výrazně více vnímáni jako chytrí. O matkách si tuto skutečnost myslí 86 % dětí z lépe situovaných rodin oproti 60 % dětí z rodin špatně situovaných. V případě otců je tento rozdíl ještě výraznější, 89 % dětí z velmi dobře situovaných rodin považuje své otce za chytré oproti 58 % dětí z rodin špatně situovaných, tedy rozdíl činí 31 %.

Vezmeme-li v úvahu velikost místa bydliště, děti z venkovského prostředí (obcí do 2 000 obyvatel) častěji označili své rodiče jako chytré, že jim pomůžou a že je s nimi zábava. V případě maminky si děti z obcí do 5 000 obyvatel častěji myslí, že se maminka snadno rozčílí.

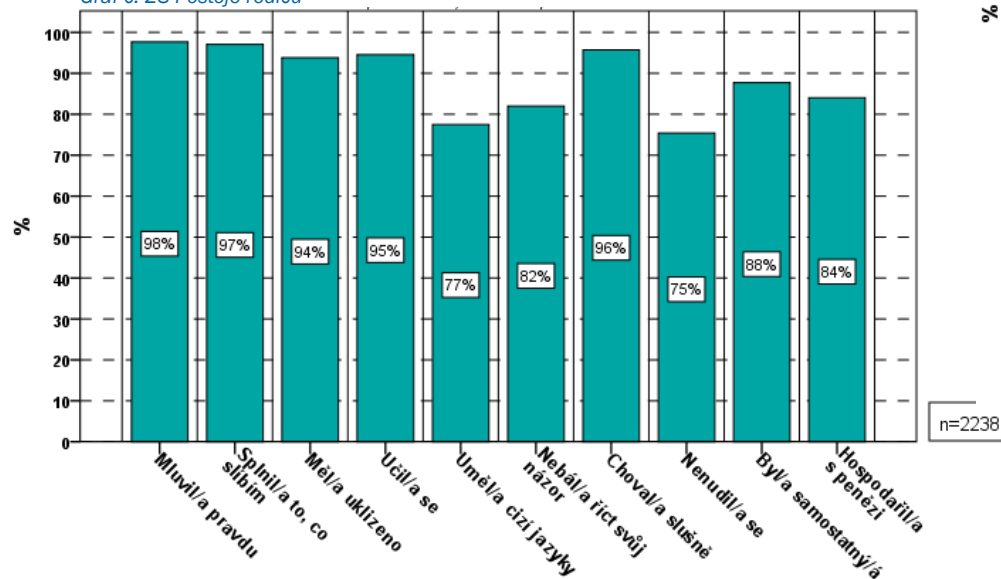
Pokud tedy shrneme to, co si děti o svých rodičích myslí, je zarážející, že 14 % ze všech dotázaných dětí neoznačilo svou maminku jako hodnou

a v případě otce jej za hodného nepovažuje dokonce 37 % dotázaných dětí. Překvapivé je i to, že ať jsme s názorem na vlastnosti rodičů dali do souvislosti věk respondenta, velikost místa bydliště, vzdělání rodičů nebo socioekonomický status rodiny, pouze v jednom případě byla jedna vlastnost hodnocena na více než 90 % (dětí z velmi dobře situovaných rodin označili maminku jako hodnou v 93 % případů).

4. 2. 7. Postoje rodičů

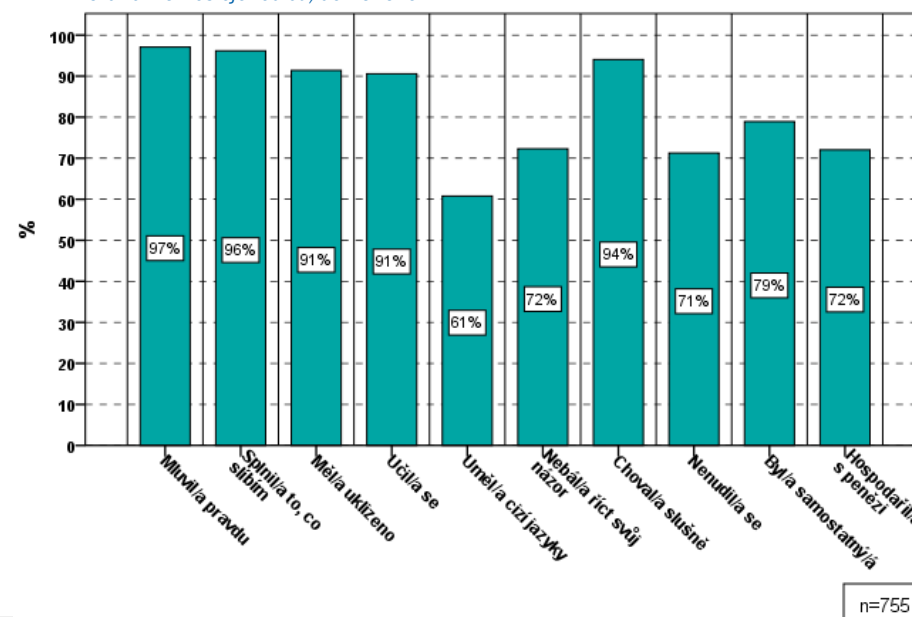
To, co si děti o svých rodičích myslí, souvisí zcela nepochybně s postoji rodičů k dětem. A to, jaké postoje zaujímají rodiče ke svým dětem, má později dopad na tvorbu jejich hodnot a názorů. V následující části jsme se proto dětí zeptali, k čemu je vedou jejich rodiče.

Graf č. 28 Postoje rodičů

Nejvyššího skóre dosáhl pocit, že rodiče děti vedou k tomu, aby mluvily pravdu (98 %), splnily, co slíbí (97 %), chovaly se slušně (96 %), učily se (95 %) a měly uklizeno (94 %). Již méně často si děti myslí, že je rodiče vedou k tomu, aby se učily cizí jazyky (77 %) nebo se ve volném čase nenudily (75 %). To, k čemu rodiče své děti vedou, ale záleží především na vyspělosti dítěte.

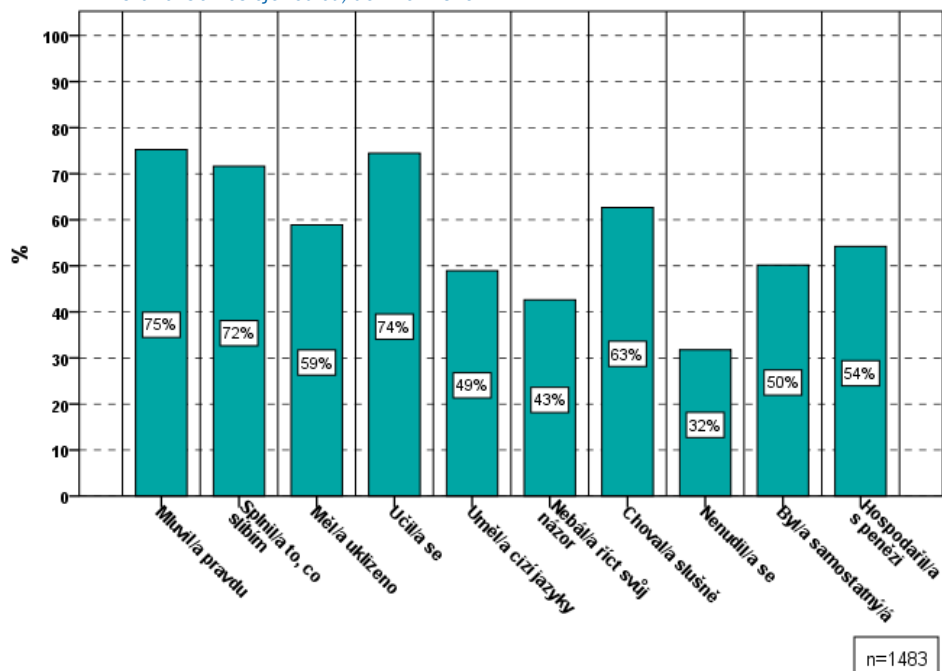
Graf č. 29 Postoje rodičů, děti 6–9 let

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Ano“.

Mladší děti ve věku 6–9 let hodnotily postoje svých rodičů na zjednodušené škále „Ano“, „Nevím“ a „Ne“. Tito respondenti nejčastěji uváděli, že je rodiče vedou k tomu, aby mluvili pravdu (97 %), splnili, co slíbí (96 %), chovali se slušně (94 %), učili se (91 %) a měli uklizeno (91 %). Nejméně naopak jejich rodiče trvají na tom, aby se učili cizí jazyky, což je vzhledem k jejich věku pochopitelné.

Graf č. 30 Postoje rodičů, děti 10–15 let

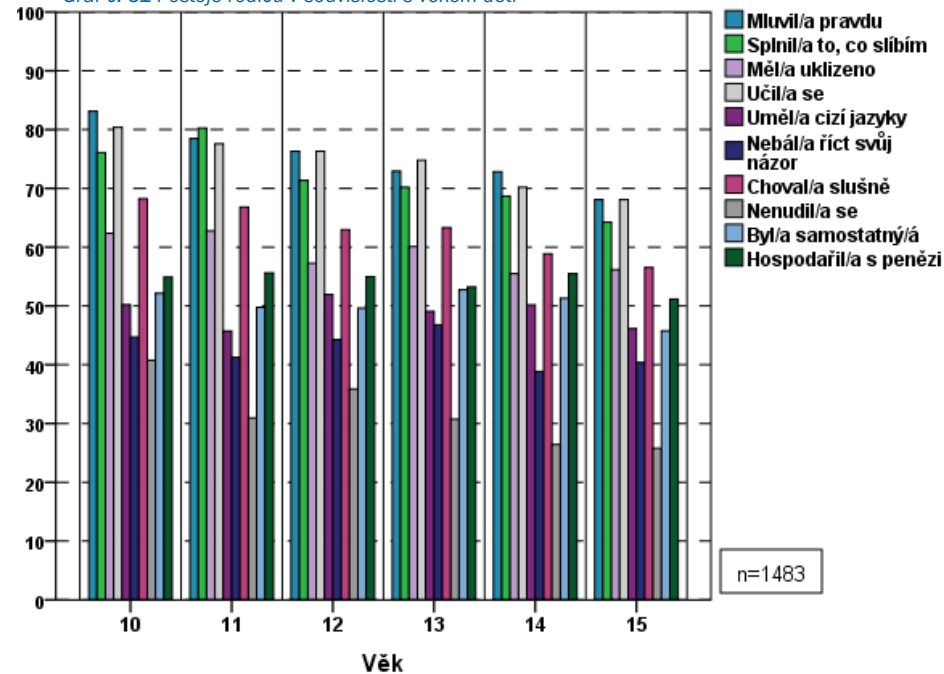

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Rozhodně ano“.

Starší respondenti ve věku 10–15 let vybírali z pětímístné škály odpovědí „Rozhodně ano“, „Spíše ano“, „Spíše ne“, „Rozhodně ne“ a „Nevím“. Tyto děti nejčastěji uváděly, podobně jako děti mladší, že jsou

rodiče děti vedeny k tomu, aby mluvily pravdu (variantu „Rozhodně ano“ uvedlo 75 % z nich), učily se (74 %), splnily, co slíbí (72 %), chovaly se slušně (63 %) a měly uklizeno (59 %). Děti naopak připouštějí, že v tomto věku je již menší důraz kladen na to, aby se ve volném čase nenudily a uměly se zabavit (necelá třetina). To, k čemu rodiče své děti vedou, ale záleží na mnoha faktorech jak na straně dítěte, tak na straně samotných rodičů. Vzhledem k velmi vysokým hodnotám v případě obou věkových skupin a velmi malým rozdílům vzhledem k dalším charakteristikám je možné se domnívat, že se do určité míry jedná o stylizaci. Děti nejsou schopné

Graf č. 31 Postoje rodičů v souvislosti s věkem dětí

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Rozhodně ano“.

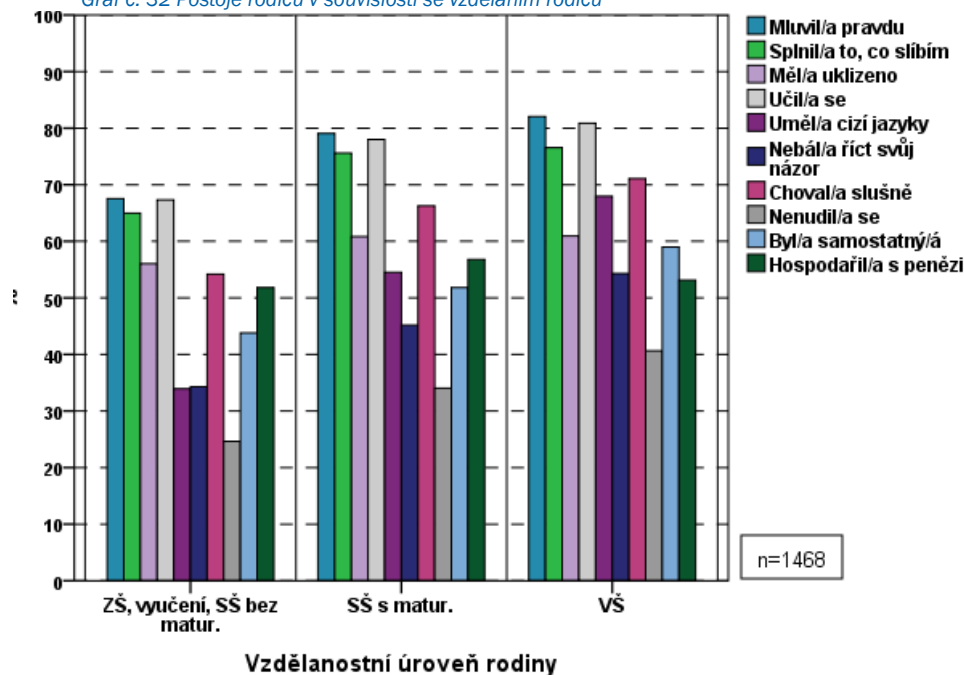

posoudit, na kolik se skutečně jedná o postoje samotných rodičů, a do jaké míry jsou to jakési vnější všeobecně platné etické a společenské standardy.

Odpovědi starších dětí (10–15 let) jsme rozdělili podle jejich věku a dále pak dle vzdělání rodičů a socioekonomického postavení rodiny. Čím mladší respondenti byli, tím spíše si myslí, že je rodiče vedou k tomu, aby mluvili pravdu, splnili, co slíbí, učili se a chovali slušně. Ostatní rozdíly v postojích rodičů v závislosti na věku dítěte se neprokázaly jako statisticky významné.

V případě pohlaví nebyly zjištěny žádné významné odlišnosti. V tom, k čemu rodiče své děti vedou, tedy nejsou mezi chlapci a dívkami počítavý podstatné rozdíly.

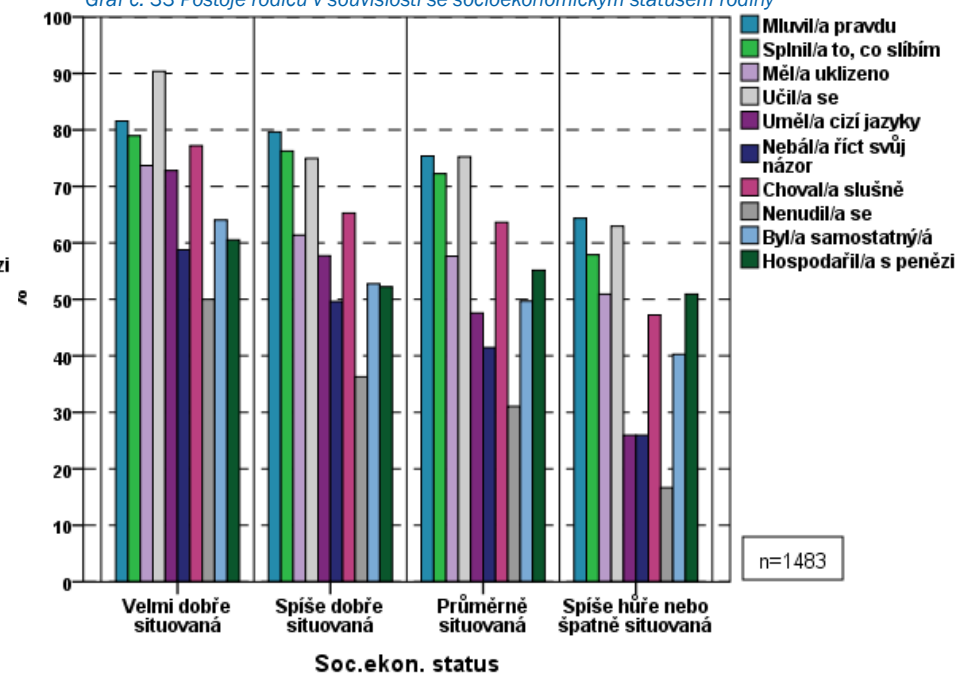
Graf č. 32 Postoje rodičů v souvislosti se vzděláním rodičů

Postoje rodičů k dětem tedy závisí především na jejich vzdělání (rodičů) a socioekonomickém statusu rodiny. Obecně platí vztah, čím vzdělanější rodiče, tím spíše vedou své děti k uvedeným proměnným. V rodinách, kde alespoň jeden z rodičů dosáhl vysokoškolského titulu, jsou rodiče na děti důraznější v podstatě ve všech svých postojích. Pouze v požadavku, aby děti měly uklizeno a uměly hospodařit, se neprokázal statisticky významný rozdíl.

O něco větší roli než vzdělání rodičů hraje socioekonomický status rodiny. Děti z lépe situovaných rodin, podobně jako děti vzdělanějších rodičů, také častěji uváděly, že je rodiče vedou ke všemu uvedenému, ovšem procentuální rozdíly mezi jednotlivými socioekonomickými skupinami byly o něco vyšší než rozdíly mezi vzdělanostními skupinami rodičů. Ani v případě socioekonomického postavení rodin se rozdíl v důrazu na umění

Graf č. 33 Postoje rodičů v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Rozhodně ano“.

hospodařit s penězi mezi jednotlivými skupinami neprokázal jako statisticky významný.

Výsledky faktorové analýzy postojů rodičů⁶

Postoje rodičů a to, k čemu rodiče své děti vedou, jsme podrobili faktorové analýze, a na základě jejího výsledku je možné je rozdělit do dvou oblastí:

1. „Výchova k sebevědomí a sebeprosazení“ (nenudit se, nebát se říkat svůj názor, samostatnost, hospodaření s penězi, umět cizí jazyky). Tyto postoje rodičů jsou nepatrně méně rozšířené než postoje zahrnuté do druhého, níže uvedeného faktoru. Tato oblast v sobě zahrnuje postoje, které jsou součástí stylu výchovy, která vede děti k samostatnosti, k tomu, aby byly schopné se prosadit v kolektivu, a také si uměly organizovat svůj volný čas a tzv. se „ve světě neztratily“.
2. „Výchova k morálním hodnotám a sociálním kompetencím“ (mluvit pravdu, splnit, co slíbí, učit se, mít uklizeno, chovat se slušně a být ohleduplný). Tato oblast pojímá nároky rodičů, které jsou všeobecně velmi rozšířené. Na jedné straně se jedná o jakési univerzální mravní pravidla uznávaná napříč věkovými, sociálními i jinými kategoriemi (jako je nelhat, plnit sliby), na straně druhé zahrnuje do jisté míry konzervativní postoje, které mají dítěti usnadnit interakci s jeho sociálním okolím (chovat se slušně a být zdvořilý, učit se).

⁶Faktorová analýza redukuje větší počet konkrétních proměnných na menší počet proměnných obecnějších (tzv. faktorů), podle vzájemných souvislostí mezi odpověďmi na jednotlivé otázky. Čísla v tabulce vyjadřují tzv. faktorové zátěže, tedy váhu původních proměnných v příslušném faktoru. Faktory jsou tvořeny proměnnými, na něž mají respondenti tendenci odpovídat stejně (v případě, že všechny faktorové zátěže mají stejné znaménko bez ohledu na to zda kladné, či záporné), nebo opačně (v případě, že některé faktorové zátěže jsou kladné a jiné záporné). Například faktor „Výchova k morálním hodnotám a sociálním kompetencím“ je složen především z proměnných mluvit pravdu, splnit, co slíbí, učit se, mít uklizeno, chovat se slušně a být ohleduplný. Všechny faktorové zátěže mají stejné, v tomto případě záporné znaménko, což znamená, že většina respondentů se domnívá, že je rodiče k těmto hodnotám buď vedou, nebo ne.

Tabulka č. 7 Tabulka faktorových zátěží 1

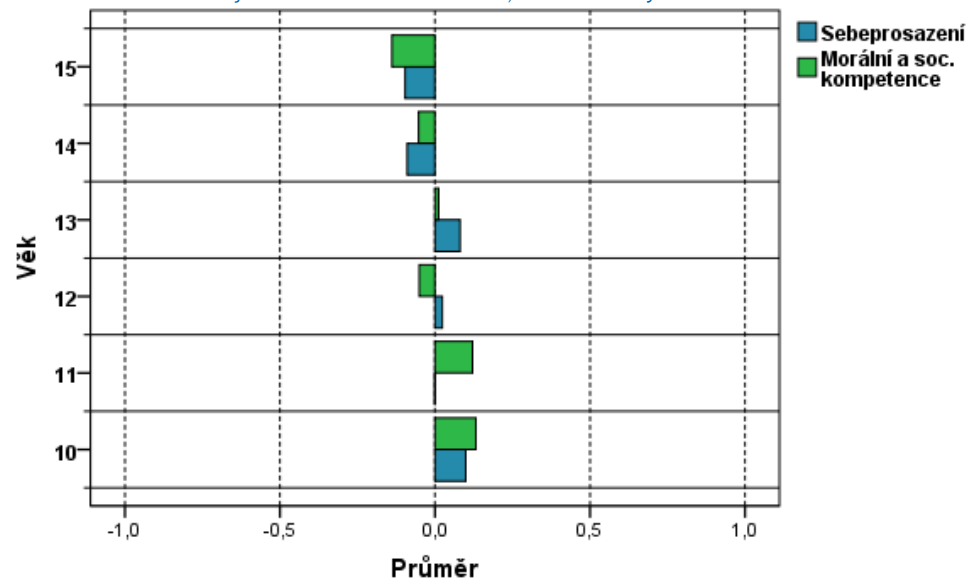
	Sebevědomí a sebeprosazení	Morální hodnoty a sociální kompetence
Nenudil/a se	,853	
Nebál/a říct svůj názor	,730	
Byl/a samostatný/á	,668	
Hospodařil/a s penězi	,572	
Uměl/a cizí jazyky	,550	
Mluvil/a pravdu		-,861
Splnil/a to, co slíbím		-,837
Učil/a se		-,646
Měl/a uklizeno		-,535
Choval/a slušně	,394	-,414

V další fázi jsme vliv jednotlivých faktorů porovnali prostřednictvím analýzy rozptylu (ANOVA), abychom posoudili, jak jsou faktory ovlivňovány dalšími proměnnými.⁷

⁷Analýza rozptylu je soubor metod sloužících k odhadu tzv. efektů, tj. vlivu hodnot jedné statistických znaků (tzv. faktorů) na jeden či více jiných statistických znaků (tzv. nezávisle proměnných). Pro analýzu rozptylu se používá anglická zkratka ANOVA (analysis of variance).

Grafy průměrů faktorových skóre, děti 10–15 let⁸

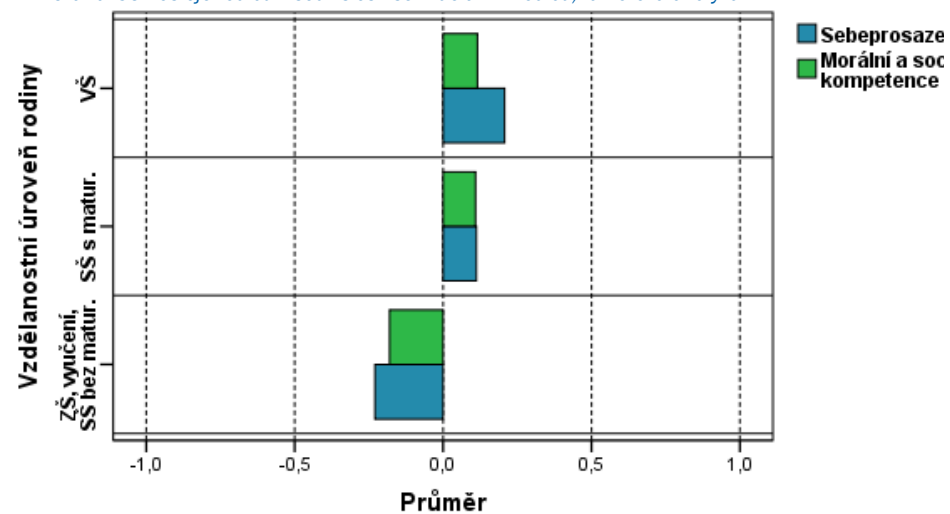
Graf č. 34 Postoje rodičů v souvislosti s věkem, faktorová analýza

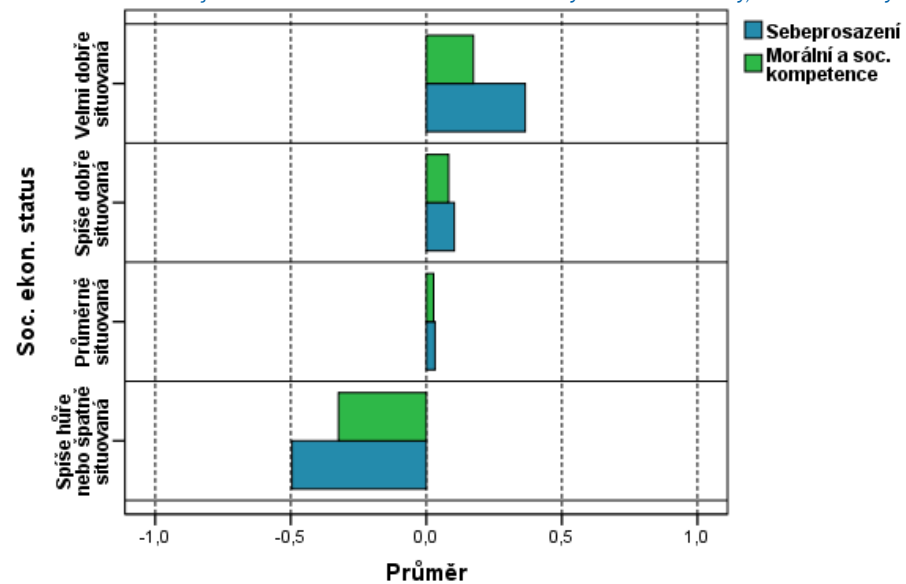
Obecně je možné konstatovat, že se vzrůstajícím věkem dítěte mírně klesá autorita rodiče i jeho vliv na formování postojů svých potomků.

⁸V následujících grafech jsou uvedeny rozdíly průměrů hodnot faktorových skóre v jednotlivých kategoriích vybraných proměnných v případech, kdy byla zjištěna statistická významnost rozdílů na hladině významnosti menší než 0,05. To zjednodušeně znamená, že můžeme s více než 95 % jistotou předpokládat, že zjištěné rozdíly nejsou náhodné, ale vyjadřují skutečnou souvislost mezi danou proměnnou a příslušným faktorovým skórem. Protože faktorové skóre jsou počítány tak, že průměr za celý soubor je 0 a směrodatná odchylka 1, neodpovídají škály uvedené v grafech původním hodnotám odpovědí v dotazníku. Uvedené hodnoty průměrů proto vyjadřují pouze relativní odchylky od průměru celé populace (tj. zda respondenti dané kategorie např. považují příslušnou oblast za důležitější než celá populace), nikoliv absolutní údaje (tj. jak moc ji považují za důležitou).

Graf č. 35 Postoje rodičů v souvislosti se vzděláním rodičů, faktorová analýza

Graf č. 36 Postoje rodičů v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny, faktorová analýza

Výše vzdělání rodičů a podobně také socioekonomické postavení rodiny mají vliv na to, k čemu a s jakou intenzitou jsou děti vedeny. Děti z rodin, kde ani jeden z rodičů nedosáhl středoškolského vzdělání s maturitou a analogicky také respondenti ze spíše hůře a špatně situovaných rodin, uvádějí, že jsou rodiči jak v oblasti podpory sebevědomí a sebeprosazení, tak v oblasti morálních hodnot a sociálních kompetencí vedeny v daleko menší míře než ostatní respondenti.

Pokud bychom tuto část shrnuli, můžeme říci, že děti jsou si vědomy, jaký vliv na ně rodiče mají. Především si uvědomují přenos morálních vlastností a sociálních kompetencí a samy je také považují za důležité. V kvalitativní části výzkumu respondenti někdy více jindy méně explicitně toto přiznávají.

Myslíte, že vám rodiče dali do života něco důležitého? Třeba nějakou vlastnost nebo vás vedou celý život k něčemu...?

Michala (13–15): Určitě dobrý vychování, prostě že... nevím, jak to popsat... takový ty základy prostě...

Lucka (13–15): No asi taky to vychování...no nevím, asi abych se snažila mít pořád za cíl, víc než můžu dokázat, protože tím pádem se ženu dopředu, a pak to třeba i dokážu, ale hlavně abych šla pořád dál a nevzdávala nic předem.

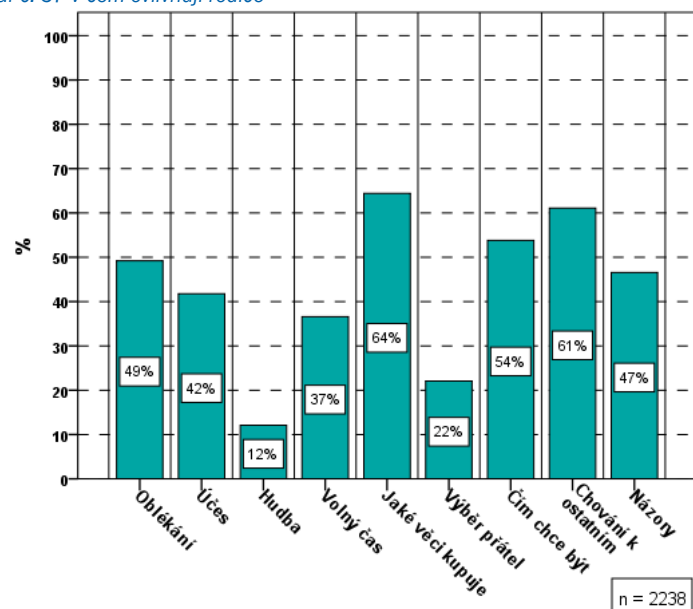
Petra (10–12): Nám přináší zdraví, pravidla, prostě nás připravují na ten život, až budeme dospělí a budeme to učit ty další.

4. 2. 8. V čem rodiče děti ovlivňují

Respondentům byla položena také otázka zjišťující vliv jednotlivých klíčových hráčů v různých oblastech života. „Řekni mi, kdo si myslíš, že tě nejvíce ovlivňuje.“ Možná byla pouze jediná odpověď a děti vybíraly z následujících aktérů: rodiče, sourozenec, kamarád/i, časopisy, televize, učitel, vedoucí kroužku, někdo jiný, nikdo – sám/a a hodnotily jejich vliv na oblékání, účes, hudbu, kterou poslouchají, na to, co dělají ve volném čase, na to, jaké věci si kupují, na výběr přátel, na to, čím chtějí v životě být, na to, jak se chovají k ostatním, a na jejich názory. Ačkoliv na život dětí nepochybně působí i další aktéři, největší vliv je připisován rodičům a kamarádům a v některých oblastech děti uváděly, že si rozhodují samy a neovlivňuje je nikdo. Vlivu kamarádů se budeme věnovat až v kapitole o volném čase, konkrétně v podkapitole týkající se kamarádů, nyní se zaměříme na to, v čem oslovené děti připisují vliv svým rodičům a o čem si rozhodují samy.

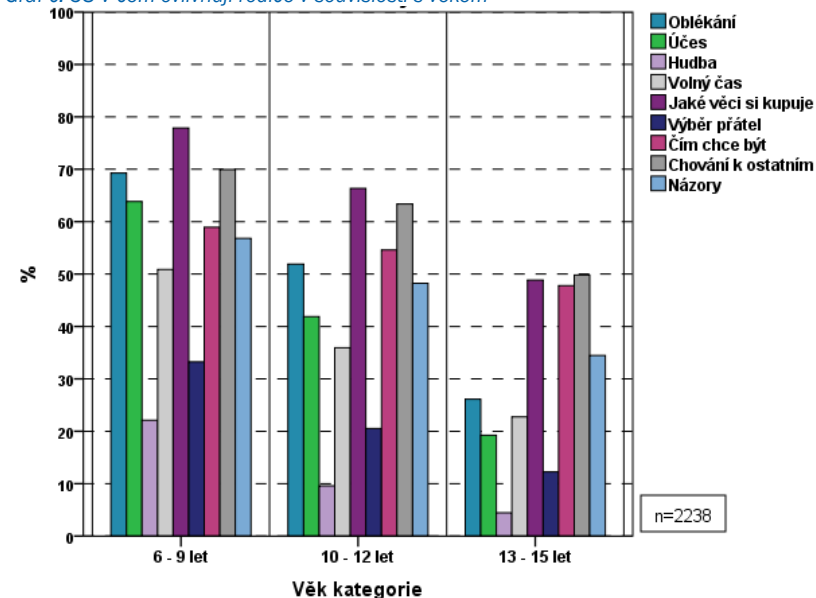
Je možné konstatovat, že rodiče jsou pro děti ve věku 6–15 let nepochybně významnou autoritou a mravním vzorem pro jejich jednání. Největší vliv je jim připisován v tom, jaké věci si děti kupují (tuto odpověď uvedly téměř dvě třetiny respondentů). Toto zjištění lze z velké části připisovat objektivním důvodům, jako je výše kapesného. Přibližně polovina dětí ovšem uvádí, že je rodiče ovlivňují v tom, jak se chovají k ostatním, v tom, čím se chtějí ve svém životě stát, a také ve formování jejich názorů. V podobné míře rodiče na své děti působí také v případě výběru oblečení a účesu. Téměř dvě pětiny dětí uvedly, že rodiče významně ovlivňují způsoby trávení volného času, pětina potom výběr přátel a nejmenší vliv mají rodiče na výběr hudby.

Graf č. 37 V čem ovlivňují rodiče

Se vzrůstajícím věkem dítěte vliv rodičů zcela očekávaně ve všech oblastech klesá, a to nejčastěji na úkor kamarádů a vrstevníků a také v návaznosti na stoupající vlastní nezávislost. Nejvýrazněji se působení rodičů mění v případě ne tak zásadních záležitostí, jako je výběr oblečení a účes. Zatímco děti ve věku 6–9 let uváděly, že je rodiče ovlivňují v oblečení v 69 % a účesu 64 % případů, ve věku 13–15 let to bylo už pouze ve 25 % a 20 %. Rovněž výběr způsobu trávení volného času a také věcí, které si děti kupují, ovlivňují rodiče se zvyšujícím se věkem dítěte stále méně (v případě volného času z 50 % u 6–9letých na 22 %, u 13–15letých a kupování věcí ze 78 % na 48 %). Ačkoliv se vliv rodičů postupně snižuje, stále jsou rozhodujícími vzory pro přibližně polovinu dětí ve věku 13–15 let v tom, jak se chovat k ostatním a také čím chtějí v budoucnu být.

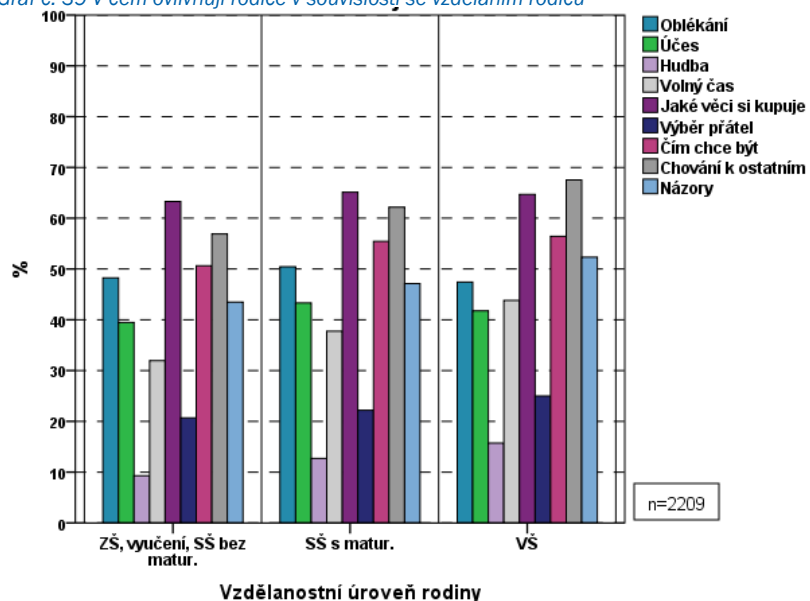
Graf č. 38 V čem ovlivňují rodiče v souvislosti s věkem

Pohlaví dítěte ani socioekonomický status rodiny nemá zásadní vliv na to, v čem a v jaké míře rodiče své děti ovlivňují. Pouze je možné konstatovat, že dívky se méně nechávají ovlivňovat ve výběru oblečení a účesu než chlapci. Status rodiny zcela pochopitelně působí na oblasti, které jsou spojeny s vydáváním finančních prostředků, jako je výběr oblečení a kupování věcí. S předchozími závěry rovněž koresponduje zjištění, že rodiče z hůře nebo špatně situovaných rodin mají daleko menší vliv na způsoby trávení volného času svých dětí, méně ovlivňují formování názorů a také to, čím se chtějí jejich děti v budoucnu stát.

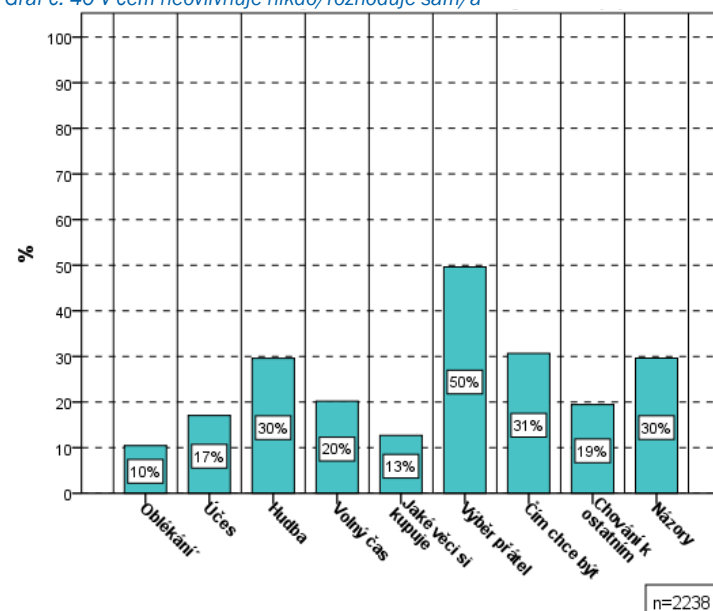
Se vzrůstajícím vzděláním rodičů roste jejich vliv na způsoby trávení volného času a na to, jakou hudbu dítě poslouchá. Také je možné tvrdit, že v rodinách, kde má alespoň jeden z rodičů vysokoškolské vzdělání, připisují děti svým rodičům častěji než ostatní vliv na formování názorů a také na to, jak se chovají ke svému okolí.

Graf č. 39 V čem ovlivňují rodiče v souvislosti se vzděláním rodičů

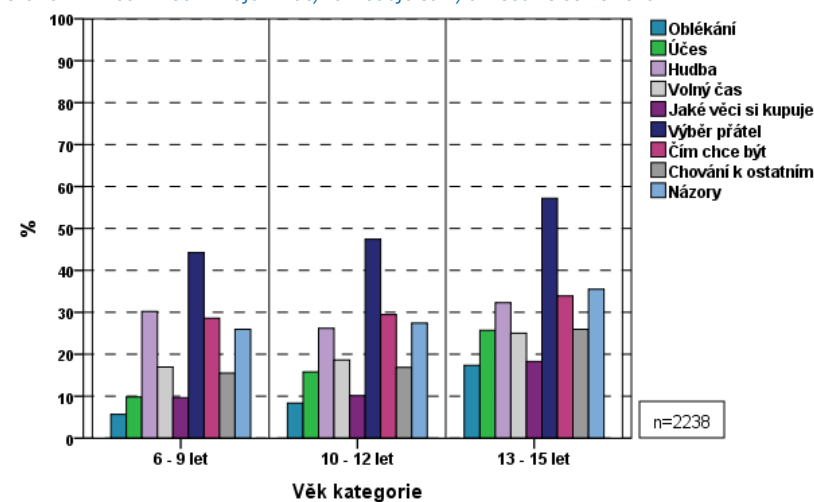

Rada respondentů v některých zkoumaných oblastech nepřisuzuje vliv žádnému z výše uvedené nabídky aktérů, ale uvádí, že se v některých z oblastí rozhoduje sama. Nejčastěji se děti necítí být ovlivňované ve volbě přátel (polovina), výběru hudby, v tom, čím se chtějí stát a jaké mají názory (třetina u všech oblastí). Největší vliv naopak přisuzují svému okolí v oblékání, účesu a ve výběru věcí, které si kupují. Jediným faktorem ovlivňujícím odpovědi v této otázce byl věk respondenta. Dle pohlaví, socioekonomického postavení rodiny a vzdělání rodičů se respondenti v tomto ohledu vzájemně neliší. Se vzrůstajícím věkem oslovených dětí ve většině oblastí mírně stoupá podíl odpovědí, které vyjadřují vyšší míru autonomie a možnosti se samostatně rozhodovat. Výrazněji se tato tendence projevuje v oblasti výběru přátel, volbě účesu a oblečení a formování názorů.

Graf č. 40 V čem neovlivňuje nikdo/rozhoduje sám/a

Graf č. 41 V čem neovlivňuje nikdo/rozhoduje sám/a v souvislosti s věkem

Nejméně kýmkoliv ovlivňovány (tedy mají pocit, že o dané věci rozhodují samy) se děti cítí v případě výběru kamarádů, přičemž čím starší dítě, tím spíš si kamarády vybírá samo, dále pak ve svých názorech, v tom, jakou poslouchá hudbu, a v představách o tom, kým by chtěly v životě být.

4. 2. 9. Co změnit v rodině

V kapitole 4.2.1. Situace v rodině je v grafu č. 2 znázorněno, že 78 % dětí žije v rodině s oběma rodiči, přičemž poukazujeme na skutečnost, že v posledních letech se rozvádí téměř každé druhé manželství, a tudíž se dá očekávat, že tato skutečnost může v blízké budoucnosti postihnout i rodiče našich respondentů. Naše tvrzení o možném rozvodu v budoucnosti můžeme podložit analýzou kvalitativních dat. Ačkoli, jak již bylo řečeno, je rodina základní referenční skupinou snad všech dětí v tom smyslu, že ji vnímají jako nejvyšší hodnotu, jako instituci, která jim poskytne bezpečí, porozumění, poznání, morální podporu, materiální zajištění atd., velmi explicitně dávají najevo strach o setrvání rodičů v manželství nebo společné domácnosti. Jedno z jejich nejčastějších přání na otázku „Co by ve své rodině změnili?“, je, aby se rodiče nehádali:

Co byste na své rodině změnili?

Žaneta (13–15): *Já bych nic neměnila, jen aby se rodiče přestali hádat.*

Adam (6–9): *Já bych změnil mamku, aby už se tak s tátou nehádala, protože táta je daleko v Itálii a přijíždí někdy.*

Toto přání se objevilo v každém třetím rozhovoru. Někdy je za přáním cítit i další napětí či trvalejší konflikty mezi rodiči:

Anička (6–9): *Já bych chtěla, aby se moje máma s tátou už nehádali, protože on na moji mámu, můj nepravěj táta vyjede a mě je to pak líto, hlavně mámy, protože ona je slabější a pak křičí sprostý slova a tak je mi to líto.*

Touha po tom, aby hádky ustaly, se objevovala i v realističtější rovině:

Adélka (6–9): *Aby se máma s tátou tolik nehádali.*

Z grafů č. 21 až 27 lze také vyčíst, že si děti myslí, že rodiče na ně nemají dostatek času, především pak otec, nebo že jim příliš nenaslouchají. Tyto skutečnosti uváděly děti ve všech věkových kategoriích, častěji pak děti ve věku 13–15 let. V případě mladších dětí je tato skutečnost pochopitelná, překvapivé ovšem je, že si na tento fakt stěžují právě i starší děti, u kterých by se dalo spíše očekávat, že s nárůstem jejich autonomie a počátkem nástupu puberty, kdy děti tráví čas nejraději s kamarády a snaží se vymanit z vlivu rodičů, tomu tak nebude. V kvalitativní části výzkumu se respondenti shodli na tom, že další skutečností, kterou by v rodině změnili, je právě to, aby rodiče na ně měli více času a aby byli více doma. Nejen že se takto vyjadřovali mladší respondenti:

Co byste na své rodině změnili?

Eliška (6–9): *Aby nepřišli vždycky večer, ale aby přišli vždycky odpoledne.*

Lukáš3 (10–12): *Abysme spolu mohli strávit víc času.*

Ale vyjadřovali se tak i respondenti starší, kteří celou situaci viděli již z pohledu rodičů a rodiny jako celku, a navíc si i uvědomovali důsledek náročné pracovní doby nebo vysoké nároky zaměstnavatelů na jejich rodiče:

Lukáš2 (13–15): *Já chci, aby byli víc doma, spíš kvůli nim, aby nebyli tak utahaní a třeba, když se jim něco nevydaří v práci, a pak je to radost, když se všichni čtyři setkáme.*

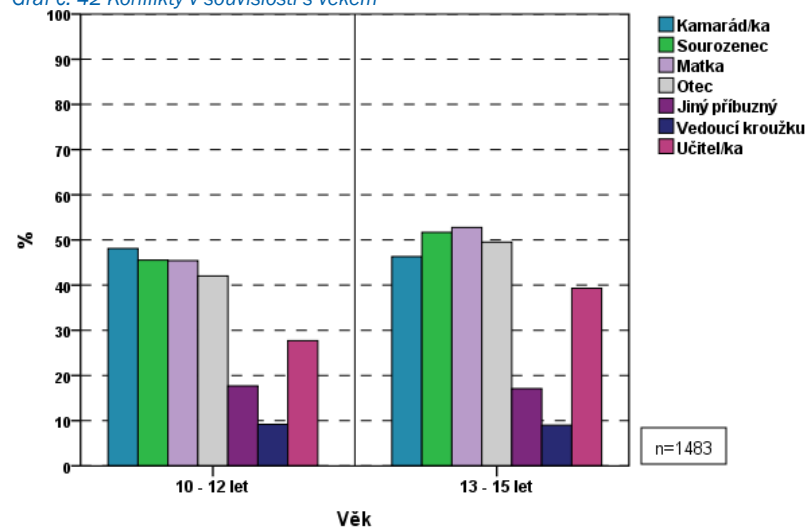
Milena (13–15): *Já se s tatkou moc nevidám, protože on chodí ráno brzy do práce a večer pozdě z práce. Tak se moc nevidíme.*

S náročnou pracovní dobou pak může být spojeno i to, že se rodiče snadno rozčílí nebo že jsou na děti přísní (především otcové).

Kromě toho, že děti vnímají konflikty mezi rodiči, zažívají také své vlastní konflikty s rodiči. Na jednu stranu je trochu překvapivé, že maminka patří mezi osoby, se kterými přicházejí děti do sporu nejčastěji, nicméně níže vysvětlíme, že se to dá očekávat. Dále je to sourozenec, otec, vyučující a kamarád. Pořadí se mění vždy v závislosti na dalších konkrétních faktorech (věk dítěte, vzdělání rodičů atd.). Otázku, zda mají děti s někým konflikt, jsme položili pouze respondentům ve věku 10–15 let, protože u mladších dětí není zaručena relevantní odpověď (často reagují na základě emocí spojených s aktuálním zážitkem, který vůbec nemusí být běžný).

K častým konfliktům s maminkou dochází především proto, že s ní jsou děti většinou nejčastěji v interakci, má na děti nejvíce výchovných požadavků, a opakovaně s ní řeší problémy všeho druhu. Je proto zřejmé,

Graf č. 42 Konflikty v souvislosti s věkem

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“ nebo „Občas“.
Otázka byla položena pouze respondentům ve věku 10–15 let.

že čím častěji je jedinec s někým v interakci, tím častěji také dochází k vzájemným konfliktům. S maminkou mají také častěji konflikt dívky než chlapci, a to především z důvodu vymezování se vůči mamince, ale i díky vzájemné rivalitě. Nicméně z kvalitativní části víme, že v případě vztahu dítě – rodič se jedná o běžné a banální konflikty, které de facto při správné výchově dítěte a zdravému vývoji osobnosti prostě nastávat musí. Dítě se prostřednictvím těchto konfliktních situací učí prosazovat svůj názor, ale i vzájemné toleranci a respektu k názorům ostatních, učí se dělat kompromisy a přejímat zodpovědnost za své chování. Typickým příkladem může být třeba povinnost nejprve napsat úkol, a pak se věnovat svým zálibám, nebo v případě starších dětí určená hodina pro návrat domů z venku. Konflikty se sourozenci vznikají z podobných důvodů jako s maminkou, tedy především díky velmi časté interakci. Na základě analýzy kvalitativních dat i v tomto případě víme, že jsou to z našeho pohledu dospělých důvody v zásadě banální, na druhou stranu jim děti připisují důležitost a vnímají je velmi intenzivně. Jádrem sporu jsou hádky o společné věci, jako například kdo bude právě na počítači (velmi časté) nebo jaký program budou sledovat v televizi. Pokud mají děti starší sourozence, vznikají konflikty z neochoty staršího hrát si s mladším nebo jej vzít s sebou ven. Mladší dítě se cítí ukřivděno, že jej starší nechce vzít mezi svou „partu“, starší pak mladšího sourozence vnímá tak, jako že jej otravuje. Vzájemné konflikty mezi sourozenci demonstrují i následující výroky ze skupinových rozhovorů.

Gustav (10–12 let): *Mě potrestá táta, když se rvu s bráchou nebo třeba večer, brácha je na mé straně, já mu říkám, jdi dál, on nic, tak ho posunu a on mě mlátí, tak jeden jde spát jinam a jeden v pokojíčku.*

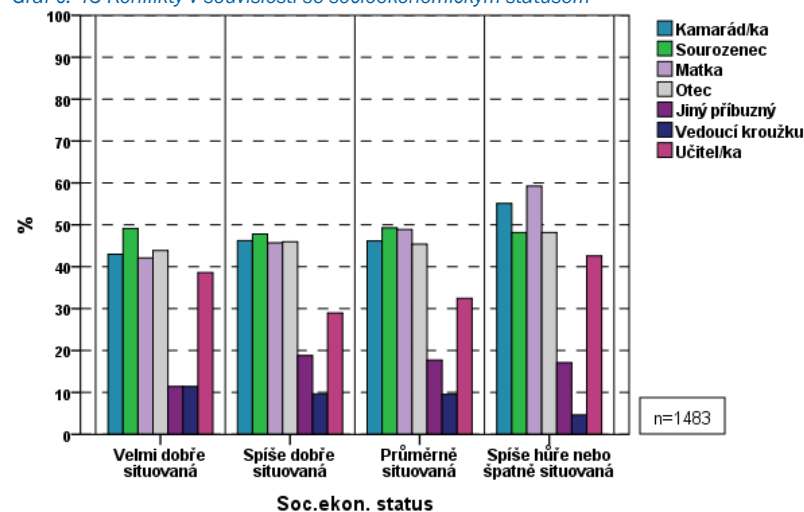
Standa (10–12 let): *Já mám mladší sourozence a ty mě někdy tak dopálej, že jim jednu bouchnu, a samozřejmě mě rodiče musí pak potrestat. A řeknou, oni jsou ještě malí ...*

Michaela (10–12 let): Já bych vyměnila svoji ségru za moji nejlepší kámošku, protože ségra mě furt mlátí a ani si s ní moc nevyhraju.

Časté konflikty mají děti také s kamarády. Pokud vezmeme v úvahu status rodiny, zjistíme, že s maminkou a kamarádem mají konflikt nejčastěji děti z rodin s nejnižším socioekonomickým postavením. Pokud jde

Graf č. 43 Konflikty v souvislosti se socioekonomickým statutem

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“ nebo „Občas“.
Otázka byla položena pouze respondentům ve věku 10–15 let.

o konflikty s vyučujícími ve škole, nejčastěji je pociťují opět děti z rodin s nízkým socioekonomickým statutem, ale také děti z rodin situovaných velmi dobře. V případě dětí z hůře situovaných rodin se dá předpokládat, že se do konfliktů dostávají díky menšímu zájmu jejich rodičů o ně samé, což často vede k větší náchylnosti k rizikovým projevům chování, které je spojené i s horším školním prospěchem. Díky menšímu zájmu rodičů bývají tyto děti také méně vychované a neumí čelit autoritě vyučujících. Naopak děti z velmi dobře situovaných rodin docházejí ke konfliktům

s učiteli díky své řekněme jisté aroganci, projevům „frajerství“, kdy jsou učitelé často zesměšňováni a stavěni do role bezmocných. Nástrojů, jak tyto situace řešit, příliš mnoho není. To, že k těmto jevům dochází, má ovšem na svědomí i fakt, že povolání pedagoga je v České republice na žebříčku atraktivnosti a potřebnosti profesí umístěno na výrazně nižší pozici, než je tomu především v zemích západní Evropy.

Dále můžeme konstatovat, že do konfliktů se svým okolím se dostávají častěji chlapi. V případě konfliktů s rodinnými příslušníky je rozdíl mezi chlapci a děvčaty relativně nevýrazný, ale například v případě konfliktů s vyučujícími 41 % chlapců uvedlo, že se s nimi do konfliktu dostávají často nebo občas, v případě dívek uvedlo tuto skutečnost jen asi 25 % dotázaných. Obecně nejméně konfliktů mají děti s vedoucími volnočasových kroužků/oddílů. Dáno je to především tím, že v dané jednotlivé aktivitě netráví tolik času jako třeba v rodině s kamarády či škole, a také proto, že v těchto aktivitách je specifický kolektiv a děti tam chodí v naprosté většině případů dobrovolně a mají většinou k dané aktivitě vlastní motivaci.

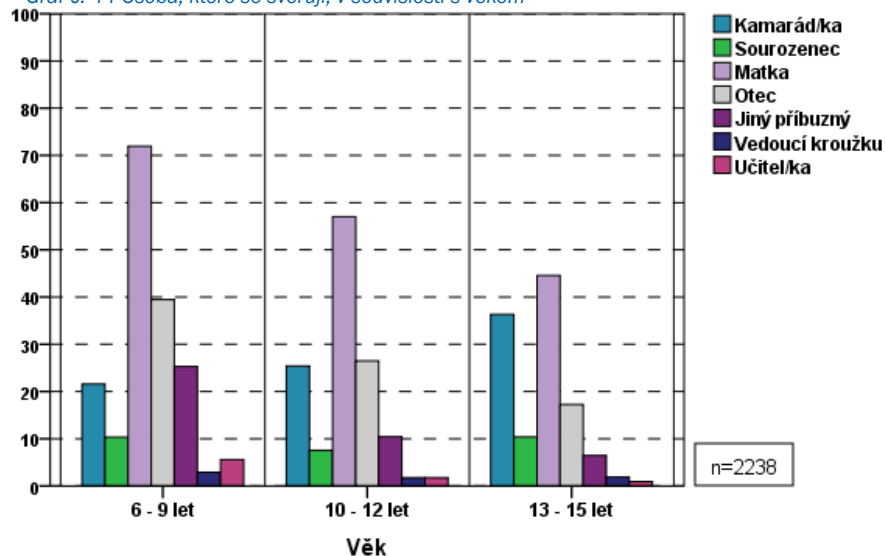
Kromě toho, že jsme se respondentů ptali, s kým mají nejčastěji konflikty, zajímali jsme se také o to, komu se svými problémy svěřují. Ačkoliv v předchozí části uváděli, že s maminkou mají časté konflikty, uváděli také, že právě maminka je osoba, které se nejčastěji svěřují. I tato skutečnost svědčí o tom, že konflikty s matkou jsou vlastně jen běžné rozpory, které jako konflikt vnímají především samotné děti.

Mezi další osoby, kterým se děti svěřují, patří otec a kamarád/ka. Nejméně často se děti svěřují vyučujícím a vedoucími v kroužcích a oddílech. Ovšem, jak můžeme vidět v následujícím grafu, velmi důležitým faktorem je věk. Všichni respondenti uvedli, že se nejčastěji svěřují mamince. Ovšem s věkem důležitost maminky klesá a důležitou osobou v této problematice se stává kamarád/ka. Nejmladších dětí (6–9 let) se často svěřuje mamince 71 %, zatímco nejstarších dětí (13–15 let) jich je už jenom

45 %. Naopak kamarádovi se svěřuje 21 % nejmladších dětí, starších dětí to je již 37 %. Učitel/ka byl/a označen/a nejvíce dětmi jako osoba, které se nesvěřují vůbec.

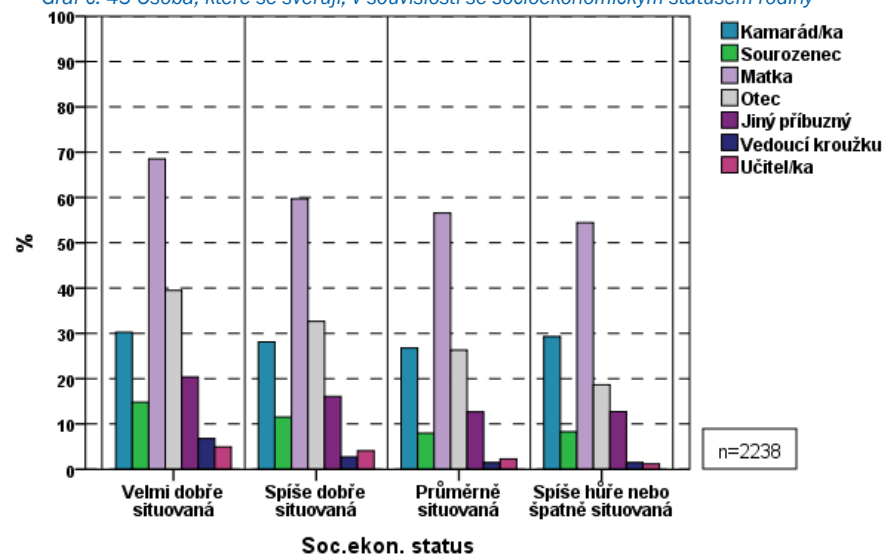
Z výzkumu dále vyplynulo, že na to, jestli se děti svěřují rodičům, má vliv i socioekonomické postavení rodiny. Děti z rodin s vyšším statusem se častěji svěřují mamince i tatínkovi a podobně je tomu tak i u dětí rodičů s vyšším vzděláním – děti rodičů se základním nebo středním vzděláním bez maturity se rodičům svěřují méně často než děti ostatní.

Graf č. 44 Osoba, které se svěřují, v souvislosti s věkem

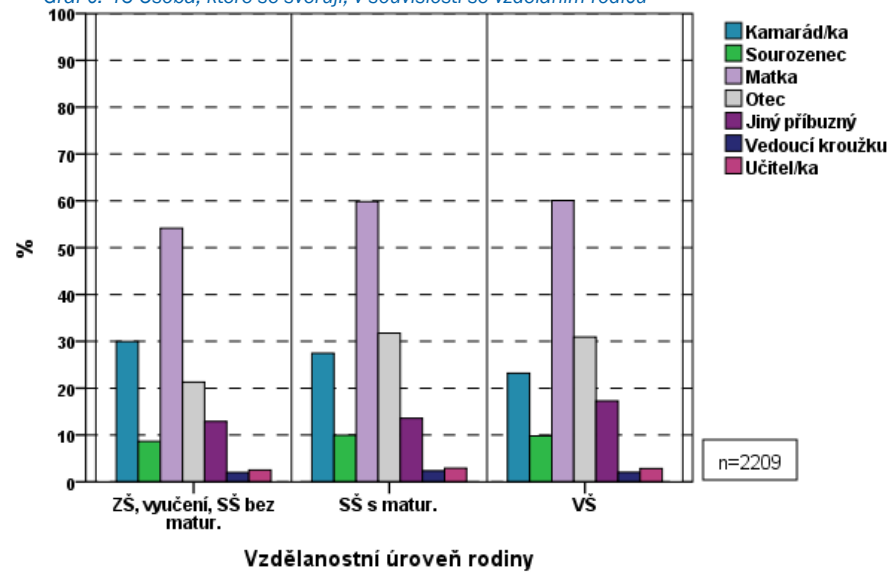

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“.

Graf č. 45 Osoba, které se svěřují, v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Graf č. 46 Osoba, které se svěřují, v souvislosti se vzděláním rodičů

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“.

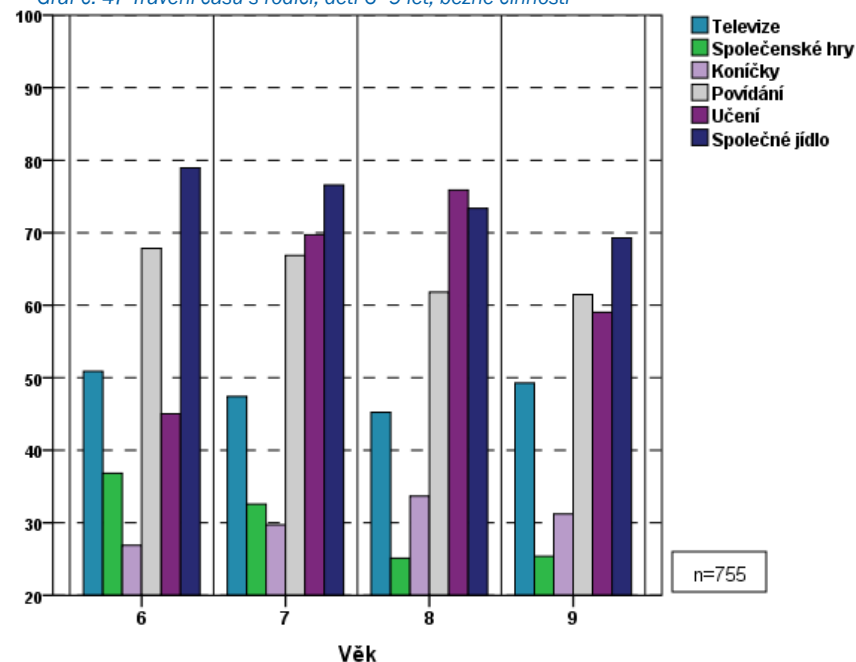
4. 2. 10. Čas trávený s rodiči

V kapitole věnované situaci v rodině jsme poznamenali, že část dětí se domnívá, že rodiče na ně nemají dostatek času. Nicméně pokud jsou spolu, tráví nejvíce času u společného jídla, především večeří, sledování televize, povídání, učení se nebo hraní společenských her. Pokud jde o činnosti, které se odehrávají mimo domov, nejčastěji děti s rodiči společně sportují a jezdí na výlety. Nejméně častou činností je společná návštěva kostela.

Množství trávení volného času s rodiči souvisí opět především s věkem. Čím jsou děti starší, tím méně svého volného času s rodiči tráví. Abychom mohli podrobněji analyzovat dobu strávenou s rodiči, rozdělili jsme aktivity na činnosti „běžné“, u kterých se dá předpokládat, že je rodiny vykonávají denně nebo alespoň několikrát týdně, jelikož se odehrávají především v domácím prostředí, a na činnosti „méně časté“, které se vykonávají mimo domov, a dá se u nich předpokládat, že je děti s rodiči vykonávají třeba jen jednou či několikrát do měsíce.

Jelikož mladší děti (6–9 let) ještě neumí úplně „objektivně“ rozlišovat časové úseky a intervaly, nabídli jsme jim k určování frekvencí činností v dotazníku pouze třístupňovou škálu v rozmezí „Často“, „Občas“ a „Vůbec“. Starším dětem (10–15 let) byla k dispozici škála šestistupňová v rozmezí „Téměř každý den“, „2–3x týdně“, „Alespoň 1x týdně“, „Alespoň 1x měsíčně“, „Méně často“ a „Nikdy“.

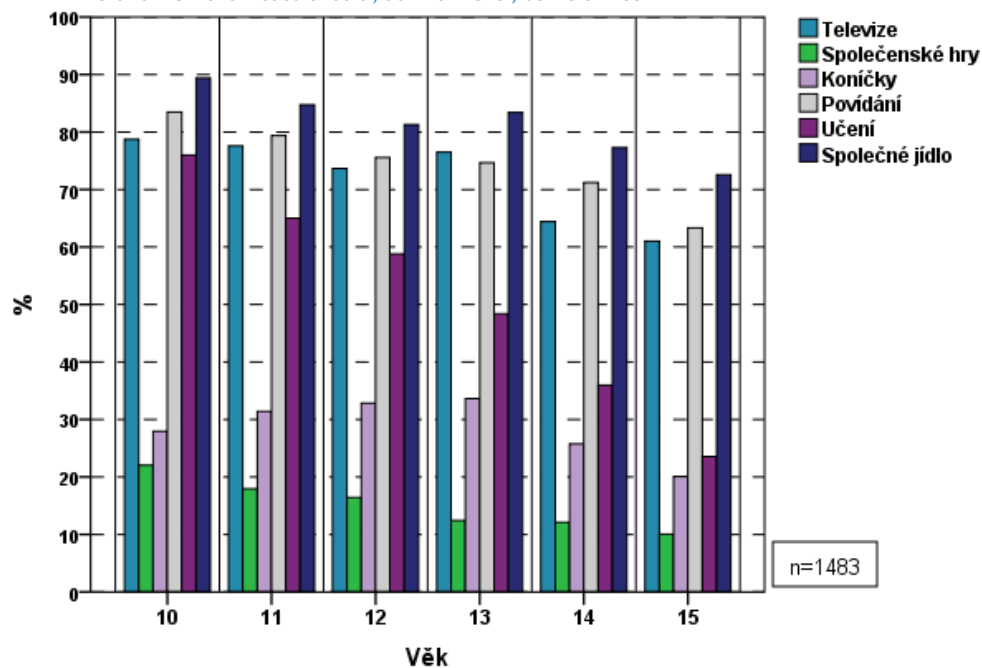
Graf č. 47 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let, běžné činnosti

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“.

Ve výše uvedeném grafu jsou znázorněny aktivity, které jsou většinou praktikovány doma. a jsou v něm zaznamenány odpovědi dětí, které uvedly, že je s rodiči praktikují často. Z grafu je na první pohled zřetelné, že se vzrůstajícím věkem klesá počet dětí, které pravidelně s rodiči stolují či tráví volný čas společným hraním her. Naopak vzrůstá počet dětí, které se společně s rodiči učí, zároveň ale po devátém roce věku těchto dětí opět ubývá. Tato skutečnost může být dána tím, že jsou v přípravě do školy samostatnější, od rodičů potřebují pouze pobídnout či občas kontrolovat. Velký rozdíl v čase stráveném s rodiči nad učením mezi dětmi ve věku 6 a 7 let může být způsoben pak tím, že mezi respondenty byly zahrnuty i děti ve věku 6 let, které se ještě neúčastní povinné školní docházky.

Graf č. 48 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let, běžné činnosti

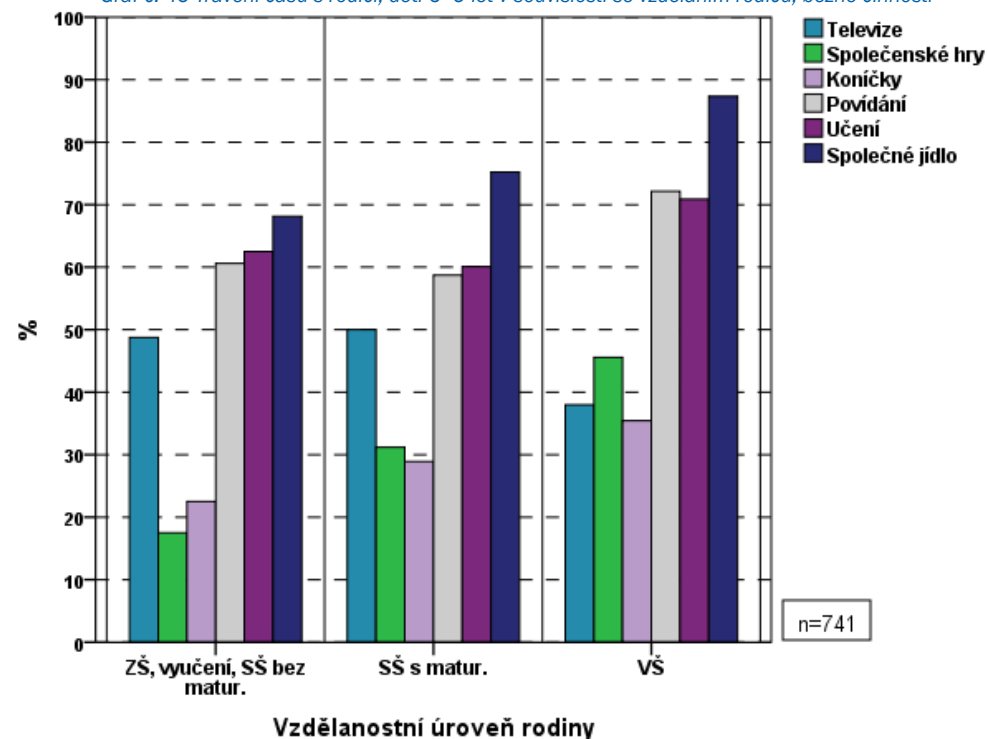
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „každý den“ nebo „2–3x týdně“.

Jak je z grafu patrné, lze opět konstatovat, že čím jsou děti starší, tím méně tráví volný čas s rodiči. Zatímco téměř 90 % desetiletých uvedlo, že společně s rodiči alespoň několikrát týdně stolují, u patnáctiletých dětí tomu tak bylo již u 73 % respondentů. Podobně pak klesá intenzita i ostatních činností s rodiči.

Nejmarkantnější změna ve způsobu trávení volného času s rodiči nastává u činnosti společného učení do školy, což je logické, jelikož čím starší dítě je, tím se stává samostatnějším. Pro zajímavost lze uvést, že desetiletých dětí se s rodiči společně připravuje více jak 75 %, v případě patnáctiletých dětí to je již pouze 24 %.

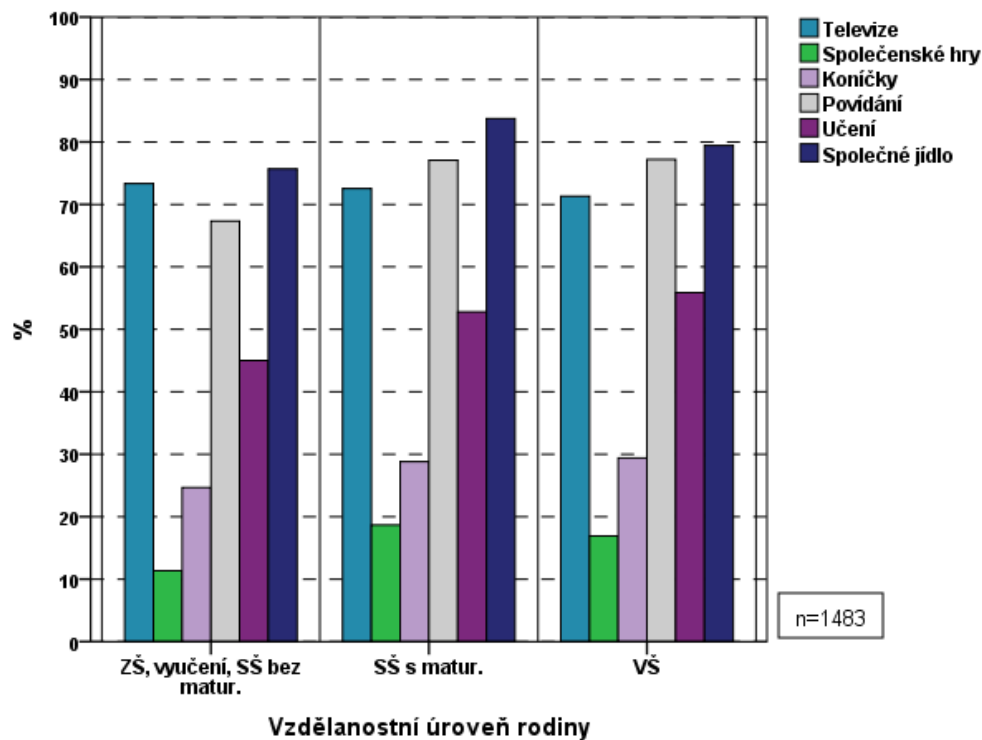
Další faktor, který určuje míru trávení volného času dětí s rodiči, je vzdělanostní úroveň a socioekonomický status rodiny. Vzdělanější rodiče se společně s dětmi častěji stravují, povídají, hrají společenské hry, naopak rodiče s nižším vzděláním se s dětmi častěji dívají na televizi.

Graf č. 49 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let v souvislosti se vzděláním rodičů, běžné činnosti

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „často“. Čtrnáct respondentů neuvedlo vzdělání rodičů, proto nejsou zahrnuti do tohoto grafu.

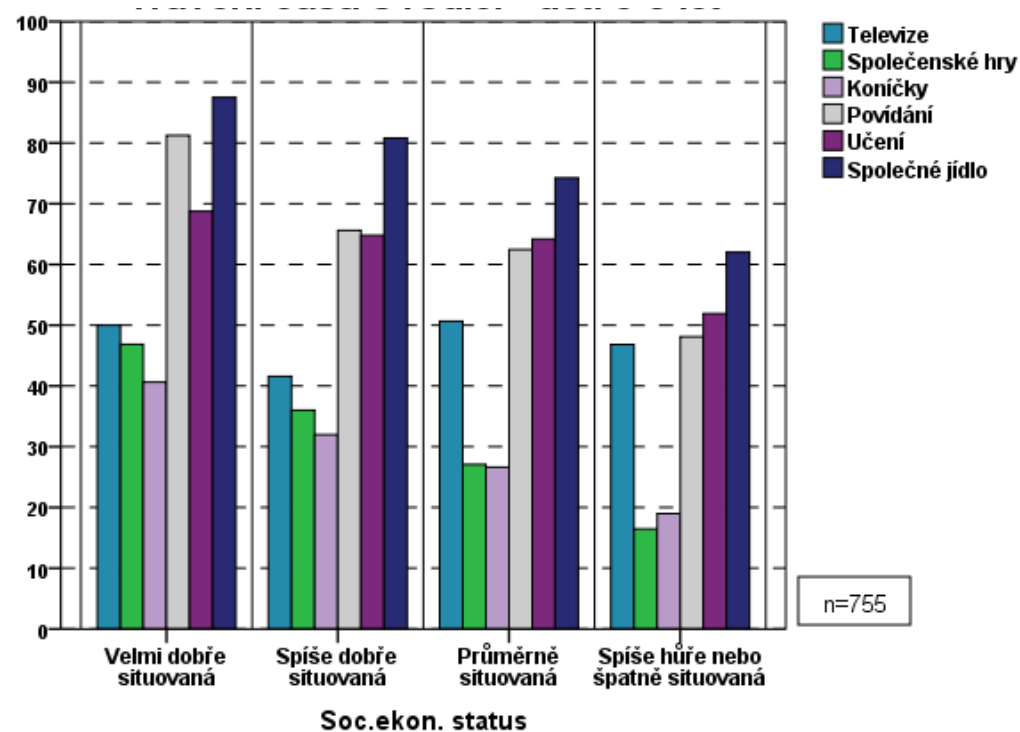
Graf č. 50 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů, běžné činnosti

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „Každý den“ nebo „2–3x týdně“. Patnáct respondentů neuvedlo vzdělání rodičů, proto nejsou zahrnuti do tohoto grafu.

V případě starších dětí nemá vzdělání rodičů na společné trávení času tak významný vliv jako u dětí mladších. Rodiče s vyšším vzděláním se se svými dětmi častěji učí, povídají si nebo se věnují společným koníčkům. Jak již bylo zmíněno, starší děti jsou více individualistické a volný čas tráví častěji dle vlastního rozhodnutí.

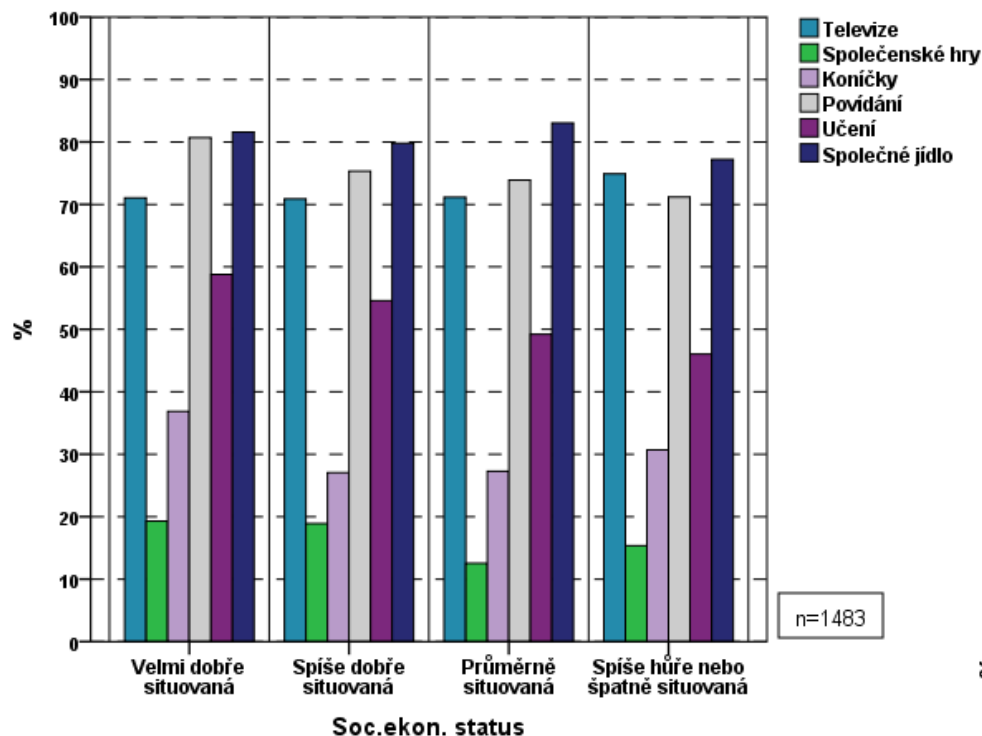
Graf č. 51 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny, běžné činnosti

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „Často“.

U mladších dětí také platí vztah, že čím vyšší socioekonomický status rodiny, tím spíše se rodiče dětem věnují. V podstatě kromě společného sledování televize, do kterého se vliv socioekonomického statusu nepro-mítnul, jsou všechny ostatní činnosti s vyšším postavením rodiny vykoná-vány častěji.

Graf č. 52 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let
v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny, běžné činnosti

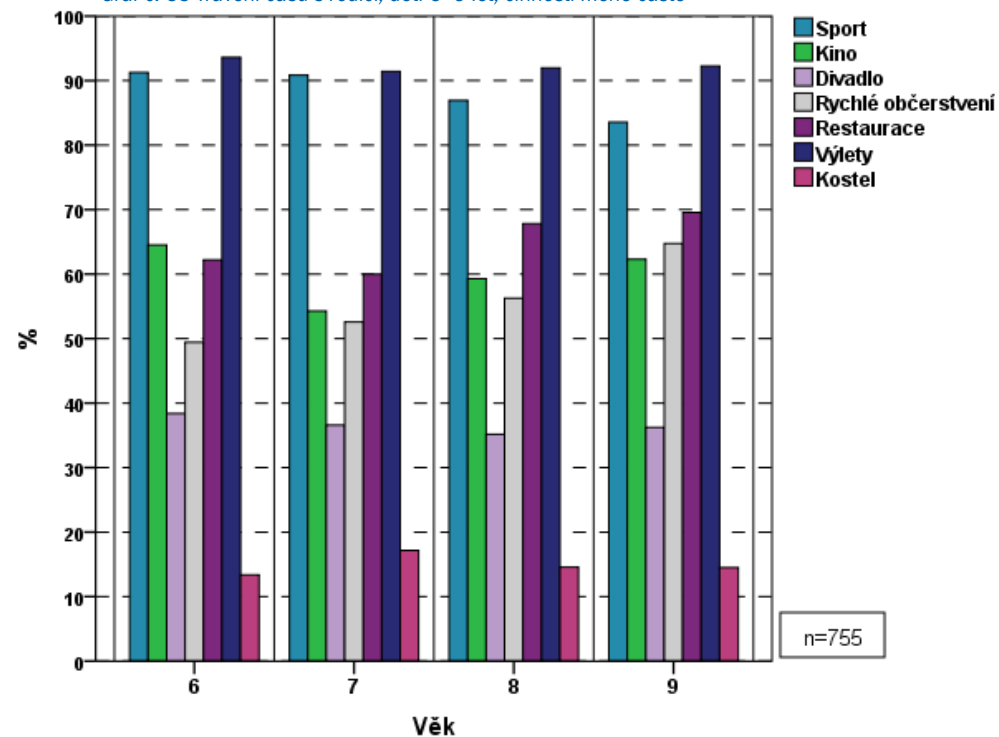
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „Každý den“ nebo „2–3x týdně“.

U starších dětí se vliv socioekonomického postavení rodiny na provozování uvedených činností tak úplně neprojevil. Pouze děti z rodin lépe situovaných se s rodiči častěji společně učí a povídají.

Pokud jde o velikost místa bydliště, v případě mladších dětí nebyly zjištěny zásadní rozdíly. Můžeme pouze konstatovat, že v obcích od 5 000 obyvatel se děti s rodiči častěji společně stravují. Starší děti se v menších obcích s rodiči častěji věnují společenským hrám a sledování televize.

Nyní se zaměříme na aktivity, které se v životě standardní rodiny provozují méně často, tedy není běžné je vykonávat několikrát týdně, ale maximálně jednou či několikrát do měsíce. Byly mezi ně zařazeny návštěvy kina, divadla, rychlého občerstvení, restaurace, podnikání výletů, sport a návštěvy kostela. Mladší respondenti (6–9 let) uváděli, že nejčastěji s rodiči jezdí na výlety, navštěvují restaurace, rychlé občerstvení a kino. Ze všech nabídnutých činností označili jako nejméně častou návštěvu kostela. V případě mladších respondentů se neprojevila závislost jejich věku na frekvenci těchto činností. U všech věkových kategorií je intenzita činností velmi podobná.

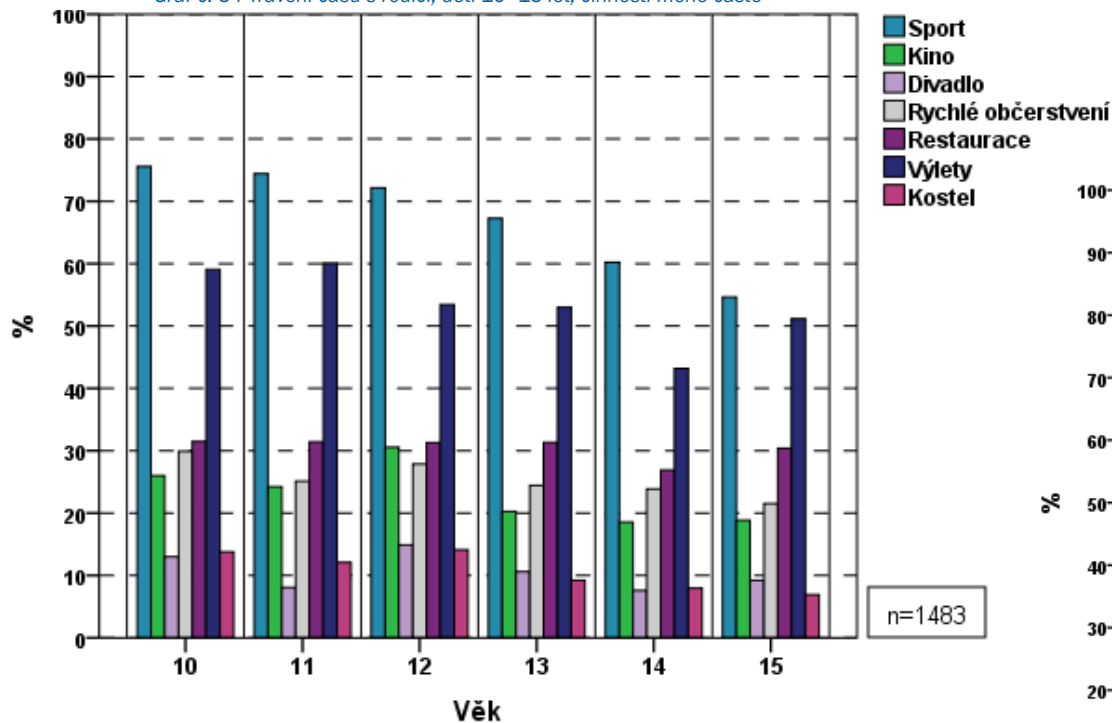
Graf č. 53 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let, činnosti méně často

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „Často“ nebo „Občas“.

V případě starších respondentů (10–15 let) se výše věku na společných činnostech mírně projevila.

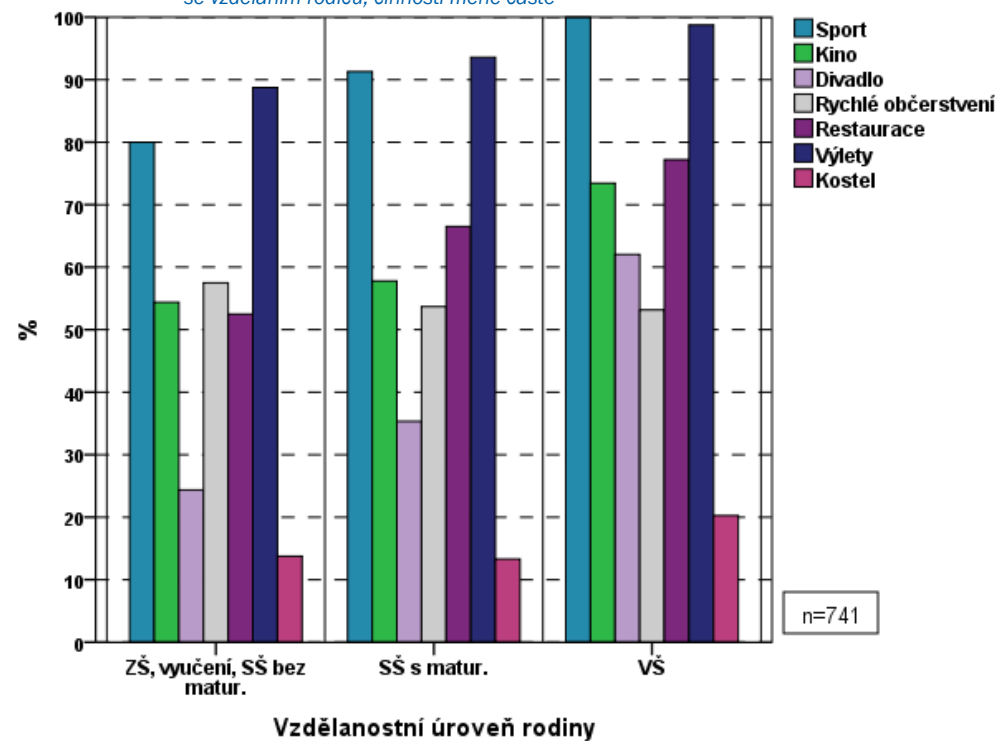
Graf č. 54 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let, činnosti méně časté

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že se aktivitě věnují alespoň jednou měsíčně.

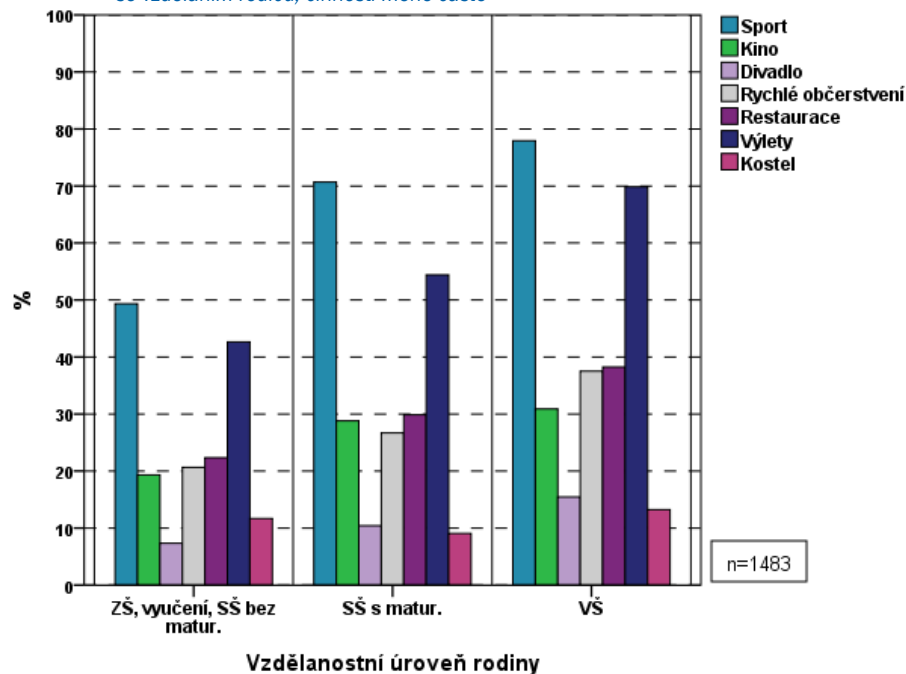
Děti po třináctém roce věku s rodiči méně sportují, jezdí s rodiči na výlety, navštěvují kina a rychlé občerstvení. Více než věk má na tyto činnosti vliv vzdělání rodičů a socioekonomická situace rodiny. Rodiče s vyšším vzděláním a rodiny s vyšším socioekonomickým statusem tráví se svými dětmi více času. Nejčastěji se věnují společnému sportování, výletům, návštěvám restaurací a kin. Obecně nejméně je navštěvován kostel.

Graf č. 55 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let v souvislosti se vzděláním rodičů, činnosti méně časté

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „Často“ nebo „Občas“.

Graf č. 56 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů, činnosti méně časté

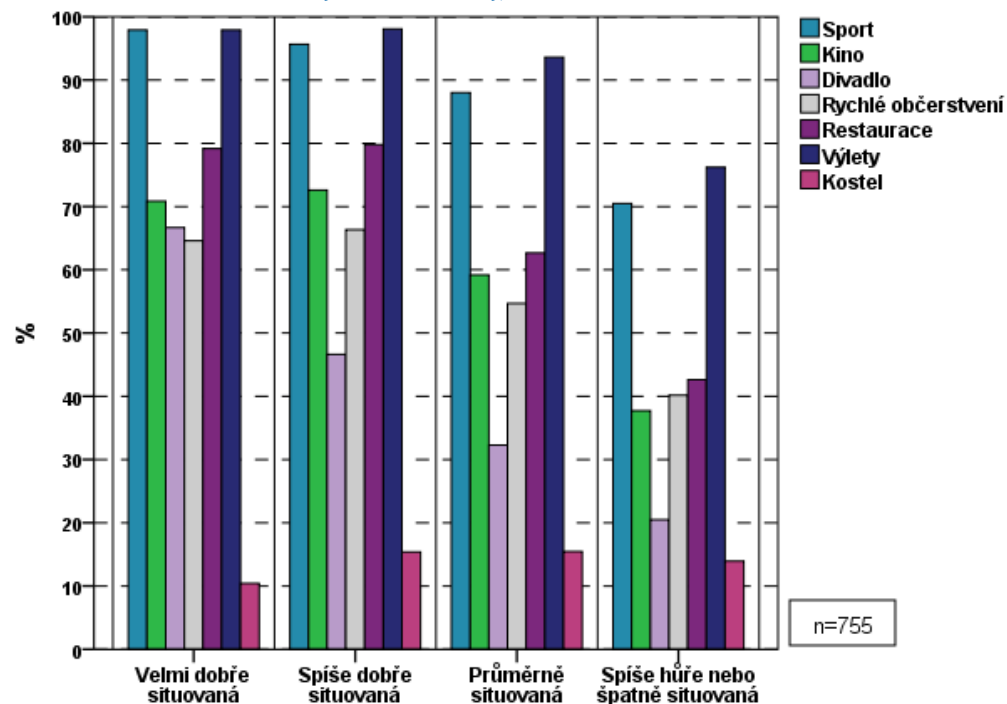
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že se aktivitě věnují alespoň jednou měsíčně.

Ze skupiny starších dětí (10–15 let) vysokoškolsky vzdělaných rodičů jich téměř o 30 % více s rodiči sportuje, než tomu je u dětí rodičů bez maturity. Také o téměř 20 % více dětí vzdělaných rodičů navštěvuje s rodiči restaurace a o 15 % více z nich chodí se svými rodiči do rychlých občerstvení.

S vyšší socioekonomického statusu rodiny je to podobné, čím lépe je rodina situována, tím spíše rodiče s dětmi tyto činnosti vykonávají. Například zatímco téměř všechny mladší děti ve věku 6–9 let z velmi dobře

situovaných rodin s rodiči alespoň občas sportují, dětí ze špatně situovaných rodin s rodiči sportuje jen asi 63 %. Obdobně je tomu i v případě rodinných výletů. Ještě výraznější rozdíl je v případě návštěvy kina. Děti z lépe situovaných rodin jej občas s rodiči navštěvují ve více jak 70 %, zatímco u dětí z rodin situovaných špatně to je necelých 40 %. Pokud jde o návštěvu divadla, děti z lépe situovaných rodin jej navštěvují dokonce dvakrát až třikrát více než děti z rodin situovaných špatně.

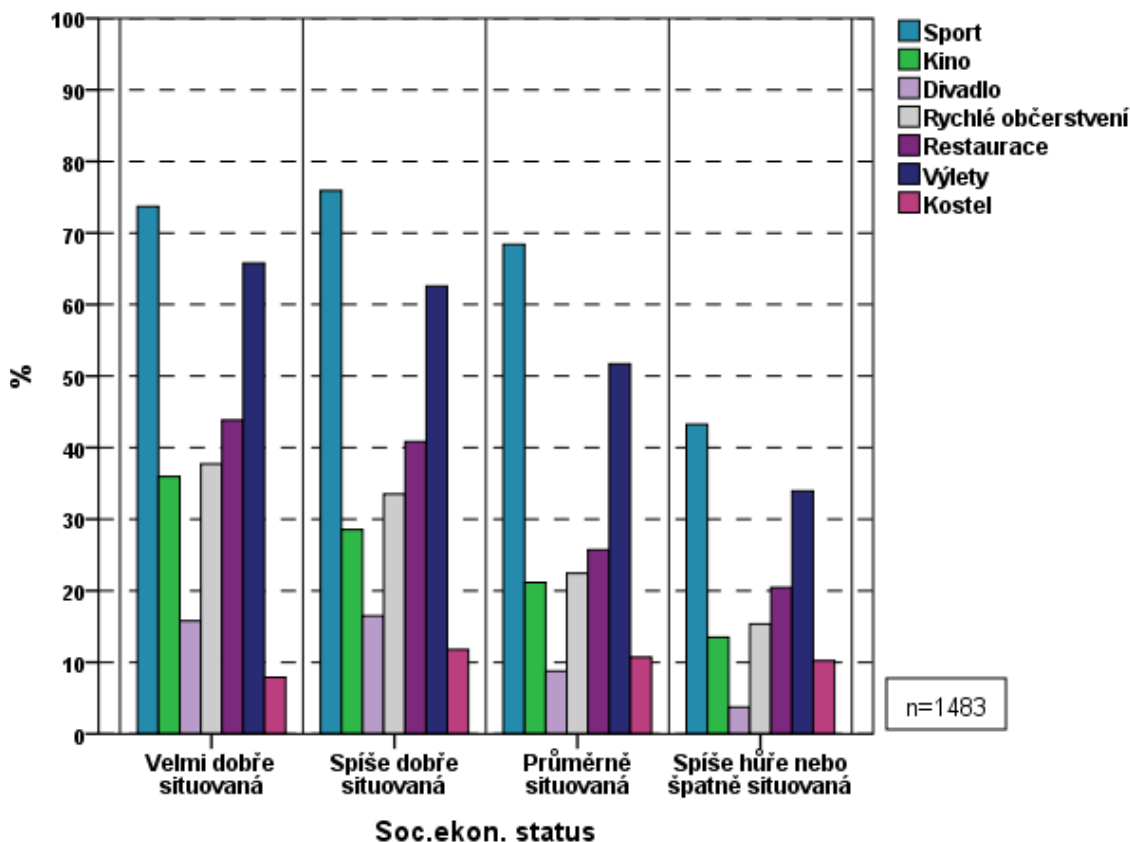
Graf č. 57 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny, činnosti méně časté

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „Často“ nebo „Občas“.

Graf č. 58 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let
v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny, činnosti méně časté

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli,
že se aktivitě věnují alespoň jednou měsíčně.

I u starších dětí jsou na základě socioekonomického postavení rodiny rozdíly v trávení času s rodiči. Zatímco přibližně 75 % dětí z lépe postavených rodin alespoň jednou měsíčně s rodiči sportuje, v případě dětí ze špatně postavených rodin je to pouze 43 %. Děti z lépe situovaných rodin chodí také s rodiči do kina dvakrát častěji než děti z rodin situovaných špatně, podobně je tomu i s divadlem. Pouze návštěva kostela není závislá na statusu rodiny.

Zmíněná nízká návštěvnost kostelů je spojena se známou skutečností, že v České republice je v porovnání s ostatními evropskými státy, východními i západními, celkově nízká religiozita.⁹ Pokud bychom tedy porovnali návštěvnost kostela podle velikosti místa bydliště, je dle očekávání navštěvován nejvíce na venkově. Skutečnost, že do kostela s rodiči chodí alespoň občas, uvedla téměř čtvrtina dotázaných respondentů ve věku 6–9 let žijících v obcích do 2 000 obyvatel a 22 % respondentů z obcí od dvou do pěti tisíc obyvatel. Z městského prostředí se takto vyjádřilo pouze 8 % (město 20–100 tisíc obyvatel) potažmo 14 % z měst nad 100 tisíc obyvatel. Podobně je tomu i u starších dětí ve věku 10–15 let. Alespoň jednou měsíčně jej s rodiči navštíví 17 % dotázaných z obcí do 2 000 obyvatel oproti 7 % z měst nad 100 tisíc obyvatel. V případě návštěvnosti kostelů se mohou zmíněné procentuální údaje od dětí především z venkovského prostředí vzhledem k úrovni religiozity v České republice zdát poněkud vysoké. Neznamená to také, že děti, které vypovídaly, že s rodiči chodí do kostela, jsou věřící. Ve většině jdou do kostela především na popud rodičů nebo často i prarodičů. Návštěvy kostelů také nemusejí vždy být nutně z náboženských důvodů, ale třeba za účelem prohlídky historicko-kulturního objektu.

Zajímavé je se na téma náboženství podívat z druhé strany, tedy jak „nevěřící“ děti víru a náboženství vnímají. Některé uznávají, že „věřit je

⁹Např. viz Lužný, Nešpor a kol., 2008.

normální“. Vzhledem k nízké religiozitě v České republice ale mají velmi malou možnost setkat se s „normálními věřícími“. Jejich názory a postoje k víře a náboženství se tak vytváří především při jiných příležitostech, kdy se však setkávají s extrémními projevy náboženství (zejména v médiích: extremisté, sebevražedné útoky, terorismus), anebo s věřícími s „divnými“ způsoby chování (blouznivci, postávání s letáky, obcházení domácností a vnučování rozhovoru o víře apod.). Jejich pocit, že věřící lidé se většinou chovají „divně“, a tedy, že náboženství je něco divného (nenormálního), je ještě posílen mediálními zpravodajskými příběhy o sektách a náboženských fanaticích. Tím se ještě více snižuje relevance víry, Boha a náboženství pro jejich život.

Radim (13–15): *Ale ty teroristi, co věří v Aláha, jsou schopní zabít, to je strašný. To je fanaticismus.*

Šimon (13–15): *Mně přijdou trošku na hlavu, jak tam stojíš s těma letáky, ale když někdo věří v Boha, to mi přijde normální.*

Pokud děti nejsou věřící, pak se v odpovědích neobjevují ani žádné náznaky „tušení transcendentna“. Naopak jde o jednoznačné popření jakéhokoli vyššího principu. Tato zjištění odráží většinové názory české společnosti, tedy neukotvení společenských hodnot ve skutečnosti přesahující člověka (transcendentnu), které je ve výrazném protikladu s nazíráním věcí a konáním „pod zorným úhlem věčnosti“.

Jana (13–15): *Já nejsem věřící, a na ty lidi mám názor takovej...nevím, já to tak nějak nevnímám, protože je to sporný téma, jestli věřit nebo ne, nějak to jde mimo mně.*

Lukáš2 (13–15): *Mně je to jedno, když někdo věří třeba v Boha, ale ať to nevnucuje ostatním.*

Návštěvy kostela jsou tedy jedinou aktivitou, do které se promítá velikost místa bydliště. Intenzita ostatních činností klesá především v souvislosti s věkem a také je závislá na možnostech v obci (např. návštěva kina, divadla) a mobilitě rodičů.

4. 2. 11. Shrnutí kapitoly o rodině

V souboru respondentů převládaly děti, které pocházejí z **rodin průměrně socioekonomicky situovaných (51 %)**. Děti z rodin spíše dobře situovaných bylo 26 % a dětí z velmi dobře situovaných rodin bylo 7 %. Naopak dětí ze spíše hůře situovaných rodin bylo v souboru 13 % a dětí z rodin velmi špatně situovaných byly 2 %.

Pokud jde o vzdělání rodičů, vysokoškolské vzdělání dosáhlo 11 % matek a 12 % otců, střední vzdělání s maturitou dosáhlo 44 % matek a 31 % otců, střední vzdělání bez maturity vykazalo 40 % matek a 46 % otců a základní vzdělání mělo 2 % matek a 3 % otců. Abychom mohli rodinu jako celek zařadit do jedné vzdělanostní kategorie, brali jsme v úvahu vždy vyšší úroveň vzdělání, které dosáhl jeden z rodičů. To znamená, že z rodin s vysokoškolským vzděláním alespoň jednoho rodiče pocházelo 17 % dětí, z rodin se středním vzděláním s maturitou pocházelo 46 % dětí a do rodin se středním vzděláním bez maturity a rodin se vzděláním základním patřilo 17 % dotázaných dětí.

V úvodu kapitoly o rodině jsme také uvedli, že 78 % dotázaných dětí vyrůstá v rodině s oběma rodiči, 13 % s jedním rodičem a 7 % s rodičem vlastním a nevlastním. Rodinný stav se ale s věkem dětí mění, čím je dítě starší, tím spíše je rodina neúplná. Do funkčnosti rodiny se tedy promítají výše uvedené faktory: vzdělání rodičů, které v podstatě přímo úměrně souvisí se socioekonomickým statutem dané rodiny – čím vyšší vzdělání rodiče mají, tím je rodina lépe socioekonomicky postavená, a dále i věk dítěte. Tyto spolu související faktory pak významně ovlivňují stav rodiny a její vliv na dítě.

Celkově tedy lze říci, že z dotázaných dětí se v rodině příjemně cítí především ty, jejichž rodiče dosáhli vyššího vzdělání, a dále pak děti z rodin s vyšším socioekonomickým statusem. Častěji se vyjádřily, že pociťují soukromí, rodiče se zajímají o jejich školní výsledky, mají přehled o tom, co dělají ve volném čase. Méně dětí z těchto rodin pociťuje doma rodinné hádky, na rozdíl od dětí rodičů s nízkým vzděláním či z rodin s nižším socioekonomickým statusem. Pokud jde o pohlaví, o něco lépe se ve svých rodinách cítí dívky, ale ty také oproti chlapcům častěji označily, že mají doma povinnosti (78 % x 70 %). Pokud jde o věk, skutečnost, že se v rodině cítí příjemně, vyjádřilo nejvíce dětí z věkové skupiny 10–12 let. Ty také nejčastěji označily, že se jejich rodiče zajímají o jejich školní výsledky a mají přehled o tom, co dělají ve volném čase. V případě velikosti místa bydliště se v rodině cítí příjemně děti z nejmenších obcí do 2 000 obyvatel, na druhou stranu na rozdíl od ostatních dětí více z nich označilo, že mají povinnosti. Ty jsou spojeny především s domácími pracemi – pomáhají s péčí o rodinné domy, kde tito respondenti nejčastěji žijí, a dále pak staráním se o domácí zvířata. Ostatní děti mezi své povinnosti počítají především úklid svého pokoje a vypracování úkolů.

Pokud jde o vlastnictví „běžných“ věcí, jakými jsou v našem případě mobilní telefon, MP3 přehrávač, CD přehrávač, televize, počítač apod., je v tomto případě hlavním a rozhodujícím faktorem věk. Například mobilní telefon vlastní 97 % dětí ve věku 13–15 let, v nejmladší věkové kategorii 6–9 let jej vlastní 53 % dotázaných. Do množství vlastněných věcí se také, sice o něco méně výrazně, promítá i úroveň vzdělání rodičů a postavení rodiny. Čím vyšší vzdělání rodiče mají a čím vyšší socioekonomický status rodina má, tím více věcí děti vlastní.

V případě vlastností rodičů si děti ze všech věkových kategorií o mamince myslí, že je především hodná (86 %), že jim pomůže (82 %) a že je chytrá (77 %). U otců si cení hlavně to, že je chytrý (74 %), je s ním zábava (70 %) a že jim pomůže (68 %). Dětem se na rodičích také líbí, jak se

chovají, především maminka, ale také jaké mají názory a čeho dosáhli, především tatínek. S maminkou děti také zažívají více konfliktů, ale ty jsou v zásadě přirozené a vyvstávají především díky častější vzájemné interakci. Skutečnost, že tyto konflikty nejsou nijak zásadní, může potvrzovat fakt, že maminka je osoba, které se děti nejčastěji svěřují. Z výzkumu tedy vyplynulo, že maminka zastupuje spíše ochránářský typ, který dětem častěji pomůže, tatínek pro změnu představuje typ více autoritativní, který slouží za vzor v tom, čeho dosáhl. Pozitivní mínění o rodičích stoupá s výší jejich (rodičů) vzdělání a úrovní socioekonomického postavení rodiny, ale naopak klesá s rostoucím věkem dítěte – čím jsou děti starší, tím méně jich jim danou vlastnost přisuzuje.

Jednou ze samozřejmých úloh rodičů je dítě vychovávat. Ovšem to, k čemu rodiče své děti vedou, záleží na mnoha faktorech jak na straně dítěte, tak na straně samotných rodičů. Děti se většinou shodovaly, a to bez ohledu na věk či další charakteristiky rodiny, že je rodiče vedou k základním, společností obecně přijímaným atributům (kompetencím), jakými jsou mluvit pravdu, splnit to, co slíbí, slušně se chovat, mít uklizeno a učit se. Starší děti pak častěji vypovídaly, že je rodiče vedou k samostatnosti, umění hospodařit s penězi, a aby se nebály vyjádřit svůj názor. Se vzrůstajícím věkem ale také vliv rodičů na dítě slábne. V působení na dítě se více projevuje vzdělání rodičů a socioekonomický status. Například cenným zjištěním je, že děti z níže socioekonomicky postavených rodin jsou výrazně méně vedeny k tomu, aby uměly cizí jazyky, aby se ve svém volnu nenudily nebo se nebály říci svůj názor. Z tohoto vyplývá, že rodiče těchto dětí sice dbají na tzv. „morální hodnoty a sociální kompetence“ (jak jsme je výše v textu nazvali), mezi které patří slušné chování, pravdomluvnost, učení se atd., tedy hodnoty, které jsou „vidět“, ale již méně dbají na hodnoty zařazené do kategorie „sebevědomí a sebeprosazení“, tedy hodnoty, které na první pohled vidět nejsou, ale jejich absence u dětí se pak negativně promítne do jejich dalšího života.

S tím, k čemu rodiče své děti vedou, souvisí i to, v čem je ovlivňují. Nejvíce ovlivňovány rodiči se cítí děti nejmladší, a to především v tom, co si kupují, v účesu a v chování k ostatním. Starší děti se stávají samostatnější a vliv rodičů klesá na úkor kamarádů a dalších vrstevníků. Přesto ještě zhruba polovina 13–15letých dětí považuje rodiče za vzor v tom, jak se chovat k ostatním nebo čím budou v budoucnosti, přičemž tato skutečnost souvisí s úrovní vzdělání rodičů. Pokud má alespoň jeden rodič vysokoškolské vzdělání, tím spíše má na dítě vliv.

Děti také vnímají, že rodiče na ně nemají vždy dostatek času, a to i ty starší, u kterých by se dalo předpokládat, že jim tento stav spíše vyhovuje. Jako další nedostatek v rodině děti vnímají napjaté vztahy mezi rodiči. Starší děti si tyto situace uvědomují už i poměrně realisticky a na problémy rodičů se umějí dívat optikou dospělého. Můžeme tedy říci, že ačkoliv vliv rodičů na děti s jejich věkem klesá, jsou dětmi stále vnímány jako ústřední hodnota, vzor a jako instituce, jež jim předává základní socializační návyky. Tato skutečnost platí u všech dotazovaných věkových skupin.

Volný čas s rodiči tráví více dětí mladších (6–9 let), starší děti o tom, co budou ve volném čase dělat, rozhodují spíše samy. Mezi činnosti, které děti s rodiči běžně provozují, patří společné stravování, povídání si, hraní společenských her a společné učení. Čím je rodina lépe socioekonomicky situována nebo jsou rodiče vzdělanější, tím spíše se těmto činnostem společně s dětmi věnuje.

Podobně tak je tomu i v případě činností méně běžných, které se odehrávají mimo domov a na které se rodina musí zvlášť připravit. Z těchto činností nejvíce dětí s rodiči sportuje, jezdí na výlety, navštěvuje restaurace a chodí do kina. Opět platí vztah, že čím je rodina socioekonomicky lépe situována nebo čím mají rodiče vyšší vzdělání, tím spíše tyto činnosti s dětmi společně provozují.

Díky tomu, že děti s rodiči tráví volný čas a provozují společně různé aktivity, jsou výrazně více uchráněny sklonům k rizikovým projevům chování a je zajištěn jejich bezproblémovější vývoj. Ten se pak projevuje nejen při interakci s jejich dalším sociálním okolím, ale i ve školním prospěchu. Dobrá funkční rodina tak mimo jiné svému dítěti usnadňuje plnění nároků školy, které vycházejí především z „Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání“ (RVP ZV), a to nejen ty primární, tedy dosahování dobrých výsledků při výuce, ale i sekundární, jimiž máme na mysli rozvoj „klíčových kompetencí“ žáka. Zdravý vývoj dítěte v rodině tak přispívá ke snadnějšímu osvojení si všech kompetencí, jež RVP ZV obsahuje. Jde o kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské a pracovní.

4.3. Škola

Škola je po rodině dalším z nejdůležitějších klíčových hráčů v životě dítěte. Její role je v dnešní době téměř nepostradatelná, je branou do společnosti, společenského života a v životě dítěte plní celou řadu poslání. Vstup dítěte do socializačního prostředí školy je jedním z nejvýznamnějších obrátů v životě osobnosti (Helus, 2003). V tomto prostředí dochází k formování osobnosti, osvojení si společenských norem a sociální pozice. Jedinec se zde učí prosazovat a formulovat své životní postoje, což se v budoucnu odráží i v jeho veřejné a společenské angažovanosti. Ve škole dítě zjišťuje, že svět je poznatelný a že poznatelnost se řídí určitými pravidly a je založena na určitých postupech.

Zejména první roky školní docházky jsou absolutní změnou v každodennosti dítěte, mění se náplň a také smysl trávení času. Hra bez výsledného efektu se přeměňuje ve hru s pevnými pravidly a následnou klasifikací jejích výsledků. Škola tedy bývá jedním z prvních míst, kde se dítě poprvé střetává s hodnocením své osoby učitelem. To se liší od zavedeného hodnocení ze strany rodičů, které je založeno spíše na emoční bázi.

„Je-li rodina vůči škole vstřícná a škola dobře rozumí náročnosti takovéto změny, pak dítě tato změna baví a rádo ji postupuje. Odhaluje v ní něco dobrodružného a poutavého. Nově poznává i samo sebe, s hrdostí zjišťuje, co už dokáže, kam až sahají jeho schopnosti a síly. Pojí-li se s tím vším úspěch, ocenění a dobré postavení, pak je zdárně nastoupena nová, vyšší fáze socializace. Jestliže se zde ale dítě setkává s traumaty, tresty, ponižením, neúspěchy apod., vede tento obrat v jeho socializaci ke strachu z toho, jak život půjde dál a k blokování jeho motivace sociálně se vyvíjet mimo projektivní rodinný kruh.“ (Helus, 2003, s. 101)

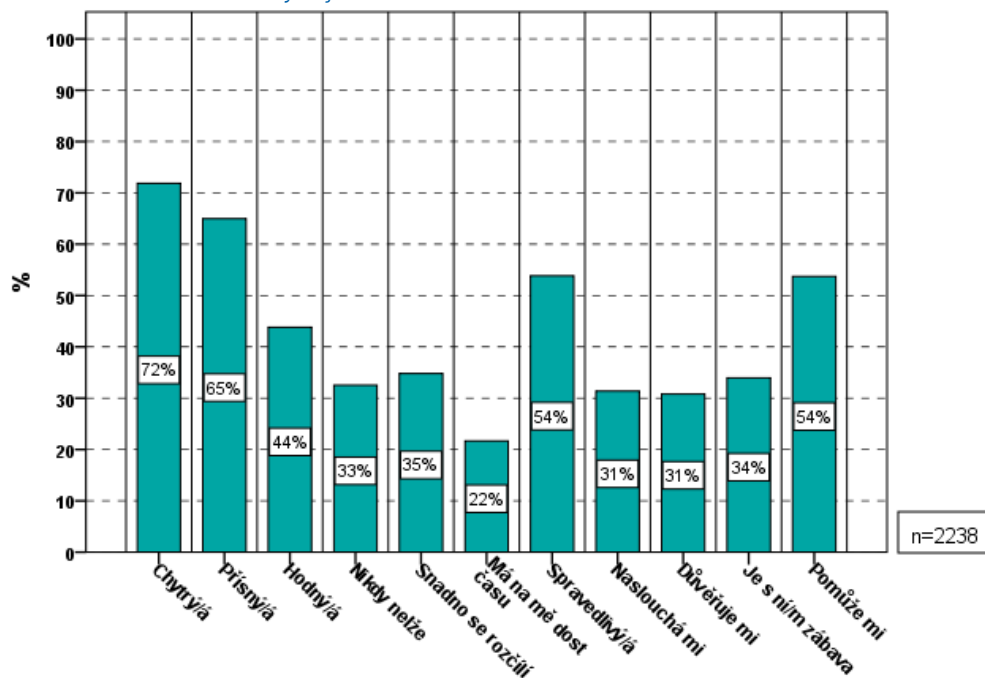
4. 3. 1. Děti a jejich vztah k pedagogům

S příchodem do školy dítě přijímá novou sociální roli, roli žáka, na kterého je kladena celá řada nových nároků. Tyto požadavky jsou součástí výchovně-vzdělávacího procesu, jehož mediátory jsou učitelé. Může se zdát, že postavení pedagogů ve školních třídách je nezávislé na vztahu žáků k nim, ovšem učitelé k naplnění svého poslání potřebují zpětnou vazbu, kterou jim žáci dávají v podobě svých výsledků. Ve vztahu žák – učitel dochází tedy k denní interakci. Tyto interakce se dají rozdělit do tří typů. Interakce **kooperativní** je založena na vzájemné spolupráci a je ideální z hlediska výchovného působení pedagogů na žáky. Dále vzájemný vztah může být **kompetitivní**, založený na neustálém soutěžení. Třetí typ je typ **konfliktní**, ve kterém úspěch jednoho v mnoha případech zcela znemožňuje úspěch druhého (Langová, 1992).

Podobně jako v případě rodičů hodnotily oslovené děti také osobnost třídního učitele. Z výsledků šetření vyplývá, že výše uvedené typy interakcí se odrážejí i v běžné praxi ve vztahu dítě – učitel. Z pozitivních vlastností dětí uvedly, že jsou jejich pedagogové chytří (72 %), spravedliví (54 %), ochotni jim pomoci (54 %) a příliš se nerozčilují (pouze 35 % respondentů uvedlo, že se jejich učitelé snadno rozčílí).

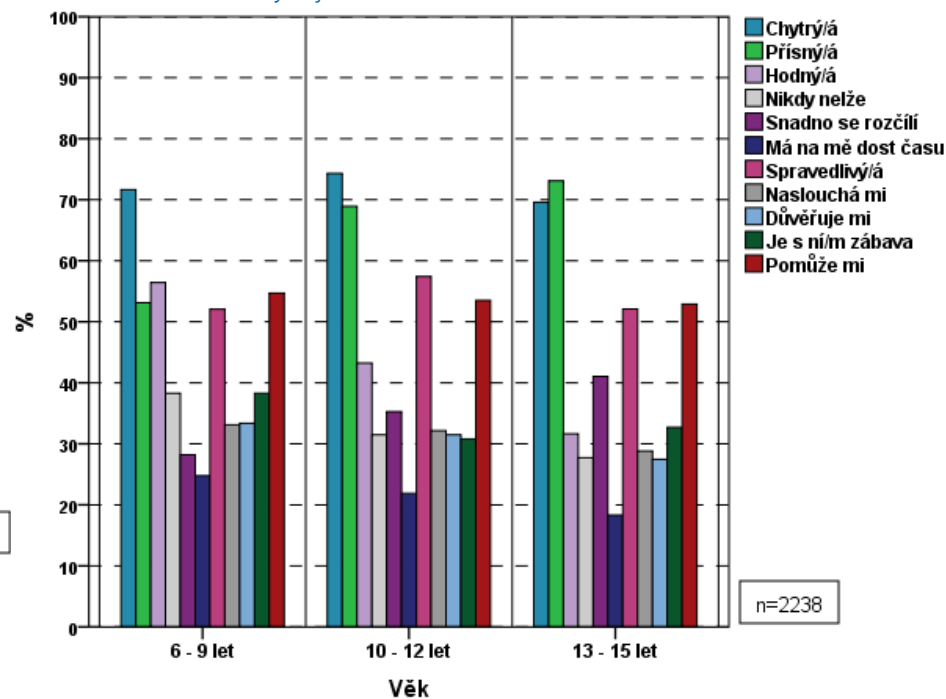
Na druhé straně se ovšem domnívají, že pedagogové nemají na žáky příliš času (jen 22 % uvedlo, že ano), nenaslouchají jim (jen 31 %), nejsou k žákům příliš důvěřiví (pouze 31 %), občas zalžou (jen 33 % nelže nikdy), není s nimi zábava (jen s 34 % zábava je) a jsou přísní (65 %). Je tedy znát, že interakce mnohých učitelů není zcela ideálně kooperativní. Langová ve své knize Učitel v pedagogických vědách uvádí, že: **„Z osobnostních rysů účastníků nepříspěvají kooperativní interakci autoritativnost a protektivnost, bezohlednost a nedůvěryhodnost.“** (Langová, 1992, s. 28). To jsou téměř všechny povahové rysy, které se respondentům na pedagogích nelíbily, a přesto se podle nich s nimi během školní výuky setkávají ve velké míře.

Graf č. 59 Vlastnosti vyučujících

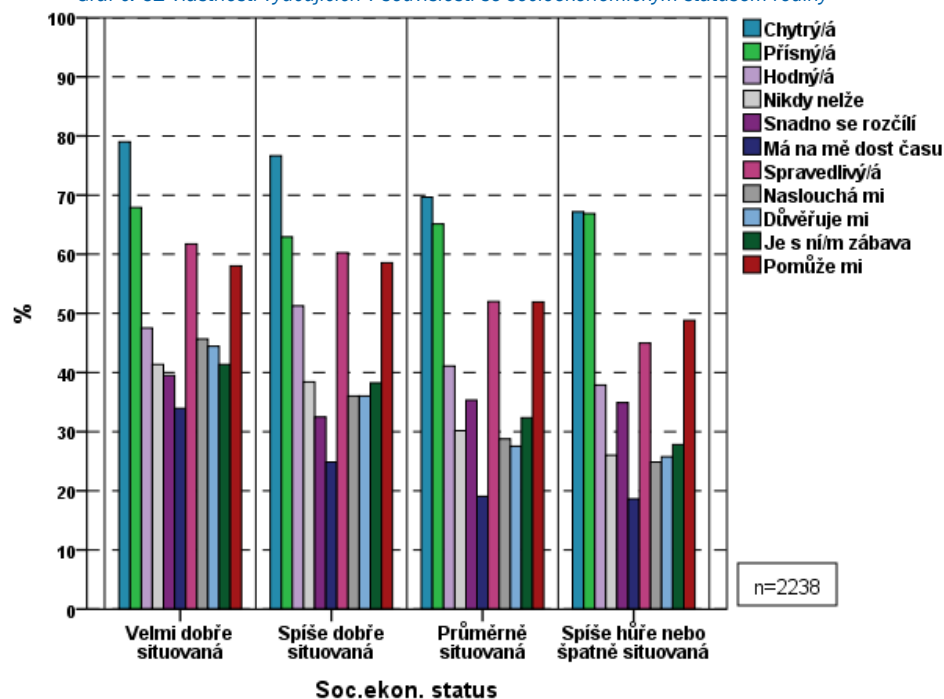
Zajímavým zjištěním je, že čím jsou děti starší, tím spíše vnímají pedagogy jako přísnější a myslí si, že se snadněji rozcílí. Zatímco ve věku 6–9 let označilo pedagogy jako **hodné** téměř 55 % dětí, ve věku 13–15 let je tak tomu již u pouhých 32 % respondentů. Tento fakt může být způsoben skutečností, že učitel přichází méně do konfliktu s menšími dětmi než s dospívajícími jedinci, jejichž chování může být v tomto období problematictější. Také zde hraje nemalou roli vztah malého školáka (6–9 let) k učiteli. Ten mívá v období mladšího školního věku osobní charakter. Žákův vztah k učiteli mívá i citovou dimenzi, jelikož emoční vazba na učitele posiluje pocit jistoty a bezpečí v novém prostředí (Vágnerová, 2008).

Graf č. 60 Vlastnosti vyučujících v souvislosti s věkem dětí

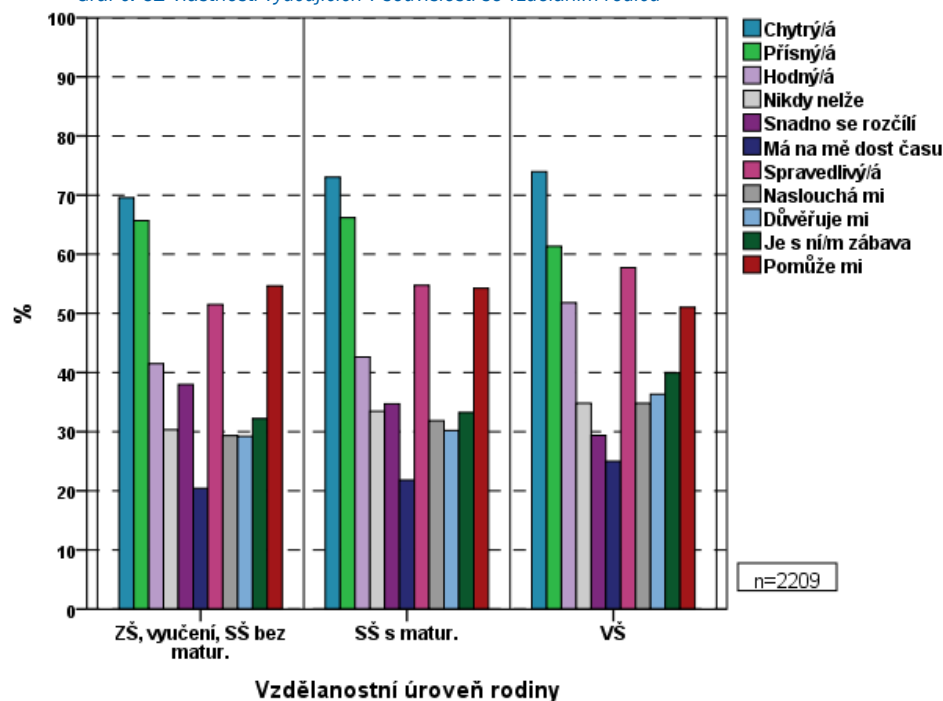
Zatímco děti z velmi dobře či spíše dobře situovaných rodin vnímají pedagogy jako chytré (téměř 80 %), spravedlivé (62 %) a ochotné pomoci (58 %) a důvěřují jim (43 %), u dětí z hůře či špatně situovaných rodin je znatelný negativnější pohled na pedagogy. Za chytré je označilo 68 %, ochotné pomoci 49 % a za spravedlivé 45 %. Zajímavým a pro pedagogy až varovným zjištěním také je, že pouhých 25 % těchto dětí se domnívá, že jim pedagog důvěřuje. Negativnější mínění těchto dětí o pedagozích může také pramenit od jejich rodičů, kteří vnímají školu a učitele jako část společnosti, ve které sami moc neuspěli, a tuto zkušenost pak přenášejí i na své děti.

Graf č. 61 Vlastnosti vyučujících v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Pedagogové jsou pozitivněji vnímáni spíše dívkami než chlapci. Dívky si oproti chlapcům častěji myslí, že jejich pedagogové jsou hodnější, pravdomluvnější a spravedlivější.

Graf č. 62 Vlastnosti vyučujících v souvislosti se vzděláním rodičů

Na hodnocení pedagogů má vliv také vzdělání rodičů dotazovaných dětí. Děti z rodin vysokoškoláků častěji označily své učitele jako hodné, že se ne tak snadno rozčílí a více dětí z této skupiny si také myslí, že jim učitel/ka důvěřuje. Tito respondenti se také oproti skupině dětí rodičů s nižším vzděláním (ZŠ, vyučení, SŠ bez maturity) častěji domnívají, že pedagogové jsou spravedliví. To může být způsobeno jednak pozitivní motivací ke vzdělání ze strany vzdělanějších rodičů, ale také mohou být děti vzdělanějších rodičů z domova zvyklé na vyšší nároky a větší přísnost.

Jako zajímavé se v tomto ohledu nabízí také srovnání s výsledky longitudinálního výzkumu týmu vedeného J. Kotáskovou, který se mimo jiné zaměřil na hodnocení výchovných stylů matky, otce a učitele dětmi 2. a 5. tříd základních škol (Kotásková, 1987). Ze závěrů mimo jiné vyplývá, že ve většině výchovných prostředků (kam byly pro potřeby výzkumu zařazeny: poučování, pochválení, ignorování, mazlení, pomoc, pohlavek, záka-zy, odměna, výčitky, práce v zaměstnání) sice dosahují vyššího skóre matky (s výjimkou poučování, výprasku a zákazu ve skupině mladších dětí), i přes tyto výsledky se otec jeví jako velmi významný činitel socializace dětí. Uči-tel naopak ve srovnání s oběma rodiči zastává relativně nízký status, a to jak ve věku 7,5 let, kdy by měla autorita učitele spíše narůstat, tak přede-vším ve věku 10 let. Pokud by měl učitel v případech, kdy rodinné prostředí není optimální, nahrazovat autoritu rodičovskou, může se jednat o zjištění spojené se značnými riziky.

Děti už i v raném věku vnímají školu jako důležitou pro svůj život. Během skupinových rozhovorů většinou zmiňovaly, že posláním školy je především příprava na budoucí kvalitní život. Škola jim zprostředkovává široké spektrum informací a záleží již pouze na nich, jak s nimi naloží. Škola je pro ně v oblasti vzdělávání největší autoritou a mají i pocit, že kromě rodiny (jejímž úkolem je sice rovněž vzdělávat a předávat zkušenosti, ovšem v trochu jiných oblastech a jinými prostředky) také autoritou jedinou. Toto tvrzení ilustrují i následující výpovědi vycházející z kvalitativní části výzkumu:

Co vám škola dává do života? Co se tam naučíte?

Standa (6–9 let): *Oni nás naučí všude něco jiného, třeba na kroužku nás naučí nějaký sport, ve škole nás naučí počítat, číst a psát a rodiče ti zase něco vysvětlí líp než paní učitelka, protože paní učitelka se musí věnovat všem dětem a ne jen jednomu.*

Jirka (13–15 let): *Naučit se práci ve skupinách, mluvit, naučit se vyjadřovat, vklad do života.*

Lukáš2 (13–15 let): *Myslím, že nám škola dala hodně vzdělání... Budeme moci dosáhnout nějaké práce, u které budem šťastní pro budoucí život.*

Z kvalitativní části šetření lze vysledovat, že děti jsou velice empatické k celkovému nasazení a nadšení pedagogů. Pokud vycítí, že učitele práce netěší, většinou přestávají projevovat i zájem o vyučovaný předmět.

Jolana (13–15 let): *Paní učitelka má neprofesionální chování vůči žákům a někteří učitelé jsou zoufalí z toho, že musí učit.*

Respondenti jednotlivých skupinových rozhovorů se často shodovali v odpovědích na otázku „Co je ve škole nebaví, netěší“. Nejčastěji zmiňovali konkrétní školní předmět. Pokud byl v pedagogickém sboru učitel, který s dětmi nedokázal navázat přátelský vztah či profesionálně předat učivo, projevil se to negativně na vztahu dítě – předmět. Vztah žáků ke škole i k vykládané látce je tedy velmi silně determinován schopnostmi pedagoga zaujmout a nadchnout děti pro probírané téma, ale také jeho povahovými rysy.

4. 3. 2. Situace ve škole

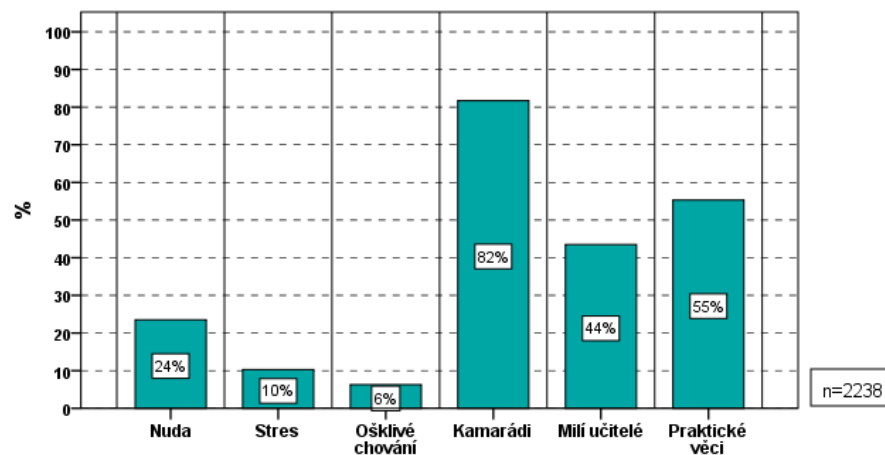
V rámci dotazníkového šetření jsme dětem položili otázku, ve které jsme se ptali, zda ve škole, kterou navštěvují, je vyučování nuda, stres nebo se necítí dobře, zažívají ošklivé chování spolužáků k nim samotným, dále naopak jestli mají dobré kamarády, jsou na ně milí učitelé a jestli se učí věci, které upotřebí v životě.

Škola je tedy pro děti především místem, kde potkávají své kamarády a navazují nová přátelství (82 %). Z kvalitativní části šetření také víme, že většinou právě kamarádi bývají nejoblíbenější součástí školy. Pouze přibližně polovina dětí uvedla, že se ve škole učí věci, které upotřebí i v životě, 44 % respondentů se domnívá, že jsou jejich učitelé milí. Občas

děti zažívají pocity nudy (čtvrtina) a také se tam necítí dobře nebo jsou stresovány (desetina). Přestože téměř všechny mají ve škole dobré kamarády/ky, setkávají se někdy i s ošklivým chováním ve školním kolektivu.

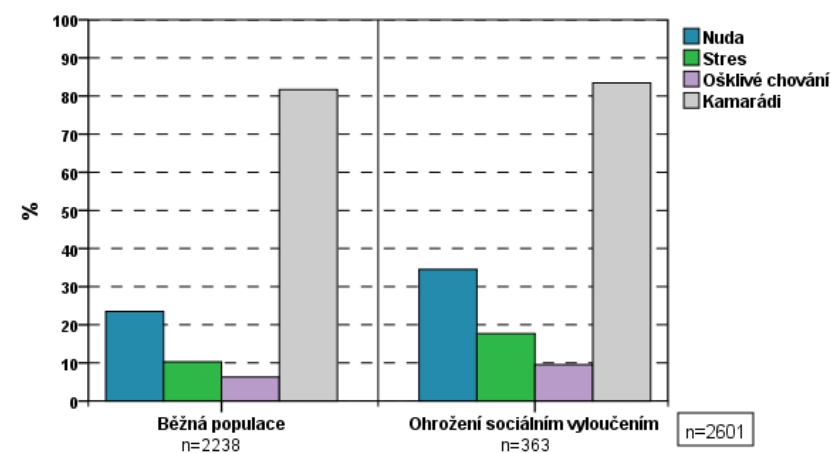
Graf č. 63 Situace ve škole

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Ano“ v případě dětí 6–9 let nebo „Rozhodně ano“ či „Spíše ano“ v případě dětí 10–15 let.

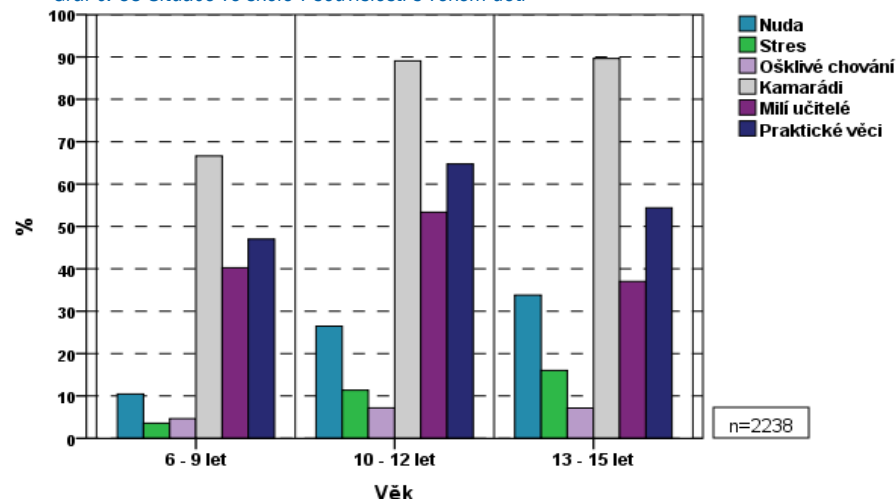
Pokud bychom porovnali názor na situaci ve škole dětí z „běžných“ rodin s postojem respondentů z rodin ohrožených sociálním vyloučením, je možné konstatovat, že obě zkoumané skupiny dětí mají prostředí školy spojené především s tím, že zde mají své dobré kamarády. Děti ze skupiny ohrožených sociálním vyloučením se ovšem ve škole častěji nudí a také ve školním prostředí více pociťují stres či se více setkávají s ošklivým chováním okolí.

Graf č. 64 Situace ve škole, běžná populace v porovnání s ohroženými sociálním vyloučením

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Ano“ v případě dětí 6–9 let nebo „Rozhodně ano“ či „Spíše ano“ v případě dětí 10–15 let.

Graf č. 65 Situace ve škole v souvislosti s věkem dětí

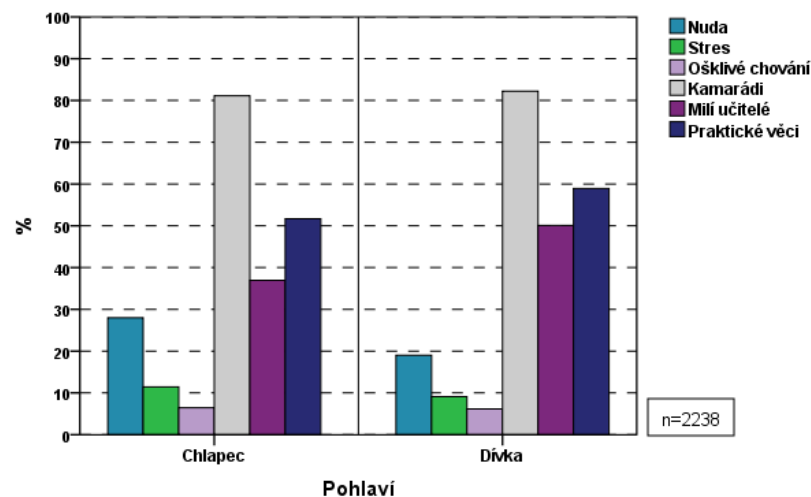
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Ano“ v případě dětí 6–9 let nebo „Rozhodně ano“ či „Spíše ano“ v případě dětí 10–15 let.

Podíváme-li se na situaci ve škole dle jednotlivých věkových skupin, je z výše uvedeného grafu patrné, že čím jsou děti starší, tím častěji mají ve škole kamarády. Zatímco ve věkové skupině 6–9 let označilo, že má ve škole dobré kamarády 66 % dětí, v nejstarší věkové skupině to bylo již 90 %.

S věkem výrazně stoupá i pocit nudy ve škole. Ve věku 6–9 let zažívá ve škole nudu pouhých 10 % dětí. V nejstarší věkové skupině dětí pociťuje ve škole nudu již více než třetina. Že se ve škole naučí věci, které využijí v životě, se nejčastěji domnívá skupina dětí ve věku 10–12 let (65 %). Oproti nejmladší věkové skupině je to přibližně o 20 % více. Nejstarší skupina je o tomto faktu přesvědčena v 55 % případů.

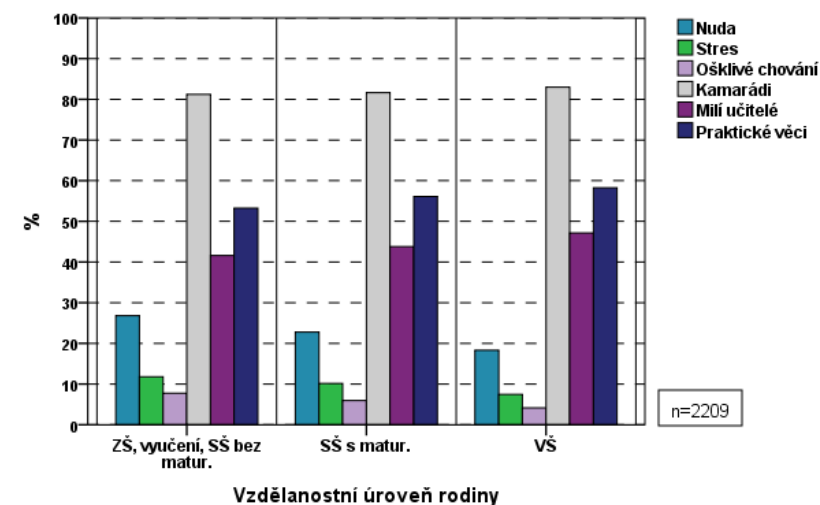
Čím jsou respondenti starší, tím více ve školním prostředí pociťují stres. Zatímco děti v prvních ročnících základní školy prožívají ve škole stres pouze ve 3 % případů, u nejstarších je tomu tak u 16 %. Což je samozřejmě zapříčiněné vzrůstajícími nároky na žáka a přípravou na další vzdělání (přijímací zkoušky na střední školu apod.).

Graf č. 66 Situace ve škole v souvislosti s pohlavím

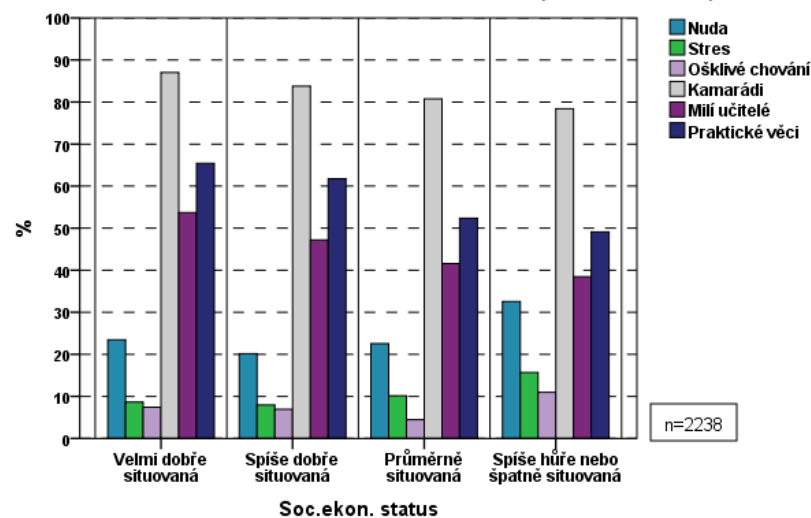
Vzeme-li při hodnocení situace ve škole v úvahu pohlaví respondentů, je patrné, že dívky jsou ve škole spokojenější. Sice mají ve škole obdobně kamarádů jako chlapci, ovšem méně dívek pociťuje ve škole stres a nudu. Více dívek si také myslí, že ve škole jsou milí učitelé. O 7 % více dívek než chlapců uvádí, že se ve škole naučí věci upotřebitelné v životě. Z výše uvedeného vyplývá, že dívky jsou konformnější k požadavkům instituce a ke strukturovaným situacím školy než chlapci.

Graf č. 67 Situace ve škole v souvislosti se vzděláním rodičů

Pokud bychom se zaměřili na souvislost mezi vnímáním školy a vzděláním rodičů, je možné konstatovat, že děti rodičů s nižším stupněm vzdělání (bez maturity) ve škole pociťují nudu častěji než děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů (27 % x 18 %), více jich také označilo, že ve škole zažívají stres (12 % x 8 %). Naopak o něco více dětí z rodin, kde alespoň jeden z rodičů dosáhl vysokoškolského vzdělání, si myslí, že se ve škole učí věci upotřebitelné v životě (59 % x 53 %).

Graf č. 68 Situace ve škole v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Podobně je tomu i v případě souvislosti situace ve škole a socioekonomického statusu rodiny dítěte. Čím lépe je rodina situována, tím lepší vztah ke škole dítě má. Porovnáme-li rodiny velmi dobře situované a spíše hůře nebo špatně socioekonomicky situované, dostane se nám nejmarkantnějších rozdílů. Děti z ekonomicky velmi dobře situovaných rodin si z 66 % myslí, že se ve škole učí věcem, které později upotřebí v životě, děti ze špatně situovaných rodin si toto myslí jen ze 49 %. Analogicky tomu je i ve vnímání pedagogů. Více než polovina dětí z velmi dobře ekonomicky situovaných rodin uvedla, že ve škole jsou milí učitelé, zatímco u druhé zmiňované skupiny tento názor sdílí již pouze 38 % dětí. Hůře situované rodiny sdílejí obecně negativnější hodnocení společnosti, ke které škola jako instituce patří.

4. 3. 3. Shrnutí kapitoly o škole

Škola jako základ života. Zda je toto tvrzení stále platné, se nám nepodařilo ani potvrdit, ani vyvrátit. Každopádně nám výzkum přinesl spoustu nových poznatků a srovnání. Děti nahlíží na povinnou školní docházku jako na samozřejmou část života svých všedních dnů. Školu také vnímají jako prostředí, ve kterém se střetávají se svými kamarády. Starší děti častěji zažívají během školního vyučování pocit nudy a cítí se být více ve stresu. Stejně tak se vzrůstajícím věkem se zhoršuje i pohled respondentů na pedagogy. Celkově školu pozitivněji vnímají dívky než chlapci.

Jako zásadní skutečnost, která se odráží v postoji dětí ke škole, se projevila souvislost s dosaženým vzděláním rodičů. Čím vzdělanější rodič, tím vzrůstá i zájem dítěte o školu. Jednak je více přesvědčeno o smysluplnosti školní docházky, ale také pozitivněji nahlíží na pedagogy.

Nejenom vzdělání rodičů, ale i sociální status rodiny má vliv na vztah dítě – škola. Z výzkumu je patrné, že děti z hůře nebo špatně situovaných rodin negativněji vnímají školu a taky se v ní cítí nejméně příjemně. Oproti ostatním socioekonomickým skupinám se ve škole nejvíce nudí a zažívají stres.

Smyslem a cílem vzdělávání je nejen vštípit žákům látku, která je obsahem vyučovaných předmětů, ale i vybavit je souborem klíčových kompetencí, jež jsou součástí RVP ZV, a to na takové úrovni, která je pro ně dosažitelná, a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti.

V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány: kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní.

Na konci vzdělávání by měl žák základní školy mít osvojené všechny kompetence z výše uvedených oblastí.

Ačkoliv se naše šetření primárně nezabývalo otázkami přímo spojenými s těmito kompetencemi, zejména během skupinových rozhovorů se k nim respondenti nepřímo vyjadřovali.

Konkrétní kompetence z oblasti učení jsou spojeny se způsoby vhodného a efektivního učení, metod, strategií a organizace. Většina respondentů, účastníků skupinových rozhovorů, vypovídala, že ihned po návratu ze školy či zájmové aktivity si připravují věci na druhý den a plní domácí úkoly. Z toho plyne, že jsou většinou zvyklí pracovat v naplánovaném časovém úseku.

Jednou z důležitých kompetencí, které by si mělo osvojit každé dítě navštěvující základní školu, je poznání o smyslu a cílech učení, mít k němu pozitivní vztah a kriticky zhodnocovat své výsledky. Ačkoli děti školu vnímají víceméně jako nutnou povinnost, o důležitosti a smyslu školní docházky byli přesvědčeni téměř všichni respondenti. Důležitost vzdělání byla znatelná i z odpovědí dětí ze skupinových rozhovorů na dotaz, čeho by chtěly v životě dosáhnout. Odpověď přitom byla spontánní, bez možnosti výběru. Respondenti za jednu ze svých priorit řadili právě dosažení co nejvyššího stupně vzdělání, které jim zaručí kvalitní a spokojený život. Rovněž velká část odpovědí na otevřenou otázku v dotazníku „Čeho byste chtěl/a v životě dosáhnout?“, které je věnován vlastní prostor v podkapitole „Obavy a životní aspirace“, se týkala oblasti vzdělávání (dodělat školu, udělat přijímací zkoušky, dosáhnout vysokoškolského diplomu apod.).

Co Vám dala škola do života?

Kuba (10–12): Škola mě ovlivnila dávat si cíle.

Lukáš3 (10–12): Myslím, že nám škola dala hodně vzdělání. Budeme moci dosáhnout nějaké práce, u které budeme šťastní pro budoucí život.

Kompetence k řešení problémů dle RVP ZV vypovídají o schopnosti žáků základních škol čelit problémům. Jednak problém rozpoznat, pochopit, vyhledat vhodné informace k jeho řešení, samostatně jej vyřešit, ověřit si praktickou správnost řešení, kriticky přemýšlet a uvážit svá rozhodnutí. Během výzkumného šetření jsme ve skupinových rozhovorech narazili na široké spektrum témat, která by pro respondenty mohla být v životě problematická. Šetření se ovšem primárně nezabývalo tím, jakým způsobem se děti staví k problémům, které mají. Nicméně ve spojitosti se školní výukou se jednalo spíše o různá zadání domácích úkolů, samostatných prací. Převážně respondenti z nejstarší věkové skupiny pak poukazovali na to, že pokud něco do školy nevědí, využívají během své školní přípravy i možností internetu. Pomocí počítače si tak v mnohých případech osvojují i **komunikativní kompetence**. Využívání informačních a komunikačních prostředků a technologií, které dnešní svět nabízí, tak beze sporu může přispívat také k rozvoji lidských schopností a dovedností.

Komunikativní kompetence jsou velice úzce spojené s **kompetencemi jazykovými**. Mezi 6. a 11. rokem se jazykové kompetence dále rozvíjejí, přestože jejich růst už není tak markantní, jako byl dřív. Děti vědí stále více o struktuře jazyka a o způsobu jeho užití, jejich slovník se obohacuje o specifické výrazy a pojmy. Dětský slovník se rozvíjí pod vlivem rodiny, školy, médií i vrstevnické skupiny (Vágnerová, 2008).

Co Vám dala škola do života?

Jirka (13–15): Naučit se práci ve skupinách, mluvit, naučit se vyjadřovat, vklad do života.

Velice důležitou součástí školní docházky je osvojení si **sociálních a personálních kompetencí**. Ve školním věku se totiž rozvíjejí vztahy s různými lidmi mimo rodinu, jak s učiteli, tj. cizími dospělými, kteří představují významnou a mocnou autoritu, tak s vrstevníky (Vágnerová, 2008).

V čem Vás škola ovlivnila?

Lukáš3 (10–12): Škola mě ovlivnila ve všem, třeba dřív, když jsem byl v kolektivu, tak jsem se necítil moc dobře, a teďka je to pro mě jednodušší.

S kompetencemi sociálními a personálními úzce souvisí **kompetence občanské**. Tyto kompetence jsou spojené se vzájemným respektováním hodnot druhých, s chápáním základních principů, na nichž spočívají zákony a společenské normy. Ze skupinových rozhovorů vyplynulo, že povědomí respondentů o společenskopolitické situaci ve světě je v určitých oblastech neúplné a bez vzájemných souvislostí. Respondenti se nejčastěji vyjadřovali k problému nerovnoměrného rozložení bohatství na světě, ale v oblasti politiky či národnostně-etnických problémech se neorientovali. To platí i o české politické scéně.¹⁰

Myslíte si, že se vyznáte ve světě, ve kterém žijete?

Milan (13–15): Většinou situací nerozumím.

Lukáš3 (10–12): Já moc nerozumím české politice. Moc mě to nebaví, jenom když mně to táta řekne.

Na rozdíl od vědomostí politických respondenti projevili svou angažovanost v oblasti ekologie a environmentálních problémů, což je také občanská kompetence. Většina starších respondentů vnímala ekologii jako závažné téma, které je potřeba řešit především pro lepší budoucnost. Získané kompetence dokreslují citace ze skupinových rozhovorů, během nichž se respondenti mohli vyjadřovat k tomu, co by chtěli na planetě změnit, kdyby mohli. Hned po ekologických změnách se nejčastěji objevovalo přání, aby nebyly války.

Bára (13–15): Rozhodně bych přišla na nějaký jiný zdroj surovin, aby se státy nenapadaly kvůli nerostnému bohatství, aby auta nejezdila na

benzín, a připojila bych se, aby vyhodili politiky, protože slibujou, slibujou a neplněj, věčně snižují platy, ale ne sobě, sami mají nacpaný kapsy a je jim všechno jedno, jen aby se to nedotklo jich.

Jakub (6–9 let): Auta bych dal na jiný pohon, elektrárny bych nějak vyřešil, a aby nedocházelo často k válkám.

Je otázkou, nakolik i respondenti výše popsané kompetence získávají v rámci školní výuky, ale je zřejmé, že škola je jedním z hlavních prostředníků k osvojování si těchto kompetencí.

4.4. Volný čas

Volný čas je důležitou součástí života člověka v každém věku. Zvlášť v životě mladého člověka má svůj nezastupitelný význam, protože mu poskytuje prostor k poznávání sebe samého i ostatních, k poznávání světa, života a zároveň mu umožňuje seberealizaci v činnostech na základě svých potřeb, zájmů, představ, schopností a aspirací (Jurkovičová 2010, In: Mládež a společnost 3/2010).

Volný čas je doba, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat svůj život. Jde o čas, který zbývá po splnění pracovních (školních) i mimopracovních povinností. Je to taková činnost, „do níž člověk vstupuje dobrovolně, s očekáváním, a jež mu poskytuje uspokojení. Jako hlavní funkce volného času se uvádějí: odpočinek (regenerace pracovní síly), zábava (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury dané společností)“ (Hofbauer 2004, s. 13).

Volným časem bychom tedy měli rozumět období, kdy se člověk svobodně rozhoduje o činnosti, kterou chce právě vykonávat. Jde o mimopracovní nebo mimoškolní činnost, která není spojována se zabezpečováním individuálních a existenčních potřeb. Podle Organizace pro hospodářskou

¹⁰Otázky týkající se společenskopolitické situace v ČR a ve světě byly pokládány respondentům od 10 let.

spolupráci a rozvoj (OECD) dokonce patří dnes volný čas mezi 24 sociálních indikátorů, podle nichž se určuje životní úroveň v určité zemi (NIDM 2006, s. 10).

Svobodné rozhodnutí pro svébytné aktivity v mimoškolní oblasti, které člověku přináší pocit sebeuspokojení a naplnění, je zcela zásadní a typické pro výchovu ve volném čase. V porovnání s touto svobodou se nabízí nesvoboda školní. Povinná školní docházka přináší samozřejmě celou řadu společenských výhod, jako je například relativně nízká nezaměstnanost obyvatelstva, nižší kriminalita a lepší uplatnění na trhu práce. „Faktem však zůstává, že z psychologického hlediska pokud něco musíme, náš primárně subjektivní stenizující zájem se proměňuje na astenic-kou povinnost.“ Zatímco se v nemálo případech pro mnohé, především starší žáky stává školní docházka nevyhnutelnou a často ne vždy příjemnou nutností, činnosti ve volném čase jsou svobodným naplněním existenčního vaku každého člověka. Stávají se životním smyslem nehlédě na skutečnost, že svobodné rozhodnutí a důsledky s ním spojené jsou základem pro konstituování odpovědnosti za svoje chování (Němec 2007, s. 12; In: Čech /ed./ 2007).

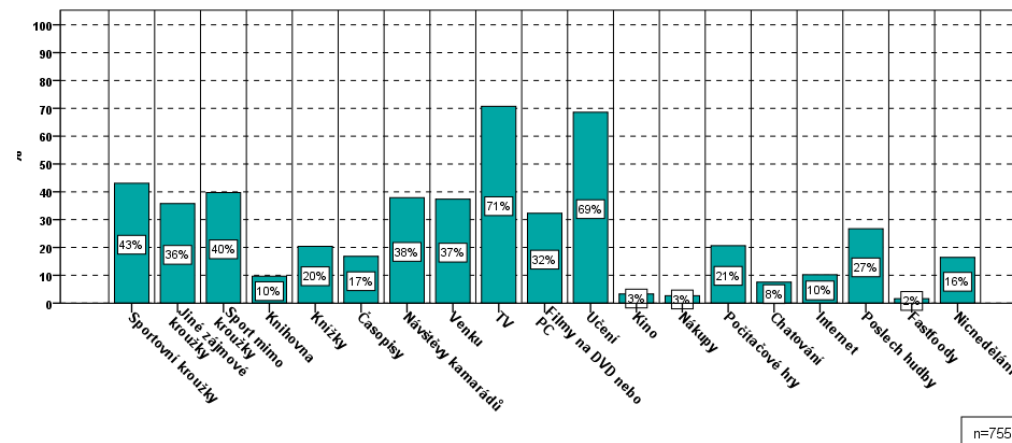
V následujících kapitolách se zaměříme na fenomén „volného času“ ze dvou úhlů pohledu (ačkoli tyto kapitoly jsou vzájemně provázány). Nejprve to bude volný čas trávený individuálně, tedy samostatně, s rodiči a s kamarády, a dále pak čas trávený organizovaně, tedy v institucích poskytujících zájmové a neformální vzdělávání (tzv. volnočasové aktivity).

4. 4. 1. Volný čas trávený neorganizovaně

V našem výzkumu jsme trávení volného času rozdělili zvláště na aktivity vykonávané ve všední dny a o víkendech, a dále jsme pak zjištěné hodnoty porovnávali s ohledem na třídicí proměnné, jako jsou věk respondenta, vzdělání rodičů, socioekonomický status rodiny a v některých případech také velikost místa bydliště.

Všední den

Graf č. 69 Trávení volného času ve všední den, děti 6–9 let¹⁾

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“.

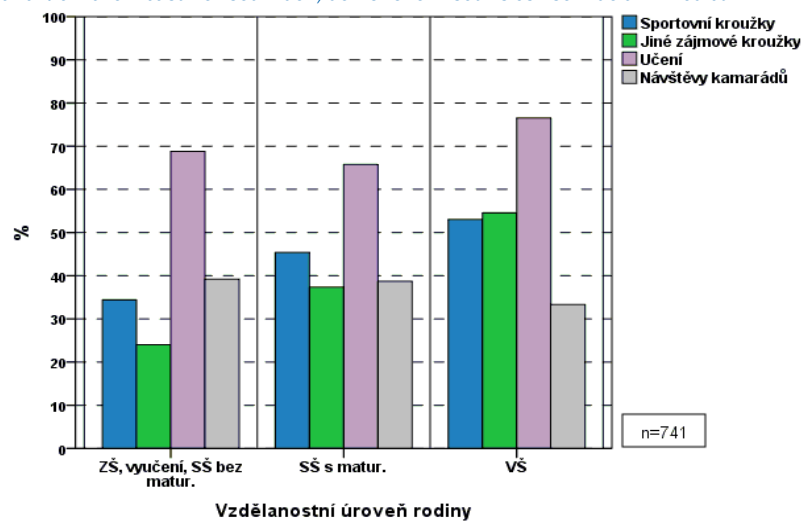
Naprostá většina dětí bez ohledu na věk ve všední dny denně nebo téměř denně sleduje televizi a možná trochu překvapivě se věnuje učení nebo přípravě do školy. V případě mladších dětí ve věku 6–9 let se jich každý den alespoň chvíli dívá na televizi 71 % a 69 % se věnuje učení. Kromě televize ale sledují ještě filmy na DVD nebo počítači. Skutečnost, že se na televizi vůbec nedívá, uvedlo necelé 1 % těchto dětí, což konkrétně znamená 6 respondentů z tohoto souboru.

Dvě pětiny mladších dětí uvedly, že chodí do sportovního kroužku často a 13 % z nich uvedlo, že do sportovního kroužku chodí občas. Skutečnost, že do sportovního kroužku nechodí nikdy, uvedlo 43 % dotázaných v této věkové skupině. Do jiných zájmových kroužků jich chodí často 36 % a občas 15 %. Dvě pětiny z nich do sportovního kroužku zatím nechodí a 49 % dětí uvedlo, že nechodí ani do jiného než sportovního, ale to platí především u nejmladších respondentů. Jejich čas teprve přijde, o kroužcích více v kapitole o organizovaném volném čase. Pokud jde

o návštěvy fastfoodů, 2 % dětí uvedla, že do nich chodí často, ale 77 % těchto mladších dětí uvedlo, že ve všední dny do fastfoodů nechodí nikdy. Velmi důležitým faktorem v případě individuálního trávení volného času jsou pro všechny děti kamarádi. Necelé dvě pětiny mladších dětí uvedly, že se s kamarády venku schází často a téměř 50 % se jich schází občas. Na druhou stranu 14 % těchto dětí uvedlo, že se s kamarády nescházejí nikdy a 9 % uvedlo, že se s nimi nikdy nenavštěvují.

Činnosti, na které jsme se dětí tázali, jsme dali do souvislosti se vzděláním rodičů. Činnosti, u kterých se vliv vzdělání rodičů projevil, jsme znázornili v následujících grafech.

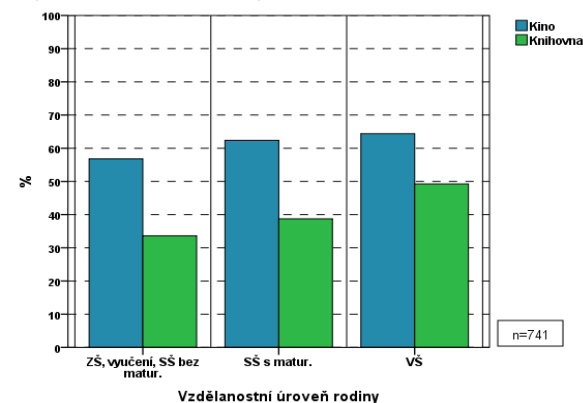
Graf č. 70 Trávení času ve všední den, děti 6–9 let v souvislosti se vzděláním rodičů

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“.

Návštěva sportovních i jiných kroužků či oddílů se odvíjí od vzdělání rodičů. Čím vyšší vzdělání rodiče mají, tím aktivněji děti tráví volný čas. Naopak navštěvování se s kamarády je častější u dětí rodičů s nižším vzděláním.

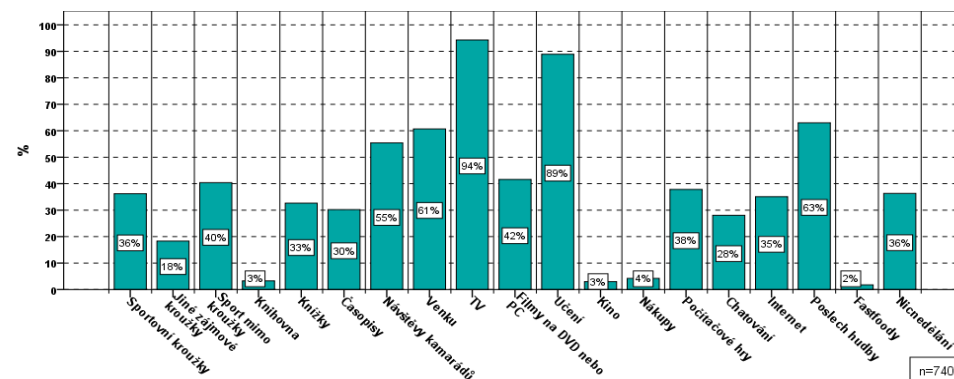
Graf č. 71 Kino, knihovna ve všední den, děti 6–9 let v souvislosti se vzděláním rodičů

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Občas“.

Pokud jde o návštěvy knihovny, jsou k nim vedeny více děti rodičů s vyšším vzděláním. V případě návštěvy kina je tomu obdobně, ale rozdíl již není tak výrazný.

Graf č. 72 Trávení volného času ve všední den, děti 10–12 let

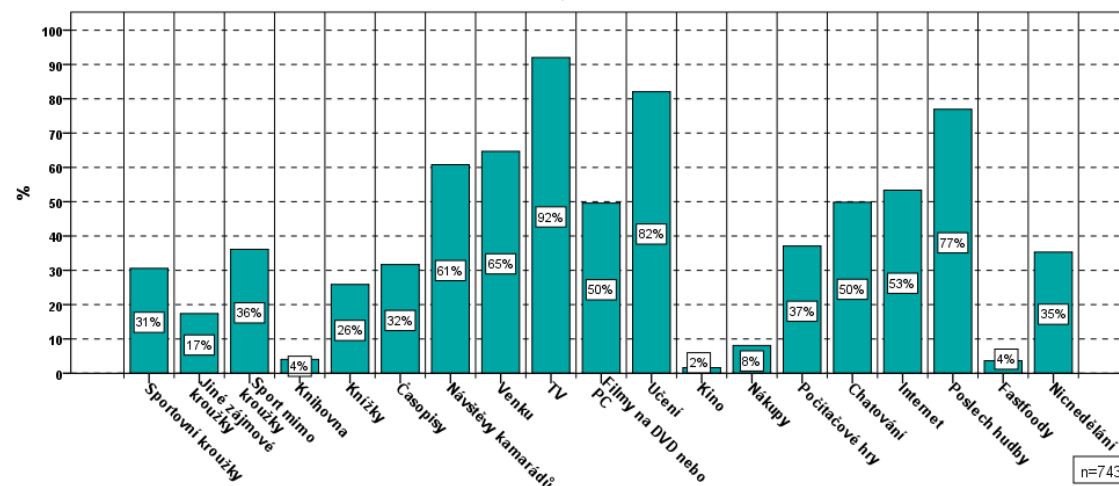

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Téměř každý den“ nebo „2x–3x týdně“.

Z dětí ve věku 10–12 let se na televizi každý všední den dívá 76 %, ale několikrát do týdne ji sleduje 94 % z nich. Naopak méně často než jednou měsíčně sleduje televizi 1 % dotázaných a vůbec televizi nesleduje 0,3 % (2 jedinci v souboru) těchto dětí. Učení nebo přípravě do školy se každý všední den věnuje 60 % dětí a několikrát do týdne se jich připravuje 88 %. Jednou měsíčně a méně často se do školy připravují 3 % dětí a vůbec se do školy ve všední dny nepřipravuje 1,4 % (10 jedinců v souboru) dotázaných. Děti v této věkové skupině také stráví mnohem více času s kamarády nežli děti mladší. Denně se jich s kamarády navštěvuje 19 %, několikrát do týdne je to již 55 % respondentů. Ještě častěji s kamarády tráví čas venku. Denně je venku s kamarády téměř čtvrtina dotázaných (23 %), několikrát do týdne je s kamarády venku 61 % těchto dětí. Naopak méně často než jednou za měsíc jde s kamarády ven 6 % respondentů (42 jedinců v souboru) a vůbec s kamarády nechodí ven 2,4 % (18 jedinců v souboru). Tato věková skupina oproti mladším dětem stráví i více času u počítače. Hry na počítači hraje každý všední den 15 % těchto dětí, několikrát do týdne je to 38 % a alespoň jednou týdně jich hraje na počítači 58 %. Skutečnost, že počítačové hry hraje méně často než jednou měsíčně, uvedlo 13 % dotázaných a vůbec hry na počítači nehraje 20 % (!) těchto dětí. K internetu se jich každý všední den připojuje 16 %, několikrát do týdne 35 % a alespoň jednou týdně je k internetu připojeno 53 %. Naopak méně než jednou za měsíc se k internetu připojuje 11 % a vůbec se k internetu nepřipojuje 28 % respondentů. Pokud jde o čas strávený v kroužku, 7 % dětí uvedlo, že chodí denně do sportovního kroužku, a 36 % jich chodí několikrát týdně. Celkem z těchto dětí alespoň jednou týdně do sportovního kroužku/oddílu chodí 59 %. Do nespportovních kroužků/oddílů chodí každý všední den 3,4 % těchto dětí, několikrát týdně jich je 18 % a alespoň jednou týdně to je 48 % dotázaných. Méně než jednou měsíčně chodí do sportovních aktivit 2,6 % dětí a vůbec se jich neúčastní 36 %. Do nespportovních aktivit chodí méně často než jednou měsíčně

4 % těchto dětí a vůbec se jich neúčastní 44 % (!). Nejméně provozovanou činností jsou návštěvy knihoven, kin, nakupování s kamarády a chození do fastfoodů. Jednou týdně chodí do knihovny 8 % respondentů, a alespoň jednou měsíčně je to 29 % respondentů. Vůbec do knihovny nechodí 36 % dětí z této věkové skupiny. Do fastfoodů chodí jednou týdně 6 % respondentů, jednou měsíčně 15 % respondentů a naopak méně než jednou za měsíc 25 % dotázaných, vůbec do nich nechodí 53 % dotázaných.

Graf č. 73 Trávení volného času ve všední den, děti 13–15 let

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Téměř každý den“ nebo „2x–3x týdně“.

V případě starší věkové skupiny našich respondentů, dětí ve věku 13–15 let, každý všední den alespoň chvíli sleduje televizi 72 % dotázaných, ale několikrát týdně se jich na televizi dívá 92 %. Skutečnost, že se na televizi dívají pouze jednou týdně, uvedlo 5 % dotázaných starších dětí, jednou měsíčně ji sleduje 1 % a vůbec se na televizi nedívá 0,4 %, tzn. 3 jedinci z této věkové skupiny. Se zvyšující se počítačovou gramotností a vyšší penetrací výpočetní techniky v domácnostech tráví starší

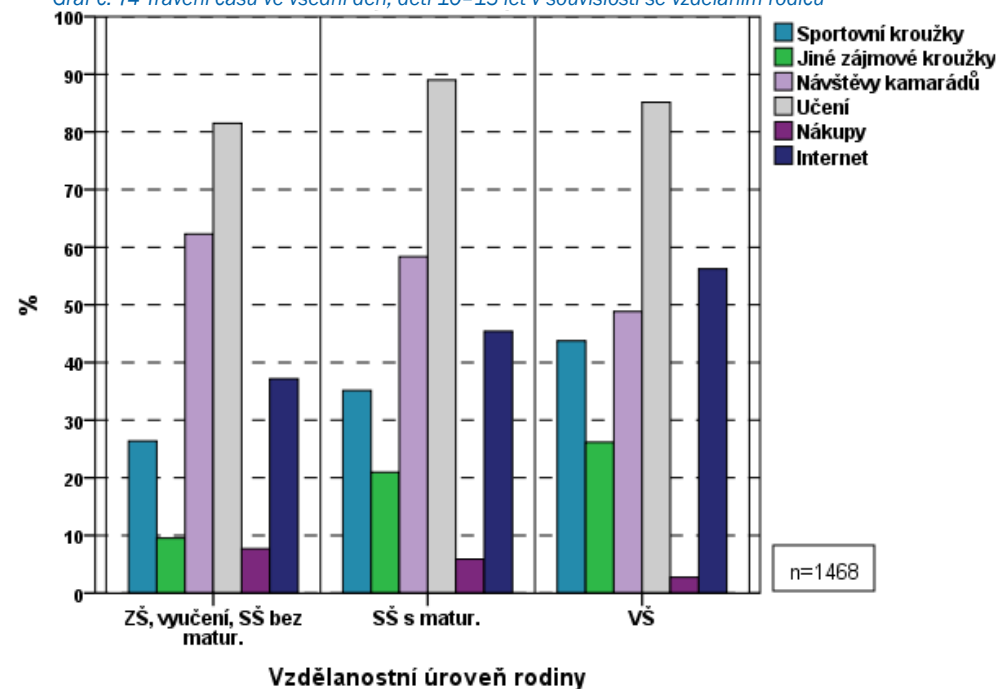

děti oproti dětem mladším více času u počítače. Počítačové hry hraje denně 17 % dotázaných, ale několikrát týdně je to již 37 %. U těchto dětí také stoupá využívání počítače k chatování. V tomto věku jich denně chatuje 25 %, ale několikrát do týdne chatuje 50 % dotázaných a alespoň jednou týdně chatuje již téměř 70 %. Na internet se denně připojuje více než 27 % starších dětí, ale několikrát týdně je jich k internetu připojeno 53 %.

Jak již bylo zmíněno, významnou a důležitou činností dětí je čas trávený s kamarády. Jedná se o návštěvy u kamarádů nebo kamarádů u nich, pobyt venku i sport mimo kroužky. S rostoucím věkem stoupá i doba trávená s kamarády. V případě starších dětí (13–15 let) jich 27 % uvedlo, že se s kamarády navštěvuje denně, ale několikrát týdně je to již 61 % a alespoň jednou týdně se s kamarády navštěvuje více než 85 % respondentů. Méně často než jednou měsíčně se s kamarády navštěvuje 5 % respondentů a vůbec se s kamarády nenavštěvuje 1,7 % dotázaných. Venku tráví každý všední den čas s kamarády 28 % dotázaných, ale několikrát týdně je to 65 % a alespoň jednou týdně se s kamarády stýká téměř 90 % těchto starších dětí. Překvapivé je, že 5 % starších respondentů (40 jedinců v souboru) uvedlo, že se s kamarády schází méně často než jednou měsíčně, a 1,7 % (13 jedinců v souboru) dokonce uvedlo, že se s kamarády nescházejí nikdy (podrobněji o kamarádech viz kapitola Kamarádi). I v případě této věkové skupiny je ve všední dny nejméně navštěvována knihovna, kino, málo nakupují s kamarády a navštěvují fastfoody. Alespoň jednou týdně chodí do knihovny 8 % dotázaných, jednou měsíčně je to 28 %. Nikdy do knihovny nechodí 36 % (!) těchto dětí. Do fastfoodů chodí jednou týdně 10 % dětí ve věku 10–15 let a jednou měsíčně 21 %. Méně často než jednou měsíčně navštěvuje fastfoody 30 % respondentů a vůbec do nich nechodí 36 %.

Podobně jako u mladších dětí i u dětí ve věku 10–15 let jsme dali do souvislosti frekvenci vybraných aktivit a vzdělání rodičů.

Graf č. 74 Trávení času ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů

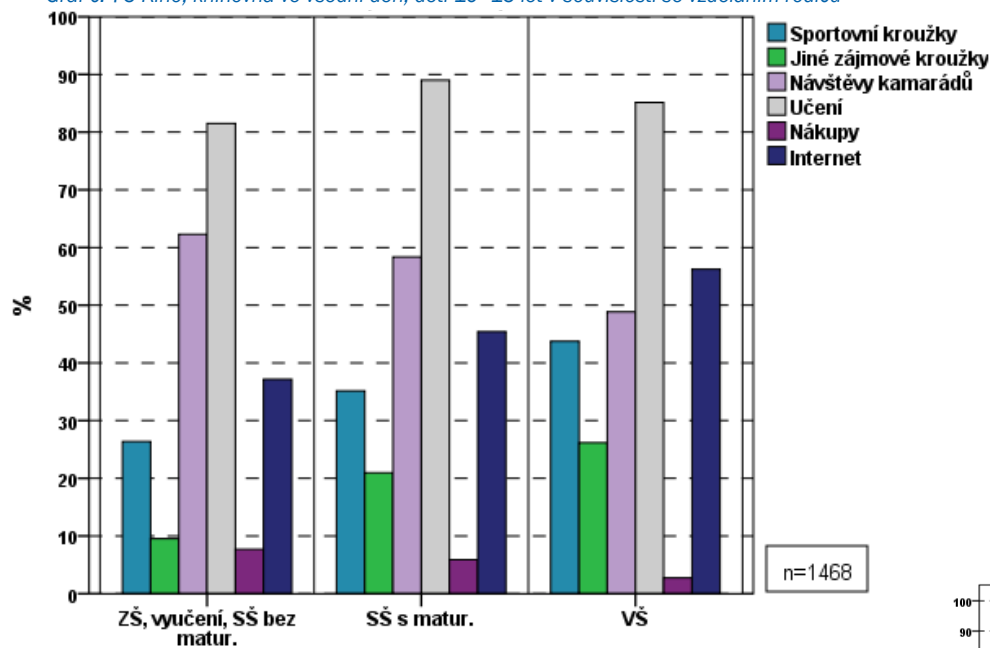

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Téměř každý den“ nebo „2x–3x týdně“.

I starší děti rodičů s vyšším vzděláním navštěvují častěji sportovní i jiné zájmové kroužky a oddíly a jsou také častěji na internetu. Děti rodičů s nižším vzděláním pro změnu častěji s kamarády nakupují a navštěvují se. Nejvíce se věnují učení děti rodičů se středním vzděláním, přičemž by se dalo předpokládat, že je to především kvůli rodičům, kteří tak trochu projektují své nenaplněné ambice do svých dětí. U těchto dětí, ale i u dětí z tzv. ambiciózních dělnických rodin, totiž lze sledovat motivace k sociálnímu vzestupu, k čemuž je právě vzdělání předpokladem.¹²

¹²Viz např. výzkum SOÚ AV ČR, v.v.i. Rodiče a výchova 2010 (Špaček, Šafař, Vojtišková).

Graf č. 75 Kino, knihovna ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů

Vzdělanostní úroveň rodiny

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Alespoň jednou měsíčně“ nebo častěji.

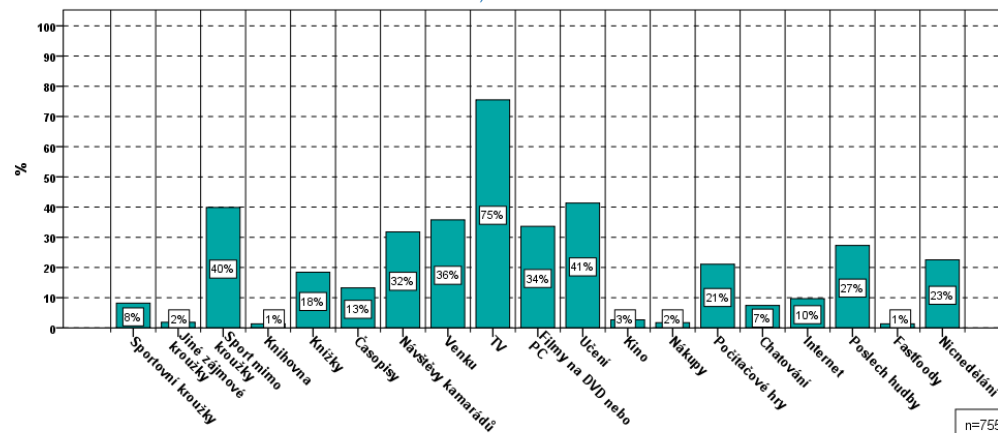
I v případě starších dětí návštěvnost kin a knihoven souvisí se vzděláním rodičů. Čím vyšší mají vzdělání, tím spíše jejich děti chodí do kin a knihoven.

Víkend

Skladba dne o víkendu je přirozeně odlišná od dne všedního. Děti v první řadě nemají školu a běžně nebývají otevřené kroužky. Výjimkou jsou sportovní oddíly, kde děti o víkendech absolvují utkání, soutěže

a závody a dále pak turisticky zaměřené oddíly, které mívají činnost i o víkendu. Nicméně takováto činnost nebývá pravidelně každý víkend anebo třeba netrvá celý víkend či víkendový den. Ale také většina rodičů není o víkendu v zaměstnání, tudíž mohou výrazně více času trávit se svými dětmi. Proto se dle následujících grafů může zdát, že se děti o víkendech nevěnují natolik intenzivně činnostem, u kterých bychom přepokládali, že právě o víkendu na ně mají konečně čas. Je totiž zřejmé, že řada dětí tráví o víkendu čas s rodiči, na chatách a chalupách, návštěvách prarodičů, jiných příbuzných či známých nebo na samostatných výletech. Při těchto rodinných aktivitách většinou nemají děti prostor k tomu, aby seděly u počítače, věnovaly se nákupům atd. Z grafů tedy vyplývá, co dělají nejčastěji, zůstávají-li rodiny doma. Pokud jsme do grafů zařadili frekvence činností, které děti dělají každý víkend, ani v jednom případě (kromě sledování televize u nejmladších dětí) není skóre vyšší než u činnostech,

Graf č. 76 Trávení volného času o víkendu, děti 6–9 let

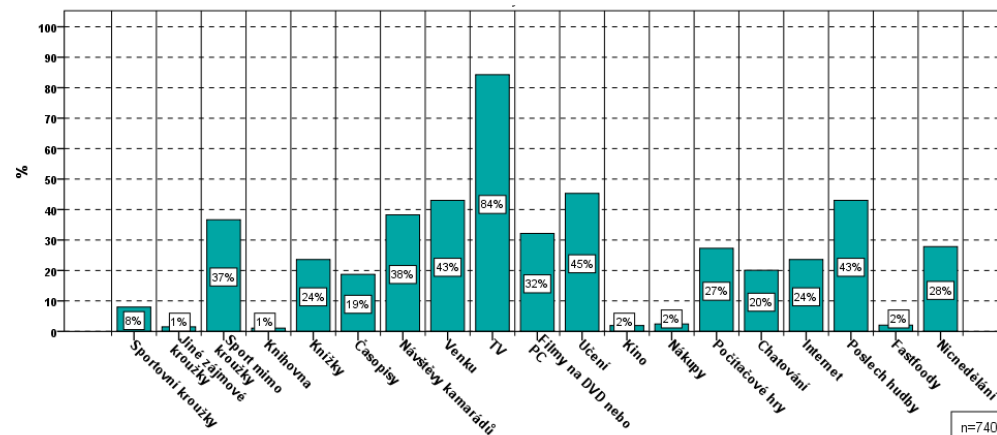
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Každý nebo téměř každý víkend“.

kteř dělají několikrát týdně ve všední den. Pokud ale zařadíme i výroky, které označovaly, že danou činnost dělají jenom některé víkendy, skóre bude téměř u všech činností vyšší.¹³

Především u mladších dětí lze předpokládat, že čas tráví hlavně s rodiči. O víkendu se dívají o něco více na televizi než ve všední den, ale výrazně méně se věnují učení a přípravě do školy. Výrazně méně se také věnují organizovaným aktivitám v kroužcích a oddílech. Každý nebo téměř každý víkend dochází do sportovního kroužku/oddílu 8 % dětí a jenom někdy dochází 20 %. 72 % mladších dětí do žádného sportovního kroužku či oddílu o víkendu nedochází. Do ostatních kroužků/oddílů každý nebo téměř každý víkend dochází pouze 2 % dotázaných dětí a jenom někdy jich dochází 10 %. Pokud jde o sportování, které není organizované, pravidelně o víkendu sportuje 40 % dětí (podobně jako ve všední dny), jenom někdy o víkendu sportuje 48 % dětí, ale 12 % uvedlo, že o víkendu nesportuje nikdy (podobně jako v dny všední). O víkendu se o něco méně navštěvují s kamarády, ale venku tráví čas přibližně stejné množství dětí jako ve všední dny (36 %). Také u počítače stráví každý víkend volný čas přibližně stejné množství mladších dětí jako v dny všední. Do fastfoodů chodí pravidelně o víkendu pouze 1 % dětí, občas do nich zajde 20 %, ale 78 % dotázaných dětí vypovědělo, že do fastfoodů o víkendu nechodí nikdy. Celkově lze konstatovat, že kromě sledování televize nedělají o víkendu nejmladší respondenti nic častěji než ve všední den. Dáno je to především tím, že o víkendu jsou více pod vlivem rodičů a tráví čas především s nimi.

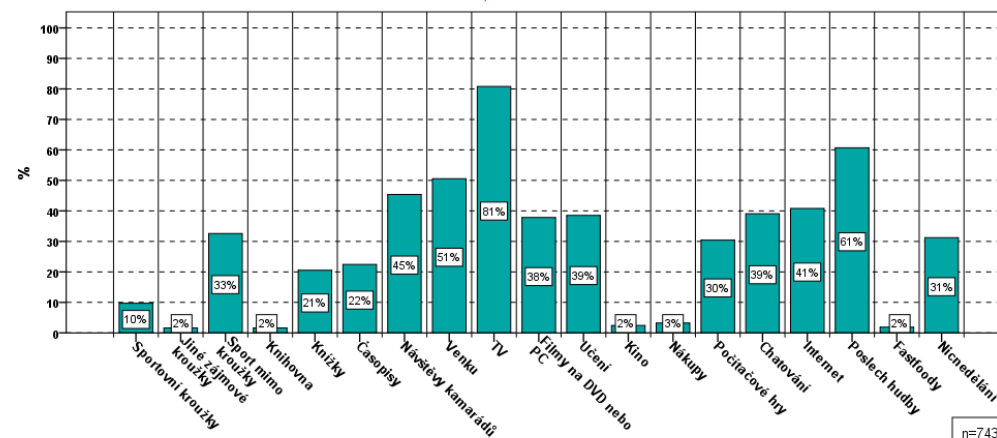
¹³V případě mladších dětí (6–9 let) byla pro činnosti ve všední dny i o víkendu zvolena třístupňová škála, pro starší děti (10–15 let) byla zvolena pro činnosti ve všední dny škála šestístupňová a pro víkend škála třístupňová stejně jako u dětí mladších („Každý víkend“, „Jenom někdy“, „Nikdy“). Proto se může zdát, že děti se daným činnostem o víkendu věnují méně často než ve všední den.

Graf č. 77 Trávení volného času o víkendu, děti 10–12 let

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Každý nebo téměř každý víkend“.

Graf č. 78 Trávení volného času o víkendu, děti 13–15 let

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Každý nebo téměř každý víkend“.

Starší děti se o víkendu také nejčastěji dívají na televizi. Dále pak poslouchají hudbu a tráví čas s kamarády. Nejméně navštěvují nespportovní kroužky a oddíly, kina, knihovny a fastfoody. Ostatním činnostem, pokud jsou o víkendu doma, se věnují poměrně intenzivně. Tedy pokud bychom zařadili i odpovědi, ve kterých tvrdily, že dané činnosti dělají o víkendu jenom někdy, zjistíme, že jim věnují více času než ve všední den.

Výsledky faktorové analýzy trávení volného času (děti 10–15 let)¹⁴

Způsoby trávení volného času se v případě starších dětí rozdělují na základě výsledků faktorové analýzy do pěti oblastí:

1. „IT a Hudba“ (internet, chatování, počítačové hry, filmy na DVD/PC, poslech hudby). Tato oblast představuje způsob trávení volného času, který je ve srovnání jinými způsoby rozšířen spíše více, poslech hudby patří dokonce mezi nejčastější aktivity.
2. „Intelektuální činnost“ (četba knížek, četba časopisů, návštěvy knihovny, učení a jiné než sportovní zájmové kroužky). Do této oblasti spadají aktivity, jejichž rozložení v populaci je odlišné. Zatímco učení patří mezi nejrozšířenější, četba knížek a podobně také časopisů mezi středně frekventované, návštěva zájmových kroužků a zejména knihovny je spíše okrajovou záležitostí.
3. „Neorganizovaná činnost“ (venku s kamarády, návštěvy kamarádů, sport mimo kroužky, sledování televize). Tato oblast zahrnuje aktivity, které patří ve sledované populaci mezi nejrozšířenější.

4. „Orientace na spotřebu“ (návštěva fastfoodů, nakupování, návštěva kina, proti stojí sledování televize a sport mimo kroužky). Jde o způsob trávení volného času, který je rozšířen spíše okrajově.
5. „Sport a kroužky“ (sportovní kroužky/oddíly, sport mimo kroužky, jiné zájmové kroužky, proti stojí v této skupině nicnedělání). Tato oblast představuje způsob trávení volného času, který je ve srovnání jinými způsoby středně rozšířen.

¹⁴Faktorové analýzy bylo možné využít pouze v případě všednodenních aktivit starších dětí 10–15 let, kde byla dostatečně rozsáhlá škála odpovědí.

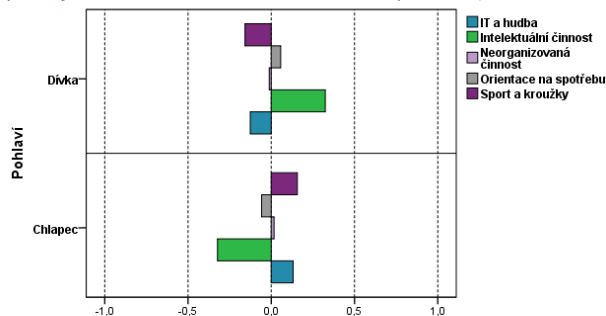
Tabulka č. 8 Tabulka faktorových zátěží 2

	IT a hudba	Intelektuální činnosti	Neorganizovaná činnost	Orientace na spotřebu	Sport a kroužky
Internet	,837				
Chatování	,786				
Počítačové hry	,696				
Filmy na DVD nebo PC	,635				
Poslech hudby	,556				
Knížky		,872			
Časopisy		,729			
Knihovna		,713			
Učení		,467		,303	
Jiné zájmové kroužky		,458			,411
Venku s kamarády			,884		
Návštěvy kamarádů			,856		
Fastfoody				-,726	
Nákupy				-,687	
Kino				-,614	
TV			,326	,491	
Sportovní kroužky					,733
Sport mimo kroužky			,380		,621
Nicnedělání					-,473

Grafy průměrů faktorových skóre, děti 10–15 let

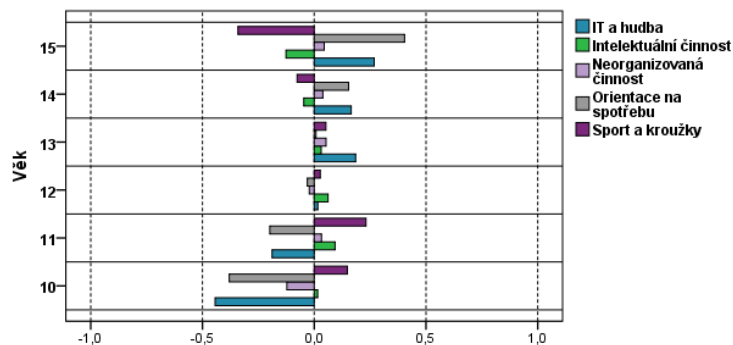
Dívky se častěji než chlapci ve svém volném čase věnují aktivitám, které spadají do oblasti intelektuálních činností, chlapci se naopak více než dívky zaměřují na sport a také na činnosti spojené s využíváním počítačů.

Graf č. 79 Způsoby trávení volného času v souvislosti s pohlavím, faktorová analýza

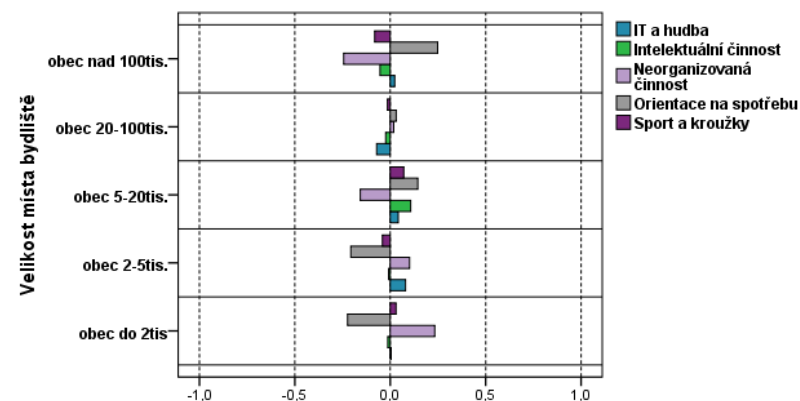
S věkem stoupá zájem zejména o aktivity, které jsou zahrnuty do oblasti „IT a hudba“, klesá naopak podíl těch, kteří se věnují sportu a činnosti v kroužcích.

Graf č. 80 Způsoby trávení volného času v souvislosti s věkem, faktorová analýza

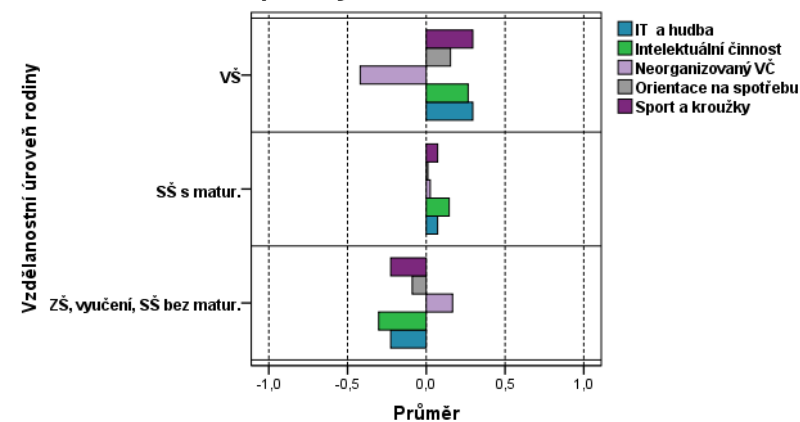
To jak, děti tráví svůj volný čas, se do jisté míry odvíjí také od toho, jaká je velikost obce, ve které žijí. Neorganizovaným činnostem, tj. návštěvám, setkávání s kamarády venku a sportovním aktivitám, se věnují zejména děti žijící v obcích do 5 tisíc obyvatel.

Graf č. 81 Způsoby trávení volného času v souvislosti s velikostí místa bydliště, faktorová analýza

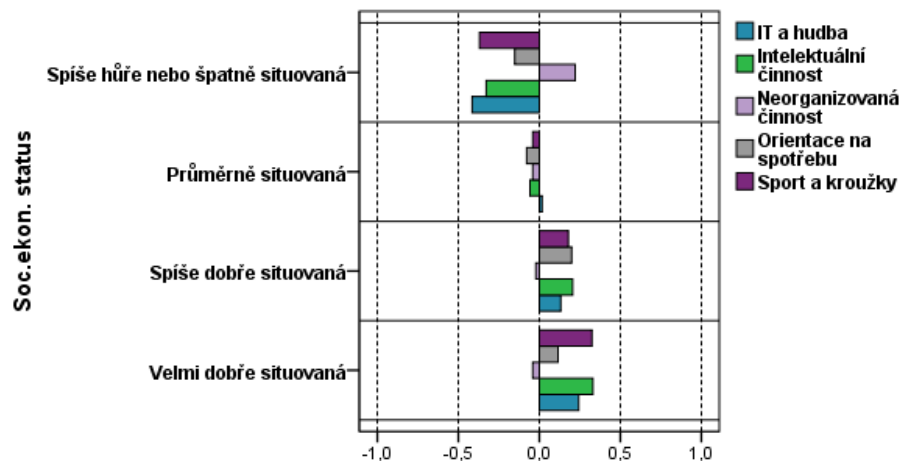
Způsoby trávení volného času dětí dále souvisí s vyšší vzdělání rodičů. Čím vyššího vzdělání rodiče dosahují, tím více se jejich děti věnují aktivnějším a organizovanějším činnostem, jako je sport a kroužky, zároveň také častěji vyhledávají činnosti spojené s využíváním počítače a více se také zaměřují na intelektuální činnost. Děti rodičů, kteří nedosáhli ani středoškolského vzdělání, se více než ostatní věnují neorganizovaným činnostem, jako jsou návštěvy kamarádů nebo scházení se venku.

Graf č. 82 Způsoby trávení volného času v souvislosti se vzděláním rodičů, faktorová analýza

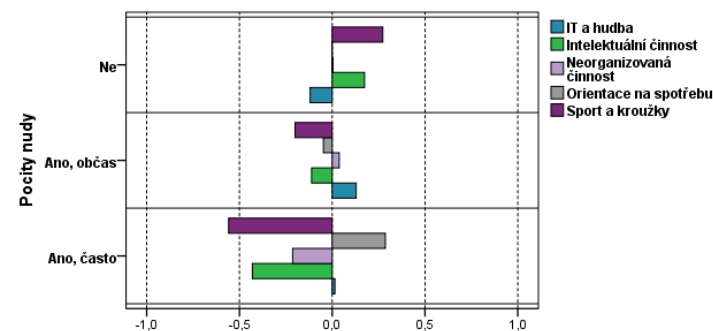
Sociální status rodiny má na trávení volného času podobný vliv jako dosažené vzdělání rodičů. Čím lépe je rodina situovaná, tím více se děti věnují sportu, počítačovým aktivitám a intelektuálním činnostem.

Graf č. 83 Způsoby trávení volného času v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny, faktorová analýza

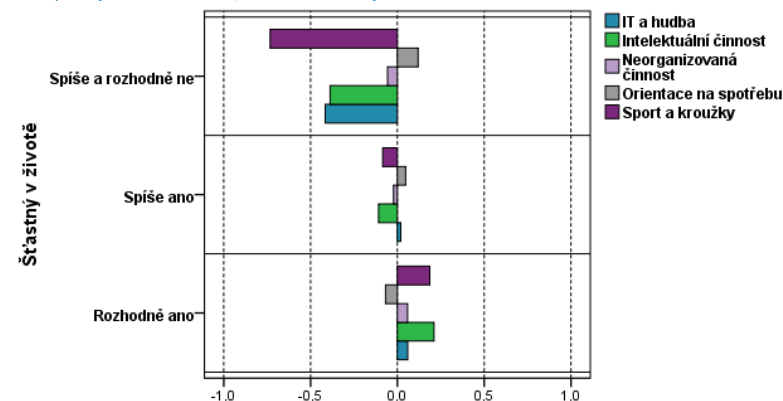

Způsoby trávení volného času zcela jistě souvisí se subjektivním pocitem nudy. Ty děti, které uvedly, že se ve volném čase nudí, a to často, se věnují aktivitám ve většině oblastí v daleko menší míře než ty, které se nenudí, a to bez ohledu na to, zda se jedná o aktivity organizované, či nikoliv. Je u nich také daleko častější orientace na aktivity spadající do oblasti spotřeby. Děti, které se ve svém volném čase nenudí, se méně zaměřují na činnosti spojené s počítačem a také na poslech hudby.

Graf č. 84 Způsoby trávení volného času v souvislosti s pocitem nudy ve volném čase, faktorová analýza

Graf č. 85 Způsoby trávení volného času v souvislosti s pocitem štěstí v životě, faktorová analýza

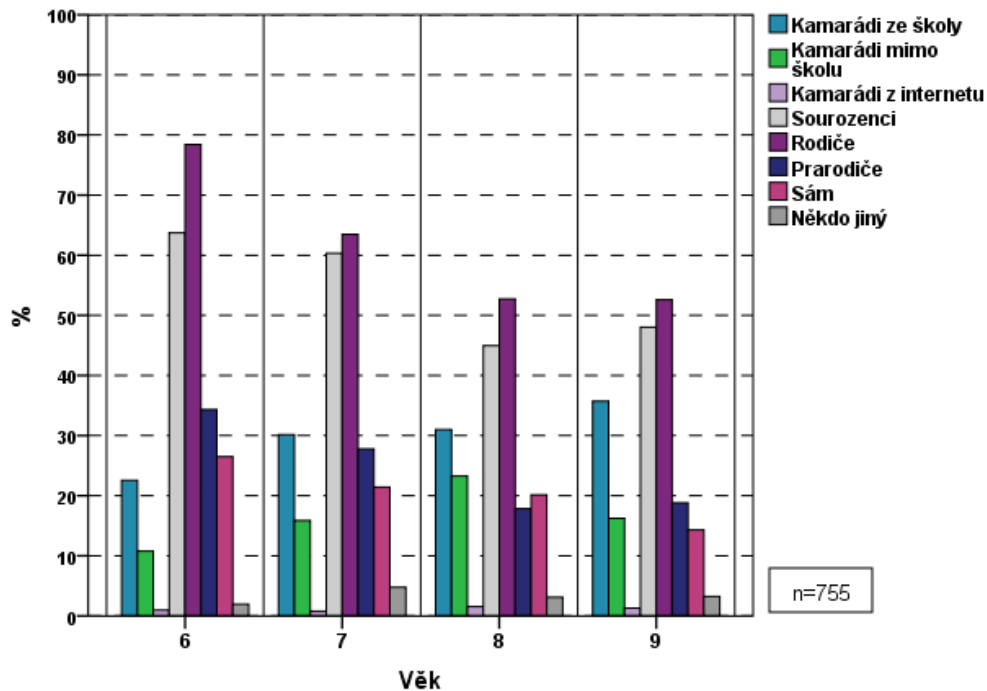

Dále byla zjištěna souvislost mezi způsoby trávení volného času a subjektivním pocitem štěstí v životě. Děti, které uvedly, že jsou v životě rozhodně šťastné (a byla jich téměř polovina), se častěji než ostatní věnují organizovaným volnočasovým aktivitám a sportu obecně a rovněž intelektuální činnosti jako četba knih nebo časopisů.

S kým děti tráví volný čas ve všední den?

V předchozí části jsme popsali, co děti ve svém volnu nejčastěji dělají, pokud ho tráví individuálně. Ovšem řadu těchto činností je běžné vykonávat s někým. I u této otázky jsme použili pro mladší děti ve věku 6–9 let zjednodušenou třístupňovou škálu „Často“, „Občas“, „Nikdy“ a pro děti ve věku 10–15 let škálu pětistupňovou „4x–5x týdně“, „2x–3x týdně“, „1x týdně“, „Méně často než 1x týdně“ a „Vůbec“.

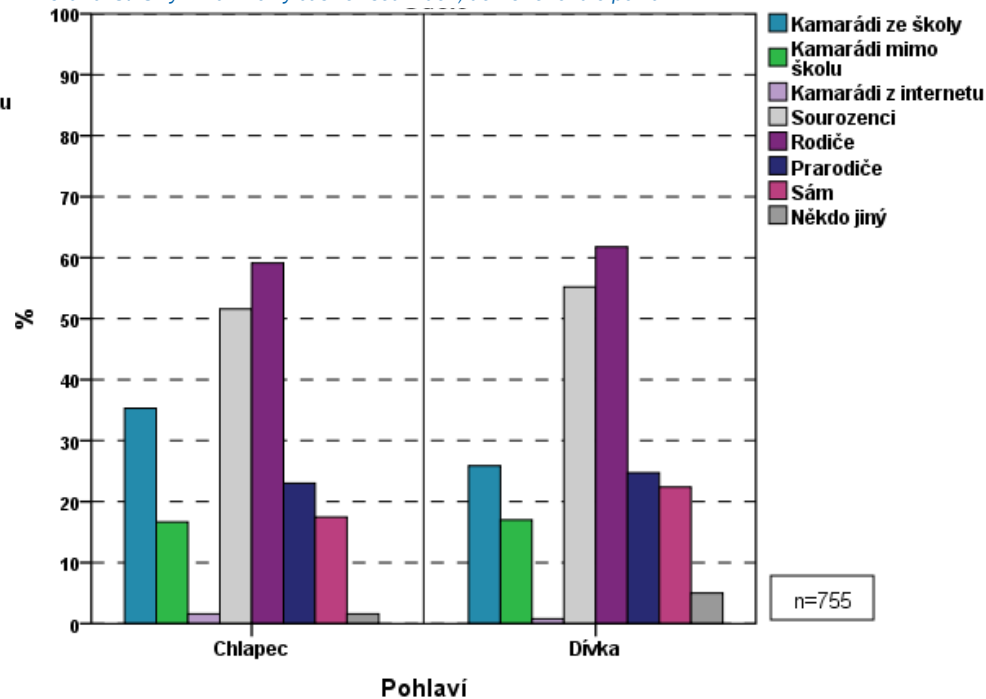
Graf č. 86 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 6–9 let

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“.

Mladší děti volný čas tráví především s rodiči, sourozenci, případně pak s prarodiči, teprve po nich jsou na řadě kamarádi. Vzhledem k věku jsou přeci jen ještě pod vlivem rodičů, kteří více rozhodují o tom, co budou dělat. S přibývajícím věkem pak vliv rodičů, prarodičů i sourozenců klesá a děti se více stýkají se svými kamarády ze školy, protože s nimi postupem doby navázaly pevnější vazby. Mladší děti si také častěji hrají samy, ale se vzrůstajícím věkem přibývá kamarádů a času stráveného o samotě ubývá.

Graf č. 87 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 6–9 let dle pohlaví

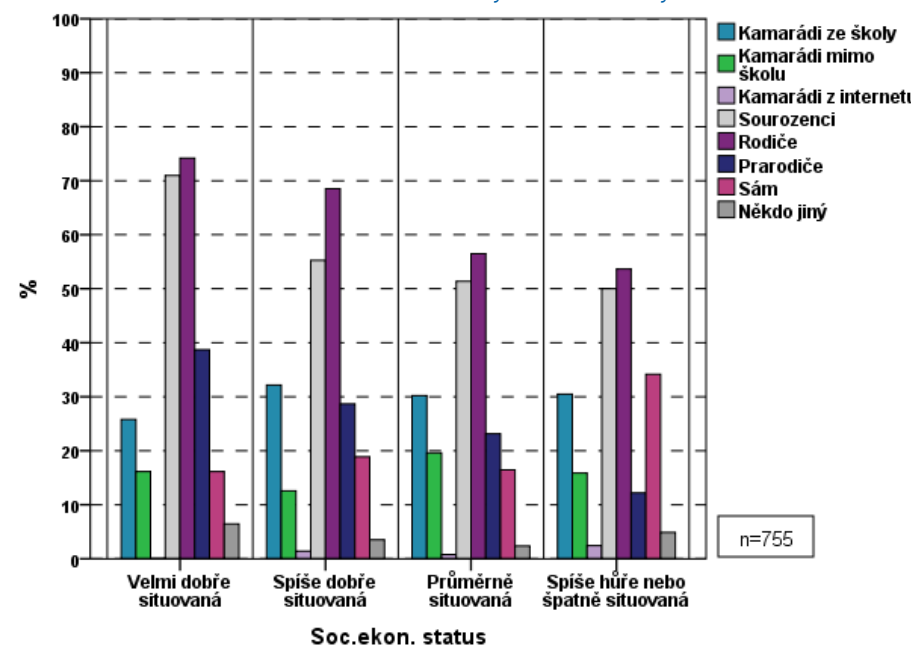
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“.

O něco častěji tráví čas s rodiči, sourozenci případně samostatně děvčata, chlapci jsou častěji s kamarády ze školy. Pokud jde o velikost místa bydliště, nebyly zjištěny nějaké signifikantní rozdíly. Mladší děti ještě tolik času individuálně netráví. Buď jsou s rodiči, ve školní družině nebo v nějakém kroužku. Za zmínku ale jistě stojí skutečnost, že děti ve věku 6–9 let z měst nad sto tisíc obyvatel častěji tráví čas s rodiči než děti z měst menších. Nejméně času s rodiči tráví děti z nejmenších obcí do dvou tisíc obyvatel. Připisovat to můžeme faktu, že venkovské prostředí je pro děti tradičně považováno za bezpečnější, zatímco rodiče z velkoměst chtějí mít své děti přeci jen více pod kontrolou. Tuto skutečnost můžeme také považovat za významný fenomén doby, protože strach/obavy rodičů o své děti ve velkých městech ovlivňuje vývoj samostatnosti jejich dětí. V době, kdy již potřebují samy řídit svůj volný čas, stále podléhají struktuře času ze strany rodičů.

Další faktor, který může být příčinou toho, že děti z malých obcí jsou méně často s rodiči, je jejich dojíždění za prací, tudíž ráno odcházejí brzy a vrací se až večer.

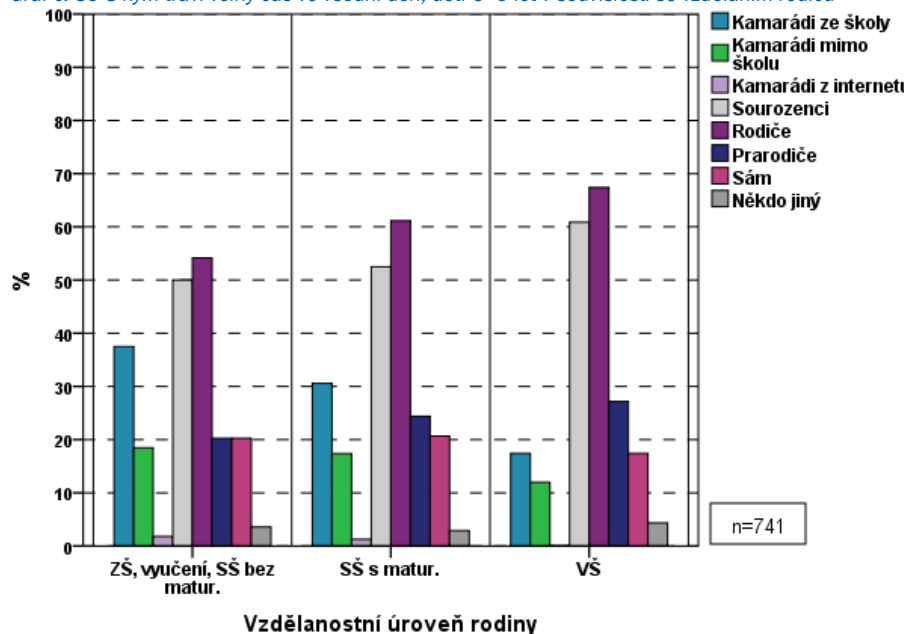
Graf č. 88 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 6–9 let v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“.

Na to, s kým budou děti trávit volný čas, má významný vliv jak socioekonomické postavení rodiny, tak vzdělání rodičů. Čím lépe je rodina situována, tím spíše tráví děti svůj volný čas s rodiči, sourozenci a prarodiči. Děti ze špatně situovaných rodin tráví téměř dvakrát více času samy než děti z rodin průměrně či lépe situovaných. Příčinou může být nedobrá funkčnost těchto rodin a neúplná spolupráce rodičů a prarodičů. Z předchozích kapitol také víme, že tyto rodiče mají menší přehled o tom, co jejich děti dělají ve volném čase. Tato zjištění také plně korespondují se skutečností, že čím hůře socioekonomicky situovaná rodina, tím méně dítě tráví čas s rodiči a rodiče mají menší přehled o tom, co dítě ve volném čase dělá, a toto dítě může mít větší sklony k rizikovým projevům chování.

Graf č. 89 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 6–9 let v souvislosti se vzděláním rodičů

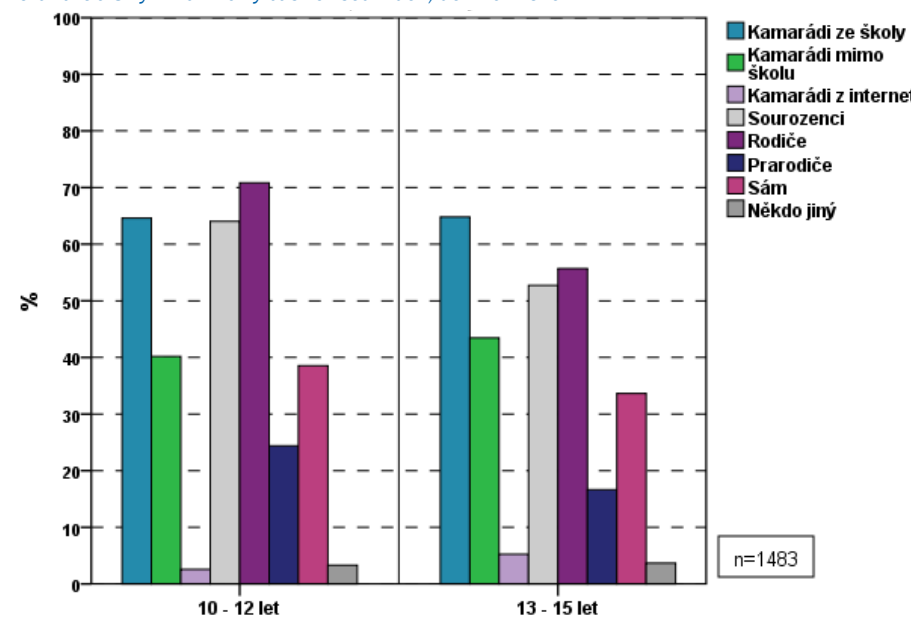

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Často“.

Děti z rodin lépe socioekonomicky situovaných a děti rodičů s vyšším vzděláním tráví společně se svými rodiči více času než děti rodičů s nižším vzděláním. Častěji jsou také se svými sourozenci a prarodiči. Na druhou stranu děti rodičů s nižším vzděláním jsou ve srovnání s dětmi rodičů s vyšším vzděláním častěji s kamarády, ale také bývají častěji samy. Nutno ovšem podotknout, že na to, zda děti tráví čas vyloženě samy, má výrazně větší vliv socioekonomický status rodiny než vzdělání rodičů, viz předchozí grafy č. 88 a č. 89.

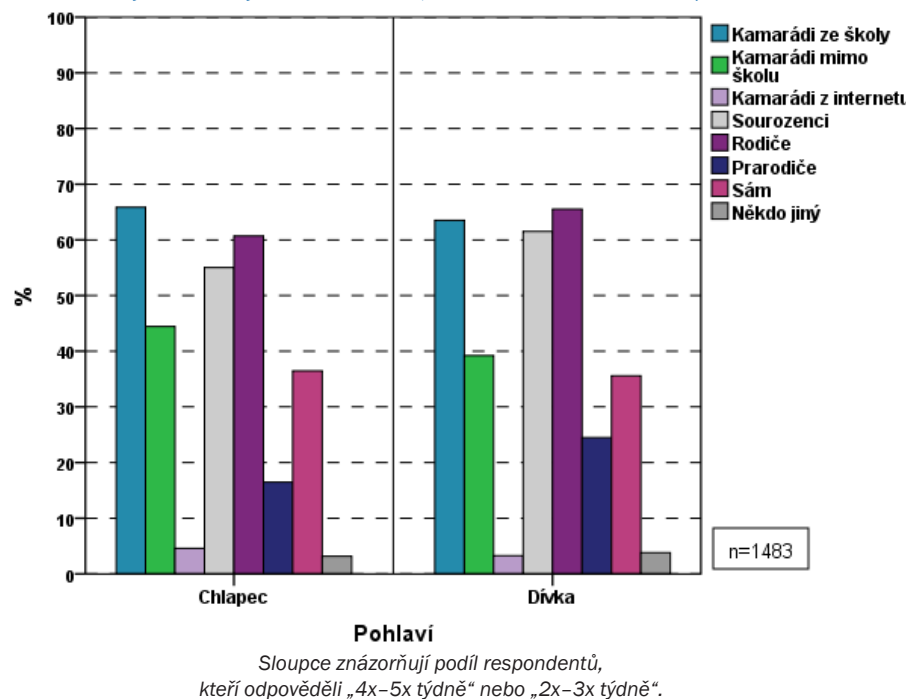
Starší děti obecně tráví čas více individuálně. S přibývajícím věkem přestávají být s rodiči či prarodiči a začínají je nahrazovat kamarády. Ve věku 10–12 let tráví několikrát týdně ve všední den volný čas s rodiči 70 % těchto dětí a s kamarády (podobně jako se sourozenci) je to 65 %. Starší děti ve věku 13–15 let jsou již častěji s kamarády (65 %) než s rodiči (55 %). U těchto dětí také mírně narůstá trávení času s kamarády, se kterými se seznámily prostřednictvím internetu (5 %).

Graf č. 90 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 10–15 let

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „4x–5x týdně“ nebo „2x–3x týdně“.

Graf č. 91 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti s pohlavím

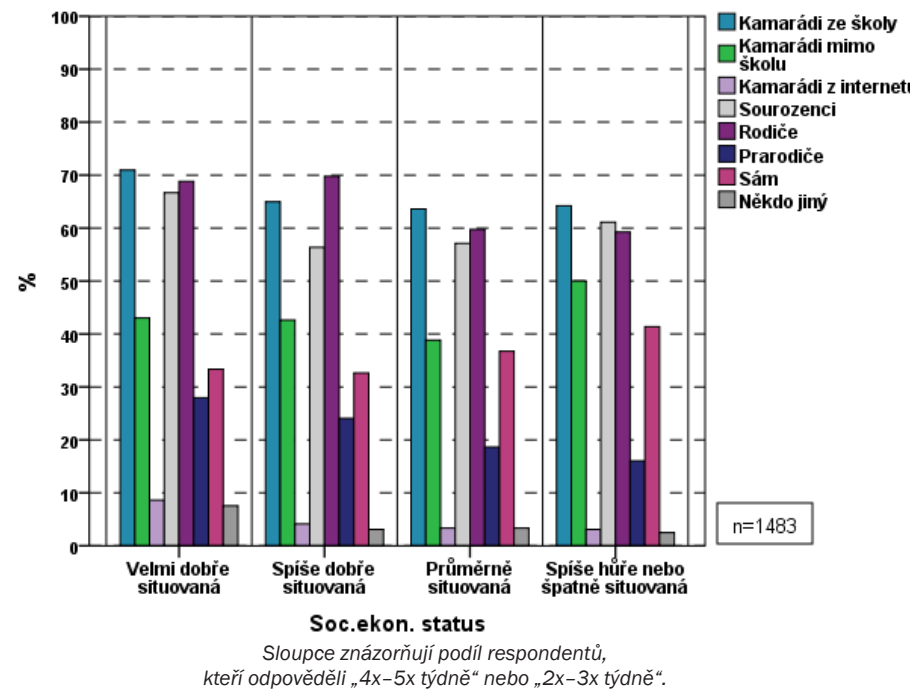

Chlapci oproti dívkám o něco častěji tráví všední dny s kamarády, dívky jsou o něco častěji s rodiči, sourozenci a prarodiči.

U starších dětí se na skutečnosti, s kým tráví volný čas ve všední dny, mírně projevuje i velikost místa bydliště. Děti z venkovského prostředí, menších obcí i obcí do sto tisíc obyvatel jsou častěji s kamarády, rodiči a sourozenci než děti z měst nad sto tisíc obyvatel.

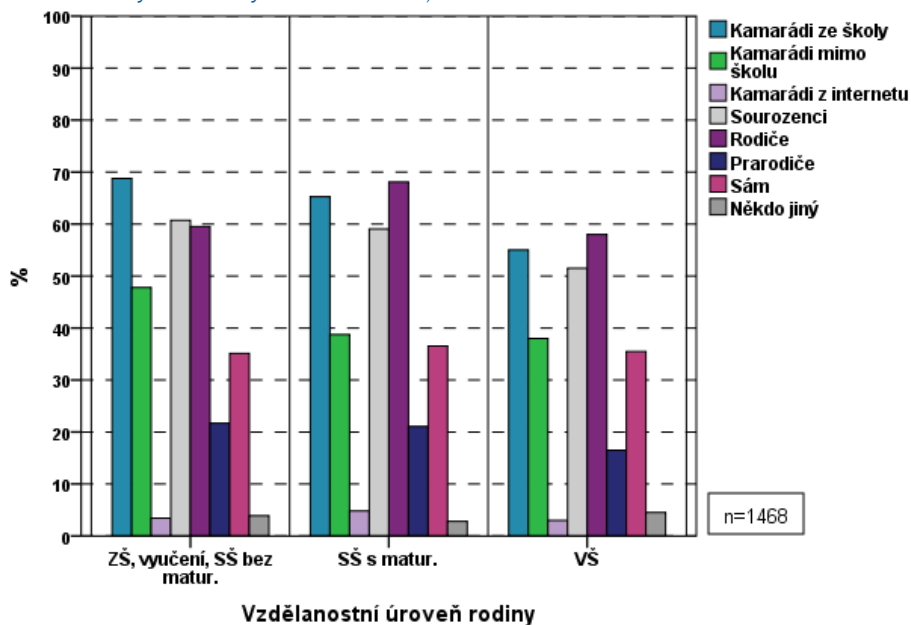
Pokud jde o socioekonomický status rodiny, v případě starších dětí rozdíly v trávení volného času již tak veliké nejsou. Přesto můžeme říci, že děti z lépe zajištěných rodin častěji tráví všední dny s rodiči, kamarády ze školy, sourozenci i prarodiči. Děti z hůře zajištěných rodin jsou častěji samy a s kamarády, které potkaly mimo školu.

Graf č. 92 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny

Na rozdíl od dětí rodičů s nižším vzděláním jsou děti vzdělanějších rodičů méně často s kamarády, rodiči i prarodiči. Připsat to můžeme skutečnosti, že děti vzdělanějších rodičů jsou individualističtější, ale také aktivnější s ohledem na trávení volného času v nějakých institucích – zařízeních pro trávení volného času.

Graf č. 93 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů

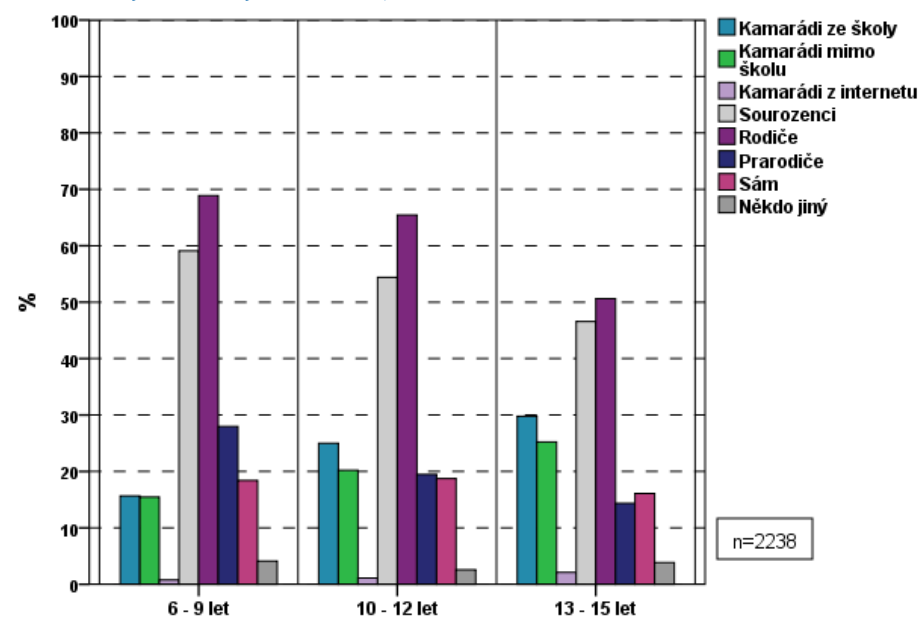

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „4x–5x týdně“ nebo „2x–3x týdně“.

S kým děti tráví volný čas o víkendu?

O víkendech se lidé, s nimiž děti tráví volný čas, nijak výrazně nemění. V první řadě jsou to rodiče, sourozenci, prarodiče a kamarádi, přičemž s přibývajícím věkem dětí rodiče ustupují a děti jsou častěji s kamarády.

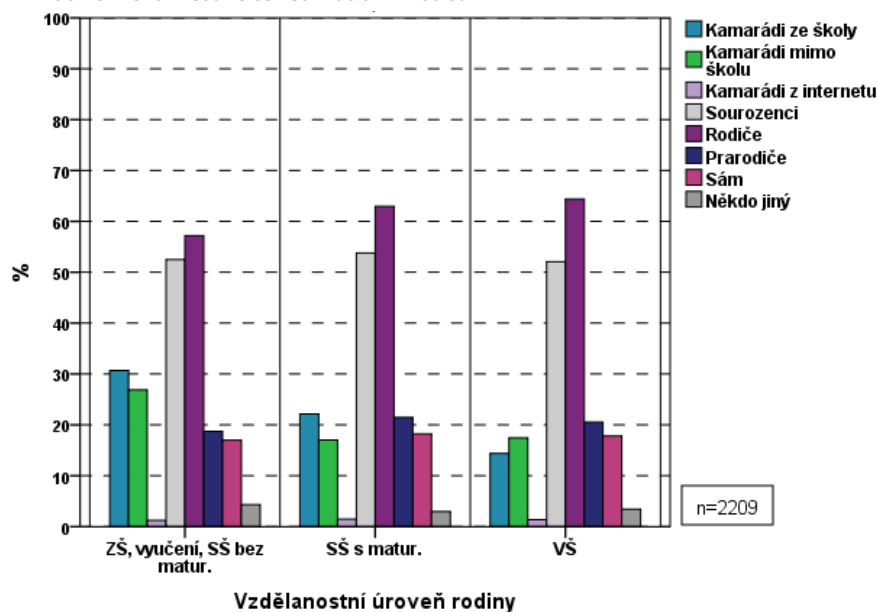
Graf č. 94 S kým tráví volný čas o víkendu, děti 6–15 let v souvislosti s věkem

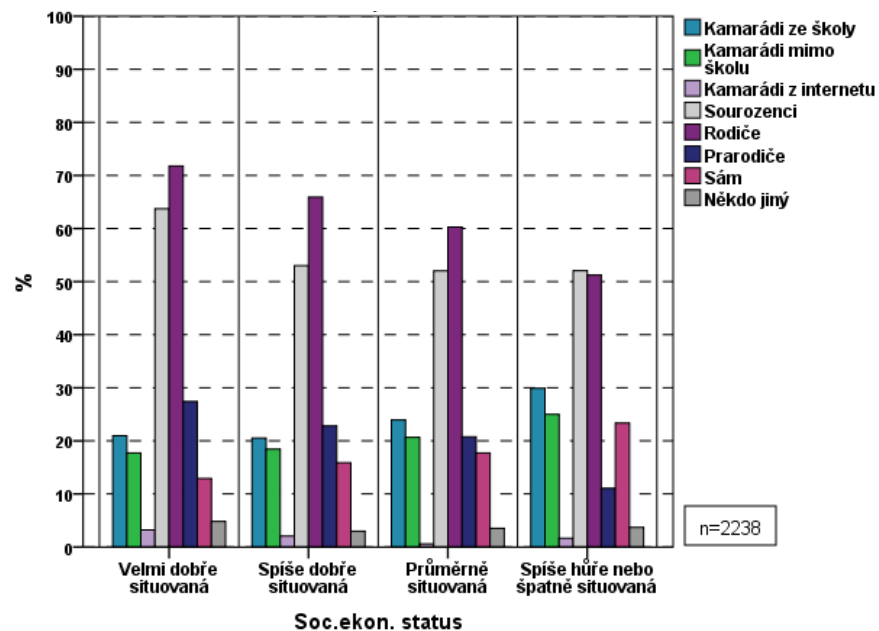
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Každý nebo téměř každý víkend“.

Vždy jsou to v první řadě rodiče a sourozenci, kamarádi zauímají až třetí místo, a to s výrazným odstupem. Nicméně pokud děti o víkendu čas s kamarády tráví, nejčastěji jsou to děti z menších obcí, děti z hůře socioekonomicky postavených rodin a děti rodičů s nižším vzděláním. Tyto děti pak zase na úkor kamarádů tráví méně času s rodiči.

Graf č. 95 S kým tráví volný čas o víkendu, děti 6–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů

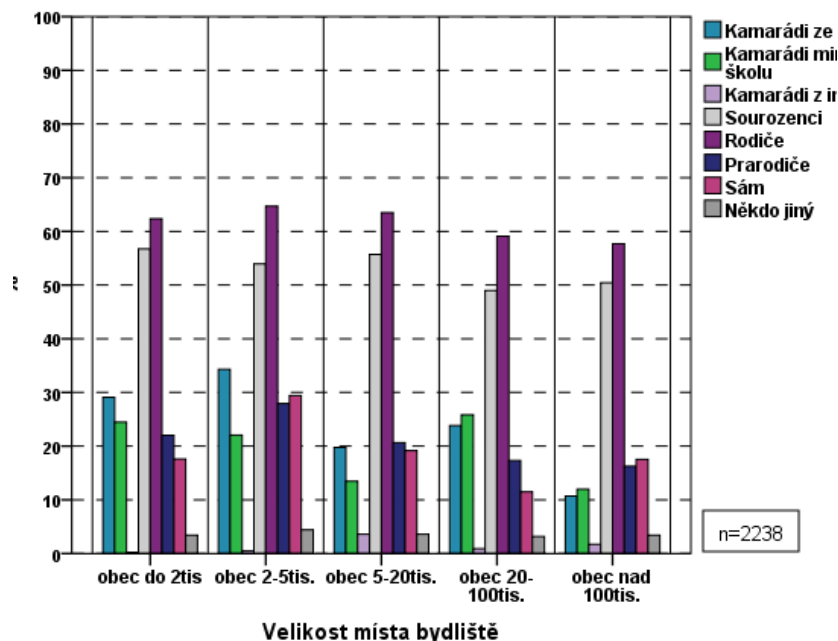

Graf č. 96 S kým tráví volný čas o víkendu, děti 6–15 let v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „Každý nebo téměř každý víkend“.

Graf č. 97 S kým tráví volný čas o víkendu, děti 6–15 let v souvislosti s velikostí místa bydliště

4. 4. 2. Kamarádi

Co dělají děti ve volném čase s rodiči, jsme zmínili již v kapitole věnované trávení času s rodiči. Je to především společné jídlo, učení, povídání, sledování televize, případně to jsou společné výlety, sportování, návštěvy restaurací. Nyní bychom se zaměřili na kamarády coby významného socializačního činitele a důležitou součást života každého dítěte a dospívajícího.

Pro většinu lidí je první a často také jedinou formou dobrovolného sdružování neformální skupina vrstevníků. Vytvářejí ji lidé blízkého věku

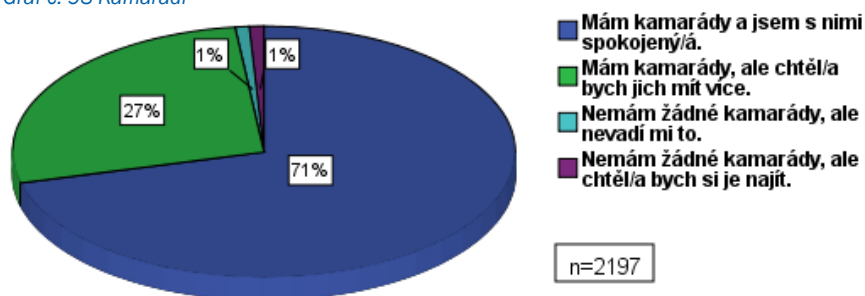
a podobného zájmu, často také téhož pohlaví a blízkého sociálního statusu. Tyto vrstevnické skupiny vznikají nejprve v místě bydliště (školním kolektivu), později se dosah jejich působení zvětšuje. Tyto skupiny jsou dodnes neodmyslitelnou, přirozenou potřebou člověka, potřebou navazovat neformální mezilidské kontakty. Příslušnost k takové skupině poskytuje zázemí a ochranu, kompenzuje jeho sociální a citové strádání. Vytváří také sociální vztahy s pocitem bezpečí, což může být stejně důležité jako obsah činnosti. Pomáhá překonávat sociální izolaci a přispívá k socializaci a k osvojování si pozitivních hodnot. Ovšem v některých případech mohou tyto neformální skupiny působit opačným směrem. Dochází pak ke vzniku skupin s antisociálním a delikventním chováním (pouliční bandy, gangy).

Skupiny vrstevníků, které jsou zaměřeny pozitivně, se věnují společným hrám, jednoduchým soutěžím, sportování, zábavě nebo „objevování“ svého okolí a svým členům umožňují vstupovat do vzájemné komunikace. Tyto skupiny mají jednoduchá nepsaná pravidla, čitelné krátkodobé cíle, ale také různý stupeň soudržnosti, délku trvání a organizační strukturu. Svým členům pomáhají osvojovat si způsoby samostatného jednání a profilovat spektrum svých zájmů. Jsou přirozenou alternativou organizací založených na oficiálním členském základě. Skupiny vrstevníků byly a budou trvalou součástí života mladých lidí a stále si zachovávají značný socializační potenciál (Hofbauer, 2004).

I v případě našich respondentů jsou kamarádi a přátelé velice důležitou součástí jejich života. To se mimo jiné potvrdilo i během rozhovorů focus groups, kdy téma přátel bylo velice oblíbeným námětem konverzace.

Ve statistické části bylo zjištěno, že více jak 70 % respondentů je spokojeno s počtem svých kamarádů, a na druhou stranu téměř 30 % respondentů vypovědělo, že by chtělo kamarádů více. Pouhá 2 % respondentů (celkem 41 jedinců v souboru) uvedla, že nemá kamarády žádné.

Graf č. 98 Kamarádi

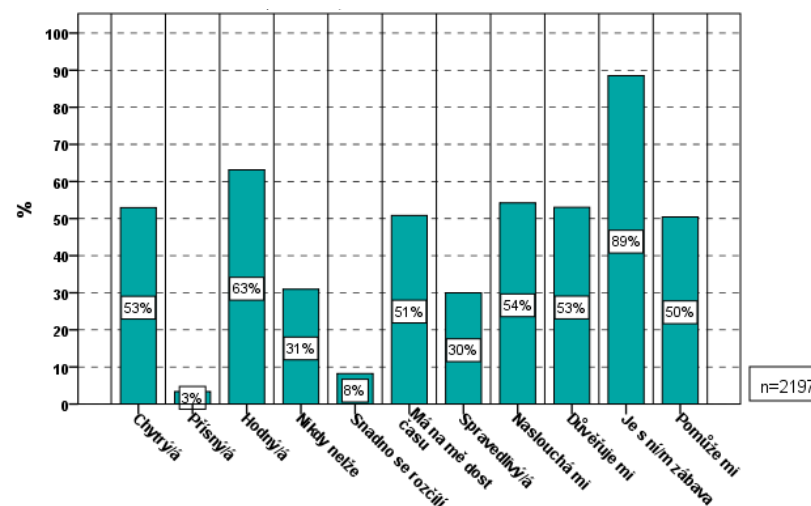

Kamarádství je spletitý systém vztahů. Příčiny vedoucí k navázání přátelského vztahu jsou velice různorodé. Pokud bychom měli stanovit základní prvek přátelství, vždy se musí jednat alespoň o jeden dominantní fenomén, který spolu dvě či více dětí sdílí. Z výzkumu vyplynulo, že děti navazují kamarádství nejvíce ve školním kolektivu či v místě svého bydliště. Pokud se věnují zájmovým aktivitám, okruh jejich přátel se tím velice rozšiřuje. Jedním z úkolů respondentů bylo určit vlastnosti jejich přátel. Výsledky výzkumu ukázaly, že hlavním povahovým rysem kamarádů je zábavnost. **Téměř 90 % respondentů své blízké kamarády vnímá tak, že je s nimi především zábava**, což je v porovnání s jinými „klíčovými hráči“ z daleka nejvyšší skóre. Dalším zajímavým zjištěním je, že pouze polovina respondentů si o svých kamarádech myslí, že jsou chytří, jsou schopní naslouchat a že jim v případě potřeby pomohou. Stejný počet respondentů se domnívá, že k nim mají kamarádi důvěru. Taktéž pouze polovina respondentů se domnívá, že na ně kamarádi mají dostatek času.

Jací kamarádi rozhodně nejsou?

Nejlepší kamarádi rozhodně nebývají přísní, tuto vlastnost uvedla pouze 3 % respondentů, a také se snadno nerozčílí, tuto vlastnost uvedlo pouze 8 % respondentů. Ovšem také nebývají příliš pravdomluvní. Pouhá jedna třetina respondentů se domnívá, že jejich kamarádi nikdy nelžou.

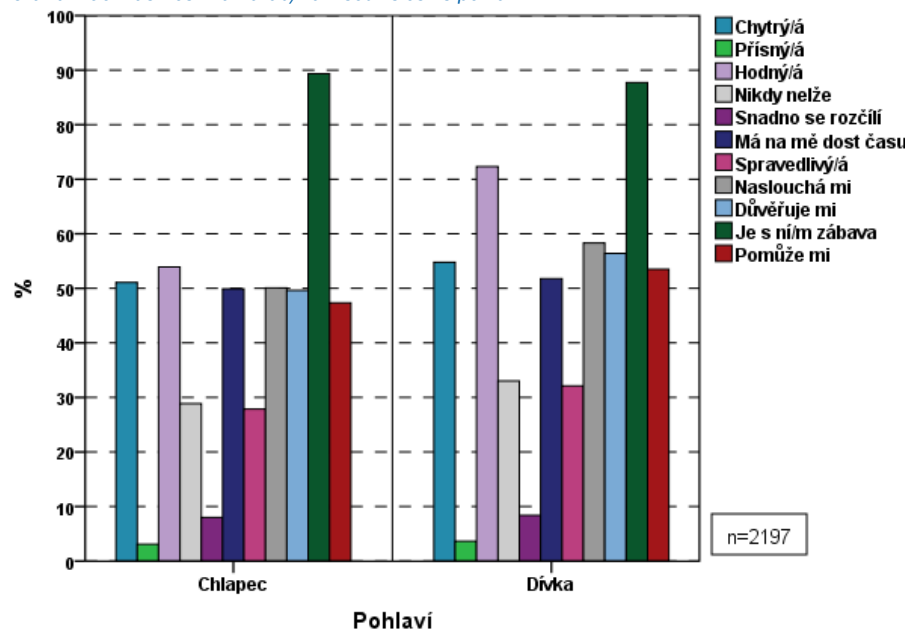
S touto skutečností jsme se setkali už v případě hodnocení rodičů, přičemž je možné toto vnímat v souvislosti s vysokou tolerancí nemorálního chování v ČR obecně (především různé korupční skandály vysoce postavených a veřejně činných osob apod.). V kvalitativních rozhovorech Ihaní naši respondenti sice na jednu stranu odsuzovali jako cosi nepřipustného, ale na druhé straně podle nich záleží na tom, o co konkrétně jde. Pokud se jedná o „drobná mlžení“, díky nimž respondenti mohou uniknout třeba nějaké perzekuci ze strany autorit (rodičů, učitelů...) nebo korigovat interpersonální vztahy, považují je za běžnou normu, která do jejich světa patří. A můžeme předpokládat, že pokud o svých nejbližších kamarádech tvrdí, že občas lžou ostatním, projektovali tak do odpovědi svou vlastní normu.

Graf č. 99 Vlastnosti kamarád/ka¹⁵

¹⁵Příčinou nižšího počtu respondentů je to, že do této části analýzy nebyli zařazeni ti, kteří uvedli, že žádné kamarády nemají (41 jedinců).

Pokud se zaměříme na obraz kamarádů zvláště z pohledu dívek a chlapců, zjistíme, že dívky oproti chlapcům častěji vnímají své kamarády/ky jako hodné, pravdomluvné, spravedlivé, schopné naslouchat, mají k nim častěji důvěru a o 7 % dívek více než chlapců si také myslí, že jsou jim kamarádi/ky ochotní/né pomoci.

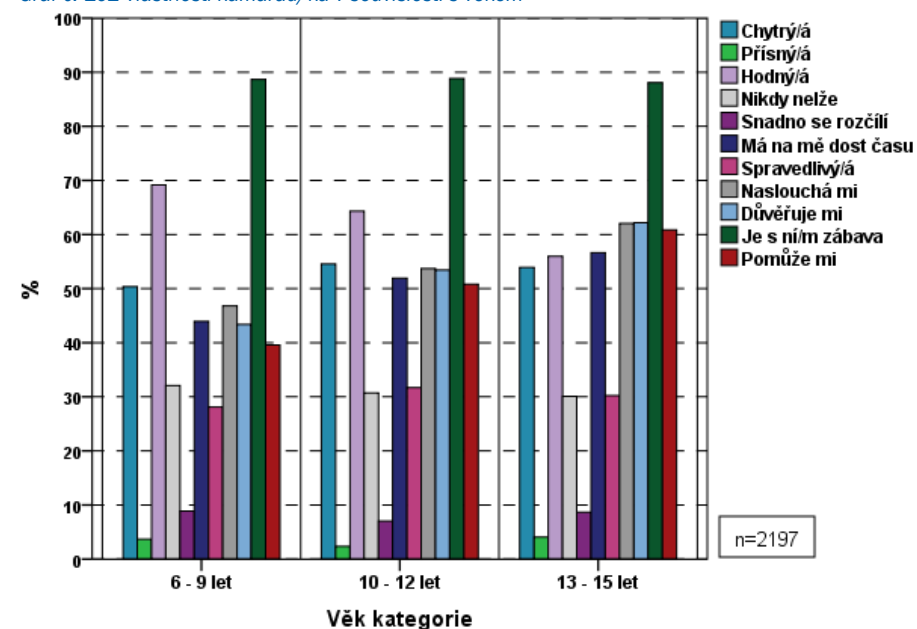
Graf č. 100 Vlastnosti kamarád/ka v souvislosti s pohlavím

Pokud rozdělíme respondenty do věkových skupin, je signifikantním zjištěním, že se vzrůstajícím věkem klesá vnímání kamarádů jako hodných osob. Zatímco u dětí ve věku 6–9 let označilo své kamarády za hodné téměř 70 % respondentů, u dětí ve věku 13–15 let tak tomu bylo již jen u 55 % dotázaných. Což je ovšem dáno tím, že v době dospívání nemusí být hodnocení „hodný“ vnímáno jednoznačně pozitivně. Někteří dospívající považují za synonymum slova „hodný“ a „hloupý“. Oproti tomu

se vzrůstajícím věkem se respondenti domnívají, že na ně kamarádi mají více času (43 %–55 %), jsou jim ochotni více naslouchat (46 %–62 %), se vzrůstajícím věkem vzrůstá i důvěra v kamarády/ky (43 %–62 %) a také pocit, že jsou kamarádi připraveni jim pomoci (40 %–61 %). Tyto skutečnosti můžeme přičíst jednak tomu, že starší děti jsou prostě vyspělejší osobnosti, které své přátelské vztahy formují již na základě racionální úvahy, s jistou schopností domyslet dopady jednání vlastního i jednání jejich kamarádů, a jednak s kamarády jednoduše tráví více času než děti mladší.

Graf č. 101 Vlastnosti kamarád/ka v souvislosti s věkem

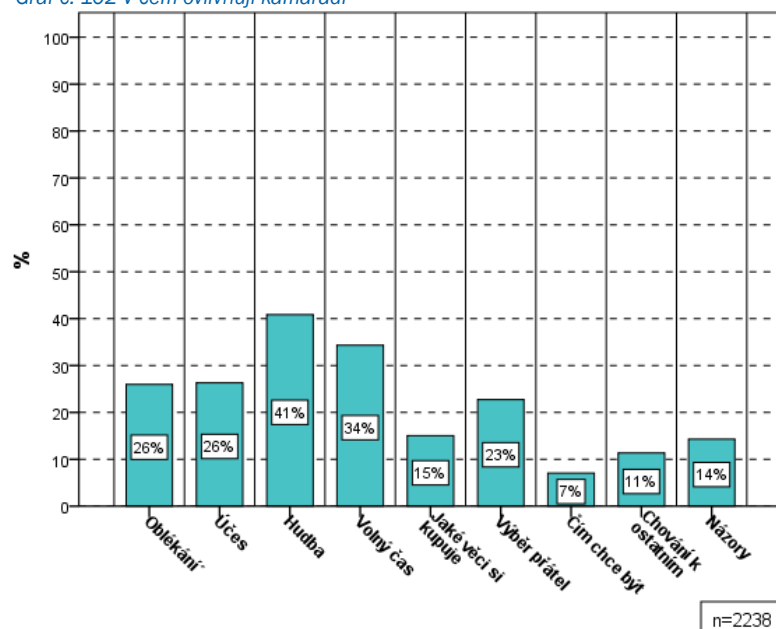

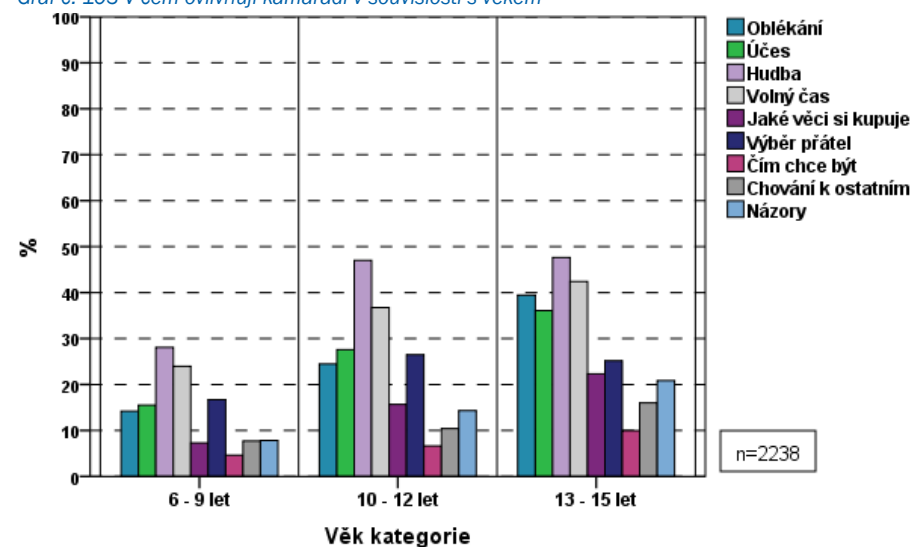
V čem kamarádi ovlivňují

Další skutečnost, která nás ve vztahu ke kamarádům zajímala, byl jejich vliv na respondenty v různých oblastech (podobně jako to bylo v případě připsovaného vlivu rodičů). Za hlavní zjištění lze pokládat skutečnost, že kamarádi neslouží příliš jako vzor, ale spíše jako zdroj inspirace pro ne zcela zásadní záležitosti. Nejvíce mají kamarádi vliv na výběr hudby, kterou respondenti poslouchají, (41 %) a na způsoby trávení volného času (34 %). Čtvrtina respondentů uvedla, že kamarádi ovlivňují jejich styl oblékání a také účesu, ale také výběr přátel. Vliv kamarádů/dek na podstatnější záležitosti, jako je například formování názorů, chování se k ostatním či to, čím by chtěl v životě respondent být, se pohybovaly již pouze v rozmezí 7–14 %. Nutné je ovšem v tomto případě podotknout, že skutečný vliv kamarádů často může zůstat dětem skrytý, neboť si jej neuvědomují.

Graf č. 102 V čem ovlivňují kamarádi

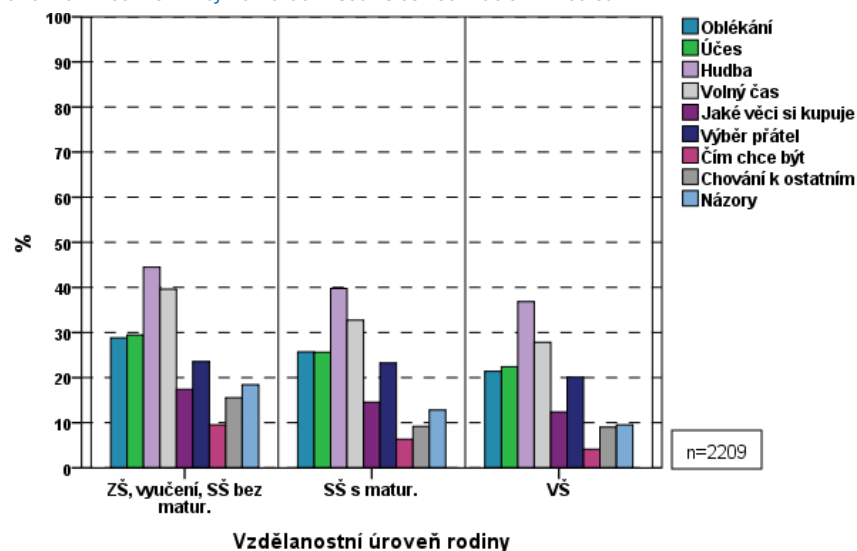
Graf č. 103 V čem ovlivňují kamarádi v souvislosti s věkem

Jak již bylo předesláno v kapitole věnované rodičům, zatímco jejich vliv s věkem dítěte klesá, stále významnějšího vlivu se dostává kamarádům a vrstevníkům, a to ve většině oblastí. Kamarádi se vzrůstajícím věkem stále výrazněji zasahují do volby způsobu trávení volného času a rovněž více působí na formování názorů.

Pohlaví respondenta podobně jako socioekonomický status rodiny nehraje výraznější roli. Je možné konstatovat, že se zvyšujícím se vzděláním rodičů respondenta mírně klesá vliv připisovaný přátelům a kamarádům, a to zejména pokud se jedná o způsoby trávení volného času a formování názorů.

Graf č. 104 V čem ovlivňují kamarádi v souvislosti se vzděláním rodičů

Co děti s kamarády ve volném čase dělají?

Pokud jde o trávení času venku s kamarády (partou), nezabývají se starší děti nijak výjimečnými činnostmi, vycházejí především z možností okolí, kde se scházejí. Pokud je v dosahu nákupní centrum, pro starší děti se stává jejich častým cílem. Ačkoli vědí, že tam nic nenakoupí, tak kromě toho, že obhlédnou nové výrobky (dívký módu, chlapci výpočetní techniku), se baví pozorováním okolí, povídáním si a vyčkávají, že potkají další známé, třeba i z jiných part. Pokud jsou venku, často tráví volný čas v parku „na lavičkách“, kde si opět povídají (pomlouvání učitelů, rodičů, nepopulárních spolužáků), což je provázáno běžným flirtováním a předváděním se chlapců a dívek mezi sebou. V případě návštěvy hřišť jsou jim sportovní pomůcky spíše rekvizitou. Část z nich sice aktivně sportuje, ale ostatní se zapojují jen občas. Hřiště a jeho okolí slouží především jako prostor sociálního kontaktu, kde zejména starší respondenti mají možnost nechat vyniknout vlastní suverenitě.

Jak obvykle trávíte s kamarády volný čas? Co většinou děláte?

Kryštof (13–15): No většinou sedíme tamhle v parku a povídáme si..., vždycky někdo přijde někdo další a tak.

Anička2 (13–15): No tak když jsem venku s holkama, tak drbeme ostatní a jindy si děláme srandu z něčeho a tak.

Martin (13–15): Tak většinou jdeme na Chodov (nákupní centrum v Praze, pozn.) nebo když je nějaká akce, třeba Matějská nebo výstava, a večer jsme na skypu.

Mladší respondenti (10–12 let) se ještě přece jen více zabývají obvyklými činnostmi, jako je jízda na kole, koloběžce, hraní fotbalu, schovávaná apod. Ale také, jak sami říkají, se věnují běžným lumpárnám, bezcílnému toulání a povídání si. V městských prostředích pak přibývají moderní sporty, jako je jízda na skateboardu, přičemž musí dojít i k patřičné stylizaci, co se oblečení a vizáže týče. Děti v této věkové skupině také tráví čas společně u někoho z nich doma.

Honza2 (10–12): Běháme většinou venku, někdy si jdeme zakopat.

Tomáš (10–12): My děláme s kámošem různé věci, třeba houpáme se strašně moc na houpačkách a pak skočíme dolů nebo lezem na stromy, vždycky je zábava.

Verča (10–12): My si taky povídáme, posloucháme hudbu, hrajem na schovku a tak...

Petra (10–12): No, my chodíme hlavně tady na hřiště ke kostelu, prostě je tam sranda, jsou tam skoro všichni z naší třídy, takže se nenudíme.

Nejmladší děti mají omezenější skupinu kamarádů než starší, často se znají i jejich rodiče. Pokud si s kamarády hrají, odehrává se to často u někoho z nich doma, kde hrají hry na počítači, kreslí, povídají si. Pokud jsou venku, jedná se většinou o běžné hry, ježdění na kole, koloběžce,

dále pak hraní si na hřištích s různými herními prvky (prolézačky apod.), kdy uplatňují svou fantazii.

Jakub (6–9): *Záleží, který kamarád to je, tak s jedním kamarádem školním stavím domino, s jiným hrajeme špionáže a tak.*

Matěj (6–9): *Chodí ke mně, já k němu, nebo hrajeme fotbal*

Matěj 2 (6–9): *Tak já třeba, když přijde Kája, tak si spolu hrajeme na zedníky nebo to, tak si stavíme nějaký pergoly nebo prostě bunkry nějak tak.*

Michaela (6–9): *S mojí nejlepší kamarádkou chodíme k ní nebo ona ke mně nebo si hrajeme s živejma psama, a když je zima, tak spolu bobujeme.*

Zajímavé bylo sledovat reálné (provozované) způsoby trávení volného času a preferovaná místa a porovnávat je s imaginární představou o trávení volného času za neomezených podmínek (finančních, časových apod.). V kvalitativní části výzkumu byli respondenti vyzváni, aby řekli, jak a kde by chtěli trávit volný čas, pokud by to záleželo pouze na nich a měli k tomu neomezené podmínky. Nejstarší věková skupina, děti ve věku 13–15 let z měst o velikosti nad sto tisíc obyvatel, uváděla často návštěvu velkých obchodních center. Překvapivým zjištěním bylo, že s tímto stavem jsou spokojeny, a pokud by dostaly šanci prožít si svůj „ideální den“, změnily by na dané situaci pouze svoji finanční situaci, aby si mohly pořídit vše, co jim konkrétní obchodní domy nabízejí. Mezi staršími vůbec převažovaly sklony k relaxaci formou konzumu: nakoupit maximum věcí a pak si je užívat. Jako druhý typ představy o způsobu trávení volného času se ukazovalo vycestování bez rodičů někam s kamarády, nejlépe k moři. Stručně řečeno, v případě volného výběru neprojevovaly děti příliš mnoho kreativity a imaginace, nejdůležitější pro ně bylo být s kamarády (platí u všech věkových kategorií).

Jak byste chtěli trávit volný čas, kdybyste si mohli vybrat? Kdybyste měli neomezené možnosti finanční, časové a tak? Co byste nejraději dělali?

Martin (13–15): *Já bych jel s kámošema do nějakého nákupního centra, tam bych vykoupil všechny obchody, pak bych se vrátil domů, nainstaloval nějakou novou televizi, počítač a pak bych tam byl až do večera.*

Lucka (13–15): *Tak já bych třeba chtěla vzít partu kámošů a vyrazit s nima někam na výlet, já nevím třeba do Prahy po krámech, po památkách se podívat, prostě vyrazit si bez rodičů někam...*

Radim (13–15): *Já taky kdybych mohl, tak s kámošema prostě někam do zahraničí, třeba do Afriky by se mi strašně líbilo takhle někam jet, prostě v partě, něco takového.*

Tomáš (10–12): *Já bych byl na počítači tak půl dne, potom bych dostal od rodičů nějaké peníze, pak bych šel asi na Chodov a tak různě, tam bych to prostě vyraboval.*

Kryštof (13–15): *Já nevím, já jsem takhle spokojenej (vysedávat v parku, pozn.).*

Luboš (13–15): *No mně to nějak nevdí, co děláme, nedovedu si představit, že by to bylo nějak jinak.*

Respondenti mladší (10–12) chtějí trávit čas aktivně, přičemž kromě toho, že by to mělo být každopádně s kamarády, tak by rádi vyzkoušeli nějaký sport, ke kterému zatím nemají mnoho příležitostí (badminton, bowling, paintbal apod.), nebo by chtěli zkusit něco, co ještě nemají úplně povolené (mejdan, párty apod.). Nejmladší děti (6–9) by si chtěly hrát s kamarády, vzájemně se navštěvovat nebo zažívat něco nevšedního.

Verča (10–12): *Já bych šla na bowling, na tenis, uspořádala bych koncert nějaký.*

Filip2 (10–12): *Já bych byl doma, udělal bych si tam diskotéku, pozval bych hodně kamarádů a kamarádek a pak koupil bych.... no, nevím. (smích)*

Ivana (10–12): *My by jsme možná jezdili na nějaké tábory, možná ven, po městě bysme možná chodili.*

Jirka (10-12): *Já bych si zahrál badminton nebo bych zkusil tenis. A možná fotbal nebo floorbal.*

Eliška (6–9): *Že bysme si každý den hrály vřdycky. A kdyby skončila škola, tak bysme jako šly někam spolu na procházku třeba.*

Vladimír (6–9): *Někde si třeba jako postavil bunkr na stromě. Třeba tam i přespat.*

Matěj (6–9): *Já bych chtěl s kamarády... vysněnej sen je postavít si tajnou klubovnu. A už na ní máme i dřevo, takže tu bych chtěl jako postavít.*

Pokud se podíváme na pozadí rozhovorů získaných v kvalitativní části, zjistíme zajímavou skutečnost: s tím, jak běžně tráví volný čas, jsou méně spokojeny především mladší děti. Pouze ony byly schopny jmenovat nějakou konkrétní aktivitu, kterou je možné vykonávat běžně přes den, ale která je jim z nejrůznějších důvodů zatím zapovězena. Starší děti sice nějaké nápady na trávení volného času měly, ale v zásadě šlo pouze o jednorázové aktivity, jako je cesta k moři, do Afriky apod. Nápady, co dělat běžně přes den, ačkoli aktivity mohly být jakkoli nestandardní a otázka k tomu takto vybízela, v podstatě neměly. Na svých každodenních aktivitách toho příliš měnit nechtěly, byly spokojeny s tím, co dělají dosud. A to včetně těch dětí, které volný čas tráví téměř výhradně bezcílně s partou v parku či na ulicích. U starších dětí se tedy potvrzuje všeobecně známé tvrzení, že „**velmi dobře vědí, co dělat nechtějí, ale vůbec nevědí, co by dělat chtěly**“.

Vzhledem k výše uvedenému můžeme konstatovat, že pokud chce společnost působit na hodnotové orientace dětí a posouvat je řekněme pozitivním směrem, musí s tím začít už u dětí v mladším školním věku, v období tzv. „hodného dítěte“.

4. 4. 3. Média

Ve výzkumu jsme pod pojem média zařadili hromadné sdělovací prostředky, jakými jsou především televize, internet a tisk.¹⁶ Jejich hlavní úlohou je přenos informací, jejich interpretace a poskytování zábavy. Zároveň mají také funkci socializační a často se také stávají nástrojem manipulace a prosazování určitých myšlenek či sdělení. Těchto možností jsou si vědomi nejen politici, ale i lidé z oblasti marketingu a reklamy, což je zejména v případě dětí, které ještě neumí s informacemi selektivně pracovat, značně nebezpečné. Média ovšem na děti nepůsobí osamocně, ale vždy v kontextu dalších socializačních činitelů, jako je rodina, škola, vrstevnická skupina, ve které se dítě pohybuje, ale i v kontextu celkového systému hodnot dané společnosti.

Ve svých příjemcích masmédiá ovlivňují samotnou konstrukci sociální reality i jejich osobní představy. Teoreticky tak mohou v některých lidech a zejména v dětech vzbuzovat zdání další nové reality, která se mísí s jejich vlastní fakticky žitou realitou. To se pak může projevit vysokou agresivitou, negativním či lhostejným postojem k životu svému i jiných lidí. A lidé pracující v médiích si jsou dobře vědomi, že právě děti jsou jejich významnou cílovou skupinou. Velmi často proto reagují na jedinečné postavení dítěte v rodině a jeho vliv na ekonomické chování rodičů.

¹⁶Ve výzkumu nebyly děti dotazovány na čtení denního tisku (novin), ale pouze na čtení časopisů.

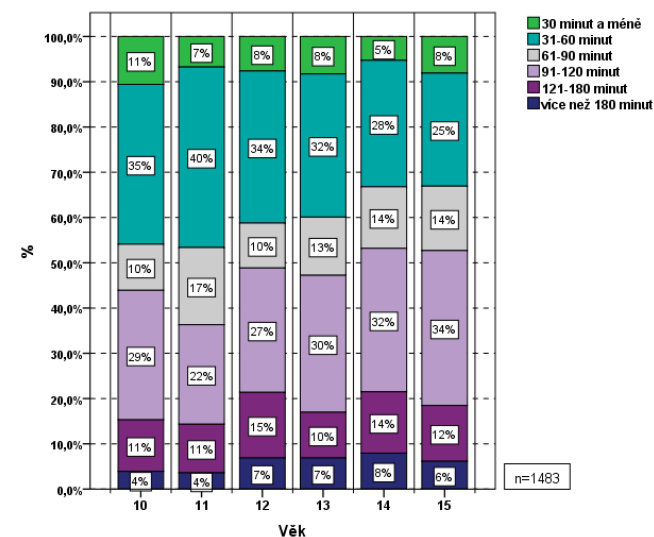
Děti a televize

Televize je médiem, které se stalo dostupným a všeobecně rozšířeným téměř po celém světě. Samozřejmě se v posledních letech (desetiletích) kolem jejího vlivu zejména na dětskou populaci neustále vede spousta diskusí. Někteří odborníci pohlíží na nadužívání televize u dětí jako na jednu z možných příčin asociálního chování v dospělosti, druzí naopak negativní vliv zlehčují. V každém případě televize ovlivňuje dospělé i děti, a ačkoliv ji lze pokládat za prostředek výchovy a socializace, je otázkou, s jakým účinkem.

Televize děti během jejich vývoje velmi silně formuje. Aniž by musely vyvinout větší námahu, je jednoduše dostupným prostředníkem pro trávení volného času, ale právě v její přístupnosti tkví jedno z jejích nebezpečí. Můžeme získávat sice mnoho zajímavých informací, vzdělávat se či prožít kulturní zážitek, ale na druhé straně se necháváme zahlcovat množstvím informací, které ani nepotřebujeme. Televize tak vytlačuje ze života lidí mnoho cenného a okrádá je o čas, který by mohli trávit sportem, zájmovými aktivitami, koníčky nebo třeba jen povídáním s blízkými. Dětem, které ještě nejsou zcela schopné odlišovat, co je skutečné, a co pouze iluze v televizi, tak hrozí, že si vytvoří klamný obraz světa.

Ve výzkumu jsme se zaměřili na to, kolik času děti u televize tráví, zda rodiče ovlivňují výběr sledovaných pořadů, na které se jejich děti dívají, a jestli v televizních postavách nacházejí své vzory.

Graf č. 105 Čas strávený u televize ve všední den v souvislosti s věkem dětí¹⁷

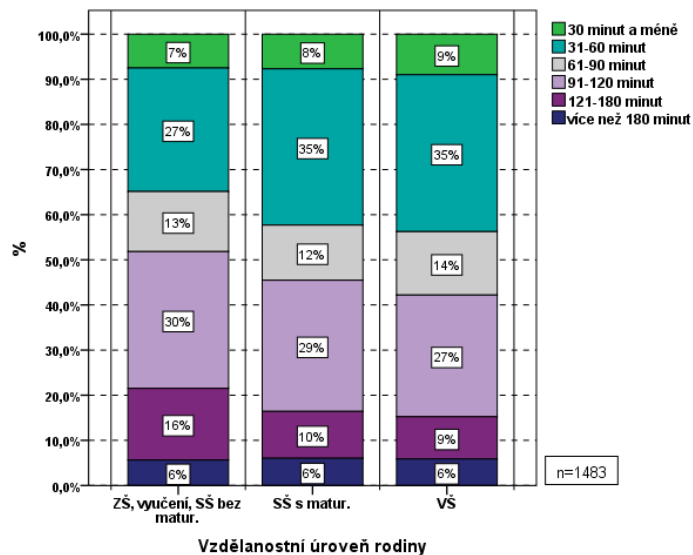

V případě sledování televize ve všední den platí, že čím jsou děti starší, tím déle televizi denně sledují. Zatímco u dětí ve věku 10–12 let je nejčastější doba sledování televize 31–60 minut denně (36 %), u starších dětí je to denně již 91–120 minut (32 %). Celkem zarážejícím zjištěním je skutečnost, že u obou věkových skupin téměř 20 % respondentů tráví u televizních obrazovek více než 2 hodiny denně.

Tato zjištění korespondují se skutečností, že čím starší dítě, tím spíše má televizi ve svém pokoji a rodiče mu do jejího sledování už tolik nezasahují, a dále pak je nutné zmínit fakt, že starší děti postupně opouštějí činnost v organizovaných volnočasových aktivitách a svůj volný čas tráví individuálně. Tedy především s přáteli anebo právě u televize.

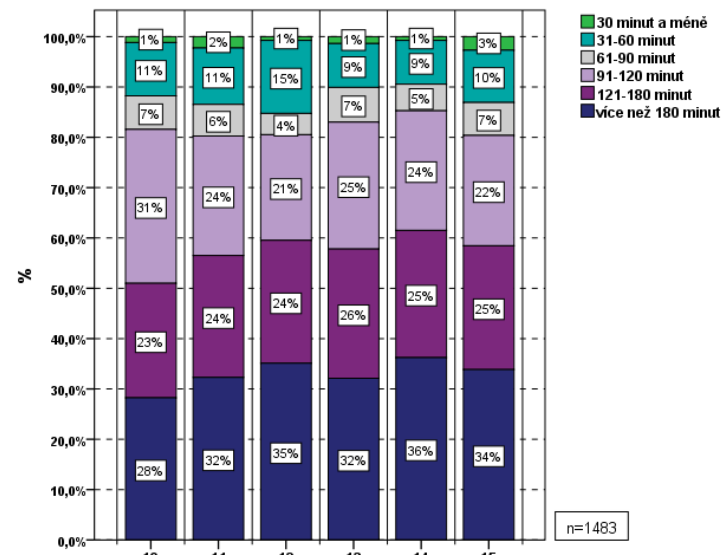
¹⁷Otázka, která zjišťovala dobu strávenou u televize, byla položena pouze dětem ve věku 10–15 let. Mladší děti ještě neumějí úplně dobře odhadovat časové intervaly.

Graf č. 106 Čas strávený u televize ve všední den v souvislosti se vzděláním rodičů

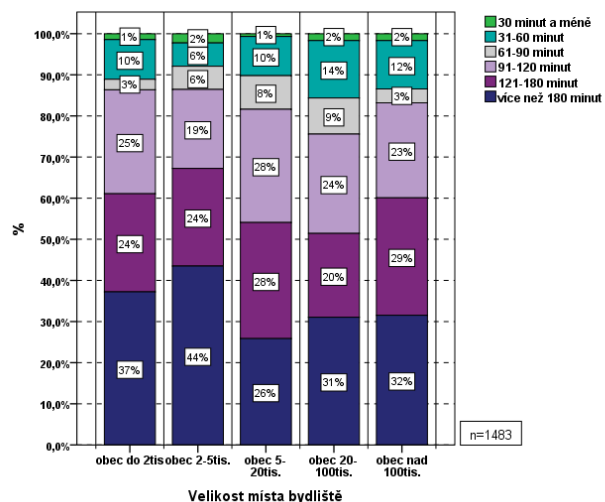
Pokud bychom se zaměřili na souvislost doby strávené u televize se vzděláním jejich rodičů, můžeme konstatovat, že děti z rodin, kde ani jeden z rodičů nemá maturitu, tráví před televizní obrazovkou více času, a naopak děti rodičů s vyšším vzděláním se na televizi dívají o něco méně. Tento fakt lze připisovat tomu, že děti vzdělanějších rodičů tráví čas aktivněji, ať už tak, že navštěvují častěji organizované volnočasové aktivity, nebo že se umí individuálně lépe zabavit.

Graf č. 107 Čas strávený u televize o víkendu, děti 10–15 let

Pokud porovnáme čas strávený u televize o víkendech s časem během týdne, je jasné, že doba sledovanosti se markantně prodlužuje. Přes 30 % všech dětí ve věku 10–15 let tráví během víkendu sledováním televize více než 3 hodiny. U čtvrtiny respondentů je tato doba mezi 2–3 hodinami. Je nutno poznamenat, že tomu tak ovšem není každý víkend. Respondenti sledují televizi během víkendu, pokud k tomu mají příležitost, většinou když zůstávají doma a nevěnují se jiným aktivitám, jakými jsou výlety s rodiči, prarodiči či sportovní akce.

Graf č. 108 Čas strávený u televize o víkendu v souvislosti s velikostí místa bydliště

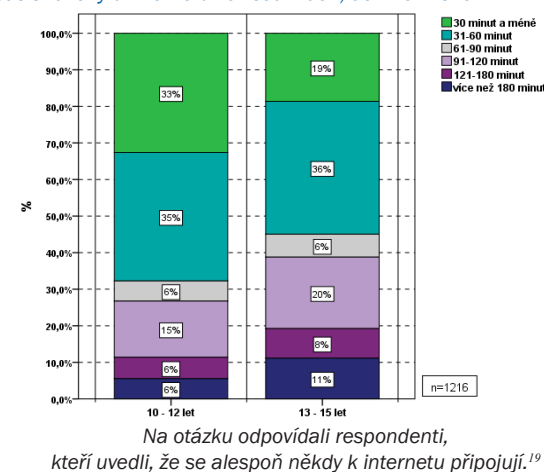

Nejvíce času sledováním televize o víkendu tráví děti z obcí do 5 tisíc obyvatel. Přitom až 44 % dětí z obcí 2–5 tisíci obyvatel sledují televizi déle než 180 minut, což je v porovnání s dětmi z obcí 5–20 tisíci obyvateli o 18 % více. Na druhou stranu je třeba vzít v potaz, že o víkendu děti jednak nemají školu, a proto pokud nemají jiné povinnosti, je zde přirozený prostor pro sledování televize. O víkendu také televize vysílá řadu pořadů určených dětem, proto není úplně divné, že televizi sledují. Ovšem vyvstává otázka, co děti skutečně sledují (ať ve všední den či o víkendu). Zda to jsou populárně naučné pořady pro děti, hrané pohádky, animované filmy, kterých je především na kabelových televizích velmi mnoho, anebo filmy určené dospělým divákům. Obzvláště filmy zahraničních produkcí, plné násilí, vulgarismů, jejichž děj má od naší reality opravdu daleko, mají na děti podstatný vliv. Odpověď na tuto otázku nemůže naše šetření zcela korektně zodpovědět. Téma sledování médií by si zcela jistě zasloužilo samostatný výzkum, který by se zaměřil nejen na zjišťování toho, jaké pořady děti skutečně sledují a kolik času u nich stráví, ale i na to, co si o nich myslí a jak je hodnotí.

Děti a internet

Dalším z fenoménů dnešní doby patřící mezi média, která mají výrazný vliv na náš život, je internet. Ten se stal nejen zdrojem zábavy, studnicí informací všeho druhu, ale i komunikačním nástrojem a prostředím pro vytváření sociálních kontaktů. Zatímco mezi znaky hromadných sdělovacích prostředků patřila přibližně do konce 20. století jistá míra selekce informací, rychlé rozšíření internetu a jeho dostupnost tuto charakteristiku od základu mění. Dnes je přístup do médií umožněn širokým masám. Na jedné straně se tedy rozšiřuje rozsah svobody slova, na straně druhé je ovšem omezena možnost usměrňovat charakter takto šířených informací, které mohou být mnohdy lživé a mít negativní důsledky na život jedinců a dětí zvláště.

Obdobně jako v případě televize nás zajímalo množství času, které děti ve věku 10–15 let v průměru tráví na internetu.

Graf č. 109 Čas strávený u internetu ve všední den, děti 10–15 let¹⁸

¹⁸Otázka, která zjišťovala dobu strávenou u internetu, byla položena pouze dětem ve věku 10–15 let. Mladší děti ještě neumějí úplně dobře odhadovat časové intervaly.

¹⁹Že se k internetu připojují, uvedlo 82 % dětí ve věku 10–15 let.

Podobně jako v případě televize vzrůstá s věkem respondentů i délka času stráveného u internetu. Je to dáno především faktem, že společně s věkem se zlepšuje počítačová gramotnost a uživatelská schopnost respondentů. Z dětí ve věku 10–12 let, které uvedly, že se k internetu připojují alespoň někdy, jich do 30 minut denně tráví 33 %, zatímco starších dětí ve věku 13–15 let se jich do 30 minut denně k internetu připojuje jen 19 %. Naopak 90 a více minut denně tráví u internetu 27 % dětí ve věku 10–12 let, starších dětí již 39 %. Děti od deseti let využívají internet pro zábavu, k rychlé komunikaci s kamarády prostřednictvím aplikací k chatování či sociálních sítí (Facebook, ICQ, Skype apod.), ale i jako zdroj informací pro školní výuku.

K čemu nejčastěji používáte internet?

Anička2 (13–15): Ke komunikaci a hledám si něco do školy.

Lucka (13–15): Já nejčastěji ICQ nebo facebook.

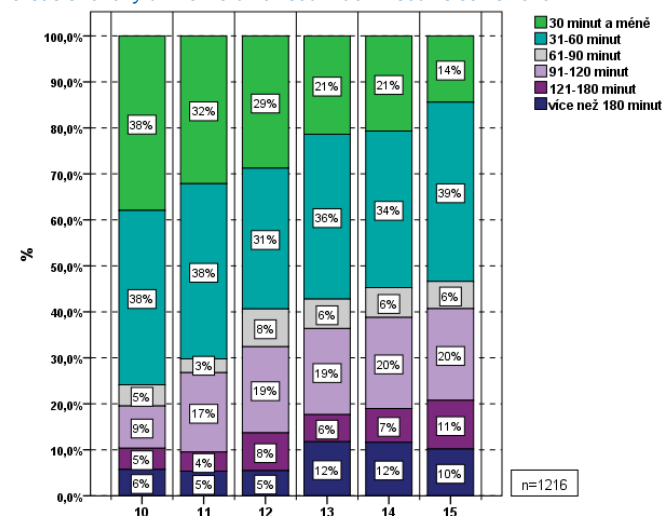
Nad'a (10–12): Já jsem na facebooku a na emailu.

Lucka3 (10–12): Kouknu se na email a vyhledávám a píšu, a do školy a pustím si na Nově Comeback.

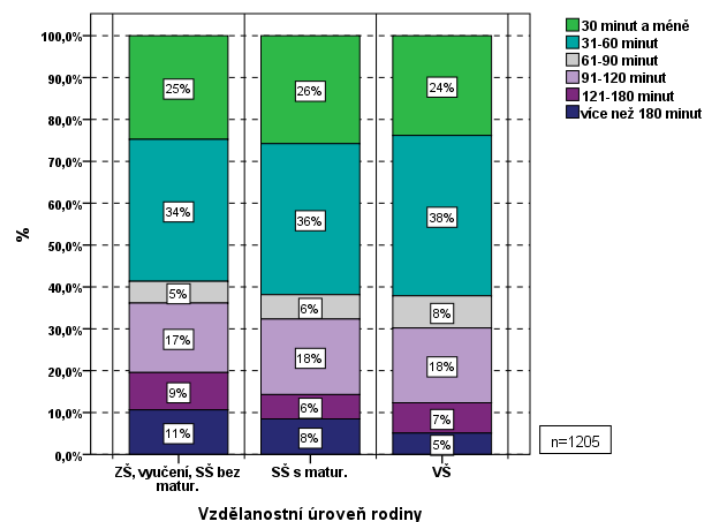
Tomáš (10–12): Já chodím na hodně stránek, hodně chodím na Youtube, hodně hledám informace do školy. Hledal jsem foták, sháním všechno.

Níže uvedený graf č. 110 nám podrobněji ukazuje, jak se s rostoucím věkem zvyšuje čas trávený na internetu ve všední den. Zatímco 20 % desetiletých dětí tráví více jak 90 minut denně ve všední den na internetu, u patnáctiletých respondentů je to již 41 %. Do času stráveného na internetu se mírně promítá i vzdělání rodičů – čím nižší vzdělání rodiče mají, tím větší je skupina dětí, které tráví svůj čas u internetu více jak dvě hodiny denně.

Graf č. 110 Čas strávený u internetu ve všední den v souvislosti s věkem

Graf č. 111 Čas strávený u internetu ve všední den v souvislosti se vzděláním rodičů

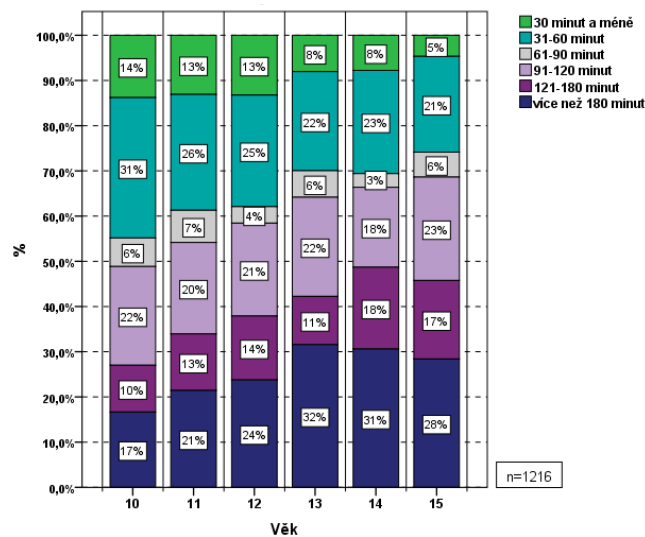

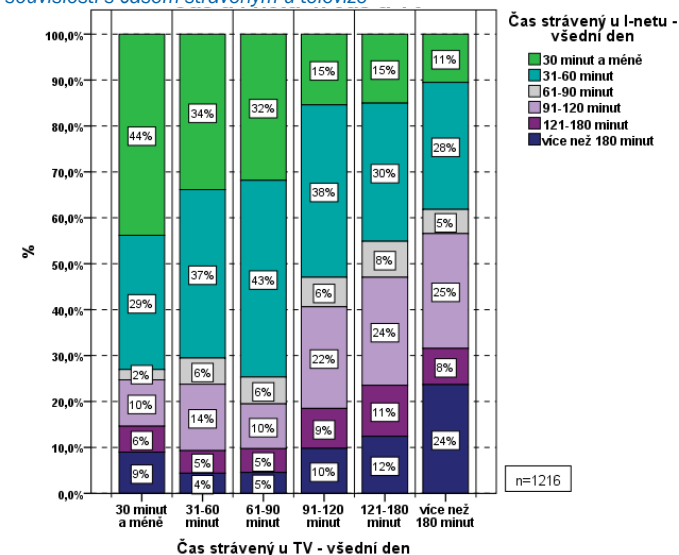
Čas dětí strávený u internetu během víkendů se podobně jako v případě sledování televize prodlužuje především proto, že děti mají více volna. Opět také stoupá s věkem respondentů. Na méně než 30 minut se o víkendu připojuje 13 % dětí ve věku 10–12 let, starších dětí je to pouze 7 %. Naopak ze skupiny respondentů ve věku 10–12 se jich o víkendu na více jak 90 minut k internetu připojuje 54 % (ve všední den 27 %), dětí ve věku 13–15 let jich tráví více než 90 minut u internetu 67 % (ve všední den 39 %).

V následujícím grafu můžeme vidět souvislost věku dětí s časem stráveným na internetu o víkendu. Čím starší děti, tím více času na internetu tráví. U patnáctiletých respondentů však zájem již mírně opadá, což můžeme připsat skutečnosti, že se pro ně stávají alternativou i činnosti reálné.

Graf č. 112 Čas strávený u internetu o víkendu v souvislosti s věkem

Graf č. 113 Čas strávený u internetu ve všední den v souvislosti s časem stráveným u televize

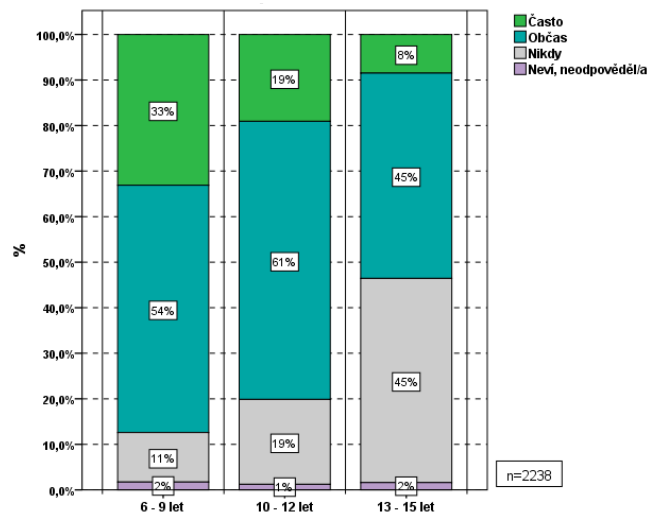

Míra sledovanosti televize úzce souvisí s dobou strávenou na internetu. I když děti stráví u televize více času než na internetu, přesto lze vysledovat, že tyto doby jsou přímo úměrné. Tedy čím více času jsou u televize, tím pravděpodobněji tráví i více času na internetu.

Zákazy a doporučení

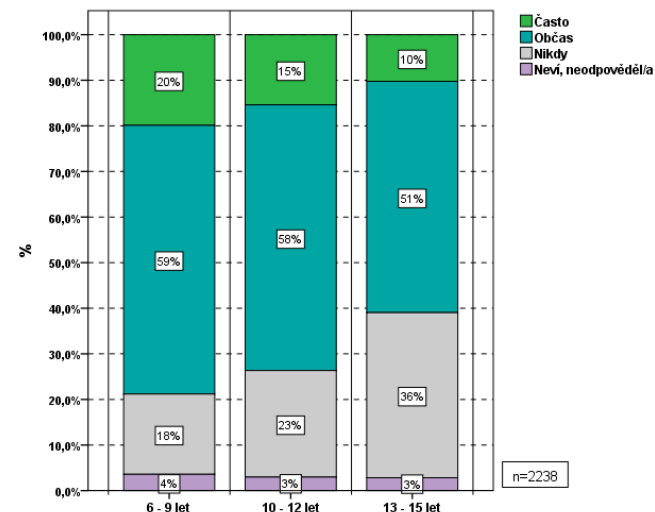
Jak již bylo předesláno, děti tráví sledováním jak televize, tak internetu velkou část svého volného času. Z tohoto důvodu nás zajímalo, zda rodiče alespoň částečně zasahují do výběru televizních pořadů a internetových stránek, ať již formou jejich doporučování, nebo naopak zákazu.

Graf č. 114 Zákaz sledování vybraných pořadů v televizi

Rodiče sice dětem zakazují dívat se na určité televizní pořady, jelikož se domnívají, že jsou pro ně nevhodné, ovšem čím jsou děti starší, tím méně jim jsou některé televizní relace zakazovány. Na druhou stranu 11 % nejmladších dětí uvedlo, že jim rodiče žádné televizní pořady nikdy nezakazují z důvodu, že daný pořad není pro děti vhodný. V případě dětí ve věku 10–12 let uvedlo tuto skutečnost 19 % respondentů a děti ve věku 13–15 let tak uvedly ve 45 % případech. Souvislost zákazu pořadů v televizi s velikostí místa bydliště či vzděláním rodičů se neprokázala.

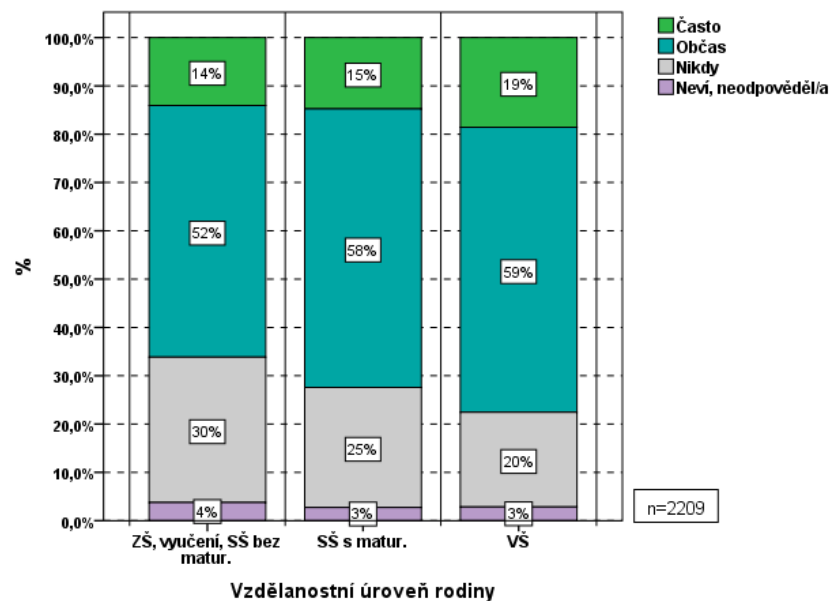
Graf č. 115 Doporučení televizních pořadů

Podíváme-li se na problematiku z druhé strany, můžeme konstatovat, že řada rodičů, pokud se domnívá, že by pořad mohl být zajímavý, jej dětem doporučí. Samozřejmě i v tomto případě platí, že postupně s věkem dítěte klesá zájem rodičů o to, na co se děti dívají. Zatímco dětem ve věku 6–9 let pořady doporučuje alespoň občas 80 % rodičů, v případě dětí ve věku 13–15 let se tak děje již jen u 60 % respondentů. Ovšem 18 % dětí ve věku 6–9 let také uvedlo, že jim rodiče nikdy žádný pořad nedoporučují a v případě dětí ve věku 13–15 let tuto skutečnost uvedlo již 36 % dotázaných.

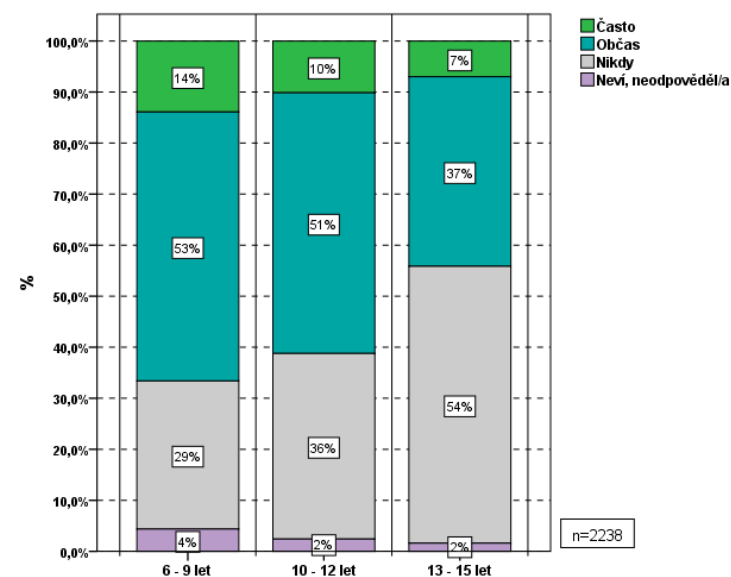
Na doporučování televizních pořadů má vliv i vzdělanostní úroveň rodičů. Téměř 80 % dětí vysokoškolsky vzdělaných rodičů uvedlo, že jim rodiče alespoň občas nějaký televizní pořad doporučí, na rozdíl od dětí rodičů bez maturity, kterých tuto skutečnost uvedlo již jen 66 %.

Graf č. 116 Doporučení televizních pořadů v souvislosti se vzděláním rodičů

Televize ale neplní jen funkci zábavnou a informační, ale může sloužit i jako prostředek k udílení sankcí. O tom, že celkový zákaz sledování televize je častou formou trestu rodičů za prohřešky svých dětí, vypovídá následující graf.

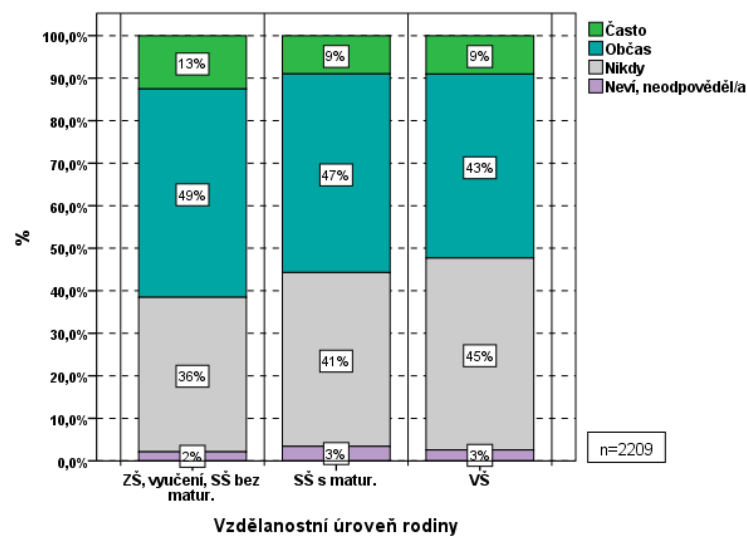
Graf č. 117 Zákaz televize

I v tomto případě platí, že čím jsou děti starší, tím méně jim je televize zakazována. Přesto 7 % dětí ve věku 13–15 let uvedlo, že jim rodiče televizi zakazují často, a 37 % uvedlo, že alespoň občas. U nejmladší věkové skupiny je televize občas zakazována 14 % respondentů a často ji má zakázanou 53 % dotázaných.

Z hlediska pohlaví respondenta je sledování televize o něco častěji zakazováno chlapcům než dívkám.

Graf č. 118 Zákaz televize v souvislosti se vzděláním rodičů

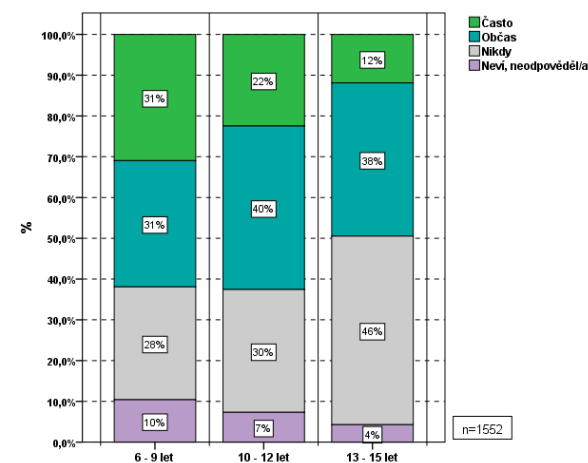

Pokud jde o vzdělání rodičů, zákaz televize jako potrestání dítěte volí více rodiče bez maturity, a to v 62 % případů. U dětí vysokoškolsky vzdělaných rodičů tak tomu je v 52 % případů. Souvislost zákazu televize s velikostí místa bydliště se neprokázala.

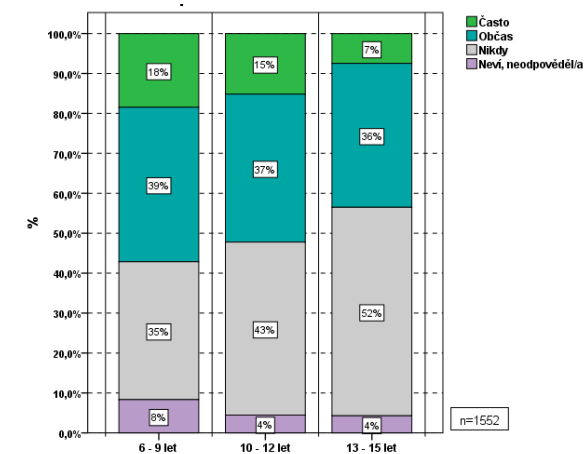
Zajímalo nás také, zda mají děti zakázané některé webové stránky, či zda rodiče nechávají dětem při surfování na internetu „volnou ruku“. Podobně jako v případě sledování televize platí vztah, že čím starší dítě, tím méně se rodiče zajímají, zda navštěvuje webové stránky, které by pro děti mohly být nevhodné. Nejmladším dětem ve věku 6–9 let alespoň občas zakazuje některé webové stránky 62 % rodičů, 13–15 letým dětem zakazuje alespoň občas prohlížení nějakých webových stránek 50 % rodičů. Na druhou stranu 28 % dětí z nejmladší věkové skupiny uvedlo, že jim rodiče nikdy žádné webové stránky nezakazují, z čehož lze usuzovat, že se nezajímají o to, co jejich děti na internetu dělají, co si prohlížejí. V případě dětí ve věku 13–15 let se takto vyjádřilo 46 % dotázaných.

Souvislost zákazu webových stránek na internetu, o kterých se rodiče domnívají, že jsou pro jejich děti nevhodné, se s velikostí místa bydliště i vzděláním rodičů neprokázala.

Graf č. 119 Zákaz vybraných webových stránek

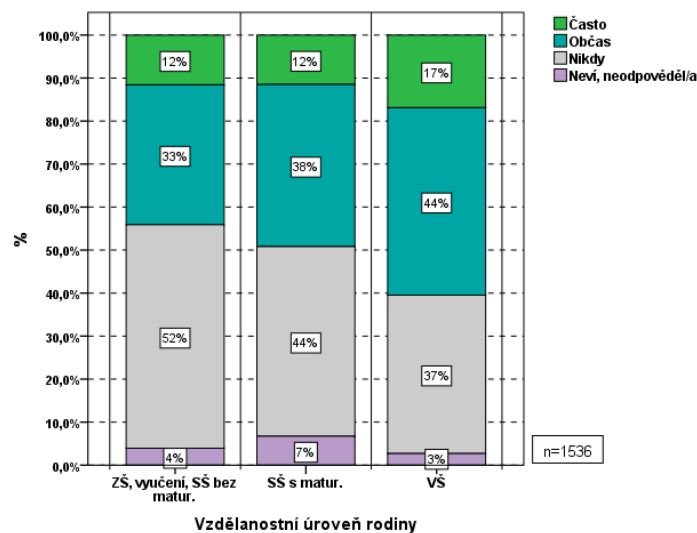

Graf č. 120 Doporučení webových stránek

I v případě internetu někteří rodiče svým dětem webové stránky doporučují, pokud se domnívají, že by mohly být pro jejich děti přínosné. U nejmladších dětí tak činí 57 % rodičů, u nejstarší věkové skupiny se tomu tak děje u 43 % respondentů. Ovšem je nutno poznamenat, že v případě nejstarších dětí 52 % rodičů naopak nikdy žádné stránky nedoporučuje.

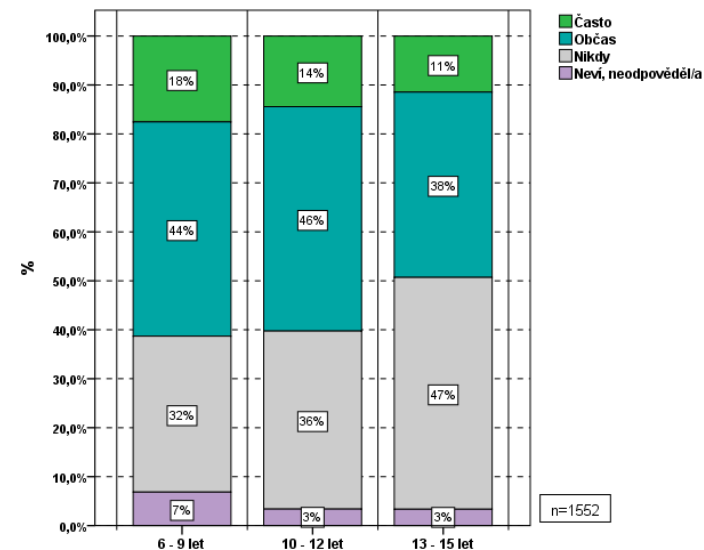
Graf č. 121 Doporučení webových stránek v souvislosti se vzděláním rodičů

V souvislosti se vzděláním rodičů můžeme konstatovat, že nejvíce doporučují zajímavé webové stránky rodiče s vysokoškolským vzděláním, a to v 61 % případů, na rozdíl od rodičů se vzděláním bez maturity, kterých tak činí pouze 45 %.

V porovnání s televizí sankcionují rodiče své děti zákazem internetu méně. V souvislosti s věkem je tomu obdobně jako u zákazu televize. Tedy čím starší dítě, tím méně častěji rodiče internet zakazují.

Graf č. 122 Zákaz internetu

Musí Vás rodiče někdy za něco potrestat? A jak?

Ester (10–12): Mě taky trestali víc, když jsem byla malá, teď mi třeba zakážou počítač.

Nad'a (10–12): Teď už mě máma moc netrestá, trestala mě víc, ale když, tak mi zakáže počítač a televizi.

Honza3 (13–15): Když mám nesplněné povinnosti, tak to musím udělat zas. A potrestají většinou, když přijdou z práce a mají špatnou náladu, tak třeba počítač seberou, televizi.

Podobně jako v případě zákazu konkrétních webových stránek se neprokázala souvislost zakazování internetu jako formy trestu s velikostí místa bydliště a se vzděláním rodičů.

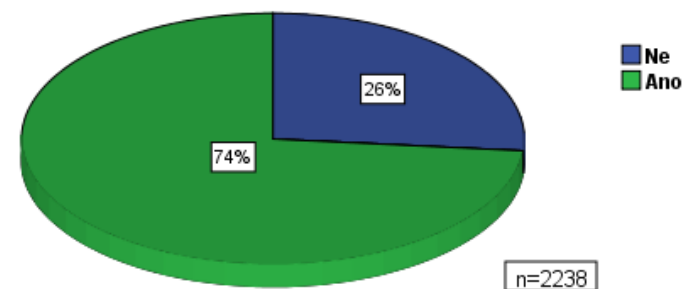
4. 4. 4. Organizovaný volný čas

V České republice existuje v současné době (2010) 296 středisek volného času (SVČ) mezi které patří domy dětí a mládeže (DDM), stanice mladých techniků, stanice mladých přírodovědců a stanice mladých turistů, dále pak téměř 4 000 školních družin (ŠD) a více než 500 školních klubů (ŠK). Jedná se o školská zařízení, která poskytují dětem a mládeži (někdy i dospělým) tzv. zájmové vzdělávání – tedy širokou paletu volnočasových relaxačních a vzdělávacích aktivit. Vedle těchto státních institucí je v ČR přibližně 1 500 nestátních neziskových organizací, které taktéž nabízejí volnočasové aktivity pro děti a mládež a jejichž činnost spadá do oblasti tzv. vzdělávání neformálního.²⁰ V této zprávě za organizovanou volnočasovou aktivitu považujeme kroužky nejrůznějšího zaměření (technické, přírodovědné, umělecké, pohybové, vzdělávací jako např. základní umělecká škola (ZUŠ) apod.), sportovní oddíly, turistické oddíly atd. Jedná se tedy o činnost výše uvedených druhů institucí, kde se děti systematicky věnují nějaké aktivitě pod odborným vedením dospělého pedagogického pracovníka (v případě SVČ, ŠK, ŠD, ZUŠ) nebo pracovníka či dobrovolníka pracujícího s dětmi a mládeží (vedoucí, instruktor, lektor, pedagog, trenér).

Z našeho dotazníkového šetření vyplynulo, že pravidelně alespoň jednou týdně navštěvuje nějakou volnočasovou aktivitu 74 % dotázaných dětí.

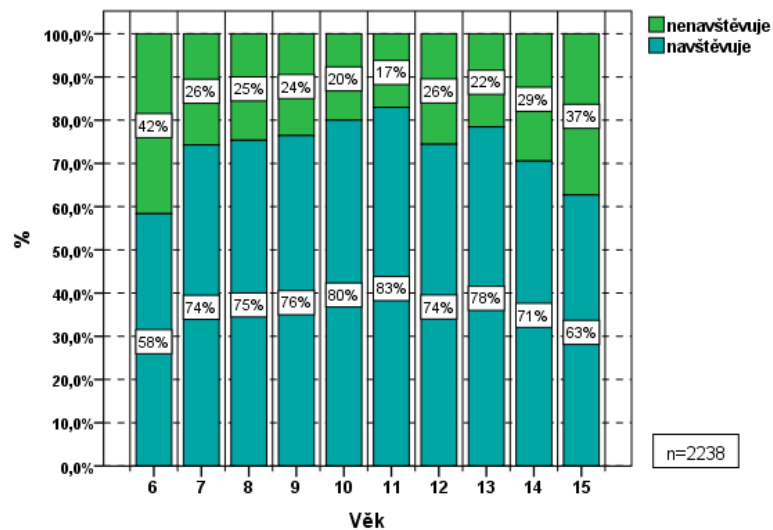
²⁰V ČR existují tisíce nestátních neziskových organizací, které deklarují, že nabízejí volnočasové aktivity pro děti a mládež. Přibližně 1 500 z nich se každoročně uchází o finanční dotaci v rámci tzv. programů podpory vyhlášených MŠMT. Proto uvádíme číslo 1 500, dá se totiž předpokládat, že tyto organizace s dětmi a mládeží skutečně aktivně pracují. Mezi tyto organizace řadíme tzv. nestátní neziskové organizace dětí a mládeže, nestátní neziskové organizace pracující s dětmi a mládeží a ostatní nestátní neziskové organizace, které nabízejí aktivity pro děti a mládež.

Graf č. 123 Návštěvnost kroužků

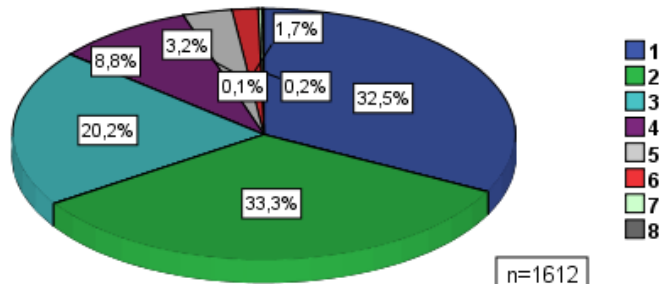

Ovšem i v případě návštěvnosti kroužků je nutné zohledňovat věk. Nejsilnější věkovou skupinou, která navštěvuje kroužky, jsou děti ve věku cca 10–12 let. Mladších dětí (6–9 let) chodí do kroužků méně, protože k určitým aktivitám ještě prostě nedospěly, „nevyprofilovaly se“, naopak starší děti od cca 13–14 let kroužky opouštějí z důvodu jistého „překroužkování“ (už je to vlastně moc nebaví, dosud navštěvované aktivity už pro ně nejsou úplně „IN“, pokud zůstávají, tak spíše ve sportovních oddílech, kde je možné měřit jejich výkonnost a stále se posouvat), navíc se zcela přirozeně s nástupem puberty zvyšuje míra jejich autonomie a ony samy více rozhodují o tom, co budou dělat ve volném čase. V případě starších dětí může být také ještě dalším důvodem nízké či nepravidelné docházky do volnočasových aktivit období jejich osobnostního vývoje, ve kterém se nacházejí, tedy etapa, kdy hledají vlastní identitu a mohou být socioemocionálně labilní. Tehdy volnočasové aktivity sice navštěvují, ale rychle je střídají (často se pod vlivem kamarádů pro něco velmi rychle nadchnou), navíc do nich mohou vstupovat bez hlubšího zájmu a brzy je opouštějí.

Graf č. 124 Návštěvnost kroužků v souvislosti s věkem

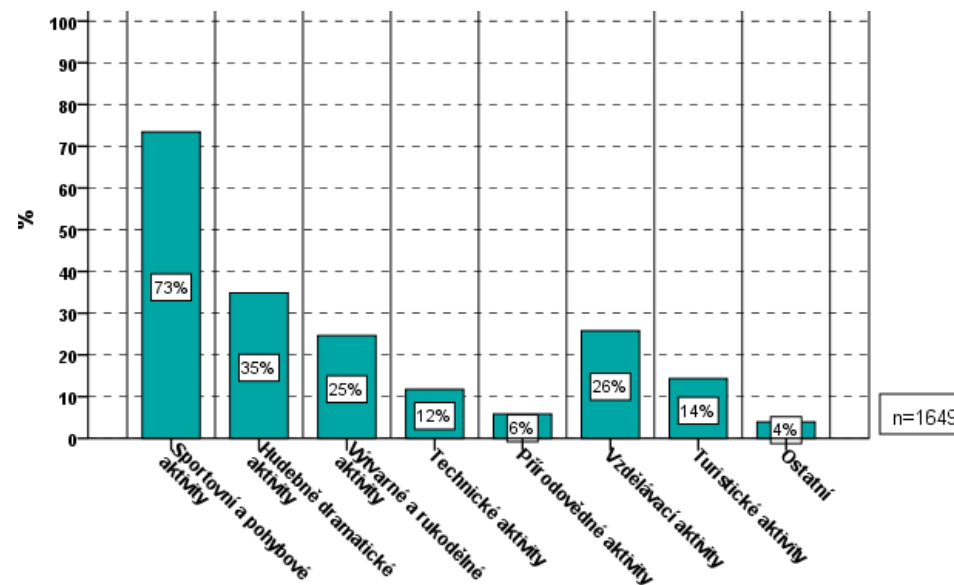

Graf č. 125 Počet aktuálně navštěvovaných kroužků

Průměrný počet navštěvovaných kroužků je 2,24.

Graf č. 126 Druhy navštěvovaných kroužků

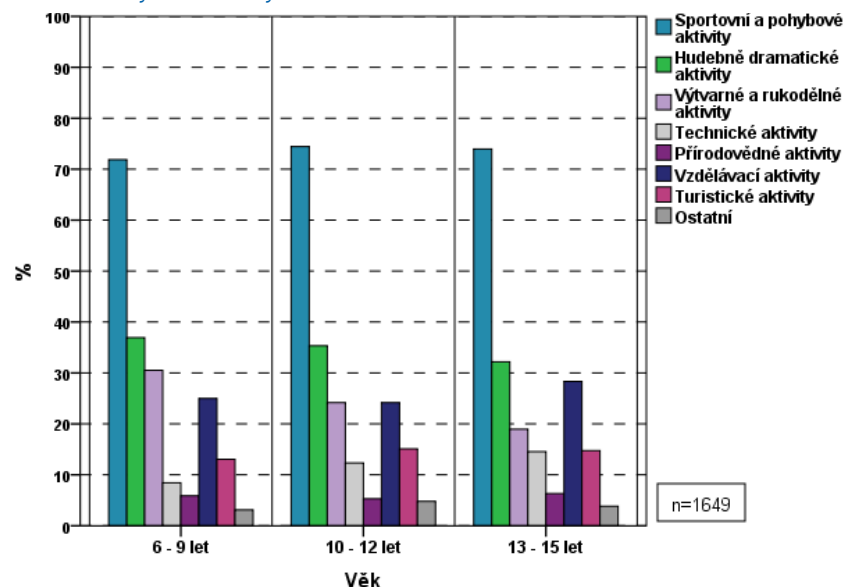

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do nějaké volnočasové aktivity docházejí, a uvedli její typ.

Pokud jde o zaměření kroužků/oddílů, nejvíce jsou navštěvovány sportovní oddíly, dále pak kroužky hudebně dramatické, výtvarné a rukodělné a v případě starších dětí to jsou ještě vzdělávací aktivity. Jak lze v následujícím grafu vidět, zaměření volnočasových aktivit s věkem příliš nesouvisí. Návštěvnost kroužků dle jejich zaměření v podstatě plně odpovídá zjištění z výzkumu realizovaného v roce 2008, který byl zaměřen na kritéria při výběru volnočasových aktivit.²¹

²¹Výzkum Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit, NIDM a Factum Invenio, s. r. o., 2008.

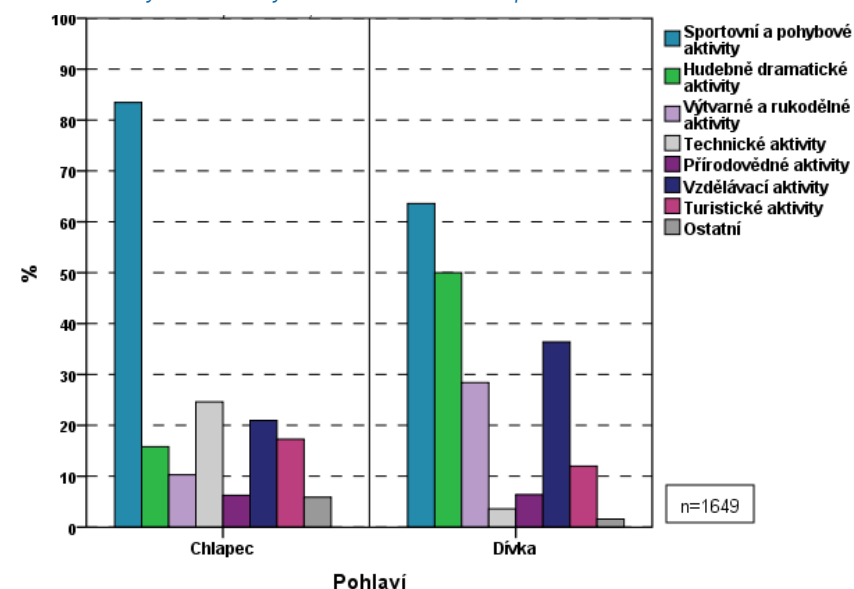
Graf č. 127 Druhy navštěvovaných kroužků v souvislosti s věkem

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do nějaké volnočasové aktivity docházejí, a uvedli její typ.

Pokud ovšem respondenty rozdělíme podle pohlaví, určitě rozdíly zjistíme. Chlapci se oproti dívkám výrazně více věnují sportům, dále pak aktivitám technickým a turistickým. Dívky pro změnu oproti chlapcům více navštěvují aktivity hudebně dramatické, vzdělávací a aktivity výtvarné a rukodělné.

Graf č. 128 Druhy navštěvovaných kroužků v souvislosti s pohlavím

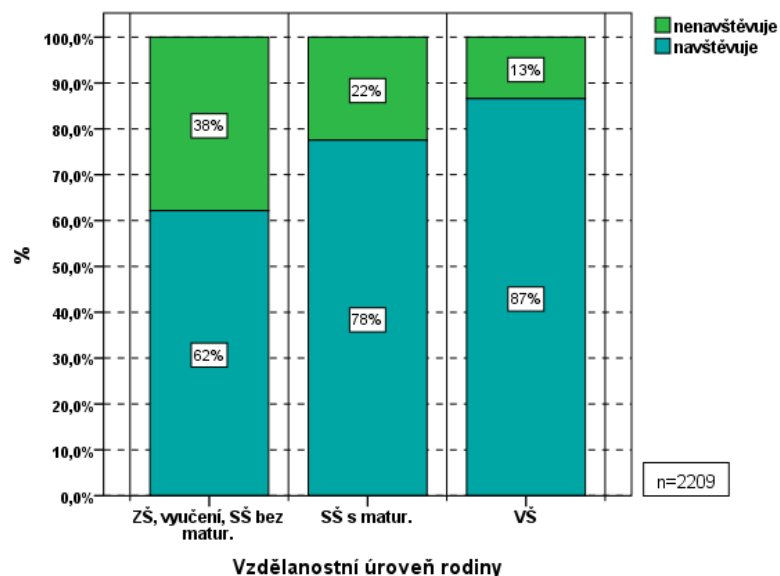

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do nějaké volnočasové aktivity docházejí, a uvedli její typ.

Z výzkumu „Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit“ také víme, že o tom, zda a do jakého kroužku bude dítě chodit, rozhoduje především ono samo, přání rodičů jsou většinou až dalším impulsem, který rozhoduje. Samozřejmě záleží na jeho zaměření – u sportovních, hudebně dramatických, výtvarně rukodělných, technických, přírodovědeckých kroužků nebo turistických oddílů rozhodují především děti, v případě aktivit vzdělávacích nebo třeba náboženských rozhodují především rodiče. To ovšem neznamená, že vliv rodičů na to, zda dítě do nějaké volnočasové aktivity dochází, je zanedbatelný. Naopak čím vyšší mají rodiče vzdělání a čím lépe je rodina socioekonomicky situovaná, tím spíše mají rodiče přehled o činnosti svých dětí ve volném čase a můžeme oprávněně předpokládat, že tím spíše je k činnosti v nějakém kroužku či oddíle podněcují.

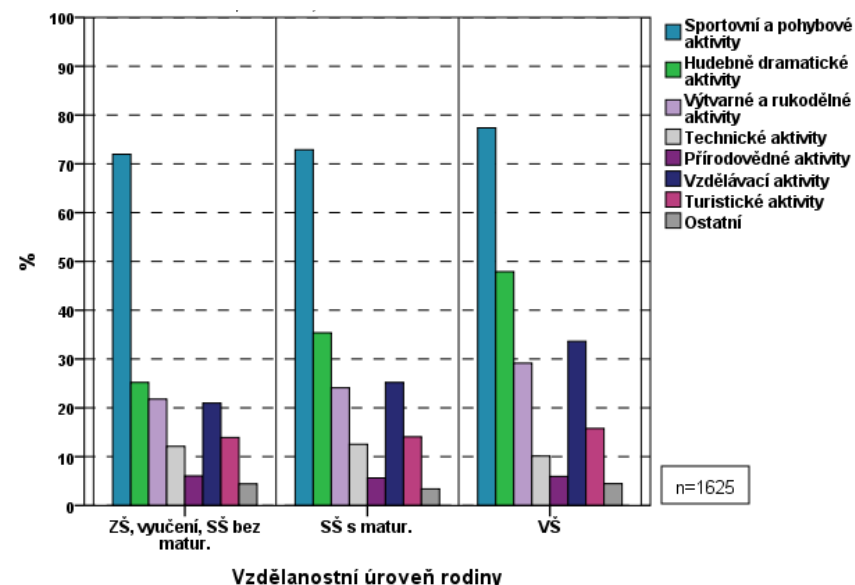

Graf č. 129 Návštěvnost v kroužku v souvislosti se vzděláním rodičů

Z dětí rodičů se základním vzděláním či vzděláním bez maturity jich do žádné volnočasové aktivity nedochází 38 % oproti 13 % dětí rodičů s vysokoškolským vzděláním. Úroveň vzdělání ovšem ovlivňuje i druhy volnočasových aktivit, jimž se děti věnují.

Graf č. 130 Druhy navštěvovaných kroužků v souvislosti se vzděláním rodičů

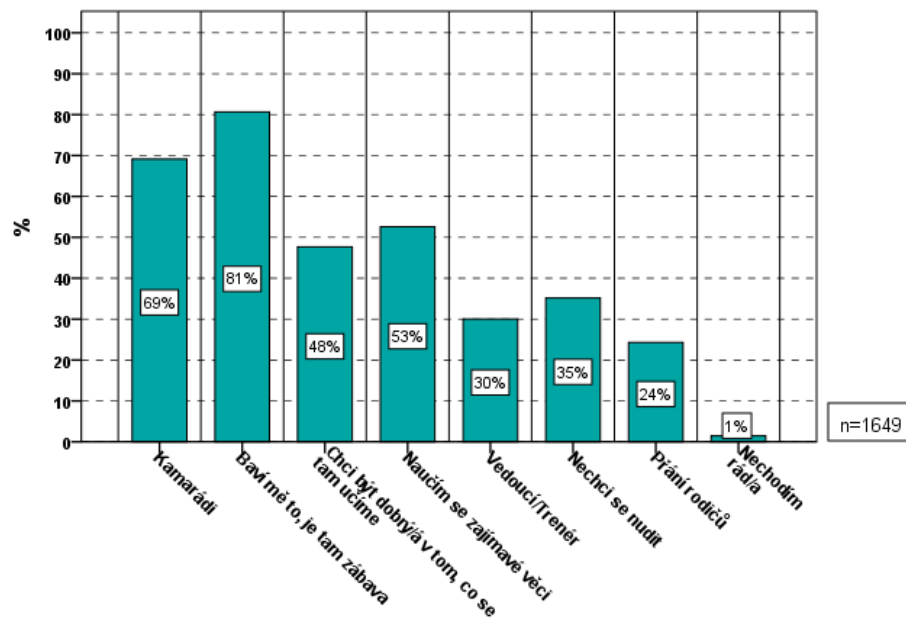
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do nějaké volnočasové aktivity docházejí, a uvedli její typ.

Vliv vzdělání rodičů se nikterak neprojevuje, pokud jde o účast ve sportovních aktivitách, ovšem v případě hudebně dramatických, výtvarně rukodělných a vzdělávacích aktivit stoupá jejich návštěvnost s vyšším vzděláním rodičů. Skutečnost, že děti rodičů s nižším vzděláním na jmenované kroužky chodí méně, nemusí být nutně zapříčiněna jenom nezájmem či nízkou motivací rodičů, ale třeba i finanční náročností těchto aktivit.

Respondentů jsme se také ptali na důvody, kvůli kterým kroužky navštěvují především. Nabídlí jsme jim následující možnosti, přičemž jich mohli vybrat více: „Jsou tam dobří kamarádi“; „Baví mě to, co tam děláme, je tam zábava“; „Chci být dobrý/á v tom, co se tam učíme“; „Naučím se tam zajímavé věci“; „Mám rád/a svého vedoucího/trenéra/ku“;

„Nechci se ve svém volném čase nudit“; „Protože si to přejí rodiče“. Více než čtyři pětiny dotázaných uvedly jako hlavní důvod to, že ho/jí to v kroužku/oddíle baví a je tam zábava. Jako druhý hlavní důvod byl uváděn fakt, že tam jsou dobří kamarádi (69 %).

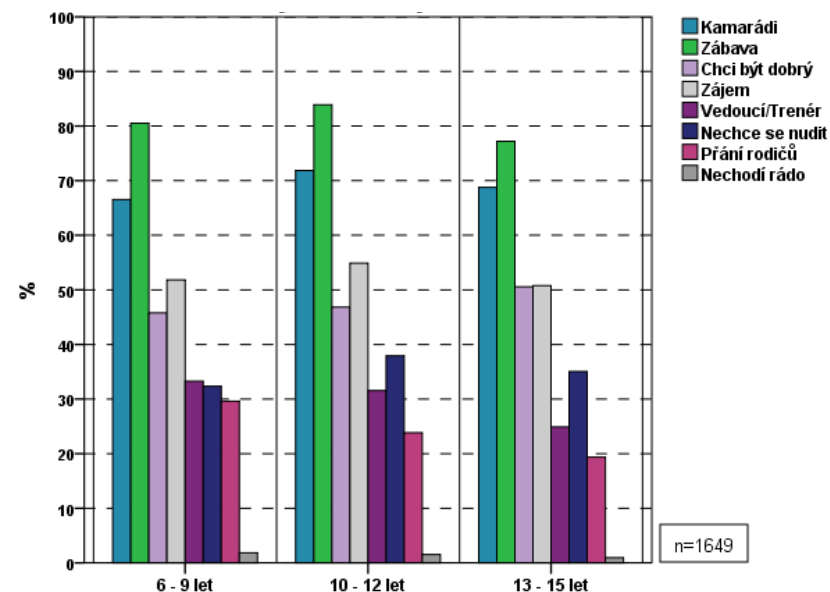
Graf č. 131 Důvody navštěvování kroužků

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do nějaké volnočasové aktivity docházejí, a uvedli důvod. Zvolit mohli více možností.

Pokud dáme důvody navštěvování volnočasových aktivit do souvislosti s věkem respondentů, příliš mnoho rozdílů nenajdeme.

Graf č. 132 Důvody navštěvování kroužků v souvislosti s věkem

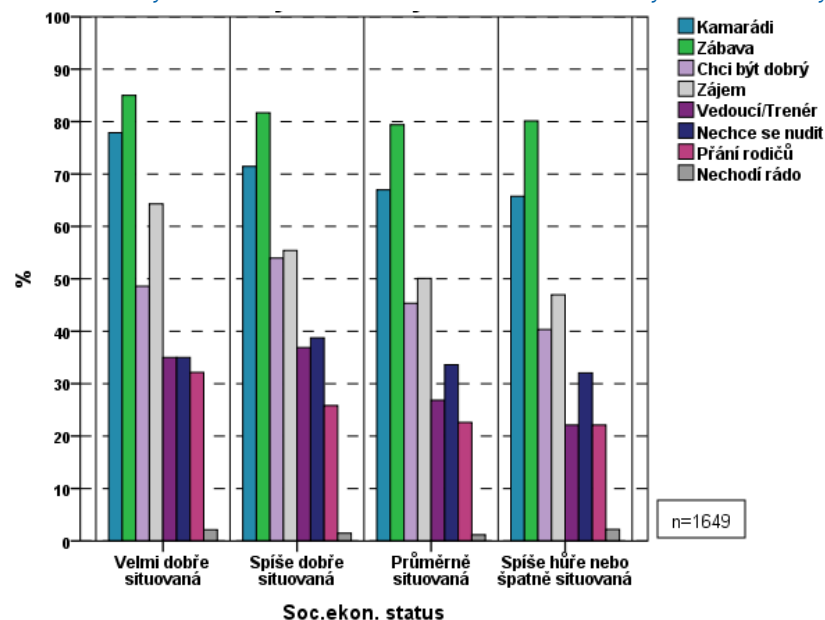
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do nějaké volnočasové aktivity docházejí, a uvedli důvod.

Děti ze všech věkových skupin dětí tam chodí především kvůli tomu, že je baví, co tam dělají, kvůli kamarádům, a také proto, že se tam naučí zajímavé věci. Přirozeně čím jsou děti starší, tím spíše klesá podíl respondentů, kteří návštěvu kroužků zdůvodňují přáním rodičů.

Dosažené vzdělání rodičů důvody k návštěvě volnočasových aktivit v podstatě neovlivňuje. Můžeme snad jen konstatovat, že děti rodičů s vysokoškolským vzděláním oproti dětem rodičů se vzděláním bez maturity o něco častěji zmiňovaly jako jeden z důvodů „přání rodičů“ (29 % x 21 %).

O něco více se ovšem projevil vliv socioekonomického statusu rodiny.

Graf č. 133 Důvody navštěvování kroužků v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

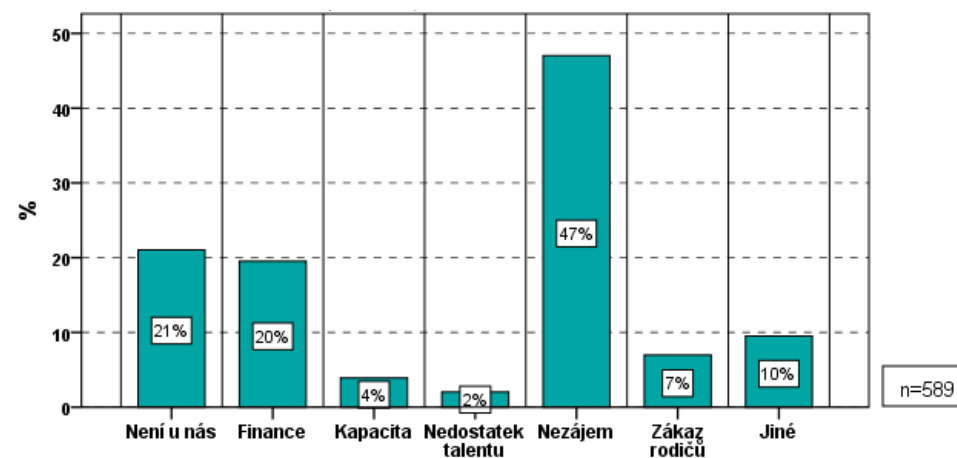
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do nějaké volnočasové aktivity docházejí, a uvedli důvod.

Děti z lépe situovaných rodin motivuje chodit do kroužku skutečnost, že tam mají dobré kamarády, častěji než ostatní děti mají pocit, že tam zažívají zábavu, a také si to častěji přejí jejich rodiče. Ovšem výrazně více než přání rodičů je motivuje to, že se v aktivitě naučí zajímavé věci.

Respondenti, kteří do žádné volnočasové aktivity nechodí, byli pro změnu dotázáni na důvod, proč tomu tak je. Jako hlavní důvod byl uváděn „nezájem“ (47 %) a dále pak její nedostupnost, a to buď ve spojení s její absencí v dané lokalitě (21 %), což uváděly především děti z menších

obcí, nebo s financemi (20 %), což uváděly zejména děti ze spíše hůře nebo špatně situovaných rodin. Z respondentů, kteří do žádné volnočasové aktivity nechodí, jich také 7 % uvedlo, že jim návštěvu jimi vybraného kroužku zakázali rodiče.

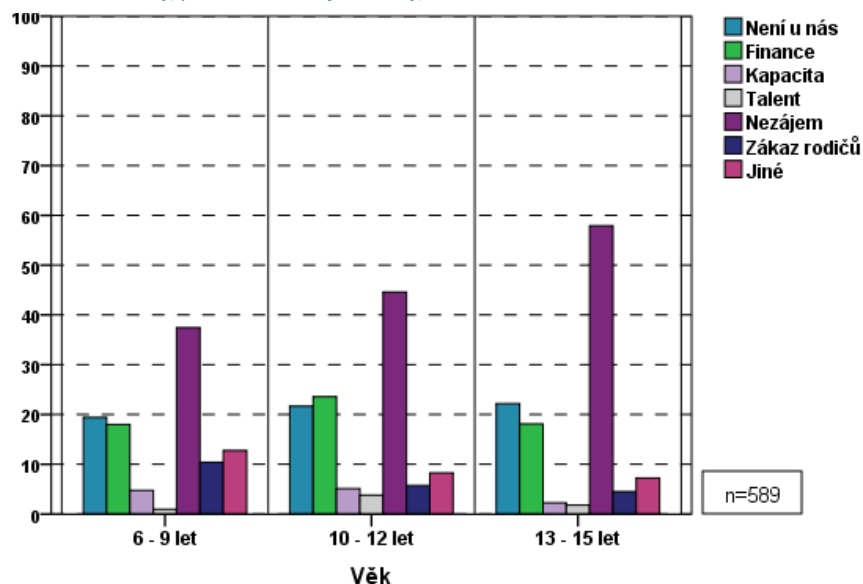
Graf č. 134 Důvody, proč nenavštěvuje kroužky

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do žádné volnočasové aktivity nedocházejí, a uvedli důvod.

Jako důvod „nezájem“ o docházení do volnočasových aktivit zvolily nejčastěji nejstarší děti ve věku 13–15 let (58 %).

Graf č. 135 Důvody, proč nenavštěvuje kroužky, v souvislosti s věkem

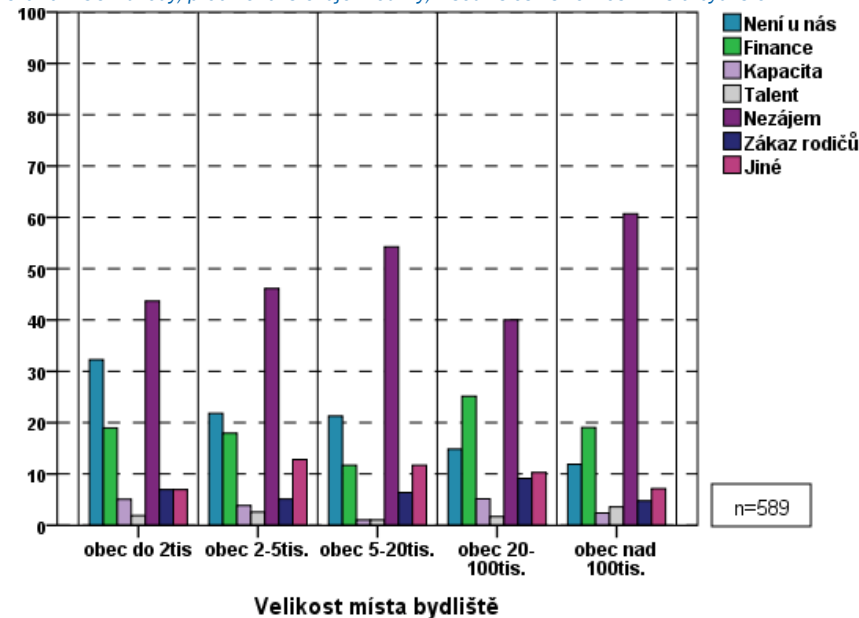

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do žádné volnočasové aktivity nedocházejí, a uvedli důvod.

Důležité je ovšem také zmínit fakt, že někdy za nezáměr dítěte o organizovanou volnočasovou činnost může nést odpovědnost sám rodič. Jedná se především o případy, kdy rodiče do svých dětí projektují vlastní nenaplněné ambice z dětství. Například pod vlivem úspěchu hokejové (fotbalové apod.) reprezentace chtějí mít ze svého dítěte špičkového sportovce (tak, jak o tom kdysi sami snili), ačkoli mu chybí talent, fyzické dispozice atd. Dítě pak v oddíle zažívá neúspěch a frustraci, aktivitu po krátké době opouští a ztrácí zájem o jiné organizované aktivity. Důvodem může být právě strach z dalšího neúspěchu. Příčinou nezáměru může být také to, že nabízené aktivity nejsou atraktivní, nejsou „IN“, organizace ne vždy reagují na aktuální potřeby dětí a mládeže. Dále to může být i proto, že dítě napodobuje své kamarády, kteří nikam nedocházejí, a celkově se

identifikuje se svou vrstevnickou skupinou. S tím pak může být provázen i stud za to, že se nějaké aktivity účastní. V neposlední řadě může být důvodem, který hraje důležitou roli zejména v případě starších dětí, nesoulad ve vztahu vedoucí aktivity – dítě. Docházení do kroužku ovšem závisí také na možnostech lokality, ve které dítě vyrůstá. Pokud kroužek není v dosahu, dítě do něj prostě chodit nemůže. Ukázalo se, že absence kroužku v místě bydliště je důležitým faktorem především v nejmenších obcích do 2 000 obyvatel. Tento důvod byl v nejmenších obcích zmiňován dokonce více než dvakrát častěji než ve městech od 20 000 obyvatel.

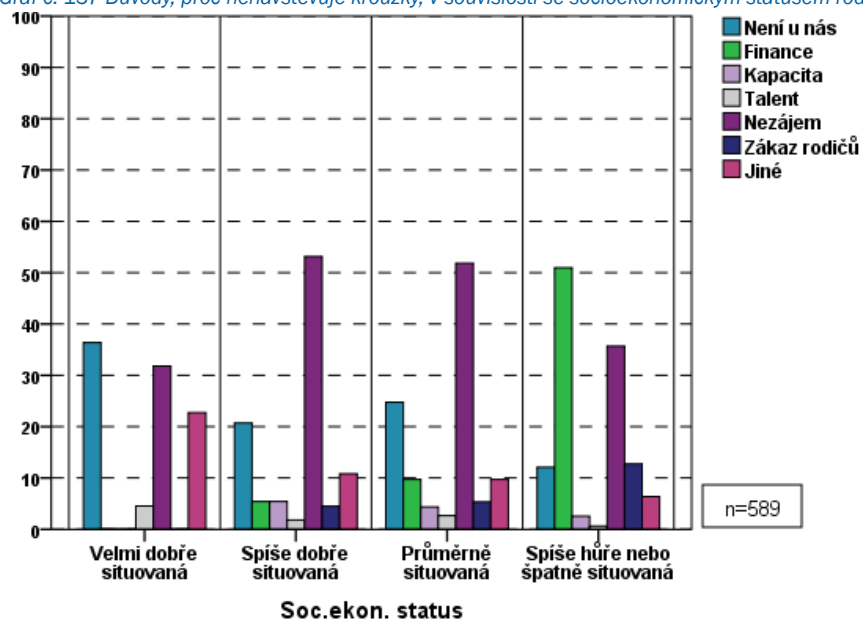
Graf č. 136 Důvody, proč nenavštěvuje kroužky, v souvislosti s velikostí místa bydliště

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do žádné volnočasové aktivity nedocházejí, a uvedli důvod.

Ukázalo se, že pro děti z dobře a průměrně situovaných rodin je jako hlavní důvod neúčasti v zájmových aktivitách stále uváděn „nezájem“. Ovšem pro děti ze špatně situovaných rodin jsou to především finanční prostředky a pro děti z velmi dobře situovaných rodin je to pro změnu fakt, že daná aktivita není v jejich dosahu. V tomto případě to může být dáno vysokými nároky dítěte na vybranou aktivitu nebo až třeba nereálností se takovéto činnosti věnovat.

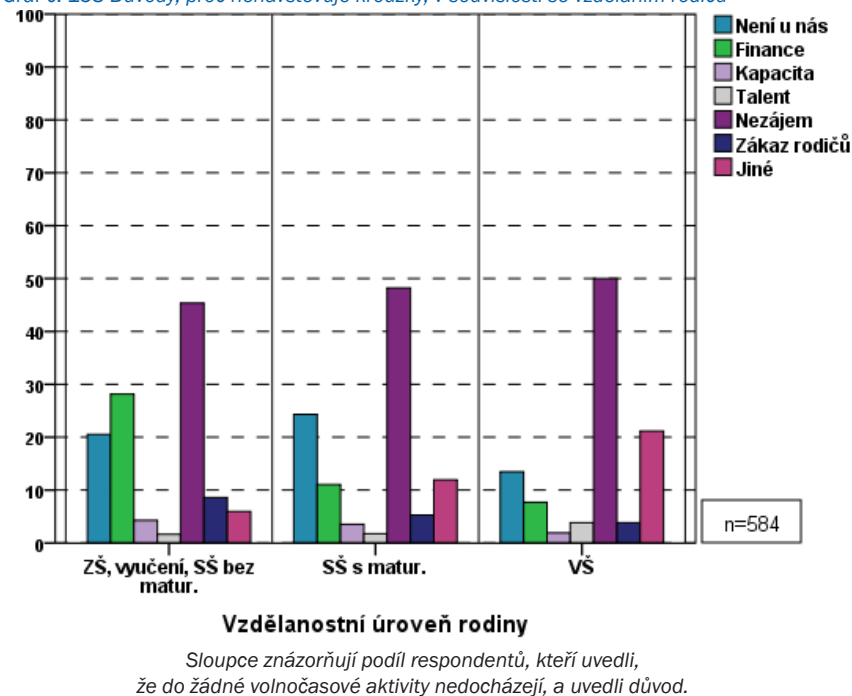
Graf č. 137 Důvody, proč nenavštěvuje kroužky, v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do žádné volnočasové aktivity nedocházejí, a uvedli důvod.

Důvody, proč děti nechodí do volnočasových aktivit, jsou závislé i na vzdělání rodičů.

Graf č. 138 Důvody, proč nenavštěvuje kroužky, v souvislosti se vzděláním rodičů

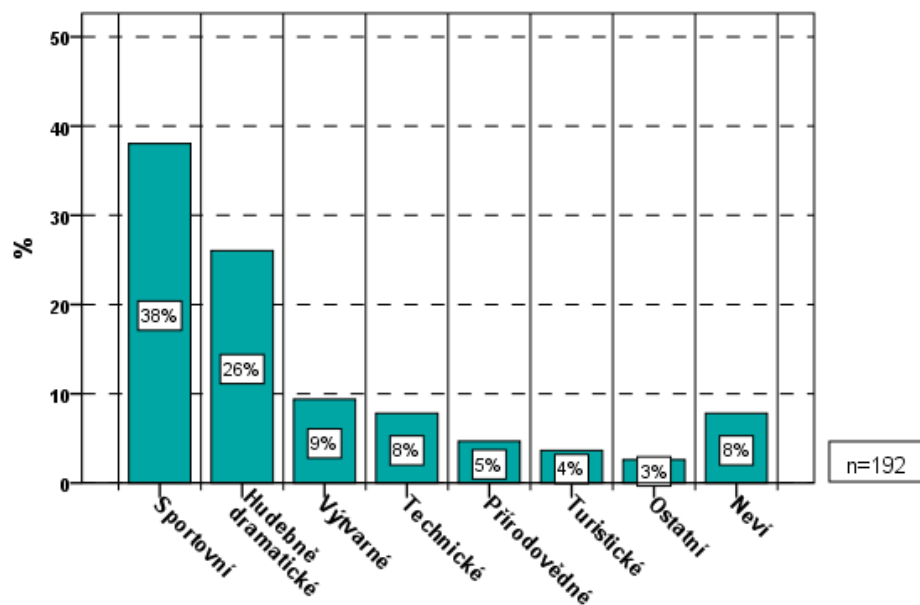

Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do žádné volnočasové aktivity nedocházejí, a uvedli důvod.

Pro děti rodičů s nižším vzděláním je kromě nezájmu problém s financemi a místní dostupností aktivity.

Ze skupiny respondentů, kteří do žádného kroužku/oddílu nechodí, má zájem někam docházet pouze 33 %. Preferované zaměření aktivity je tožné s kroužky, které navštěvují ostatní děti.

Graf č. 139 Zájem o kroužky těch, co nikam nechodí

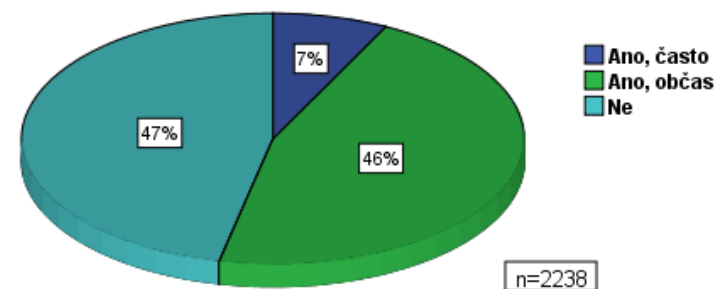
Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli, že do žádné volnočasové aktivity nedocházejí, ale uvedli aktivitu, kam by chodit chtěli.

Z těch dětí, které již do nějakého kroužku chodí, by chtělo ještě další organizované aktivity navštěvovat 21 %. Pokud by si měly vybrat další kroužek, největší zájem byl opět o aktivity sportovní, hudebně dramatické, výtvarné a technické. Zájem o další kroužky závisí na počtu kroužků momentálně navštěvovaných – čím méně kroužků dítě navštěvuje, tím spíše by chtělo chodit ještě do nějakého dalšího.

4. 4. 5. Nuda

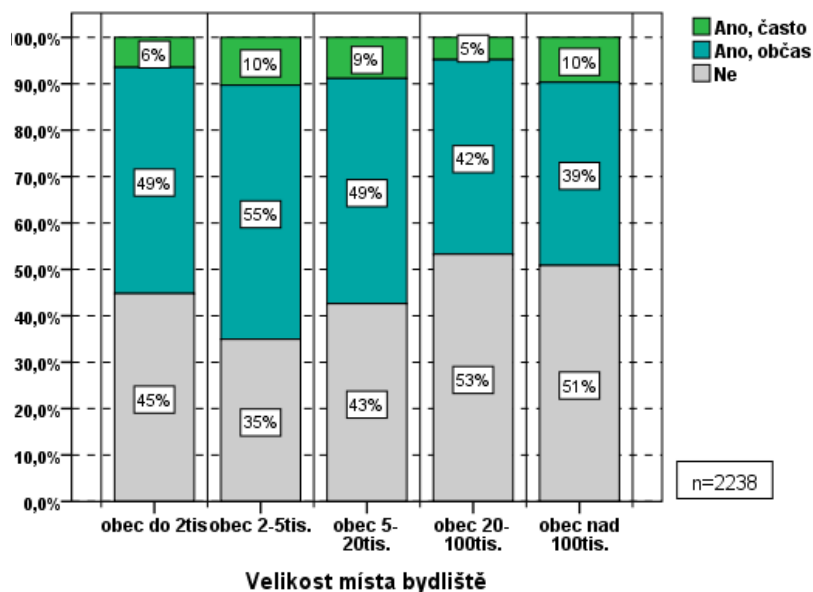
S trávením volného času a se životem vůbec jsou také spojována období, kterým se zjednodušeně říká „nuda“. Jedná se o nepříjemný přechodný duševní stav, v němž jedinec cítí pronikavý nedostatek zájmu o své obvyklé aktivity a je pro něj obtížné se na ně soustředit. Nuda tedy nutně neznamená, že člověk vůbec nemá co dělat, ale spíše to, že se nedokáže pro žádnou aktivitu nadchnout, i když by si přál se v něčem angažovat. Pro nudu jsou charakteristické pocity omrzelosti, zbytečnosti, nespokojenosti, nezajímavosti, snížená pozornost, pocit únavy a depresivní nálady.

Graf č. 140 Pocit nudy

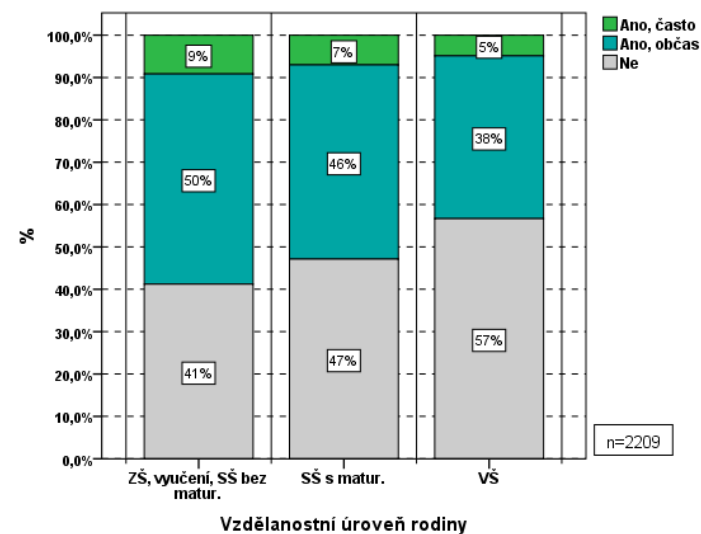
Necelá polovina respondentů vypověděla, že se ve volném čase nenudí, 46 % uvedlo, že se nudí občas a 7 % se nudí často. Z výzkumu vyplynulo, že pocit nudy nesouvisí ani s pohlavím, ani s věkem dětí, pouze je mírně ovlivňován velikostí místa bydliště. Děti z obcí o velikosti 2 až 5 tisíc obyvatel nejčastěji uváděly, že se ve svém volném čase občas i často nudí. Lze konstatovat, že tyto obce či městyse už nemají tak úplně ráz venkovského prostředí, kde je například blízko do přírody nebo lze realizovat specifické aktivity patřící do venkovského prostředí, ale zase se ještě nejedná o obce, kde by byla dostatečná nabídka volnočasových aktivit či dalšího vyžití.

Graf č. 141 Pocit nudy v souvislosti s velikostí místa bydliště

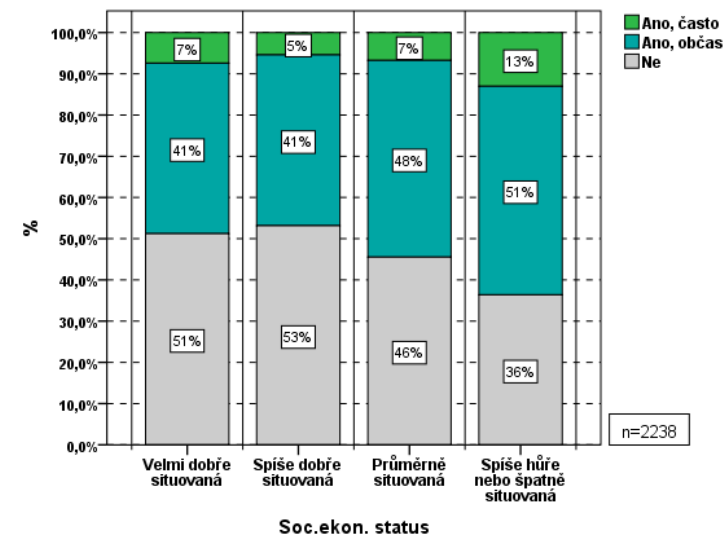

Pocit nudy také ale souvisí se vzděláním rodičů a socioekonomickým statusem rodiny. Opět platí vztah, že čím mají rodiče vyšší vzdělání nebo je na tom rodina socioekonomicky lépe, tím méně se děti nudí. Děti rodičů se základním vzděláním nebo bez maturity se v průměru často nudí 9 %, občas se jich nudí polovina, dětí rodičů s vysokoškolským vzděláním se často nudí 5 % a občas 38 %.

Graf č. 142 Pocit nudy v souvislosti se vzděláním rodičů

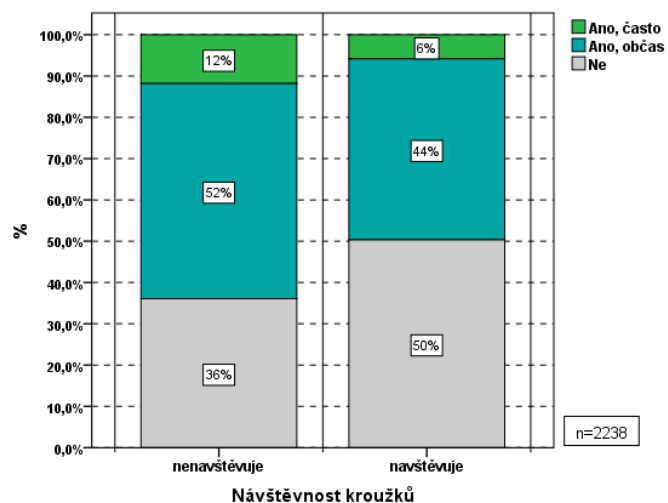

Graf č. 143 Pocit nudy v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

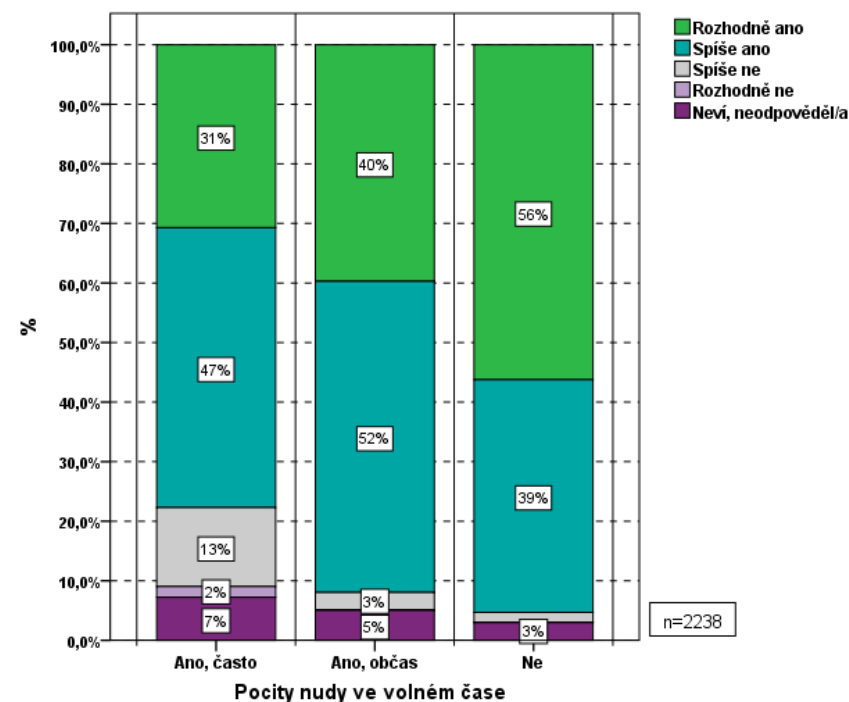
Děti z hůře a špatně situovaných rodin se často nudí 13 % a občas 51 %, děti z velmi dobře situovaných rodin se často nudí 7 % a občas 41 %. Pocity nudy jsou samozřejmě spojeny s celkovou aktivitou v životě. Proto na ni má vliv i to, zda dítě dochází do nějaké volnočasové aktivity, či nikoliv.

Graf č. 144 Pocity nudy ve volném čase v souvislosti s návštěvou volnočasových aktivit

Z dětí, které do nějaké volnočasové aktivity docházejí, se často nudí 6 % a občas 44 %. Zbýlá polovina těchto dětí nudu ve volném čase nepocituje. Ovšem dětí, které do žádné volnočasové aktivity nedocházejí, se jich často nudí 12 %, občas 52 % a nikdy se jich nenudí pouze 36 %.

Graf č. 145 Šťastný v životě v souvislosti s pocity nudy ve volném čase

Nuda je spojena i s pocitem štěstí. V grafu lze jasně vidět, že děti, které se nenudí, jsou v životě šťastnější. Z těchto dětí je rozhodně nebo spíše v životě šťastných 95 %, kdežto dětí, které se nudí často, je v životě rozhodně nebo spíše šťastných 78 %. A naopak 15 % dětí, které se často nudí spíše nebo rozhodně, není v životě šťastných, kdežto dětí, které se nenudí, odpovědělo, že spíše nejsou šťastné pouhých 2 % z nich a žádné z nich neodpovědělo, že je v životě rozhodně nešťastné.

Otázkou je, kdy se dnešní děti vlastně nudí. Faktorů, které tento stav ovlivňují, je několik a v zásadě je nelze hierarchicky rozlišit dle intenzity, s jakou na děti působí. Jedním s faktorů, díky kterému se děti nudí, jsou

zákazy rodičů, především zákaz sledování televize, užívání počítače nebo tzv. „domácí vězení“, tedy zákaz jít ven.

Nudíte se někdy?

Filip2 (10–12): *Já se nenudím, ale když dostanu třeba pětku, tak mi zakáží počítač, a to se nudím.*

Kačka (13–15): *Někdy jo, třeba když jsem na počítači, tak nevím, už co mám dělat...se nudím, nevím co dělat, tak si třeba čtu.*

Na nudu má vliv i počasí. Děti si stěžují, že například o víkendy když prší, nemohou jít ven. Ačkoliv mají doma k dispozici televizi nebo počítač, po nějaké době je to omrzí a přijde právě pocit nudy. Důležité je zmínit, že děti si neumí úplně dobře strukturovat čas, a proto se stává, že pokud nemají nějakou povinnost nebo plánovanou organizovanou volnočasovou aktivitu, mohou nastávat okamžiky, kdy se nudí. Zábavu si pak děti většinou vymýšlejí na základě podnětů, které v životě získávají. A právě celou řadu podnětů k tomu, jak se ve volném čase zabavit, získávají také prostřednictvím organizovaných volnočasových aktivit, kterých se účastní. Tedy čím více těchto aktivit děti navštěvují, tím mají jednak méně prostoru pro to, aby se nudily, jednak získávají více podnětů k tomu, aby se uměly ve vlastním volnu zabavit. Dle názorů odborníků není nezbytně nutné, aby dítě docházelo do volnočasové aktivity každý den nebo mělo dokonce aktivit denně několik. Může pak docházet k tomu, že je dítě přetížené, ne na všechny aktivity se dostatečně soustředí (tedy neplní úplně tak svůj účel) a tím, že má minimum času samo na sebe nebo hraní si s kamarády, zájem o organizovanou činnost opadá.

Co děláte, abyste se nenudily?

Petra2 (13–15): *Já buď uklízím, nebo jdu za kamarádkou.*

Lucka (13–15): *Vadí mi to strašně, zavolám třeba kamarádky.*

4. 4. 6. Shrnutí kapitoly o volném čase

Obecně lze říci, že aktivní trávení volného času dětí je významně závislé na iniciativě, informovanosti a možnostech jejich rodičů, což souvisí především se vzdělanostní úrovní a socioekonomickým statusem rodiny.

Pokud jde o individuálně trávený volný čas, mladší děti jej tráví především s rodiči, sourozenci a s prarodiči. V tomto období se také výrazněji uplatňuje vliv rodiny na dítě. To si mimo jiné osvojuje způsoby trávení volného času, učí se s ním hospodařit a získává motivace pro vlastní činnost ve svém volnu. S přibývajícím věkem se tento trend postupně přeměňuje, času stráveného s rodiči ubývá a nahrazují je kamarádi. Z individuálních činností, kterým se děti nejčastěji přes den věnují samy, můžeme zmínit především sledování televize a učení či přípravu do školy a s přibývajícím věkem také poslech hudby. K dalším individuálním činnostem patří trávení volného času venku s již zmíněnými kamarády, vzájemné navštěvování se, ale také čas strávený u počítače hraním her, na internetu a chatováním. I tyto činnosti nabývají na intenzitě s rostoucím věkem dětí. V případě trávení času s kamarády je to proto, že s narůstajícím věkem zastávají v životě dítěte stále důležitější roli a zároveň je dítě samostatnější a vyhledává sociální kontakty i mimo okruh vlastní rodiny. Vyšší míru trávení času u počítače si vysvětlujeme tím, že čím je dítě starší, tím spíše má vlastní počítač a také je více počítačově gramotné. Děti rodičů s vyšším vzděláním ve větší míře navštěvují samostatně knihovny a kina než ostatní děti, a to bez ohledu na věk.

Jak již bylo zmíněno, sledování televize je jedním z nejrozšířenějších způsobů trávení volného času nejen pro děti²² a je v podstatě také nej-dostupnější. Z výzkumu víme, že denně se na televizi dívají přibližně tři čtvrtiny dětí, ale několikrát do týdne ji sleduje více než 90 % dotázaných. Naopak televizi vůbec nesleduje (tedy rodina ji pravděpodobně nevlastní)

²²Dle výsledků výzkumu ISSP 2007 je nejběžnější volnočasovou aktivitou i u dospělé populace.

pouze 0,8 % (6 dětí) respondentů z věkové skupiny 6–9 let, z věkové skupiny 10–15 let to jsou 0,3 % (5 dětí). U této věkové skupiny pak necelá 2 % (27 dětí) uvedla, že se na televizi dívají jednou měsíčně nebo méně často. Míra sledování televize stoupá s věkem a také souvisí s tím, zda ji dítě má ve svém pokoji. V tomto případě platí i vztah, že čím starší dítě je, tím spíše televizi v pokoji má. U televize také více času stráví děti rodičů s nižším vzděláním. Vzdělanostní úroveň rodiny se odráží v celkovém trávení volného času. Děti z rodin s nižší vzdělanostní úrovní bývají pasivnější, navštěvují méně často organizované volnočasové aktivity a na televizi jim tak zbývá více času. Vzhledem k tomu, že sledování televize patří v dnešní době k běžným činnostem, byla by na místě otázka, na co a v jaké míře se dívají a nakolik tomu rozumí, a to především u dětí nejmladších.²³ Důležitým zjištěním je, že 33 % nejmladších dětí (6–9 let) uvedlo, že jejich rodiče jim často (54 % potom občas) zakazují dívat se na pořad, o kterém jsou přesvědčeni, že je pro děti nevhodný. Na druhou stranu 11 % těchto dětí uvedlo, že jim rodiče nikdy žádný pořad nezakazují. Z nejstarších dětí (13–15 let) jich skutečnost, že jim rodiče pořady v televizi nikdy nezakazují, uvedlo 45 %. Pokud jde naopak o doporučení televizních pořadů, o kterých si rodiče myslí, že by pro děti mohly být zajímavé, tak 20 % z nejmladších respondentů vypovědělo, že jim rodiče doporučují pořady často a 59 % občas. Necelá pětina dotázaných dětí ve věku 6–9 let vypověděla, že jim rodiče pořady nedoporučují nikdy a ve věkové skupině 13–15 let se takto vyjádřilo 36 % dotázaných. U dětí pak nekontrolované sledování televize může mít takové negativní následky, jako je zaměňování „televizní reality“ s realitou všední, běžně žitou. Proto je více než vhodné, aby v případě pořadů, které nejsou primárně určeny dětem, rodiče sledovali televizi s dětmi společně. Můžou jim tak okamžitě vysvětlit nepochopené, diskutovat, co se odehrává, a mimo jiné udržují sociální kontakt dítě – rodič.

²³Cílem tohoto výzkumu nebylo mapovat skladbu sledovaných pořadů a jejich dopad na děti.

Na pole volného času stále intenzivněji vstupuje také fenomén internetu a čas strávený u počítače stále narůstá.²⁴ Z mladších dětí ve věku 6–9 let se jich k internetu ve všední den „často“ připojuje 10 %, ale naopak nikdy se nepřipojuje více jak 60 % těchto dětí. Starších dětí ve věku 10–15 let se k internetu denně připojuje více než 20 %, několikrát týdně více než 40 % a alespoň jednou týdně je to přibližně 60 % těchto dětí. Z této věkové skupiny se k internetu vůbec nepřipojuje jen 20 %. Když už se děti k internetu připojují, nejvíce z nich na něm stráví čas v rozmezí 31–60 minut. Z kvalitativní části víme, že mladší děti počítač používají především k hraní her, starší kromě hraní využívají stále více internet a jeho rozmanité možnosti. V první řadě je na něm atraktivní snadný kontakt s kamarády prostřednictvím internetových komunikačních nástrojů (skype, icq apod.) a v posledních letech také komunikace pomocí internetových sociálních sítí (facebook, twitter apod.). Starší děti internet rovněž využívají ke stahování hudby a filmů, nakupování nebo získávání informací o produktech, které by si chtěly koupit, k prohlížení webových stránek a čím jsou starší, tím spíše je také využívají pro školní potřeby – vyhledávají podklady pro výuku, referáty apod. I v případě internetu má řada rodičů přehled o tom, jaké stránky si jejich děti prohlídí. Necelá třetina dětí z věkové kategorie 6–9 let vypověděla, že jim rodiče často zakazují některé webové stránky, protože si myslí, že jsou pro ně nevhodné, 31 % pak uvedlo, že jim je rodiče zakazují občas. Ovšem 28 % těchto dětí uvedlo, že jim rodiče nikdy nezakazují žádné webové stránky. Starším dětem ve věku 13–15 let rodiče často zakazují některé webové stránky ve 12 % případů, občas tak činí ve 38 % případů. To, že jim rodiče žádné stránky nezakazují, uvedlo 46 % dětí z této věkové skupiny. Rodiče ale svým dětem webové stránky i doporučují, a to především v případě mladších dětí. Skutečnost, že jim rodiče alespoň občas nějaké stránky doporučí, uvedlo 57 % dětí ve věku 6–9 let, u starších dětí ve věku 13–15 let se tomu děje u 43 % dotá-

²⁴Celkový nárůst času tráveného on-line potvrzují i další výzkumy např. Czech Kids nebo americký výzkum pro Kaiser foundation Generation M².

zaných. Doporučování vhodných webových stránek souvisí i se vzděláním rodičů – čím vyšší vzdělání rodiče mají, tím spíše svým dětem stránky doporučují. Z výše uvedeného sice vyplývá, že většina rodičů (především u dětí do deseti let) má alespoň částečný zájem o to, co děti na internetu dělají, nicméně je zde poměrně početná skupina těch, kteří se o to, co jejich děti na internetu vyhledávají, nezajímá. Přibližně polovina rodičů dětí ve věku 13–15 let svým dětem žádné stránky nedoporučuje a stejné množství rodičů jim je nezakazuje. Více než čtvrtina dětí ovšem uvedla, že jejich rodiče jim žádné internetové stránky nedoporučují, ale zároveň ani žádné nezakazují. A právě u těchto skupin dětí může nezajem rodičů zapříčinit mnohá rizika. Především dívky (ale i chlapci) se mohou snadno stát obětí různých podvodných inzerátů na seznámení, které jsou spojené například s dalším vydíráním se sexuálním podtextem. Naivita v tomto věku může také děti přivést do kontaktu s extremistickou skupinou či hnutím, sektou nejruznějšího zaměření apod. Rodiče by proto neměli být lhostejní k tomu, co jejich děti na internetu vyhledávají, neměli by se bát zeptat se na obsah stránek, případně pak společně s nimi některé nedůvěryhodné odkazy prověřit.

Na základě faktorové analýzy jsme způsoby trávení volného času rozdělili do pěti oblastí. Mezi aktivity, které jsme pojmenovali „intelektuální činnost“, patří četba knížek, četba časopisů, návštěvy knihovny, učení a jiné než sportovní zájmové kroužky. Věnuje se jim výrazně více dívek než chlapců, ti zase naopak více inklinují k aktivitám, které spadají do oblasti „IT a hudba“ (internet, chatování, počítačové hry, filmy na DVD/PC, poslech hudby). Výrazně více chlapců než děvčat se také věnuje sportu, a to ať organizovaně ve sportovním oddíle/kroužku, nebo neorganizovaně s kamarády. Ovšem v porovnání s věkem zjistíme, že sportování, kroužkům a intelektuálním činnostem se věnují spíše mladší děti, po 13 roce se děti orientují na aktivity „IT a hudba“, ale také vykazují více „spotřebního chování“, jako je nakupování, navštěvování fastfoodů, kin apod. Způsoby

trávení volného času ovlivňuje zcela pochopitelně i vzdělanostní úroveň a status rodiny. Děti vzdělanějších rodičů a z rodin s vyšším postavením se věnují především sportování, aktivitám patřící mezi intelektuální činnosti a aktivitám patřící mezi „IT a hudbu“. Tzv. „neorganizovaná činnost“ (venku s kamarády, návštěvy kamarádů, sport mimo kroužky, sledování televize) zahrnuje aktivity, které patří napříč sledovanou populací mezi nejrozšířenější.

Kamarádi patří hned po rodičích mezi nejdůležitější aktéry v životě dětí. S kamarády jednoznačně zažívají nejvíce legrace a zábavy, prožívají s nimi dobrodružství a mají mezi nimi možnost otevřeně mluvit a projevit svůj názor. Interakce s kamarády značně ovlivňuje průběh socializačního procesu a může kompenzovat pocity citového strádání. S přibývajícím věkem tráví děti s kamarády stále více času, mají o nich pozitivnější mínění a také jsou jimi více ovlivňovány. Tři čtvrtiny dětí uvedly, že mají kamarády a jsou s nimi spokojeny, 27 % uvedlo, že kamarády sice mají, ale chtělo bych jich mít více. Pouze 1 % dětí uvedlo, že kamarády nemá, ale chtělo by si je najít a 1 % dotázaných dokonce uvedlo, že žádné kamarády nemá, ale nevdává jim to.

To, co respondenti společně se svými kamarády dělají, se odvíjí zejména od jejich věku. Od her na hřišti či u někoho doma (u mladších dětí) až po společné povídání si, procházení se a běžné „nicnedělání“ (u starších dětí). Zarážející je spíše skutečnost, že především starší děti nemají příliš konkrétních nápadů, co by mohly společně dělat (i kdyby k tomu měly neomezené možnosti – finanční, časové apod.), velmi dobře vědí, co dělat nechtějí, ale už nevědí, co dělat chtějí. Jejich sníženou kreativitu můžeme připsat i tomu, že v tomto věku již méně často docházejí do organizovaných volnočasových aktivit, které slouží i jako bohatý zdroj inspirace.

Některou z nabídky organizovaných volnočasových aktivit navštěvuje pravidelně alespoň jednou týdně 74 % dotázaných dětí. Poněkud nepříznivě

vou skutečností se může zdát, že zatímco dětí vysokoškolsky vzdělaných rodičů do nějaké organizované volnočasové aktivity pravidelně dochází 86 %, v případě dětí rodičů bez maturity je to již jen 58 %. Vzdělanější a aktivnější rodiče totiž na své děti přenášejí podstatně více pozitivních vzorců chování. Díky tomu, že se dítě organizovaných volnočasových aktivit účastní, nejen že aktivně a smysluplně tráví volný čas, nabývá nových dovedností a zkušeností, (nevědomky) předchází sklonům k rizikovým projevům chování, ale rozvíjí i svůj sociální kapitál – síť vztahů a kontaktů mimo rodinu. Tyto nabyté kompetence pak může velmi dobře uplatnit v dalším životě. Jak je výše v textu uvedeno, intenzita docházky do volnočasových aktivit závisí kromě vzdělanostní úrovně a statusu rodiny (což spolu většinou přímo úměrně souvisí) také na věku dítěte. Nejčastěji se organizované mimoškolní činnosti účastní děti ve věku cca 10–12 let. Mladší děti (6–7 let) ještě třeba nezahájily školní docházku (což s (ne) návštěvou volnočasových aktivit souvisí) nebo nejsou pro danou aktivitu ještě dostatečně vyprofilované a rodiče s jejich přihlášením do nějaké aktivity vyčkávají. Starší děti po třináctém roce věku naopak volnočasové aktivity postupně opouštějí. Dáno je to vlivem nárůstu jejich osobní autonomie, schopností více a intenzivněji rozhodovat o tom, co budou dělat ve svém volném čase, a v neposlední řadě i třeba tím, že jimi navštěvované kroužky se jim nezdají tak úplně „IN“ a po několika letech jejich navštěvování je již nenaplňují natolik, jako tomu bylo z počátku. Starší děti se také nacházejí v období hledání vlastní identity, čas chtějí trávit především s kamarády, kteří jim v tomto období nejvíce rozumí. Pokud začínají nějakou volnočasovou aktivitu navštěvovat až v tomto věku, tak většinou nikoliv na základě vlastní motivace, ale spíše pod vlivem kamarádů nebo vrstevníků. Tyto aktivity ale spíše jen vyzkouší a často brzy opouští.

Pokud jde o typ činností, které jsou navštěvovány nejvíce, jsou to aktivity sportovní. Dívky kromě sportovních aktivit preferují ještě hudebně dramatické, výtvarné a rukodělné kroužky a vzdělávací aktivity. Chlapci

kromě sportů častěji než dívky navštěvují kroužky technické a turistické oddíly.

Hlavními důvody, proč děti kroužky navštěvují, jsou bez ohledu na věk zábava a kamarádi, se kterými se v kroužku setkávají. Jako další důvody pak uváděly, že se naučí zajímavé věci a že chtějí být dobré v tom, co se v kroužku učí.

Ti, co žádné volnočasové aktivity nenavštěvují, uváděli jako nejčastější důvod nezájem (47 %) o takovouto formu činnosti. Dále to pak byla jejich nedostupnost v místě bydliště (21 %), což se týká především dětí z nejmenších obcí do 2 000 obyvatel, a nedostupnost finanční (20 %), což je záležitostí spíše dětí z rodin s nižším socioekonomickým statutem.

Mezi zajímavá zjištění patří zcela nepochybně také souvislost mezi způsoby trávení volného času a pocity nudy na straně jedné, a s pocity štěstí v životě na straně druhé. Děti, které ve výzkumu vykázaly, že v životě nezažívají pocity nudy, a podobně děti, které uvedly, že jsou v životě rozhodně šťastné, patří mezi ty, jež tráví čas ve volnočasových aktivitách, aktivně sportují a věnují se intelektuálním činnostem. Pokud dítě navštěvuje volnočasové aktivity, věnuje se sportu apod., zůstává mu méně prostoru k tomu, aby se nudilo, a zároveň v těchto volnočasových aktivitách získává řadu podnětů k tomu, aby se ve svém volnu, které tráví individuálně, umělo zabavit samo.

Na základě našich zjištění se nabízí několik zásadních doporučení v souvislosti s trávením volného času. Vzhledem k tomu, že doba volného času v životě člověka se prodlužuje, je třeba zejména u dětí dbát na to, aby tuto dobu trávily dostatečně aktivně a kreativně. Volný čas se významně podílí na jejich socializaci, sociální integraci, pocitech štěstí a vůbec celkovém vývoji. A protože děti rodičů málokdy explicitně rodičům sdělí, že se vlastně necítí šťastné nebo že se během dne nudí, neměli by rodiče nechávat způsoby trávení volného času svých dětí bez povšimnutí a aktivní trávení volného času jim zajistit.

Z výše uvedeného také vyplývá, že by obce či kraje měly zajistit lepší zasíťování malých obcí (a obcí, kde organizované volnočasové aktivity chybí) organizacemi, které poskytují zájmové či neformální vzdělávání nebo podpořit místní dopravní spoje při svozu z měst, kde tyto instituce působí. V případě dětí z prokazatelně sociálně slabých rodin by pak na jejich činnost v organizacích poskytujících zájmové a neformální vzdělávání mohl přispívat odpovědný odbor obecního (krajského) úřadu. Zároveň je ovšem třeba připomenout, že existuje také určitá skupina dětí, které o organizované volnočasové aktivity zájem nemají. Nemusí jít nutně jen o děti, které nedocházejí do volnočasových aktivit z důvodu jejich nízké motivace, nedostatku informací nebo nezájmu rodičů, ale takovýto způsob trávení volného času jim prostě nevyhovuje. Řada dětí také do žádné organizované aktivity nechodí, protože jednoduše neví, co taková činnost vlastně obnáší a co od ní může očekávat. Samotní rodiče nejeví zájem o způsoby trávení volného času svých dětí, případně sami (rodiče) mají k těmto organizacím negativní vztah. V takovém případě by bylo vhodné zahájit součinnost školy s rodiči a s organizacemi poskytujícími zájmové a neformální vzdělávání, kterým by pak vedení školy umožnilo na její půdě pořádat například náborové dny, při kterých budou dětem vhodným způsobem prezentovat svou činnost. Je výrazně větší šance, že se dítě do organizace přihlásí (než na základě distribuce propagačních materiálů apod.), a to třeba i s dalšími kamarády, kteří se taktéž takovéto činnosti dosud nevěnovali. Ačkoliv v tomto zmiňovaném procesu připadne největší zátěž na školu, ve výsledku, pokud dítě do aktivity začne docházet, bude na tom škola profitovat. Dá se totiž předpokládat, že si dítě osvojí nové, ve škole využitelné schopnosti a dovednosti a zároveň bude méně inklinovat k rizikovým projevům chování, což se pak projeví i na chování ve škole i v celkovém přístupu k ní.

Organizace, které poskytují zájmové nebo neformální vzdělávání, v převážné většině cílí své náborů již na děti v mladším školním věku, především

na žáky prvních tříd a někdy i na děti ještě předškolní. Skupina dětí od cca 11 let věku tak zůstává často nepovšimnutá. Organizace vycházejí z předpokladu, že starší děti již někam docházejí, a tudíž je zbytečné je oslovovat. Z tohoto výzkumu ovšem víme, že skupina dětí ve věku 10–12 let sice zájmové a neformální vzdělávání využívá nejvíce, přesto ale i mezi těmito dětmi je přibližně 20 % těch, které nikam nedochází, a po 13 roce věku těchto dětí přibývá. Úspěšnost zapojení těchto dětí do zájmového či neformálního vzdělávání je sice menší než u nejmladších dětí, přesto zde určitý potenciál stále existuje.

Během aktivního trávení volného času s rodiči, ve volnočasových aktivitách, ale i v kolektivu kamarádů si děti mimo jiné osvojují kompetence obsažené v rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV), kterým by se měly řídit základní školy všech typů. Díky trávení času v organizované aktivitě, kde je většinou kladen důraz na kolektivní spolupráci, si děti osvojují především **kompetence sociální a personální**:²⁵

- Spolupracují ve skupině,
- podílejí se na příjemné atmosféře v týmu, přispívají k upevňování dobrých mezilidských vztahů,
- přispívají k diskusi ve skupině, chápou potřebu efektivně spolupracovat s ostatními,
- vytvářejí si pozitivní představu o sobě samém.

V kolektivu neorganizovaném i organizovaném si osvojují **kompetence k řešení problémů**:

- Vnímají nejrůznější problémové situace, promýšlí a naplánují způsob řešení,
- samostatně řeší problémy.

²⁵V rámci daných kompetencí jsou jmenovány pouze vybrané schopnosti a dovednosti, které si děti v rámci organizovaného volného času osvojují.

Dále **kompetence komunikativní:**

- Formulují a vyjadřují své myšlenky a názory v logickém sledu,
- naslouchají ostatním,
- využívají získané komunikativní prostředky a technologie.

A kompetence občanské:

- Respektují přesvědčení druhých lidí, jsou schopny se vcítit do situace ostatních,
- chápou základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy.

Dle povahy volnočasové aktivity i **kompetence k učení:**

- Vybírají a využívají pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie, plánují, organizují a řídí vlastní učení, projevují ochotu věnovat se dalšímu studiu a celoživotnímu učení,
- poznávají smysl a cíl učení, mají pozitivní vztah k učení, posuzují vlastní pokrok a určují překážky či problémy bránící učení, naplánují si, jakým způsobem by mohly své učení zdokonalit, kriticky zhodnotí výsledky svého učení a diskutují o nich.

A kompetence pracovní:

- Využívají znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech v zájmu vlastního rozvoje i své přípravy na budoucnost, činí podložená rozhodnutí o dalším vzdělávání a profesním zaměření.

Pokud rodiče váhají nebo nejeví zájem o rozvoj svých dětí a veškeré vzdělávání nechávají na instituci poskytující „pouze“ vzdělávání formální, tedy školu a s ní spojenou povinnou školní docházku, výrazně své dítě ve

vývoji ochuzují, vystavují jej sklonům k rizikovým projevům chování, ale i tomu, že se bude ve volném čase více nudit a nebude ve svém životě zcela šťastné.

4.5. Hodnoty, vzory a životní postoje

Životní postoje a hodnoty souvisí především s procesem a úrovní socializace, tedy s obdobím utváření osobnosti a jejím začleňováním do dané společnosti. Během socializace jedinec přijímá za své určité zásady, hodnoty, způsoby chování, názory a postoje, které jsou v dané společnosti náležité, správné, nutné. Tím se jedinec stává členem dané společnosti a ona je jeho společností. Těžiště procesu socializace leží především v období dětství, nicméně socializace probíhá v různé intenzitě po celý život (Helus, 2003).

4. 5. 1. Vývoj norem chování a morálního uvažování od školního věku po dospívání

Proces morálního vývoje jedince je záležitostí komplexní a do určité míry procesem celoživotním. Vzhledem k věku cílové skupiny našeho výzkumu, tj. děti ve věku 6 až 15 let, se ale zaměříme na podrobnější popis vývoje v období školního věku (dále rozdělené na **raný školní věk** cca 6–9 let, **střední školní věk** cca 9–12 let a **starší školní věk** cca 12–15 let) a částečně také změny, které přicházejí v období dospívání, tj. od desátého roku života. Podrobně se vývoji v těchto obdobích věnuje mj. M. Vágnerová, následující zjištění budou vycházet z jejich poznatků.²⁶

Nezbytnou podmínkou úspěšné adaptace na sociální prostředí školy je schopnost respektovat standardní normy chování. Přestože většina dětí ve věku 6 let je schopna odlišovat jaké chování je správné, a jaké ne, jejich morálka je v „**prekonvenční fázi vývoje**“ (více viz úvodní kapitola

²⁶Vágnerová, 2008.

a část věnovaná Kohlbergovým stádiím morálního vývoje). Normy chování jsou pro ně dané vnější autoritou a o jejich významu neuvažují a přejímají je takové, jaké jsou. Za kritérium pro správnost svého jednání a chování považují názory a normy dospělých, zejména těch, kteří jsou pro dítě citově významní. V mladším školním věku si dítě řadu norem interpretuje egocentricky, ve vztahu k sobě samému. Svým jednáním se orientuje na získání odměny a zároveň se snaží vyhnout trestu. Motivací pro plnění školních úspěchů je v tomto období pro dítě především přání a očekávání ze strany rodičů. Autority na straně dospělých jsou pro dítě ještě natolik významné, že porušení norem ve vztahu k nim považují za daleko závažnější než špatné chování vzhledem ke svým vrstevníkům. Dítě se rovněž s nástupem do školy musí učit přejímat zodpovědnost za své vlastní jednání.

V období od 7 až 8 do 10 let života přichází stádium, kdy se mění způsob morálního uvažování a děti začínají na různé chování nahlížet autonomnějším způsobem. Dostávají se do „**konvenční fáze morálky**“. Pravidla jsou stále určována nějakou vnější autoritou a dítě o nich stále nepochybuje. Měřítkem správnosti se stávají hodnoty a normy uznávané autoritou, institucí nebo skupinou, a ty jsou chápány jako pro všechny bez rozdílu platné. Motivací pro chování je v tomto období především orientace na pozitivní hodnocení, uznání, pochvalu a přijetí. Dle Kohlberga je toto stádium označováno jako „**morálka hodného dítěte**“ (Kohlberg in Vágnerová, 2008, s. 302). Školák v tomto věku chce být pozitivně hodnocen a bude se chovat tak, jak je od něj očekáváno, nicméně míra zvnitřnění různých norem chování postupně vzrůstá. Děti ve středním školním věku se již dovedou, i když spíše výjimečně, řídit také „**morálkou svědomí**“ (Vágnerová, 2008, s. 302). Vzrůstá tak potřeba nejen vnějšího pozitivního hodnocení, ale také vlastního sebehodnocení. Dítě se začíná chovat tak, aby jeho jednání nevyvolávalo pocity viny, se kterými by se muselo vyrovnávat, a snižovaly by tak jeho sebeúctu.

Děti ve středním školním věku si čím dál tím více začínají uvědomovat, že je třeba respektovat i zájmy jiných lidí a různých skupin, a začínají ale také klást důraz na rovnost požadavků a hodnocení. Velmi citlivě je v tomto období vnímána nespravedlnost, děti jsou sice schopny racionálně pochopit rozdíly v možnostech a kompetencích např. mezi sourozenci či spolužáky, ale emočně nemají dostatečnou kapacitu na to, aby akceptovaly odlišné postoje a požadavky dospělých a z nich vyplývající hodnocení.

Na konci středního školního věku kolem desátého roku života se postupně začíná měnit vztah k autoritám. Roste význam vrstevnické skupiny a jejích norem a např. žalování na ostatní přestává být ve vztahu k ostatním vrstevníkům akceptovatelné a stává se výrazem nesolidarity s kolektivem. Děti v tomto věku také začínají být schopny vzájemně odlišit více normativních systémů a uvědomují si, že chování, které je žádoucí v jednom sociálním prostředí, může být zcela nevhodné v jiném.

Podstatná proměna morálního uvažování přichází teprve až se schopností abstraktního myšlení, kdy je člověk schopen pochopit esenci obecných mravních principů a porozumět jim. Období pubescence je provázáno odmítnutím do té doby automatického akceptování norem a pravidel chování. Jedná se o tzv. „**projev generalizovaného negativismu**“ (Vágnerová, 2008, s. 396). Důsledkem těchto změn je také vzrůst konfliktů s dospělými a kritičnosti ke společenským pravidlům, která předznamenává přechod do další fáze morálního vývoje. Dospívající už nepřijímá názory vnější autority jako jediné kritérium správnosti určitého jednání, ale snaží se vytvářet si na jeho správnost vlastní názor. Ačkoli jsou rodiče nebo učitelé stále považováni za garanty dodržování určitého řádu, dospívající s nimi polemizují a často je až demonstrativně zpochybňují. V období puberty je možné jejich přístup označit také termínem „**morálka obecné spravedlnosti**“ (Vágnerová, 2008, s. 397). Mladí lidé v tomto věku kladou důraz na obecně platné principy, které by zajišťovaly spravedlnost nejen pro členy vlastní skupiny, ale pro všechny. V prosazování pravidel

jsou často radikální a nekompromisní. Tyto změny se promítají také do neformálních vrstevnických vztahů. V tomto věku vzrůstá potřeba identifikace s normami skupiny, zároveň ovšem přichází také neschopnost hodnotit chování členů vlastní skupiny nezaujatě a objektivně. Přetrvává tlak na dodržování pravidel skupiny, tzv. „morálka sociální konformity“ (Vágnerová, 2008, s. 397).

Ačkoliv je období dospívání ovlivněno emoční nestabilitou a také úrovní zralosti osobnosti, morálka některých starších adolescentů může přecházet již do fáze postkonvenční. Mladí lidé v tomto věku již akceptují, že určité normy chování je třeba respektovat jako nezbytnou součást fungování celé společnosti, ale zároveň nechtějí být těmito pravidly manipulováni a snaží se k nim zaujmout vlastní stanovisko. Chtějí se rozhodovat sami, v souladu s vlastními mnohdy radikálními a nekompromisními morálními principy. Postkonvenční morálka se ovšem neuplatňuje za všech okolností, ale pouze v některých situacích, většinou stále převládají určité stereotypy konvenční morálky, které si jedinci osvojili v dosavadním průběhu života. Často se také projevuje nesoulad mezi morálním uvažováním a skutečným chováním a jednáním, které podléhá kontextu situace.

„Problémem adolescentů nebývá nedostatek hodnot, mnohdy spíš jejich množství a hlavně nejasnost priorit“ (Vágnerová, 2008, s. 399). Stále se měnící společnost způsobuje nejasnost jejího hodnotového systému. Problémem se mohou stát také protichůdná očekávání od sociálních rolí, které jedinec v různých sociálních prostředích zaujímá, a tato mnohoznačnost vede k nejistotě a zmatku. Teprve až v dospělosti si jedinec uvědomí, že úplného souladu není možné v této oblasti dosáhnout.

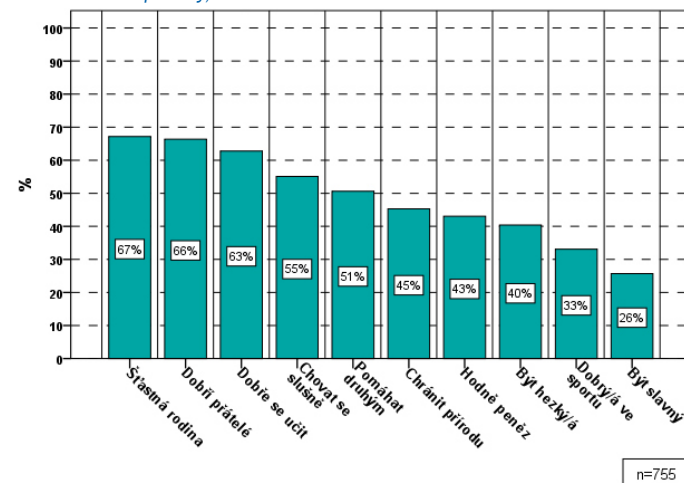
V našem výzkumu jsme se pokusili pomocí faktorové analýzy určit několik základních typů životních priorit, tj. to, co děti a mladí lidé označují za ve svém životě důležité, dále jsme se orientovali na několik dalších

oblastí, které je možné do této kapitoly rovněž zahrnout. Zajímalo nás, s jakými osobnostmi se dnešní děti identifikují nebo které obdivují, jaké jsou postoje dětí a mladých lidí k různým společenským jevům a jaká je míra jejich tolerance. V další části jsme zjišťovali, jak by děti naložily s pro mnohé vysokou částkou 10 tisíc korun. V neposlední řadě jsme zkoumali, čeho by děti chtěly dosáhnout, zda se cítí být v životě šťastné a zda nemají z budoucnosti spíše obavy.

4. 5. 2. Životní priority

První část analýzy hodnot a postojů byla věnována problematice životních preferencí dnešních dětí. Respondentům byla položena následující otázka: „Řekni mi prosím, zdali následující věci považuješ za důležité?“²⁷ Připisovaná míra důležitosti v jednotlivých oblastech se potom pohybovala na škále od „Rozhodně ano“ po „Rozhodně ne“.

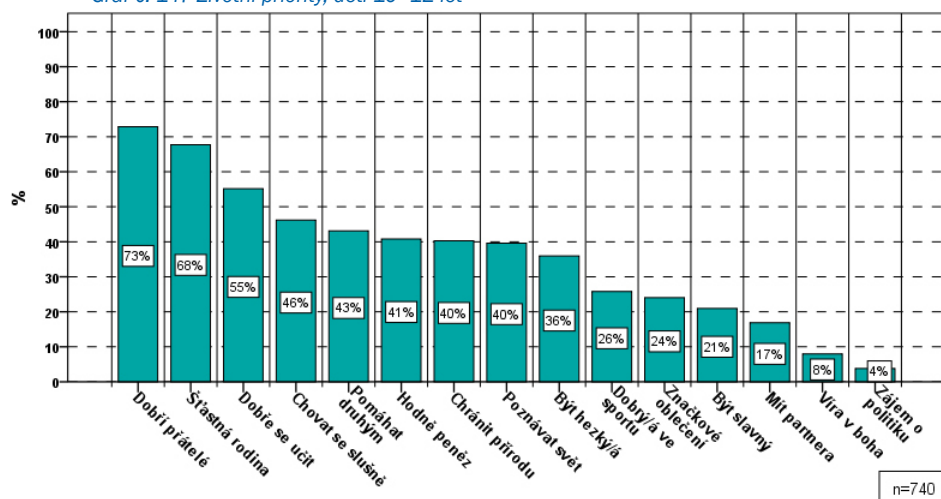
Graf č. 146 Životní priority, děti 6–9 let

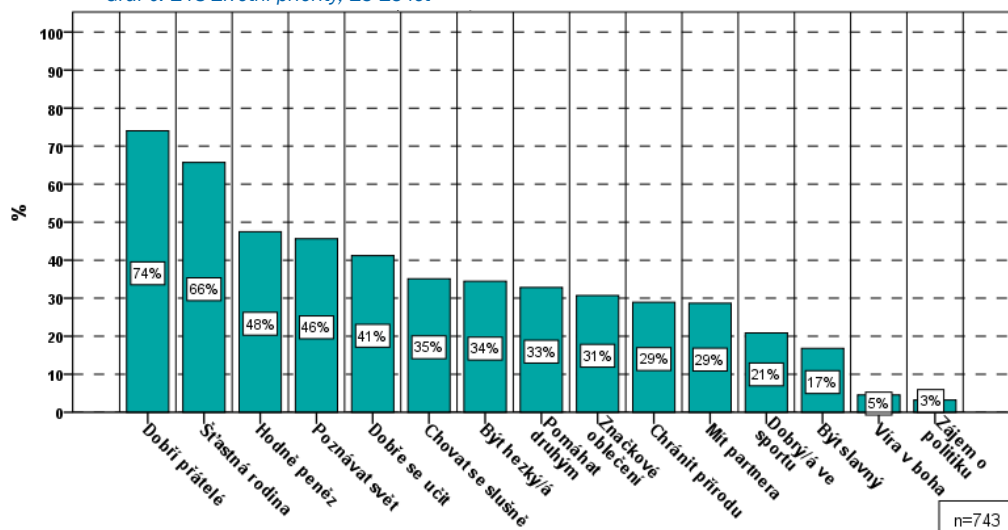
²⁷V případě dětí ve věku 6–9 let byly některé položky této baterie vynechány. Jednalo se o položky: „nosit značkové oblečení“, „věřit v boha“, „mít partnera/ku“, „cestovat, poznávat svět“ a „zajímat se o politiku“.

Graf č. 147 Životní priority, děti 10–12 let

Graf č. 148 Životní priority, 13-15 let

Děti ve věku 6–9 let považují za nejdůležitější zejména „mít šťastnou rodinu“, „mít dobré přátele“ a „dobře se učit“. Za rozhodně důležité je považují přibližně dvě třetiny respondentů v této věkové kategorii. Polovina dětí jako rozhodně důležité označila „chovat se slušně“, „pomáhat druhým“ a „chránit přírodu“. Nejméně preferovanou je v této věkové kategorii potřeba „být slavný“, za rozhodně důležité ji ovšem stále považuje čtvrtina respondentů. Je možné konstatovat, že životní preference v tomto věku odrážejí především společností obecně přijímané a také deklarované hodnoty. Vyjadřují ovšem také to, o čem se děti v tomto věku domnívají, že jejich okolí od nich očekává, že budou za důležité považovat.

Žebříček životních preferencí zůstává i u starších dětí přibližně stejný, nicméně postupně se mění a vyvíjí důležitost jednotlivých položek. Pro děti ve věku 10–12 let je opět nejdůležitější „mít dobré přátele“, „šťastnou rodinu“ (pouze v opačném pořadí) a „dobře se učit“. Pro mladé lidi z nejstarší věkové kategorie 13–15 let zůstávají první dvě položky v žebříčku stejné, nicméně důležitost dalších většinou klesá.

Se vzrůstajícím věkem celkově stoupá důležitost přátel (zatímco v nejmladší věkové kategorii jsou rozhodně důležití pro dvě třetiny, ve věku 13–15 let tuto odpověď uvedly již tři čtvrtiny respondentů). Čím jsou respondenti starší, tím častěji také za rozhodně důležité označují „mít hodně peněz“ (43 % v kategorii 6–9 let až na 48 % v kategorii 13–15 let) a také ve srovnání s kategorií 10–12 let zcela pochopitelně „mít partnera(ku)/s někým chodit“ (rozhodně důležité pro 17 % 10–12letých a pro 29 % v kategorii 13–15 let). Mírně se rovněž zvyšuje důležitost „cestovat, poznávat svět“ a „mít značkové oblečení“.

Se zvyšujícím se věkem respondenta naopak výrazně klesá zejména důležitost „dobře se učit“ (za rozhodně důležité to ve věku 6–9 let označilo 63 % respondentů, ve věku 13–15 let již pouze 35 %), dále „chovat se

slušně“ (z 55 % na 35 %), „pomáhat druhým“ (z 51 % na 33 %) a o něco méně také „chránit přírodu“ (ze 45 % na 29 %). Pokles těchto životních priorit lze do jisté míry přisuzovat celkovému osobnostnímu vývoji dítěte. Tyto hodnoty jsou společností obecně deklarované jako vhodné a žádoucí a menší děti mají daleko větší tendenci podléhat vlivu dospělých autorit. Po desátém roce života však důležitost těchto autorit klesá a mladí lidé si vytváří vlastní názory a postoje a mnohdy se vůči svému okolí snaží vymezovat.

S věkem, i když mírně, klesá potřeba „být hezký(á)“ a „být slavný(á)“.

Pro chlapce je více než pro dívky důležitější „mít hodně peněz“ a „být dobrý ve sportu“. Dívky naopak více preferují „mít šťastnou rodinu“, „mít partnera“, „pomáhat druhým“, „být hezká“, „chovat se slušně“, „dobře se učit“ a „chránit přírodu“.

Pro děti z rodin, kde má alespoň jeden z rodičů vysokoškolské vzdělání, je důležitější než pro ostatní „být dobrý ve sportu“, „dobře se učit ve škole“, „chovat se slušně“, „pomáhat druhým“ a „cestovat/poznávat svět“. Naopak pro děti rodičů se základním vzděláním je důležité především „mít hodně peněz“.

V rodinách hůře nebo špatně ekonomicky situovaných dětí více preferují „mít hodně peněz“ a „nosit značkové oblečení“, naopak děti, které pocházejí z rodin ekonomicky velmi dobře postavených, kladou více důraz na „být dobrý ve sportu“, „chránit přírodu“, „dobře se učit ve škole“, „slušně se chovat“, „pomáhat druhým“, „být slavný“ a „mít dobré přátele“.

Víra v boha a zájem o politiku stojí spíše na okraji zájmu zkoumané populace a jsou důležité pouze pro menšinu dětí. Víra v boha je rozhodně důležitá pro 6,3 % a spíše důležitá pro 9,7 % a zájem o politiku je rozhodně důležitý pro 3,5 % a spíše důležitý pro 8 %.

Výsledky faktorové analýzy životních priorit (děti 10–15 let)²⁸

Deklarované životní priority se v případě dětí ve věku 10–15 let rozdělují na základě výsledků faktorové analýzy do pěti oblastí:

1. „Sociální kompetence“ (Chovat se slušně, Dobře se učit, Pomáhat druhým, Chránit přírodu). Tato oblast životních priorit je v populaci dětí ve věku 10–15 let středně rozšířená, za rozhodně důležitou ji považuje přibližně třetina až polovina respondentů.
2. „Vnější hodnoty“²⁹ (Být hezký/á, Značkové oblečení, Hodně peněz, Být slavný). Tyto priority jsou dětmi preferovány rozdílně. Zatímco být slavný je rozhodně důležité pouze pro pětinu, mít hodně peněz je rozhodně podstatné pro více než dvě pětiny.
3. „Politika a bůh“ (Zájem o politiku, Víra v boha). Zajímat se o politiku a věřit v boha považují děti ve věku 10–15 let za prioritní pouze zcela výjimečně.
4. „Úspěch ve sportu“ (Dobry/á ve sportu, Být slavný). Úspěch ve sportu je důležitý přibližně pro čtvrtinu dětí.
5. „Rodina a přátelé“ (Dobří přátelé, Šťastná rodina, Poznávat svět, Mít partnera). Tato oblast životních priorit zahrnuje především proměnné, které jsou většinou dětí považovány za rozhodně důležité.

²⁸Vzhledem k odlišnému počtu položek v baterii byla faktorová analýza provedena pouze s daty starších dětí.

²⁹Faktor č. 2 by bylo možné optikou dospělého označit také termínem „Povrchní hodnoty“, nicméně vzhledem k věku nelze právě vzhled, koncepci vlastního těla a její proměny vidět jako „povrchní“. V tomto věku je skutečně klíčové, jak vypadám, jak mě vidí ostatní, jak jsem atraktivní. S tím souvisí i vážné poruchy osobnosti, příkladně poruchy příjmu potravy apod.

Tabulka č. 9 Tabulka faktorových zátěží 3

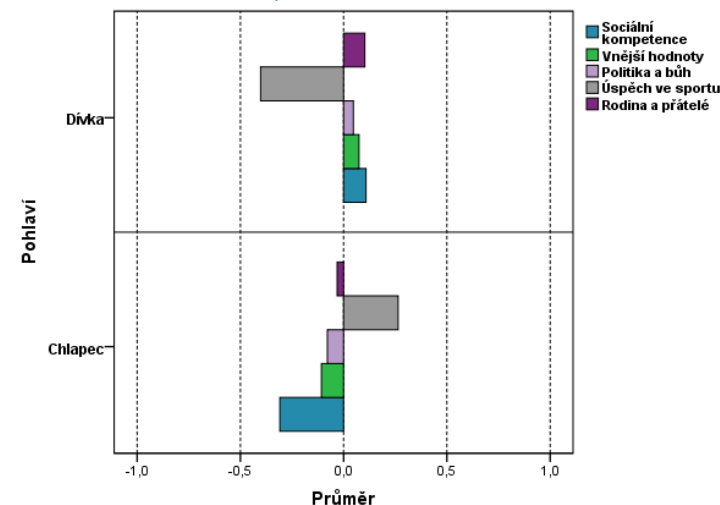
	Sociální kompetence	Vnější hodnoty	Politika a bůh	Úspěch ve sportu	Rodina a přátelé
Chovat se slušně	,815				
Dobře se učit	,722				
Pomáhat druhým	,715				
Chránit přírodu	,582			-,335	
Být hezký/á		,788			
Značkové oblečení		,781			
Hodně peněz		,645			
Být slavný		,534		-,319	
Zájem o politiku			,768		
Víra v boha			,750		
Dobry/á ve sportu				-,841	
Dobří přátelé					,778
Šťastná rodina					,745
Poznávat svět					,588
Mít partnera					,491

Všechny sledované oblasti životních priorit (s výjimkou úspěchu ve sportu) jsou významnější pro dívky než pro chlapce, nejvýrazněji je rozdíl vidět zejména v případě důležitosti sociálních kompetencí. Na životní priority má pochopitelně vliv i věk. S věkem klesá důležitost připisovaná tzv. sociálním kompetencím (chovat se slušně, dobře se učit, pomáhat druhým, chránit přírodu), tedy způsobům chování, o kterých se mladší děti domnívají, že jsou jejich okolím vyžadovány, a rovněž klesá důležitost

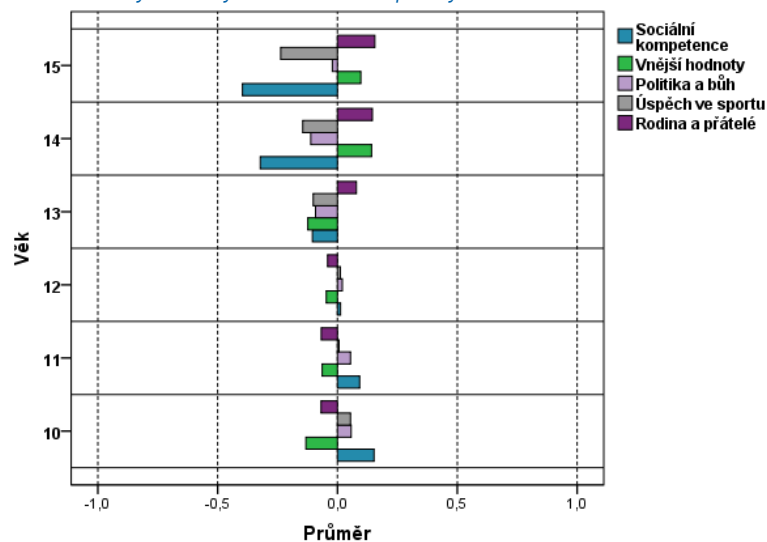
být dobrý ve sportu. S věkem se naopak stává stále více dominantní orientace se na své nejbližší sociální okolí, tedy potřeba mít dobré přátele, šťastnou rodinu, poznávat svět a mít partnera. Pro starší děti jsou také důležitější tzv. vnější hodnoty.³⁰

³⁰Vzhledem k předchozímu porovnání celé baterie proměnných s věkem se domníváme, že poslední uvedená souvislost je způsobena zejména zvyšující se důležitostí „být bohatý“, která jako jediná s věkem (dle dílčích grafů) roste.

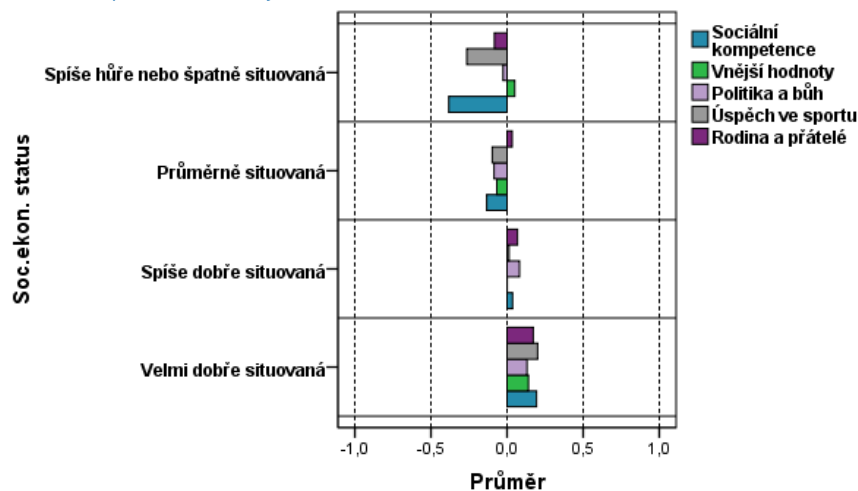
Graf č. 149 Průměry faktorových skóre – životní priority v souvislosti s pohlavím

Graf č. 150 Průměry faktorových skóřů – životní priority v souvislosti s věkem

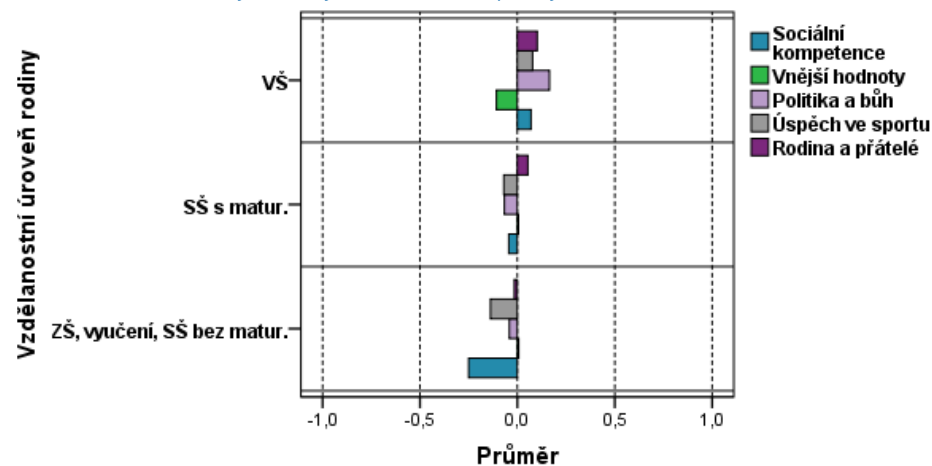

Graf č. 151 Průměry faktorových skóřů – životní priority v souvislosti se socioekonomickým postavením rodiny

Tak jako tomu bylo doposud, i socioekonomický status rodiny se do životních priorit dětí významně promítá. Pro děti z velmi dobře situovaných rodin jsou důležitější všechny popisované hodnotové orientace, tedy jak sociální kompetence, tak i vnější hodnoty, rodina a přátelé, ale i to, co v našem šetření nazýváme politika a bůh. Vnější hodnoty jsou pak důležité i pro děti z rodin hůře a špatně socioekonomicky postavených. V případě dětí z bohatších rodin se orientace na povrchní hodnoty dá chápat tak, že žijí v dostatku a rodiče nemají problém jim pořídit, co zrovna chtějí, a tato skutečnost se pak pro ně stává standardem, který podle nich k životu prostě patří. Naopak chudší děti vědí, že celá řada věcí je jim momentálně zapovězena, a to, co si nemohou dovolit, má pro ně jistý nádech něčeho těžko dosažitelného.

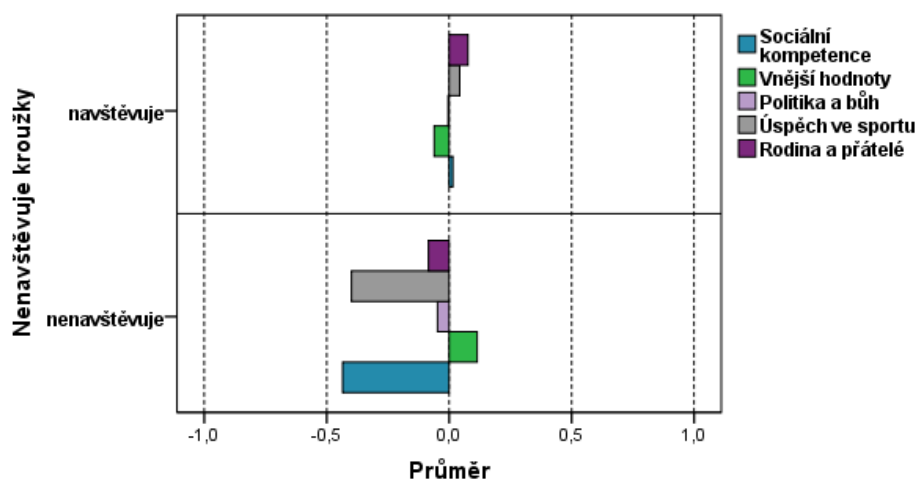
Graf č. 152 Průměry faktorových skóřů – životní priority v souvislosti se vzděláním rodičů

Podobně jako děti z hůře situovaných rodin jsou na tom i děti rodičů s nižším vzděláním. Ani pro ně nejsou zas tak důležité sociální kompetence či orientace na rodinu a přátele. Naopak děti rodičů s vysokoškolským vzděláním se více orientují právě na sociální kompetence a důležitost sociálních vztahů. Pokud jsou v našem souboru děti, které deklarují, že věřit

v boha a zajímat se o politiku je důležité (a je jich velmi málo), hledat je můžeme především v rodinách, kde má alespoň jeden z rodičů vysokoškolské vzdělání. Z dalších analýz rovněž vyplývá, že existuje významná souvislost mezi oběma proměnnými. Pokud respondent považuje za důležité věřit v boha, má také tendenci uvádět že významné je rovněž zajímat se o politiku.

Graf č. 153 Průměry faktorových skóre – životní priority v souvislosti s návštěvou organizované volnočasové aktivity

Zajímavé se ukázalo i porovnání životních priorit z hlediska toho, zda dítě navštěvuje nějakou volnočasovou aktivitu, či nikoliv. Děti, které uváděly, že se ve svém volném čase nevěnují některé z organizovaných činností, inklinují více k tzv. vnějším hodnotám, a naopak pro ně nejsou tak důležité kompetence sociální, rodina a přátelé a také úspěch ve sportu. Děti, které se aktivně účastní volnočasových aktivit, se o něco více přiklánějí k rodině a přátelům a jsou pro ně, oproti dětem „neaktivním“, důležité i kompetence sociální. To, že děti „aktivní“ neinklinují k tomu být slavní a mít hodně peněz, se dá vysvětlit i tak, že tyto děti již dílčí úspěchy zažívají a vnímají jejich pomíjivost, na rozdíl od dětí neaktivních, kterým

zřejmě často chybí veřejné uznání, třeba jen v kolektivu kroužku/oddílu od vedoucího či trenéra. Zároveň jsou si také schopny často lépe uvědomit, že dosažení úspěchu není samozřejmé a je spojeno s vynaložením vlastního úsilí a invence.

4. 5. 3. Vzory a idoly

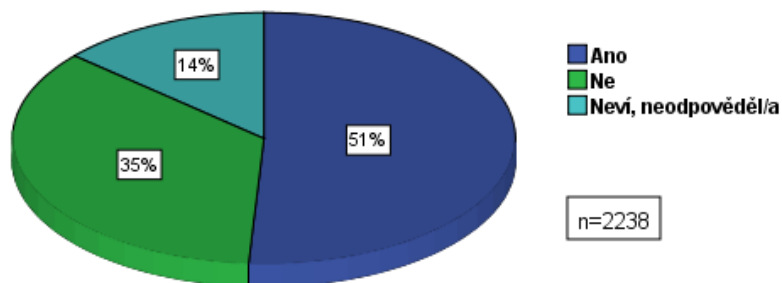
Proces sociálního učení je jedním z klíčových mechanismů socializace jedince do společnosti. Jeho produktem jsou sociální role, postoje, hodnoty, ideály apod. Ačkoliv je sociální učení procesem komplexním, je možné jej rozdělit na několik forem, a to na sociální posilování, imitaci a identifikaci.

Volba vzorů a idolů se tedy promítá jak do učení pomocí nápodoby, tak především do učení identifikací. Během nápodoby se přejímá chování jiného člověka, často přitom probíhá neuvědoměle. Učení pomocí identifikace je rovněž založeno na přejímání chování druhých, ale motivy jsou odlišné. Při identifikaci je vzor přijímán jako jeden celek, na rozdíl od učení nápodobou, kdy je přejímáno pouze určité chování. Identifikace je založena na ztotožnění, přejímání chování je vyvoláno emocionálním vztahem nebo obdivem k určité osobě, kterou jedinec napodobuje s cílem být jako ona. V raném dětství se jedinec identifikuje zejména s rodiči nebo s osobami, ke kterým má citový vztah, v období dospívání si své vzory častěji hledá mimo nejbližší sociální prostředí v podobě často až velmi idealizované osoby (Řezáč, 1998, Vágnerová, 1997).

Vzory nás mohou motivovat k dosažení úspěchu nejen ve škole, v práci či v našich zálibách, ale významně ovlivňují naše názory, životní postoje a způsoby chování. Mnozí lidé se domnívají, že vzorem může být tzv. osobnost z titulních stran časopisů, vzhlížet a vážit si ovšem můžeme i lidí z našeho blízkého okolí. U dětí a dospívajících je toto kopírování a obdiv k „někomu“ spojeno s obdobím hledání sama sebe. V dnešním globálním

lizovaném světě jsou to především média, která nabízejí dětem mnoho vzorů či idolů, ať už z prostředí sportovního, uměleckého, politického či virtuálního. V našem šetření nás tedy zajímalo, zda děti nacházejí vzory/idoly právě v těchto osobnostech, či je hledají ve svém nejbližším okolí – mezi rodinnými příslušníky, kamarády, učiteli apod. Respondentům byla položena otázka „*Máš někoho, komu by ses chtěl/a podobat? Pokud ano, komu?*“

Graf č. 154 Vzor, idol

Polovina respondentů uvedla, že svůj vzor má, třetina nikoliv a 14 % neuvodilo žádnou odpověď.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o otevřenou otázku, byly odpovědi následně kategorizovány do několika skupin. Více než 15 % ze všech respondentů uvedlo, že jejich vzor pochází z rodiny. Pro 6,3 % respondentů je vzorem matka a pro 4,2 % je za vzor otec. V 5 % případů za vzor slouží jiný příbuzný (babička, strýc, dědeček atd.). Nejčastěji se mezi vzory oslovených dětí objevovala jména slavných sportovců (13 %), dále zpěváků a hudebníků (8 %) a o něco méně také fiktivní nebo pohádkové postavy (3,3 %).

Tabulka č. 10 Vzor, idol¹

	Počet	%
Maminka	141	6,3
Tatínek	93	4,2
Ostatní příbuzní	113	5,0
Kamarád/ka	51	2,3
Trenér/ka, vedoucí	25	1,1
Učitel/ka	25	1,1
Sportovec/Sportovkyně	288	12,9
Zpěvák/zpěvačka/Hudebník	184	8,2
Herec/herečka	50	2,2
Fiktivní/pohádková postava	74	3,3
Modelka	21	0,9
Ostatní	32	1,4
Neví, neuvodl	348	15,5
Nemá vzor	793	35,4
Celkem	2 238	100,0

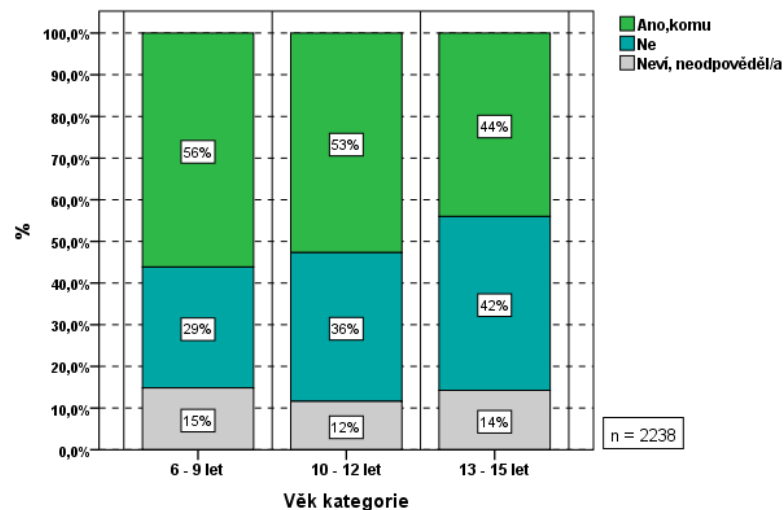
¹Hodnota v celkovém grafu se v případě těch, kteří neuvodli, kdo je jejich vzorem, ale neuvodli, že vzor nemají, mírně liší od hodnoty v tabulce (zařazeni byli do kategorie „Neví, neodpověděl/a“). Tato skutečnost je způsobena upřesněním a převedením odpovědí během následné kategorizace dat.

Tabulka č. 11 Vzor/idol – nejčastěji uvedená jména v jednotlivých kategoriích

Ostatní příbuzní	dědeček (28), babička (20), strýc (18), sestra (16), bratr (13), teta (13)
Sportovec/Sportovkyně	J. Jágr (91), M. Sábliková (30), T. Rosický (16), P. Čech (15), R. Šeberle (10), C. Ronaldo (9), L. Bauer (9), D. Beckham (8)
Zpěvák/zpěvačka/Hudebník	E. Farna (50), L. Vondráčková (19), L. Bílá (14), Madonna (12), M. Šmajda (9), M. Jackson (8), A. Langerová (6)
Fiktivní/pohádková postava	Hannah Montana (46), Spiderman (7), Batman (4)
Modelky	T. Kuchařová (4), T. Maxová (3), S. Krainová (3)

Výše uvedená tabulka zahrnuje výběr nejčastěji uváděných odpovědí.³¹ Respondenti měli možnost spontánně sdělit, která konkrétní osobnost je jejich vzorem. Ze sportovců byli opětovně jmenováni zejména hokejista Jaromír Jágr a rychlobruslařka Martina Sáblíková. Ze zpěváků je u dětí nejčastěji vzorem Ewa Farna následovaná Lucií Vondráčkovou. V kvalitativní i kvantitativní části výzkumného šetření byla také často zmiňována Hannah Montana, a to především u nejmladší věkové skupiny.

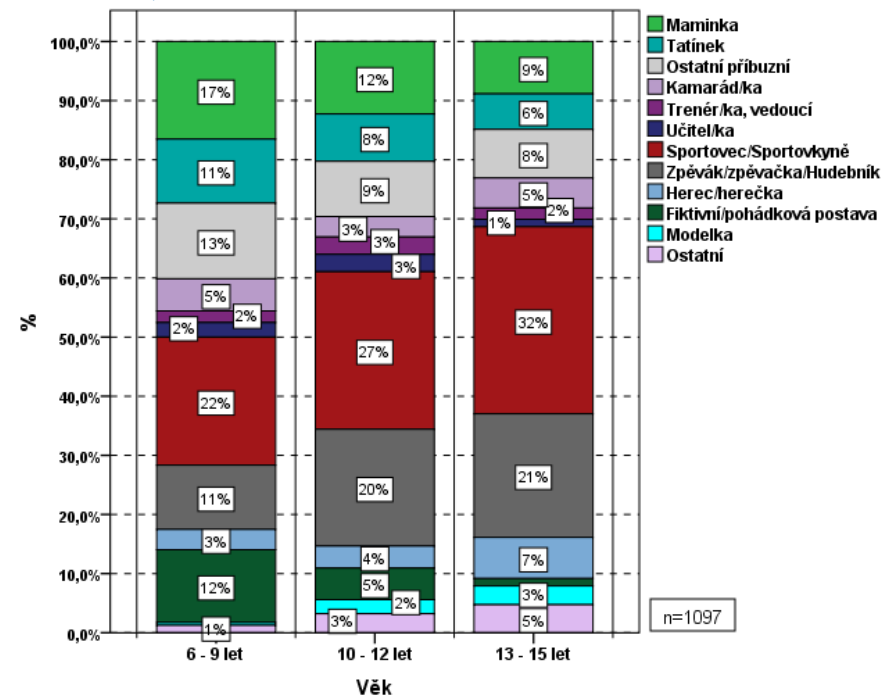
Graf č. 155 Vzor, idol

To, zda děti svůj vzor mají, se mimo jiné odvíjí od jejich věku. Čím jsou děti starší, tím častěji uváděly, že žádný vzor nemají. Ve věku 6–9 let má svůj vzor 56 % respondentů, v nejstarší věkové skupině už je to pouze 44 %. Tato zjištění můžeme vysvětlit jednak tím, že s věkem roste autonomie a samostatnost a klesá potřeba k někomu vzhlízet, zároveň ovšem

³¹Sběr dat probíhal v únoru a březnu roku 2010. Výběr konkrétních jmen tedy ve velké míře koresponduje s tehdejšími událostmi, a to zejména těmi, které byly ve velké míře prezentovány médií (jako např. zimní olympiáda nebo Československá Superstar).

může svědčit o zvyšující se náročnosti jedince a problémech s nalezením osobnosti, se kterou by se chtěl identifikovat.

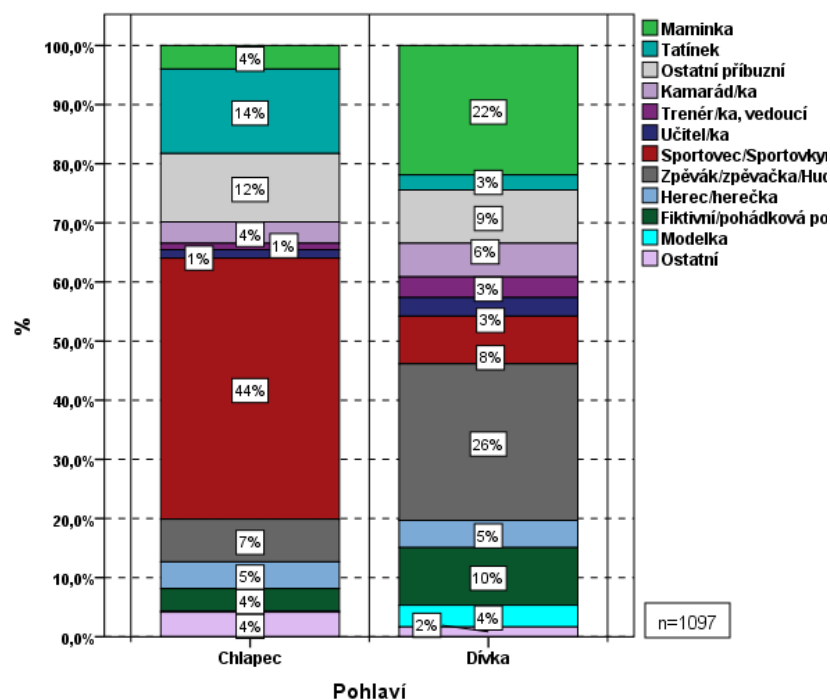
Graf č. 156 Vzor, idol v souvislosti s věkem dětí³²

Pokud rozdělíme respondenty, kteří mají svůj vzor, do věkových skupin, můžeme sledovat vývoj a změnu inklinace k jednotlivým vzorům/idolům. Zatímco u dětí ve věku 6–9 let u 41 % případů pochází vzor z rodiny, u dětí ve věku 13–15 let už je tomu tak jen u 23 % případů.

³²Tabulka obsahuje pouze výroky respondentů, kteří uvedli, že nějaký vzor mají (vyloučeny byly odpovědi „nevím“ a „nemám vzor“).

Tedy čím je dítě starší, tím méně nachází vzory v rodině, ale více u mediálně známých osobností, jako jsou sportovci, zpěváci, hudebníci. Zatímco sportovec je vzorem pro 22 % dětí ve věku 6–9 let, pro 13–15 leté je tomu tak již u 32 % (z těch, kteří uvedli, že nějaký vzor mají). Obdobně vzrůstá i obliba zpěváků, hudebníků z 11 % na 21 %. Kategorie jako kamarádi, trenér/ka, učitel/ka napříč věkovým spektrem nezaznamenávají žádný vývoj.

Graf č. 157 Vzor, idol v souvislosti s pohlavím

Pokud rozdělíme respondenty dle pohlaví, je zřejmé, že dívky oproti chlapcům preferují ve vzorech pocházejících z rodiny ženské vzory. Zatímco pro 22 % dívek (z těch, které uvedly, že vzor mají a jmenovaly jej) je

vzorem matka, u chlapců je otec vzorem v 14 %. Dívky častěji preferují za vzor zpěvačky/zpěváky či hudebníky (26 %). Sportovní vzory jsou především záležitostí chlapců, uvedla je téměř polovina. Vedle Jaromíra Jágra jednoznačně vítězí zejména fotbalisté. V tom, zda mají někoho, komu by se chtěli podobat, se respondenti v závislosti na pohlaví neliší.

Děti mají obecně tendenci inklinovat ke vzorům stejného pohlaví, jako jsou ony samy. Chlapci téměř v 90 % případů mají za svůj vzor muže, u dívek je situace obdobná, 86 % dívek by se chtělo podobat ženské osobnosti.

Na konkrétní vzory dnešních dětí jsme se ptali i během skupinových rozhovorů, odpovědi rovněž odpovídaly kategoriím nastaveným v kvantitativní části.

Část dětí by se ráda podobala svým rodičům:

Simča (6–9): Já bych chtěla být taťkou a mamkou. Jedno z toho.

Vladimír (6–9): Já obdivuju taťku a mamku, že mamka vydrží v dětském domově, protože tam jsou dva, který jsou hodně postižený. A taťku, že to vydrží, že furt jako, že přespí za tři tejdny doma třikrát. Že jezdí kamionem, že to vydrží. Třeba nespát, třeba vstávat v pět.

Luboš (13–15): Tak rodiče. Oni mají větší zkušenosti se životem.

Michala (13–15): Já bych chtěla dokázat něco jako máma, protože ona dokáže lidem pomoci a všechno zvládne, dokáže se postarat o tu rodinu.

Karolína (10–12): Já bych chtěla být jako máma, protože si myslím, že je úspěšná.

Honza2 (10–12): Já bych chtěl být jako táta, vždycky když mám problém, tak mi poradí.

Štěpán: Já taky jako taťka, protože dělá do fotbalu dlouho.

Petra (10–12): *Mě napadá táta, je takovej pohodář, je vtipnej, je schopnej, dělá všechno, staví.*

Objevily se ovšem i děti, kteří se naopak chtějí vůči svým rodičům vymezovat.

Anička2 (13–15): *No já bych chtěla... snažím se nechovat jako moje máma. Ona se naštvě kvůli každý pitomosti, takže já se snažím, abych nebyla taková jako ona.*

Často uváděnými vzory byli také sourozenci a další příbuzní.

Vlad'ka (10–12): *Já jako můj bratr, protože je strašně moc chytřej a já bych chtěla být jako on.*

Jirka (10–12): *Tak já mám za vzor svýho bráchu, protože on je hrozně geniální, on má IQ 178, a ještě Einstein, Newton a takhlenc.*

Eliška (10–12): *Tak mým vzorem je má sestra, ona dělala takový zkoušky a byla dva roky v Bosně, učila se angličtinu, kvůli tomu se dostala i do Ameriky.*

Pavel (10–12): *Já bych chtěl bejt jako strejda. On je upřímněj, hodnej i povolání má jako veterinář.*

Klára (10–12): *Asi jako moje teta, ona umí ze všeho udělat srandu, s ničím se netrápí.*

Šárka (13–15): *Tak moji tetu, ona toho dokázala v životě strašně hodně, ona už je starší, ale snaží se v životě pořádně něco dokázat.*

Ivana (10–12): *Já asi sestřenku, protože se učí francouzštinu...*

Další skupina dětských idolů je tvořena sportovními osobnostmi. Sportovní vzory jsou především záležitostí chlapců, jak se ukázalo v kvantitativní části. Při skupinových rozhovorech to bylo ještě výraznější – jen jedna dívka zmínila M. Sáblikovou. U chlapců jednoznačně vítězí fotbalisté obecně.

Jirka (13–15): *No, znám jednoho fotbalovýho brankáře, tak bych chtěl být jako on.*

Dominik (10–12): *Fotbalista, protože hraje dobře fotbal, je slavný a tak.*

Gustav (10–12): *Já bych chtěl bejt jako Messi, fotbalista nebo nějak dobrej cyklista.*

Eliška (6–9): *Já nevím. Jo, Martina Sábliková.*

Adam (6–9): *Já bych chtěl být, znám ho z televize, takový dokument, je to boxer Jakson.*

Oblíbenými dětskými vzory jsou rovněž osoby, které se často objevují médiích, jako jsou zpěváci či zpěvačky, moderátoři, herečky. Na této kategorii je pro děti nejvíce atraktivní jejich sláva.

Matěj (6–9): *Já bych se chtěl podobat Cejnarovi, jak uvádí „Jak se staví sen“ v televizi. Protože ten byl na tom maturáku, když jsem tam byl. Ten to tam animoval.*

Filip (6–9): *Já bysem se chtěl podobat zpěvákovi vod Divokýho Billa.*

Michaela (6–9): *Ewa Farná.*

Vendy (6–9): *Můj vzor je Lucie Vondráčková.*

Honza (6–9): *Já bych chtěl vypadat jako Eminem.*

Verča (10–12): *Tak já bych chtěla být jako slavná zpěvačka nebo slavná herečka.*

Ester (10–12): *Já bych chtěla být slavná zpěvačka nebo herečka.*

Andy (13–15): *Tak můj vzor je Miroslav Donutil, já jsem rád, když jsou ostatní rádi, no a on právě dokáže i toho smutnýho rozesmát.*

Zejména mladší děti často jmenovaly filmové a fiktivní postavy, což může to být způsobeno i tím, že ještě nejsou schopny zcela rozlišovat mezi skutečnou osobností herců a hereček a postavou, kterou představují.

Katka (6–9): Haně Montaně.

Denisa (10–12): Já žádný vzor nemám, ale třeba jak v televizi ukazují ty právníky, tak to bych chtěla být.

Julča (10–12): Já jsem teď četla knihu, která se jmenuje „Tobiáš Volnes....“ a to bylo vlastně o takovejch mladejch lidech, kteří žijou ve stromě, tak bych chtěla být jako oni.

Brian (6–9): Já bych chtěl být Avatar.

I když se jednalo spíše o výjimky, občas byli mezi dětské vzory řazeni také učitelé.

Veronika (10–12): Tak jako tady jedna paní učitelka laskavá, všechno nám poradí a je na nás moc hodná.

Jakub (10–12): Já jako můj učitel, protože je takovej částečně bezstarostnej.

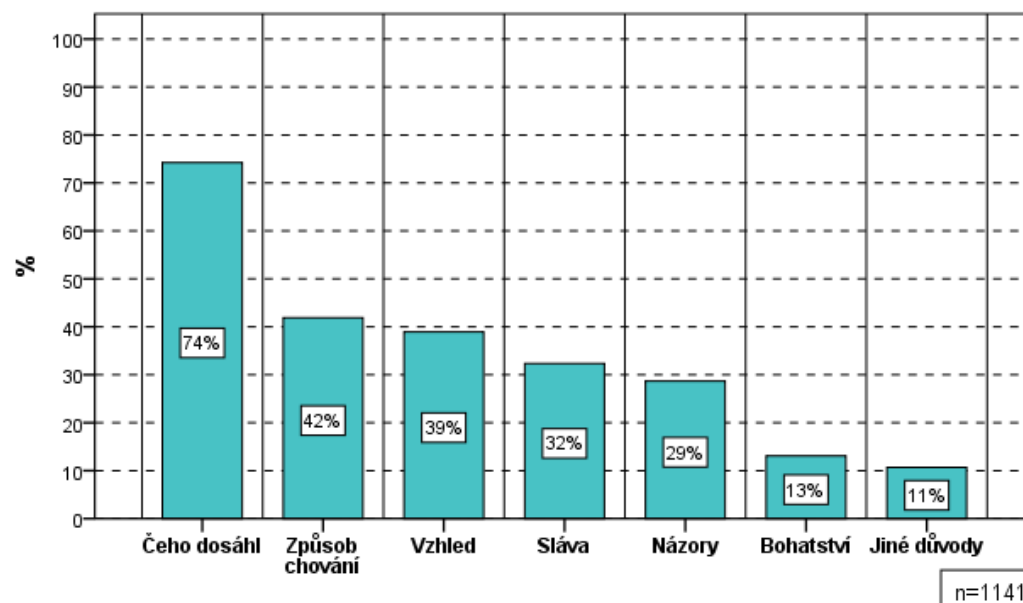
4. 5. 4. Proč si děti váží svého vzoru/idolu?

To, že děti mají nějaký vzor, kterému by se chtěly podobat, je sice důležité, nicméně daleko podstatnější je, proč si tuto osobu vybraly, proč si jí váží a proč by se jí chtěly v budoucnu podobat? Respondenti si mohli vybrat z nabízené škály odpovědí více možností. Otázka tak zároveň zjišťovala, jaké hodnoty děti u svých vzorů preferují.

Děti si na svých vzorech nejvíce oceňují to, čeho v životě dosáhly, a to, co umí, důležité je to pro 74 % respondentů. Dále si považují, jakým způsobem jedná s ostatními lidmi ve svém okolí, tedy dle způsobů chování.

Pro téměř 40 % respondentů je vybraná osoba idolem/vzorem také kvůli tomu, jak vypadá. Jedna třetina respondentů uznává své idoly, jelikož se dokázaly prosadit a jsou slavní. Téměř stejný počet respondentů ovlivňují idoly svými názory. Méně významné je pro respondenty to, zda je osobnost bohatá (13 %).

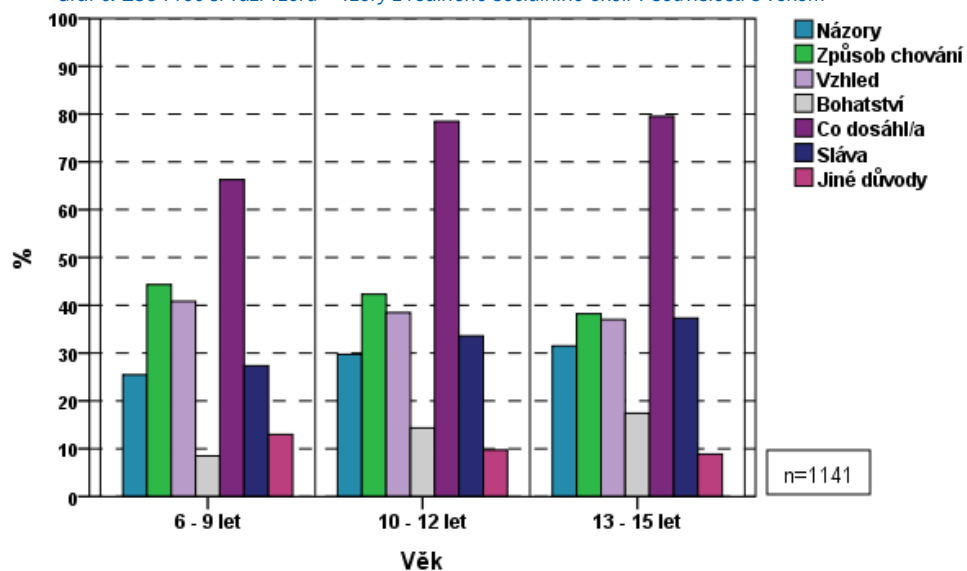
Graf č. 158 Proč si váží vzoru

Sloupce uvádějí podíl respondentů, kteří odpověděli, že mají nějaký vzor/idol.

Pokud bychom dali do souvislosti věk respondentů a důvody, proč si svých vzorů váží, můžeme konstatovat, že nejstarší děti si na rozdíl od nejmladších dětí na svých idolech považují především toho, čeho dosáhly (80 % x 67 %) a jejich slávy (38 % x 28 %). S věkem také mírně stoupá podíl těch, kteří uvedli, že si svého idolu považují pro jeho bohatství. Souvislost s věkem ovšem koresponduje spíše s tím, jaké konkrétní vzory preferují jednotlivé věkové kategorie.

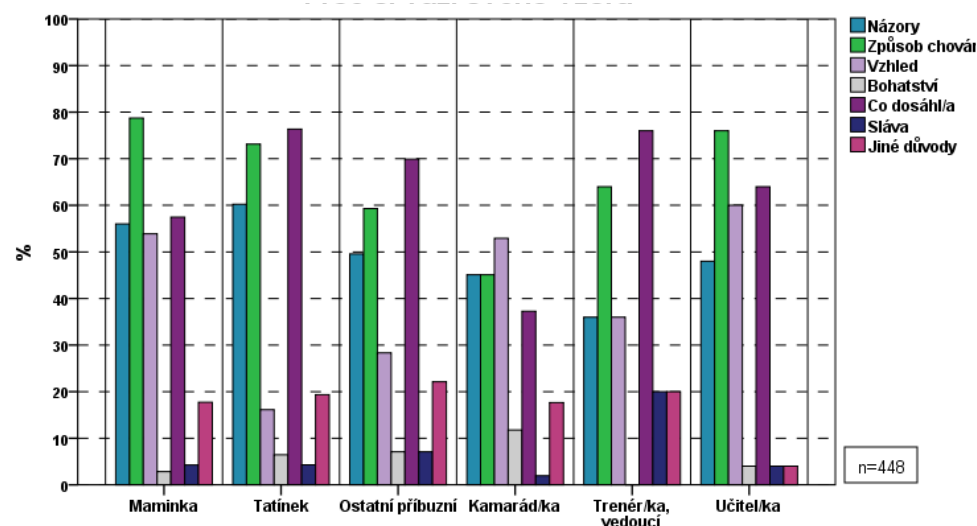
Graf č. 159 Proč si váží vzoru – vzory z reálného sociálního okolí v souvislosti s věkem

Sloupce uvádějí podíl respondentů, kteří odpověděli, že mají nějaký vzor/idol.

Níže uvedený graf č. 160 znázorňuje vzory z respondentova nejbližšího sociálního okolí a důvody, proč si děti těchto vzorů váží. Nečastěji z těchto osob respondenti uváděli za vzor svou maminku, a to v 6,3 % případů. Respondenti si jí váží hlavně pro její způsob chování k ostatním (78 %), obdivují, také to, čeho v životě dosáhla (58 %), jaké má názory (56 %) a jak vypadá (54 %).

Graf č. 160 Proč si váží vzoru – vzory z reálného sociálního okolí

Sloupce uvádějí podíl respondentů, kteří odpověděli, že mají nějaký vzor/idol ze svého nejbližšího sociálního okolí.

Tatínka si děti rovněž váží zejména pro to, čeho v životě dosáhl, ovšem daleko více než u maminky (76 %), dále pro to, jaké má způsoby chování (73 %) a na třetím místě jsou u otců obdivovány názory (60 %).

U kamarádů obdivují respondenti především vzhled (53 %), způsoby chování a názory (45 %). Pro 38 % respondentů je kamarád vzorem také kvůli tomu, čeho dosáhl.

Trenéra/ku nebo vedoucí/ho kroužku uvedlo za vzor pouze 1,1 % z respondentů, kteří nějaký idol mají. Děti si jich váží především pro to, čeho dosáhli, a také pro způsob jejich chování k ostatním.

V případě rodičů jako vzorů také vyplynulo, že čím jsou děti starší, tím spíše si jich váží právě pro jejich názory, způsoby chování a to, čeho dosáhli. Pro mladší děti jsou u rodičů sice nejdůležitější taktéž výše uvedené atributy, avšak již ne v takové míře. Oproti starším dětem si na svých rodičích váží ještě jejich vzhledu.

Následující graf zahrnuje vzory/idoly, které děti znají především prostřednictvím médií. Nejčastěji se jednalo o vzory sportovní (konkrétně je

jmenovalo 13 % respondentů). Téměř 95 % dětí na svých sportovních idolech oceňuje to, čeho v životě dosáhly. Více jak polovina z nich je uznává pro jejich slávu. Třetím nejčastějším důvodem bývá bohatství, které je s vrcholovým sportem spojeno.

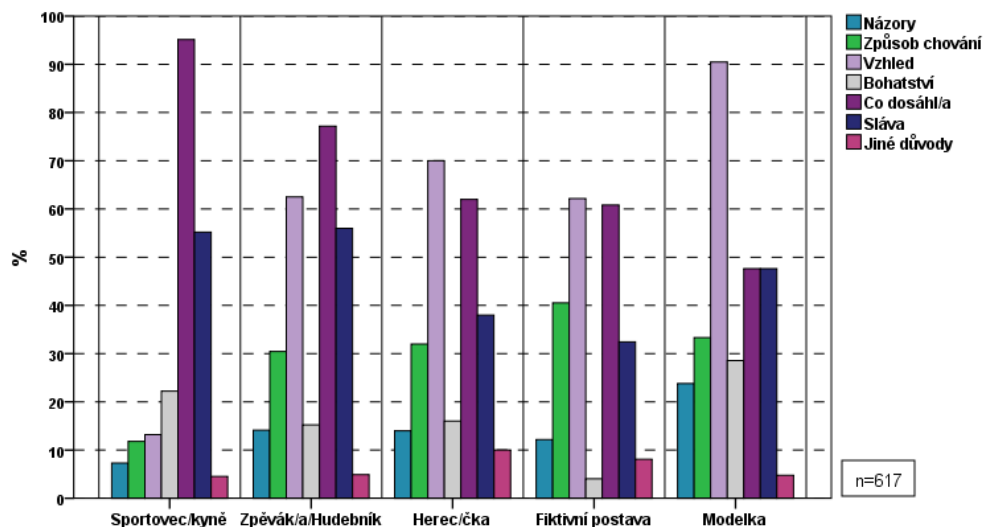
Druhou nejpočetnější kategorií z mediálního světa jsou zpěváci/zpěvačky/hudebníci, a to v 8 % případů. Opět jsou dětmi uznáváni především pro to, čeho již dosáhli (77 %), dále pro jejich vzhled či image, která je inspirativní pro více jak 60 % dětí. Na hercích, modelkách i fiktivních postavách (komiksově, pohádkové, filmové apod.) děti oceňují především to, jak vypadají, dále pak to, čeho dosáhli. Fiktivní postavy jsou ze všech ostatních také nejvíce obdivovány pro to, jak se chovají.

Pokud bychom k těmto zjištěním připojili také závěry ze skupinových rozhovorů, můžeme konstatovat, že děti rovněž oceňují osobnosti, které mají veselou povahu, smysl pro humor a „neberou všechno smrtelně vážně“.

4. 5. 5. Co by děti udělaly s 10 000,- Kč?

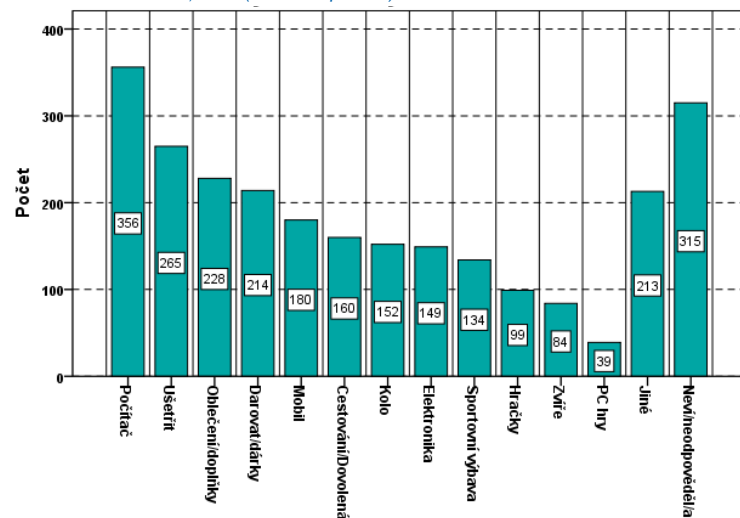
Respondentům byla také položena následující otevřená otázka, na kterou mohli uvést více odpovědí „*Ted' si představ, že dostaneš 10 000,- Kč, se kterými si budeš moct dělat, co chceš, a nikdo ti do toho nebude mluvit. Co bys s nimi udělal/a?*“

Graf č. 161 Proč si váží vzoru – vzory z médií

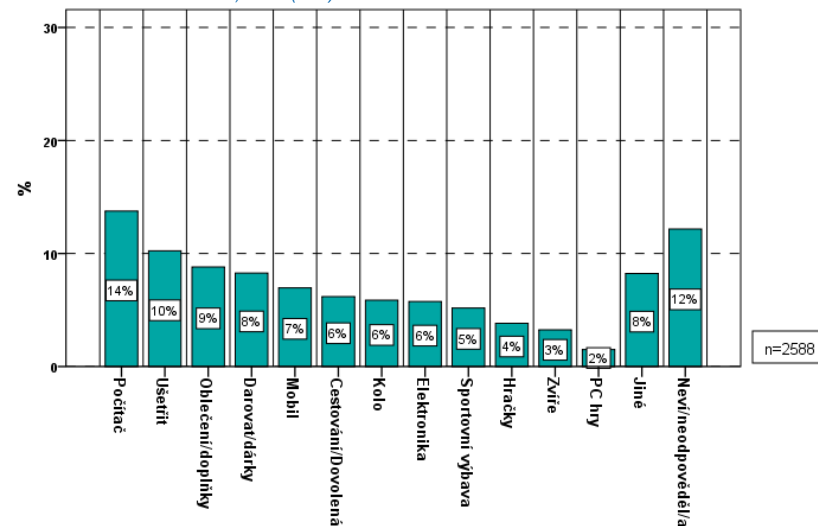
Sloupce uvádějí podíl respondentů, kteří odpověděli, že mají nějaký vzor/idol, který znají především z médií.

Graf č. 162 Co s 10 000,- Kč? (Počet odpovědí)

Na základě výsledků výzkumu je možné konstatovat, že většina dětí ve věku 6–15 let má poměrně realistické představy o tom, co je možné si za uvedenou částku pořídit. Nejčastěji se v odpovědích objevuje počítač, oblečení (vč. doplňků a kosmetiky), dále mobil, kolo, jiná elektronika (televize, playstation, fotoaparát apod.) a také věci a vybavení, které jsou spojené s provozováním sportu (lyže, snowboard, in-line brusle). O tom, že dnešní děti přemýšlejí ekonomicky a jsou uvědomělé, svědčí poměrně vysoký počet odpovědí, ve kterých děti uváděly, že by celou částku (nebo alespoň významnou část) odložily a ušetřily na výdaje, které přijdou v budoucnu. Několikrát bylo zmíněno, že by respondent částku dokonce investoval, aby objem financí navýšil, a byla vyřčena i varianta, že by těchto 10 000 korun vložil v budoucnu do svého vzdělání.

Graf č. 163 Co s 10 000,- Kč? (v %)

Honza2 (10–12): Uložím si je do banky na studium, chci být Ing. Jako děda.

Žaneta (13–15): Uložila bych si je a v létě jela na jazykový kurz.

Andy (13–15): Výhodná investice do akcií, abych měl víc.

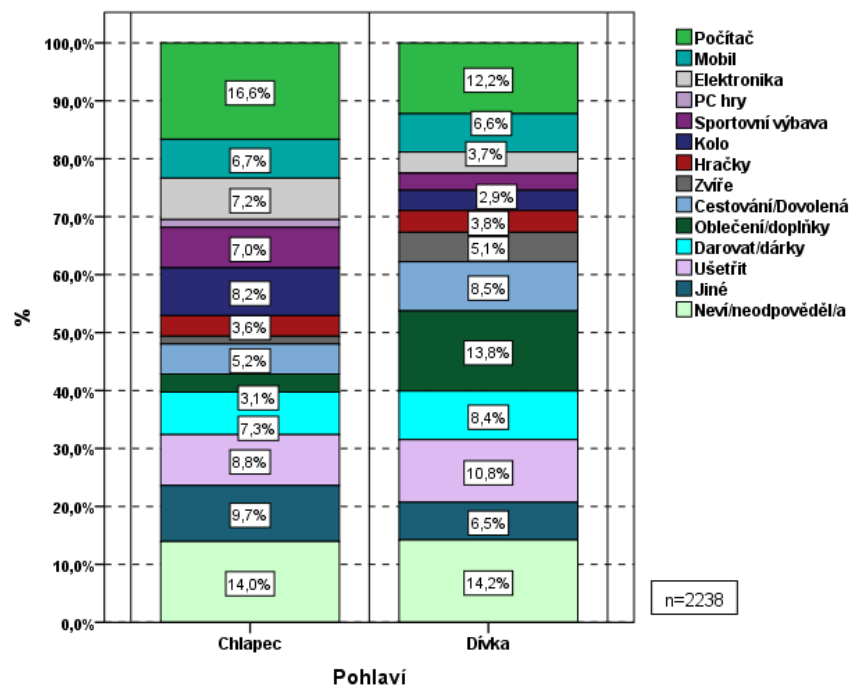
Pozitivní informací jistě je, že poměrně velká část dětí nemyslí pouze na sebe a peníze by spíše někomu věnovala nebo je použila na nákup dárků pro své blízké, nejčastěji byli v tomto ohledu jmenováni rodiče a další lidé z rodinného kruhu, několikrát byly zmíněny i charitativní účely. Mezi neobvyklé odpovědi v tomto ohledu patří „nové zuby pro moji babičku“ nebo „elektrický invalidní vozík pro dědu“.

Jana (13–15): Mám všechno, koupila bych dárky pro ty, co mám ráda.

Karolína (10–12): Dětem do dětského domova.

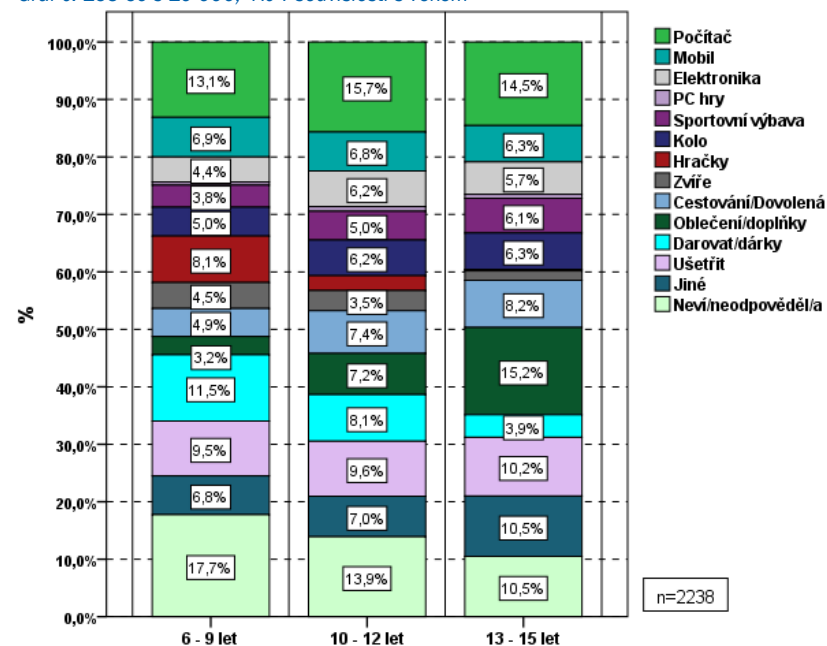
Atraktivním způsobem, jak utratit tuto částku, je pro velkou část dětí také cestování a zejména zahraniční dovolená (nejčastěji k moři nebo na lyže), převážně by ji děti chtěly strávit s rodiči nebo s kamarády. Nezanebatelná část dětí touží také po zvířeti, nejčastěji by si děti za tyto peníze pořídily psa nebo koně, zmíněna ovšem byla například i žirafa či hroch.

Graf č. 164 Co s 10 000,- Kč v souvislosti s pohlavím

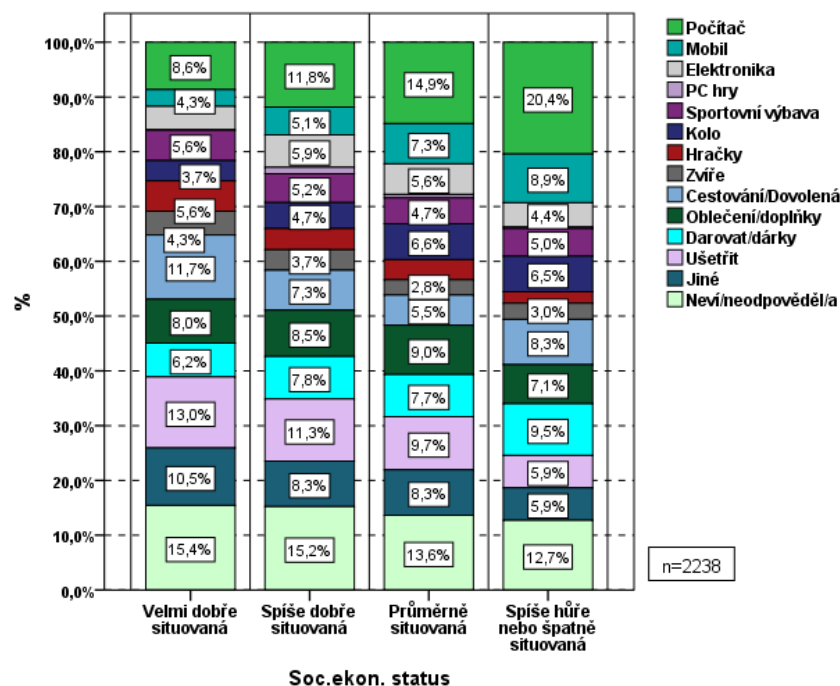
Dívky by si častěji než chlapci za uvedenou částku pořídily oblečení, atraktivnější je pro ně i dovolená nebo cestování, častěji by si také koupily zvíře. Respondenti z řad chlapců by si častěji než dívky za 10 tisíc koupili počítač, elektroniku a PC hry. Více také touží po kolu a sportovní výbavě.

Graf č. 165 Co s 10 000,- Kč v souvislosti s věkem

S věkem respondenta klesá podíl těch, kteří by zcela pochopitelně danou částku utratili za hračky, a stoupá naopak počet těch, kteří by si rádi koupili oblečení. Čím starší respondent je, tím konkrétnější byly jeho odpovědi a méně se objevuje varianta „nevím“ nebo chybějící odpověď. Zároveň ovšem také se stoupajícím věkem respondenta klesá podíl těch, kteří by částku věnovali svým blízkým, na charitativní účely nebo třeba za ni koupili někomu dárek. Období dospívání je totiž spojeno i s náchylností k egocentrickému způsobu chování.

Graf č. 166 Co s 10 000,- Kč v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

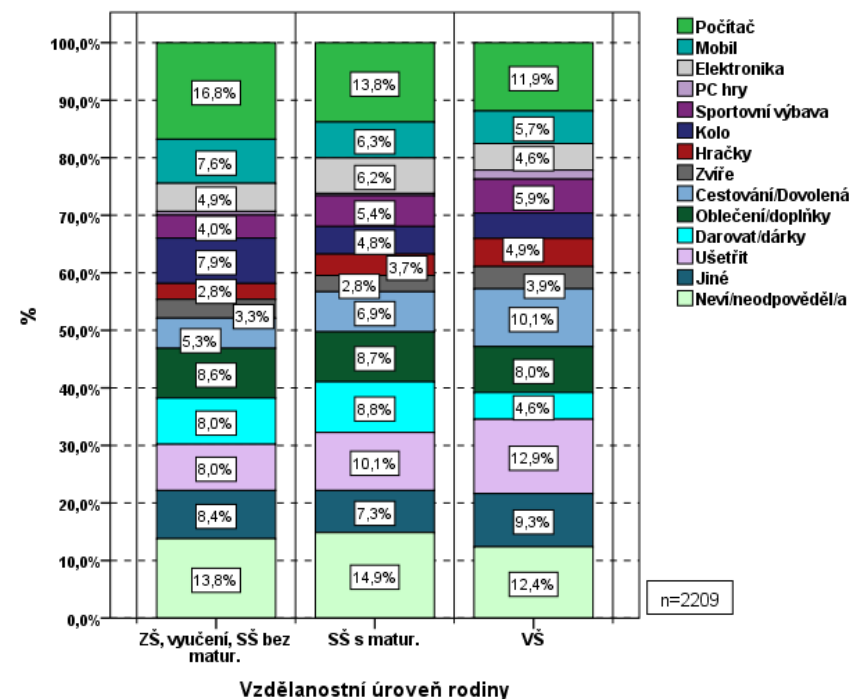

Jako poměrně zajímavá se ukazuje souvislost toho, na co by děti uvedené částku vynaložily, se socioekonomickým statusem rodiny, ze které pocházejí. Čím horší rodinné postavení je, tím méně děti uvádějí, že by si peníze uložily nebo ušetřily, a vzrůstá naopak podíl těch, které by peníze daly svým blízkým, zejména rodičům. Tyto závěry můžeme přičíst faktu, že hodnota peněz či daru druhým v jejich očích roste, protože samy se potýkají s reálným nedostatkem.

Mobilní telefon a počítač plní také do určité míry roli ukazatele socioekonomického postavení. Čím je rodina hůře postavená, tím vzrůstá podíl dětí, které by částku 10 tisíc utratily právě za počítač nebo mobil. Tyto

předměty jsou dětmi z hůře socioekonomicky situovaných rodin vnímány jako atraktivní a nezbytné, protože jim zajišťují vstup mezi vrstevníky, mohou se s nimi srovnávat, diskutovat obdobná témata apod.

Graf č. 167 Co s 10 000,- Kč v souvislosti se vzděláním rodičů

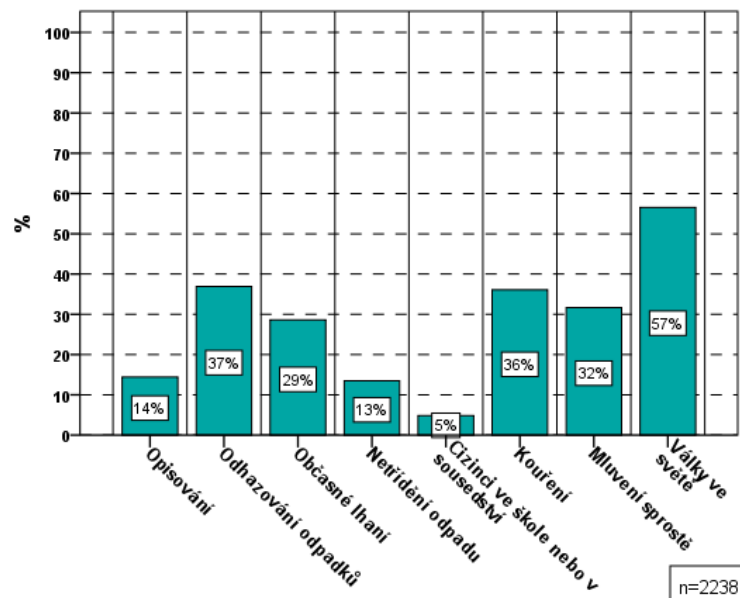
S předchozími závěry do jisté míry koresponduje také souvislost s výší vzdělání, které rodiče dětí dosáhli. Děti vysokoškoláků častěji uváděly, že by peníze ušetřily, a zároveň že by je utratily za cestování a dovolenou. Děti v rodinách, kde oba rodiče mají pouze základní vzdělání, častěji touží po počítači a mobilním telefonu a také po jízdním kole.

4. 5. 6. Tolerance

Tolerance je považována za jednu základních hodnot demokracie. Tolerancí (snášlivostí, trpělivostí) máme na mysli ochotu připustit u druhých odlišné názory, způsoby chování, vzhled apod. Na druhou stranu je třeba upozornit na meze tolerance – pokud je míra tolerance příliš vysoká, může se stát tolerance kontraproduktivní, např. tolerováním netolerantních.³³

I našich respondentů jsme se ptali na míru jejich tolerance k námí vybraným jevům, přičemž jsme zvolili zcela jednoduchou otázku „Vadí ti když...“. Odpovědi byly zaznamenávány na škále od „Velmi vadí“ po „Vůbec nevadí“.

Graf č. 168 Tolerance

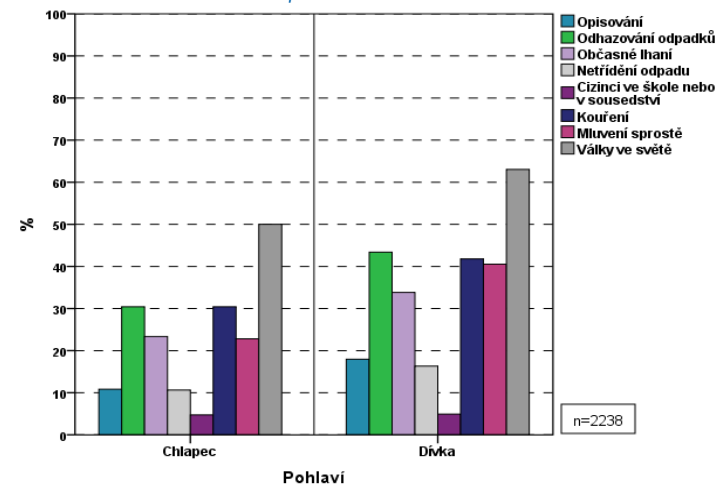

Slupce v grafu znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „Rozhodně vadí“.

³³Viz Velký sociologický slovník, 1996.

Obecně, a to patrně především díky vlivu médií, vnímají děti světovou nestabilitu. Jsou si vědomy válečných konfliktů a dalšího bezpráví, živelných katastrof, ekologických krizí apod. Pravděpodobně právě proto nejčastěji označily, že jim vadí války ve světě (57 %). Daleko tolerantnější jsou k ostatním uvedeným jevům. Přibližně dvou pětinám vadí odhazování odpadků na veřejných místech a také kouření, třetině potom (trochu překvapivě), když někdo mluví sprostě. Na druhou stranu jim příliš nevadí opisování ve škole, a to především tehdy, když si jsou jisty, že jim za to nehrozí postih od pedagoga. Možná trochu překvapivá se může zdát skutečnost, že jim příliš nevadí ani to, že lidé netřídí odpad (přitom odhazování odpadků jim vadí). Poněkud rozporuplným zjištěním může být také to, že sice pouze 5 % dětí uvedlo, že cizinci ve škole či místě jejich bydliště jim „velmi vadí“, ovšem možnost „trochu vadí“ uvedlo dalších 14 % dotázaných dětí. Důležitým zjištěním je, že benevolentnější ke všem těmto jevům (kromě přítomnosti cizinců) jsou chlapci.

Graf č. 169 Tolerance v souvislosti s pohlavím

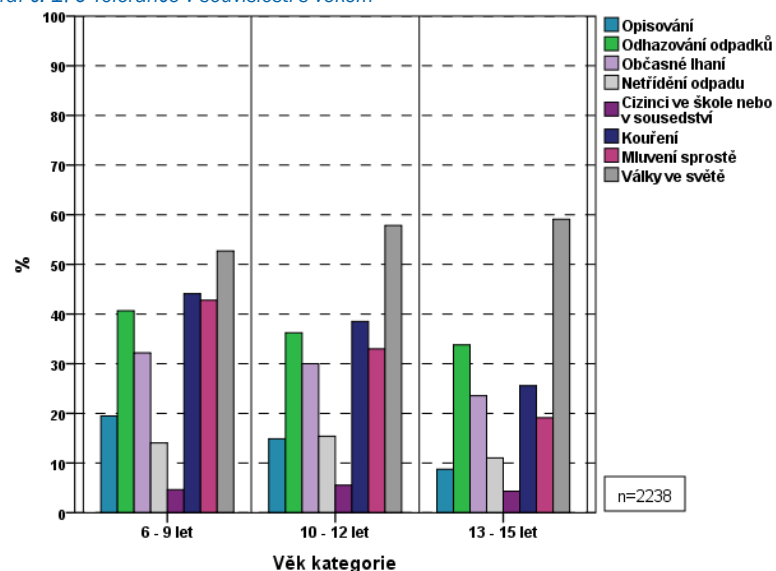

Slupce v grafu znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „Rozhodně vadí“.

Míra tolerance samozřejmě souvisí také s věkem. Kromě válek ve světě, které více vadí starším dětem (což může být způsobeno jejich celkově vyspělejším vnímáním celosvětové situace), jsou mladší děti méně benevolentní ke všem ostatním nabízeným jevům, přičemž s narůstajícím věkem se jejich tolerance zvyšuje. Čím jsou děti starší, tím méně jim vadí především kouření, opisování, lhaní, mluvení sprostě.

Graf č. 170 Tolerance v souvislosti s věkem

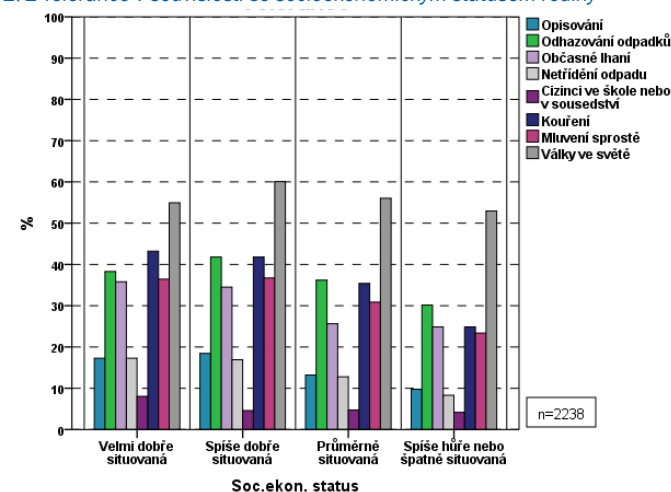

Slupce v grafu znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „Rozhodně vadí“.

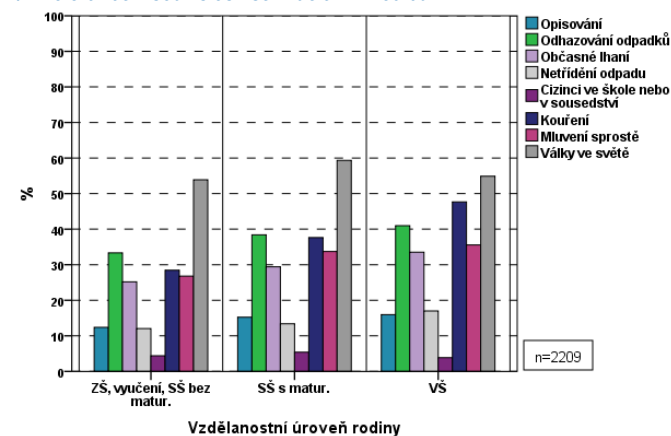
Míra tolerance k různým jevům rovněž souvisí se socioekonomickým postavením rodiny a s dosaženým vzděláním rodičů. Děti pocházející z rodin spíše hůře nebo špatně situovaných vykazují větší toleranci k většině jevů, především ovšem k těm, které nesou určité znaky rizikového chování, jako je kouření, mluvení sprostě a občasné lhaní. Rodinou je tato skupina dětí také pravděpodobně méně vedena k náležitému nakládání s odpady (jak třídění, tak odhazování odpadků). K podobným zjištěním

docházíme také v případě rodin, kde nemá ani jeden z rodičů maturitu. I v těchto rodinách je míra tolerance k většině jevů větší, a naopak respondenti, jejichž rodiče jsou vysokoškoláci, prokazují ve svých odpovědích v určitých ohledech větší míru uvědomělosti.

Graf č. 171 Tolerance v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Graf č. 172 Tolerance v souvislosti se vzděláním rodičů

Slupce v grafu znázorňují podíl respondentů, kteří uvedli „Rozhodně vadí“.

Lhaní a kouření

Předchozí závěry dobře ilustrují zjištění získaná během skupinových rozhovorů. Konkrétně jsme se zaměřili na fenomény lhaní a kouření.

Lhaní

Děti mají ke lhaní ambivalentní vztah a rozhodující je zejména to, o koho se jedná. Vědí, že lhát by se nemělo, to ovšem neznamena, že nikdy nelžou. Zejména starší děti uváděly, že lhát je sice špatná věc, která by se neměla dělat často, nicméně přiznaly, že za daných okolností tak přece jen činí, a to převážně v situacích, ze kterých mají určitý profit. Rodičům nejčastěji zalžou, pokud cítí, že by jim zakázali nějakou činnost, o které se nedomnívají, že je pro jejich dítě prospěšná. Především se to týká trávení neorganizovaného času a pozdějších návratů domů.

Nada (13–15): *Já si taky myslím, že by se to nemělo, ale někdy i musí.*

Jolana (13–15): *Já myslím, že každý z nás lhal, že je zbytečné říkat, že je to špatná věc. Asi se v určitých situacích musí.*

Katka (13–15): *Někdy se to hodí, ale je to špatně.*

Šimon (13–15): *Já si myslím, že na tom není nic špatného. Proč ne? Když se na to přijde, tak je to blbý.*

Zejména v případě rodičů připouští, že jim je někdy třeba zalhat i pro jejich vlastní dobro, i když ví, že by se to nemělo.

Matěj (6–9): *Já taky někdy musím kecat, jelikož pak by mamka dostala třeba mozkovou mrtvici. (směje se)*

Jirka (13–15): *Já když řeknu tu lež jednomu rodičovi, tak to řeknu i tomu druhému. Když je potřeba, aby něco povolili, tak je třeba zalhat.*

Radim (13–15): *Já nevím, já se snažím rodičům moc nelhat, ale když dostanu třeba poznámku, tak řeknu mamce, že to bylo celkově strašný.*

Bára (13–15): *Lhaní je špatná věc, ale někdy je lepší říci lež než pravdu, ale jen v určitých věcech, třeba mámě řeknu, že jedu jinam, ale vím, že se mi nic nestane.*

Do odpovědí se často promítal také odlišný vztah k rodičům. Většina dětí připouští, že má větší důvěru k mamince než k tatínkovi.

Lucka (13–15): *Já taky s mámou si řeknu všechno, mámě říkám pravdu, ale tatkově třeba i s mamkou něco vymyslíme.*

Michala (13–15): *Když se mi to hodí, tak zalžu, ale spíš tátovi, mamce nelžu. S mámou si všechno říkám, ale tátovi ráda zalžu, protože od něj mám všechno zakázaný. Ale máma o tom ví.*

Občas děti zalžou učiteli ve škole, a to ve spojitosti s plněním povinností, úkolů či kvůli žákovské knížce.

Veronika (13–15): *No tak teď takhle u rodičů jo, ale u kamarádů ne. A třeba učitelce jí řeknu, že jsem si zapoměla žákovskou, i když ji mám sebou.*

Hlavním důvodem, proč děti uváděly, že lhát by se nemělo, bylo, že se na to stejně přijde nebo že se na to může přijít, a pak to může být ještě horší.

Myslíte, že má cenu lhát, že je to někdy potřeba?

Tomáš (10–12): *Myslím, že ne. Protože když jsem lhal, tak se na to přišlo. A ještě se to znásobilo, že to bylo horší. Rodiče mi říkali, když budeš mít průser, tak to řekni hned, nebo to bude ještě horší.*

Klára (10–12): *Já myslím, že to nemá smysl, může se na to pak přijít.*

Jakub (10–12): *Já taky. Kdyby se na to přišlo, tak by ho to strhlo a bylo by to horší.*

Honza2 (10–12): *Nemá to smysl, protože by na to stejně někdo přišel.*

Jirka (10–12): Přesně tak, pomůže to, ale pak se to provalí a může to být daleko horší.

Anička2 (13–15): Myslím, že ne, že se na to může přijít.

Pouze jednou zazněl názor, že lhát se nemá kvůli vlastnímu svědomí, což svědčí o tom, že přechod do postkonvenční fáze morálního uvažování je v tomto věku skutečně ojedinělý.

Julča (10–12): Já jsem taky lhala, ale to určitě každé, ale většinou mě hryzalo svědomí, že se pak sama přiznám.

Nejstarší děti už rozlišují velké a malé věci, důležité a nepodstatné, a z toho plynoucí pravidlo, u těch nedůležitých se zalhat může.

Honza3 (13–15): Lhát, když je to nějaká hloupost, to mi problém nedělá. Rodičům by se lhát nemělo.

Šárka (13–15): Když je to nějaká blbost, tak to asi zalže každé, když by to bylo větší, tak to radši řeknu pravdu.

Lucka2 (13–15): Mám malé sebevědomí, tak občas něco zalžu, ale jen menší věci.

Jak bylo uvedeno v úvodu, vztah ke lži je do jisté míry rozporuplný. Na jedné straně respondenti připouštěli, že někdy sami lžou, ale pokud lež přichází od někoho jiného, a to především od jejich přátel, vnímají to velmi negativně. Absence lži je téměř to jediné, co od kamarádů vyžadují a čím podmiňují svá přátelství.

Co vám na kamarádech vadí nebo vadilo?

Jakub (10–12): Kdyby mi lhal, to jediný.

Veronika (10–12): Aby se se mnou nehádal jako by a nelhal.

Štěpán (10–12): Aby mi nelhal, prostě.

Klára (10–12): Aby mi nelhal a aby, kdybych s ním kamarádila, začal kamarádit s někým jiným a mě odkop.

Martin (10–12): Mně vadí na mých kamarádech, že třeba lžou.

Tobě?

Martin (10–12): Jo.

Kouření

Kouření je závažným zdravotním i společenským problémem. Z výsledků studie provedené u dětí 4.–9. tříd základních škol Jihočeského kraje³⁴ vyplynulo, že věk prvních zkušeností s kouřením i pitím alkoholu se neustále snižuje a zasahuje již pod hranici 10 let. „Zatímco nikdy v životě nekouřilo 72 % desetiletých, u šestnáctiletých nikdy v životě nekouřilo jen 25 %. 40x a častěji v životě kouřila 2 % desetiletých, u šestnáctiletých to bylo už téměř 36 %. Podíly aktuálních kuřáků obecně, zejména těch pravidelných a silných, také pravidelně narůstají s věkem. Zatímco u desetiletých tvoří silní pravidelní kuřáci necelé 1 %, u šestnáctiletých je to už téměř 13 %. Z šestnáctiletých bylo téměř 35 % denními kuřáky a téměř 13 % silnými kuřáky. Nejčastěji se potom s pravidelným (každodenním) kouřením začíná kolem 12 a 13 let. Mezinárodní srovnání ukázalo, že kouření a jiné rizikové chování se vztahem k návykovým látkám se u české mládeže vyskytovalo ve větší míře než u vrstevníků z jiných evropských zemí“ (Kastnerová, 2008, s. 10).

³⁴Jednalo se o reprezentativní výzkum v prostředích základních škol v Jihočeském kraji, více viz Kastnerová, 2008. Problematikou se zabývá např. také Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, které se ovšem zaměřuje především na dospělou populaci, popřípadě na mládež podobně jako mezinárodní srovnávací studie ESPAD (The European School Survey Project on Alcohol and Drugs), která obsahuje podrobné analýzy této problematiky pro cílovou skupinu 16letých. V roce 2000 bylo rovněž provedeno šetření Mládež a návykové látky v České republice.

Jak vyplývá z předchozích závěrů našeho dotazníkového šetření, které ovšem nezjišťovalo skutečnou prevalenci kouření v cílové populaci, 36 % dětí uvedlo, že jim kouření vadí velmi, dalším 34 % vadí trochu a pouze 27 % nevadí vůbec. Více než chlapcům (30 %) vadí dívkám (42 %) a s věkem se tolerance ke kouření výrazně zvyšuje. Zatímco kouření vadí přibližně 44 % dětem ve věku 6–9 let, u střední věkové kategorie je to přibližně 38 % a v nejstarší kategorii 13–15 let kouření velmi vadí už jen 25 % dětí. Jak ukázaly i rozhovory s dětmi, s věkem se tolerance či lhostejnost ke kouření zvyšuje, část starších dětí se sama kuřáky stává a ostatním starším to méně vadí.

Co si myslíte o kouření? Vadí vám to?

Jolana (13–15): Já za to odsuzuju, neměla bych, ale je to prasárna. Myslí si, že si něco dokazují.

Jirka (13–15): Mně to vadí úplně hrozně. Strašně to smrdí.

Eliška (6–9): Já to nemám ráda.

Bára (13–15): Mně to moc nevadí, je to každého věc, když si chce ničít zdraví, ať si ho ničí. Mně ten smrad nevadí.

Šimon (13–15): No, jako, není mi to příjemný, ale když někdo chce, tak jako mi to nevadí.

Martin (13–15): No, když je spousta vajglů, a teď když prší, tak to začne smrdět, moje mamka kouřila, ale neodsuzuju to. Když si chtějí ničít zdraví.

Tolerance ke kouření zcela pochopitelně souvisí se zvyklostmi rodičů, to, zda rodiče patří nebo patřili mezi kuřáky, výrazně ovlivňuje vyhraněnost postoje dětí, a to nikoliv výlučně negativně.

Kačka (13–15): Máma kouří, tak ne [nevadí].

Tomáš (10–12): Mně to hodně smrdí, moji rodiče kouřili přes 20 let, mně to vadí.

Honza3 (13–15): Mně to nevadí. Ale doma mají své místo.

Anička2 (13–15): Mně to taky vadí a jsem hrozně ráda, že tatka přestal kouřit.

Michala (13–15): Tak mně to nevadí, já sama kouřím, ale vadí mi, že mi to táta vyčítá, že mi to zkazí celý život, ale on kouřit nepřestal. Přestat je o tý vůli, když chce, dokáže všechno.

Petra (10–12): Můj táta kouří, mně to prostě vadí, vsadil se se mnou, na dovolený to trochu omezil, ale zase začal, takže ono je to úplně jedno.

Ivča (13–15): Mně to vadí, protože mamka třeba kouří, když jsem byla malá, tak přestala, ale teď zase začala.

Respondenti, kteří sami připustili, že kouří, jsou zcela pochopitelně k tomuto jevu tolerantnější. Pro část dětí a jejich partu je kouření zcela samozřejmou a automatickou součástí života, včetně příslušného slangu, ačkoli ony samy se někdy od kouření distancují:

Jirka (13–15): Nevadí mi to, je to jeho věc, já jsem taky kouřil. Teď už ne.

Šárka (13–15): Já taky sama kouřím, tak ne.

Filip2 (10–12): Já jsem to jako ochutnal, jako třeba měsíc jsem to kouřil, nějak jsem si zvyknul, a teď mi to nechutná.

Bára (13–15): Já po škole jdu s kamarádama, zajdou na cigáro, potom si povídáme, pak jdu domů, udělám si úkoly.

Michala (13–15): Mám kamarády, který hulej, pijou alkohol, kouřej a táta si myslí, když to dělaj oni, že já to budu dělat taky. Tak mně to nevadí, já sama kouřím.

Většina dětí ve věku 6–15 let ovšem kouření více či méně stále spíše odsuzuje. Vadí jim zejména odstrašující estetické následky kouření („žlutý zuby“) a „smrad“ z cigaret, a to více než zdravotní následky kouření, které

jsou časově vzdálené a možná výrazně za časovým horizontem běžného uvažování dětí.

Radim (13–15): *U nás nikdo nekouří, mně je to jedno, když kouřej ostatní, akorát mě štve, když někdo smrdí kouřem a nastříká se nějakou lacinou voňavkou.*

Lucka2 (13–15): *Mně se to nelíbí, hlavně ty žlutý zuby, co má strejda.*

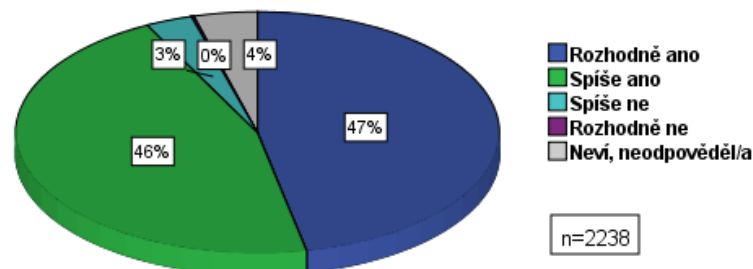
Martin (10–12): *Mně to docela vadí, můj děda kouří, je všude kouř a nedá se tam vůbec jíst.*

Lukáš3 (10–12): *Mně to hrozně vadí, je to hroznej smrad, po celé kuchyni, je to hnus. Nejradši bych, kdyby moje máma přestala kouřit.*

4. 5. 7. Pocity štěstí v životě

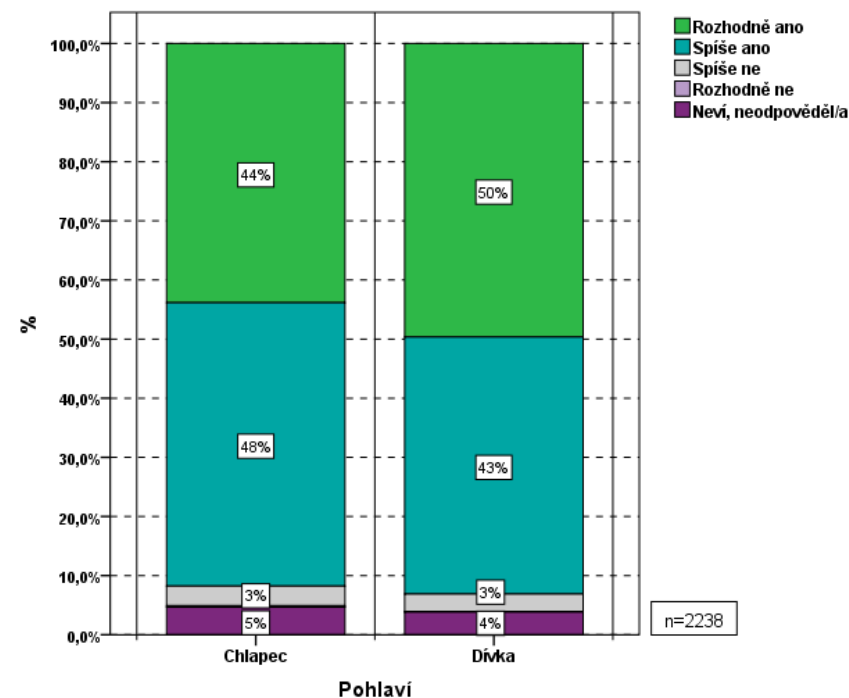
Respondentům byla dále položena následující otázka „Myslíš si, že jsi v životě šťastná/ý?“ Naprostá většina dětí uvedla, že se cítí být šťastná (47 % rozhodně a 46 % spíše). Pouze 3 % (v souboru celkem 70 respondentů) oslovených dětí odpověděla, že spíše šťastni nejsou a jen 4 respondenti, že šťastni nejsou rozhodně.

Graf č. 173 Šťastný v životě

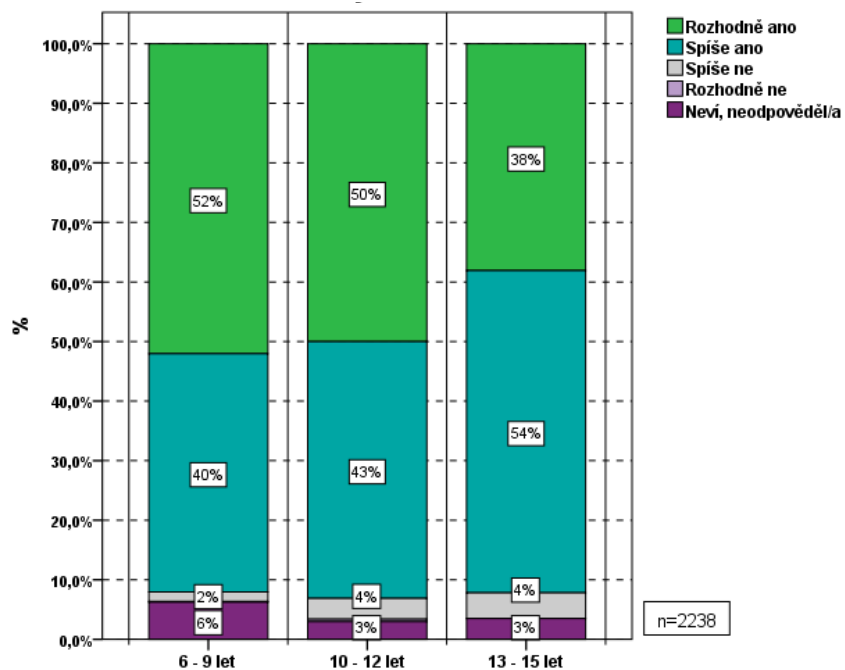

Subjektivní pocit mírně variuje s pohlavím respondenta. Dívky, které uvedly, že jsou v životě rozhodně šťastné, je v souboru o 6 % víc než chlapců. Výraznější souvislost byla ovšem zjištěna v případě věku respondenta; čím starší děti jsou, tím méně často uvádí, že jsou v životě rozhodně šťastny. Zatímco rozhodně šťastných bylo v nejmladší věkové kategorii 6–9 let 52 %, v kategorii nejstarší 13–15 let tuto variantu odpovědi uvedlo jen 38 %.

Graf č. 174 Šťastný v životě v souvislosti pohlavím

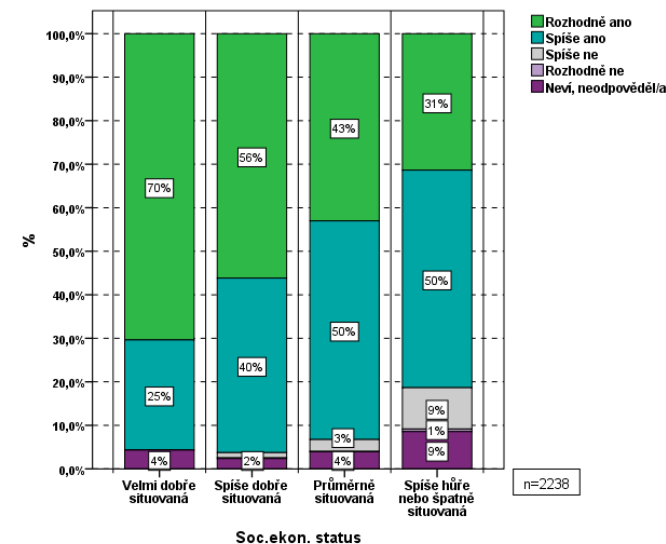

Graf č. 175 Šťastný v životě v souvislosti s věkem

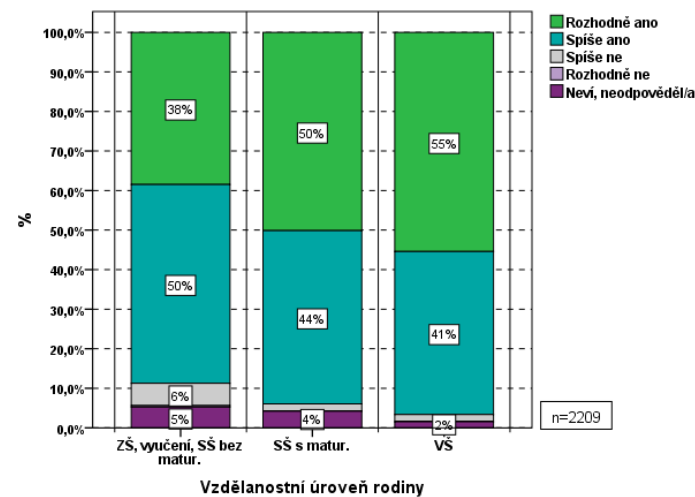

Na tom, zda se cítí být děti v životě šťastné, se dle našich výsledků výrazně podílí především výše vzdělání rodičů a s ní související socioekonomický status rodiny. Čím lépe je rodina situována a čím vyššího vzdělání rodiče dítěte dosáhli, tím častěji respondent uvedl, že se cítí být v životě rozhodně šťastný. Ve velmi dobře situovaných rodinách tuto variantu odpovědi zvolilo 70 %, na rozdíl od spíše hůře nebo špatně situovaných rodin, kde se rozhodně šťastná cítí být pouze necelá třetina dětí. Podobná je situace také v případě vzdělání rodičů. V rodinách, kde alespoň jeden z rodičů dosáhl vysokoškolského vzdělání, se cítí být rozhodně šťastno 58 % dětí, a naopak v rodinách, kde ani jeden z rodičů nemá maturitní zkoušku, tuto variantu odpovědi uvedlo jen 38 % respondentů.

Graf č. 176 Šťastný v životě v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Graf č. 177 Šťastný v životě v souvislosti se vzděláním rodičů

Zdánlivě jednoduchá otázka, na kterou se však složitě hledá odpověď, byla dětem položena i v průběhu skupinových rozhovorů. Přesto na ni děti byly schopny odpovědět. Je možné konstatovat, že čím jsou děti mladší, tím jsou jejich odpovědi přímočařejší a jednodušší. S přibývajícím věkem se objevují také různá „ale“, komplikace a nejednoznačnost. Toto zjištění tak koresponduje i s výsledky kvantitativní části, kdy bylo zjištěno, že se vzrůstajícím věkem klesá počet odpovědí, kdy respondenti uváděli, že se cítí být v životě rozhodně šťastni.

I ve skupinových rozhovorech převažují děti, které o sobě říkají, že jsou šťastné. Buď volí přímo tuto formulaci, nebo vyjádření „jsem spokojený“ či „v pohodě“:

Pavel (10–12): *Já se cejtím celkově šťastnej.*

Klára (10–12 let): *Já taky, že je to všechno v pohodě.*

Milena (10–12 let): *Tak spíš jsem šťastná.*

Lukáš 2 (13–15): *Já nemám žádný problém.*

Zdeněk (13–15): *Já jsem v pohodě, nic mě netrápí.*

Ivča (13–15): *Já jsem v životě šťastná.*

Luboš (13–15): *No já taky jsem šťastnej, jako že jsem tady a tak.*

A proč jsou děti šťastné, tedy co spontánně uvádějí?

Veronika (13–15): *Já to samé, v rodině se nehádáme a škola dobrý.*

Děti z nejstarší věkové kategorie už často volí velmi „dospělou“ odpověď: jsou šťastní i přes problémy, které se objevují:

Lucka2 (13–15): *Cítím se šťastná. Problémy se najdou, ale jsem šťastná.*

Radim (13–15): *Já podle situace taky. Když jsou problémy, tak jsem nešťastnej a jinak v pohodě.*

Kačka (13–15): *Tak problémy má asi každé, ale já jsem jinak se svým životem spokojená.*

Markéta (13–15): *Jako občas se objeví nějaký problém, ale jinak jsem šťastná.*

Dan (13–15): *Já jsem taky spokojenej, ale někdy se objeví nějaký problém*

Jiná forma „dospělé“ odpovědi je, že se v životě necítí být ani šťastni, ani nešťastni, ale spíše „někde uprostřed“.

Tom (13–15): *Tak můj život probíhá docela dobře, pokud po mně něco nechce táta. Někdy sem šťastný, někdy nešťastný.*

Jirka (13–15): *Tak, když se mi daří a mám dobrou náladu, tak se cítím šťastný, když se něco nepovede, tak mám špatnou náladu, cítím se nešťastný, ale za chvíli se to vyřeší.*

Michala (13–15): *Mně se to střídá podle toho, s kým sem, když jsem doma, tak nejsem moc šťastná, když jsem s partou nebo dělám své koníčky, tak jsem šťastná.*

Šárka (13–15): *Jak říkají, taky podle nálady, je to vyrovnané, nejsem ani šťastná ani nešťastná.*

A některé odpovědi jsou až „werichovsky“ moudré:

Ivana (13–15): *Jsem šťastná, ale někdy jsem spíš smutnější než šťastná.*

I ve skupinových rozhovorech se vyskytly děti, které se necítí být tak úplně šťastné. U nejmenších dětí jsou věci, které brání v tom, aby se cítily šťastné, jednoduché a jasné: dělat úkoly o víkendu nebo dělat je v pátek, škola obecně, tedy když musí dělat věci, které je nebaví:

Matěj (6–9): *Mě štve, že když je víkend a musím dělat úkoly, tak to mě štve ze všeho nejvíc.*

Katka (6–9): Mě nebaví taky úkoly.

Simča (6–9): Když přijedu z toho Tábora z toho tancování, tak jsem unavená, utrápená, tak mně taky nebaví psát úkoly.

Julie (6–9): Mě štve, když musím uklízet hračky.

Filip (6–9): Mě štve, že musíme chodit do školy.

Vladimír (6–9): No, že musím psát úkoly hned v pátek.

U starších už se problémy stávají složitějšími: hádání s rodiči, obavy o budoucí studium nebo zdravotní problémy:

Tereza (10–12): Mně vadí, že se dohaduju s mamkou.

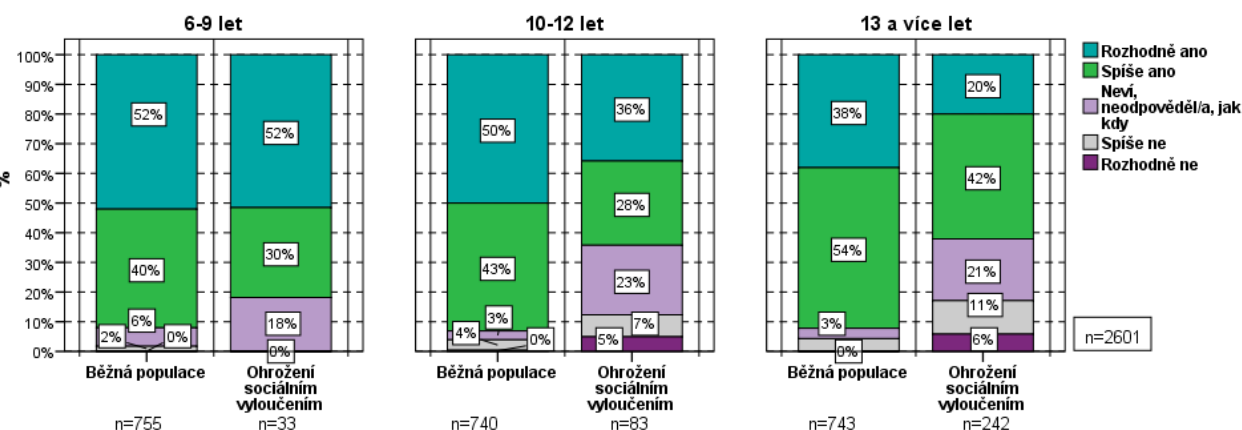
Petra (10–12): Já se cítím spokojená, ale... Co sem to chtěla říct... Trápí mě, že prostě stárnu a tady v tý škole... A nevím, co bude dál, třeba ta střední škola.

Eliška (10–12): Já mám problémy s páteří.

Normální populaci dětí jsme v těchto souvislostech porovnali také se skupinou, která je ohrožená sociálním vyloučením a na niž byl zaměřen výzkum „Zdravé klima v zájmovém a neformálním vzdělávání“ (viz kapitola 4. 2. 4. Situace v rodině).

Teprve srovnání s běžnou populací dětí ukazuje, že subjektivní pocit štěstí zcela jistě souvisí se sociálním prostředím, ve kterém mladý člověk vyrůstá. Zatímco „běžné“ děti jsou v téměř polovině případů v životě rozhodně šťastny a 46 % je spíše šťastno, děti ze skupiny ohrožených sociální exkluzí se cítí být v životě šťastny v daleko menší míře. Ještě markantnější se tato souvislost jeví, pokud respondenty rozdělíme dle věku.

Graf č. 178 Šťastný v životě – srovnání s populací dětí ohrožených sociálním vyloučením dle věku

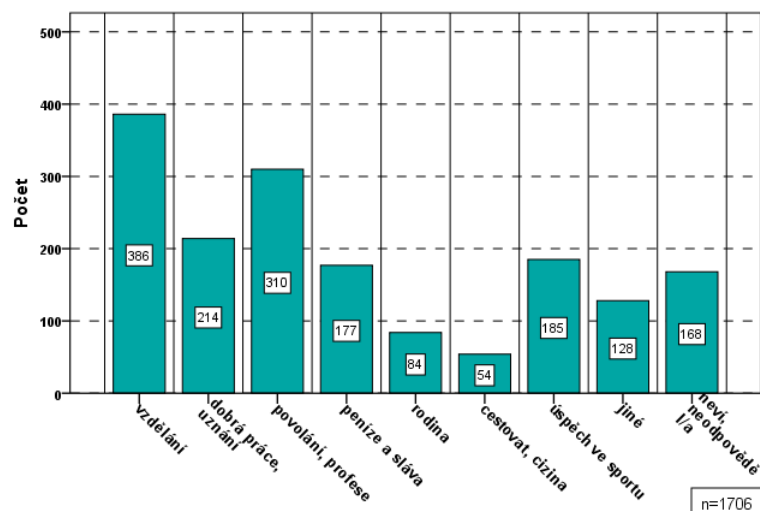
Možnost smysluplně trávit svůj volný čas je jednou ze základních hodnot v životě člověka a podepisuje se i na celkové spokojenosti v životě jako takovém. I když si pravděpodobně tuto skutečnost děti ve věku 6–15 let ještě plně neuvědomují, situace v jejich případě nebude jiná. Jak z dalších zjištění vyplývá, volný čas dětí je z velké části spojen s organizovanou činností, jako jsou kroužky nebo sportovní či turistické a jiné oddíly. Zdravé klima v těchto aktivitách spojených se zájmovým a neformálním vzděláváním může nepochybně přispívat k tomu, jak šťastné dnešní děti jsou.

4. 5. 8. Životní aspirace

Respondenti starší 10 let byli dotázáni, čeho by v životě chtěli dosáhnout. Jednotlivé odpovědi (respondent jich mohl uvést více) byly dále kategorizovány do několika skupin.

Graf č. 179 Životní aspirace

To, jak důležitá je v současné době role vzdělání (jeho dosažená výše i výběr vhodné školy), si uvědomuje velká část respondentů našeho výzkumu. Nejčastěji uváděné životní cíle dnešních českých dětí jsou totiž spojeny s kategorií vzdělání (dostudovat současnou školu, udělat maturitu, vystudovat VŠ, dobře se učit, umět cizí jazyky, obecně studovat). Těchto odpovědí byla v souboru skoro čtvrtina.

Životní aspirace má velká část dětí (necelá pětina odpovědí) spojeny s konkrétním povoláním nebo výkonem určité profese. Mezi povolání, která byla dětmi zmiňována nejčastěji, patří: lékař/ka (35), trochu překvapivě vzhledem k předchozím zjištěním také učitel/ka (35), zvěrolékař/ka

(včetně práce se zvířaty) (28), zpěvák/čka (21), modelka (15), pilot/letec (12), automechanik (9), kadeřnice (8).

Téměř 13 % odpovědí se vztahovalo k tomu, že by respondenti chtěli mít v budoucnu dobrou a zajímavou práci a uplatnit se v životě (získat uznání, vybudovat si kariéru, být úspěšný ve vybrané profesi, dělat práci, která by je bavila).

V necelých 11 % odpovědí si respondenti své životní aspirace spojují s úspěchem ve sportu (stát se profesionálním sportovcem, být dobrý v konkrétním sportu, dostat se do reprezentace/extraligy/1. ligy). Nejpreferovanějším sportovním odvětvím je v tomto ohledu především fotbal (54) a hokej (28).

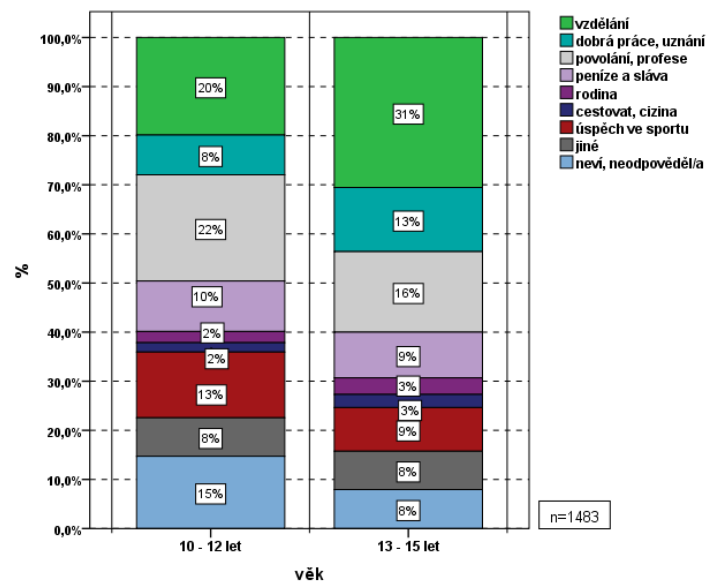
V desetině odpovědí bylo uvedeno, že by dotázaný/á chtěl/a být v budoucnu bohatý či slavný (mít hodně peněz, moci si koupit všechno, co chci, být populární). Zajímavé v tomto ohledu je zjištění, že zatímco úspěch a uznání ve společnosti si respondenti většinou spojují s výkonem určitého zaměstnání nebo profese, sláva je pro ně svázána téměř výhradně s bohatstvím.

Pro část dotázaných (5 % odpovědí) je budoucí prioritou vlastní spokojená rodina (mít děti, hodného muže, dobře se vdát). Menší podíl respondentů (3 % odpovědí) uvedlo, že by v budoucnu chtěli zejména hodně cestovat, případně studovat nebo žít v zahraničí.

11 % respondentů nevedlo žádnou konkrétní odpověď, 8 % odpovědí nebylo možné zařadit do žádné ze zvolených kategorií.

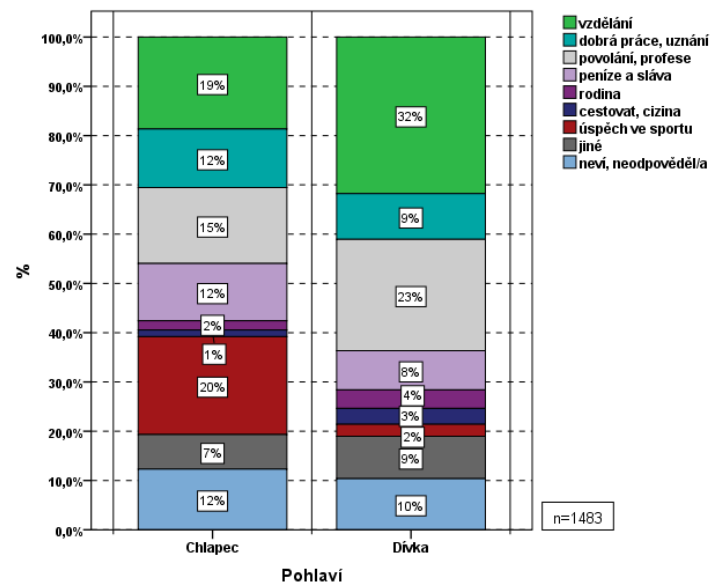
Pro další zpracování dle jednotlivých charakteristik respondenta byla využita vždy pouze první uvedená odpověď.

Graf č. 180 Životní aspirace v souvislosti s věkem

Můžeme také konstatovat, že starší respondenti z věkové kategorie 13–15 let mají o své budoucnosti konkrétnější, jasnější a reálnější představy než respondenti mladší (mimo jiné méně zastoupené odpovědi „nevím“). V daleko větší míře je pro ně důležitější vzdělání (pravděpodobně zejména s ohledem na blížící se přechod na střední školu), mít v budoucnu dobrou práci a získat uznání. Mladší děti ve věku 10–12 let naopak více preferují úspěchy ve sportu a častěji mají své aspirace spojeny s výkonem konkrétní profese nebo povolání.

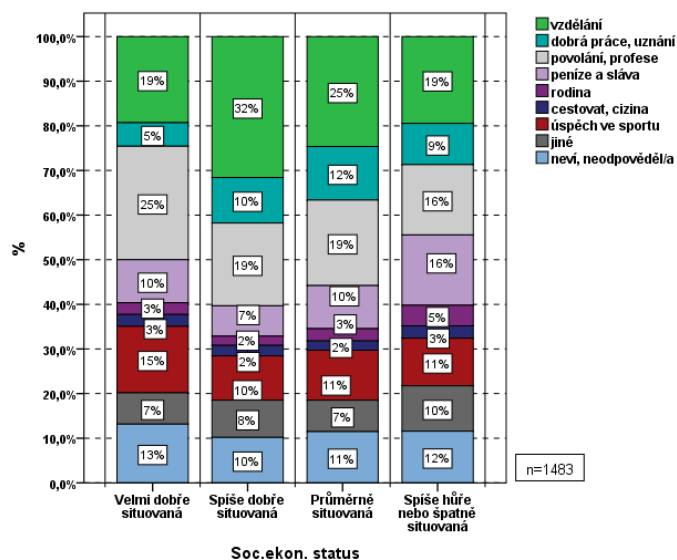
Graf č. 181 Životní aspirace v souvislosti s pohlavím

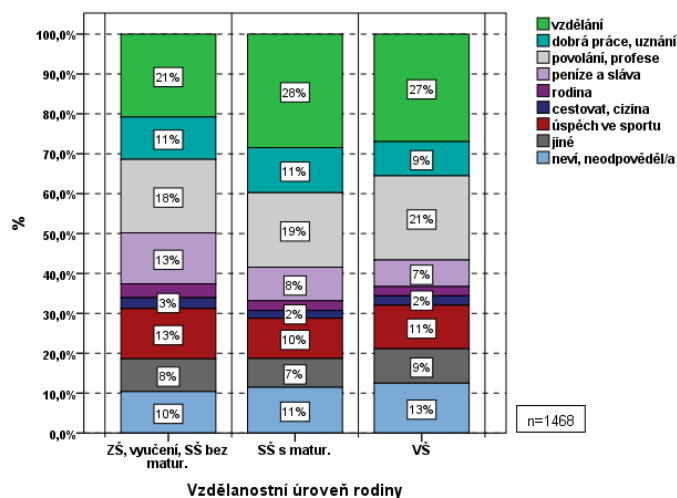
Dívky jsou ve svých budoucích životních aspiracích v daleko větší míře než chlapci zaměřeny na vzdělání a mají je rovněž častěji spojené s výkonem konkrétní profese nebo povolání. Chlapci naproti tomu více než dívky chtějí dosáhnout úspěchu ve sportu a být slavní a bohatí.

To, čeho by respondenti chtěli v budoucnu dosáhnout, se do určité míry odvíjí také od socioekonomického statusu rodiny a vzdělání rodičů.

Graf č. 182 Životní aspirace v souvislosti se socioekonomickým statusem

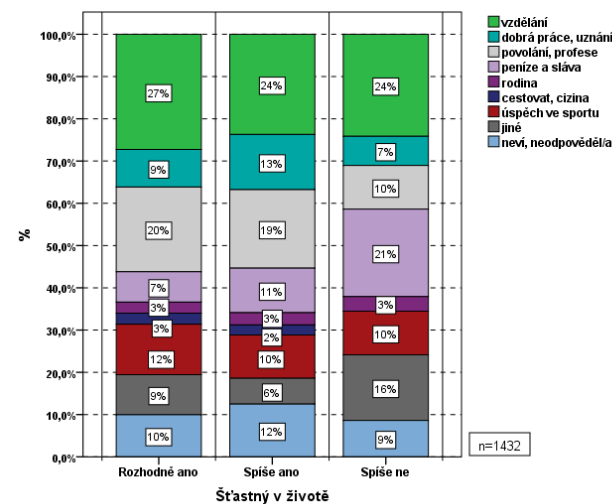

Graf č. 183 Životní aspirace v souvislosti se vzděláním rodičů

Kategorie vzdělání je prioritní pro spíše dobře situované rodiny a respondenty, u nichž alespoň jeden z rodičů má vysokoškolské nebo středoškolské vzdělání. Bohatství a sláva jsou preferovány především respondenty ze spíše či hůře situovaných rodin a také dětmi, jejichž rodiče disponují nižším vzdělanostním kapitálem. Respondenti z velmi dobře situovaných rodin vykazují více než ostatní orientaci na úspěch ve sportu a zároveň mají častěji své aspirace spojeny s výkonem konkrétní profese nebo povolání.

Graf č. 184 Životní aspirace v souvislosti s pocitem štěstí v životě

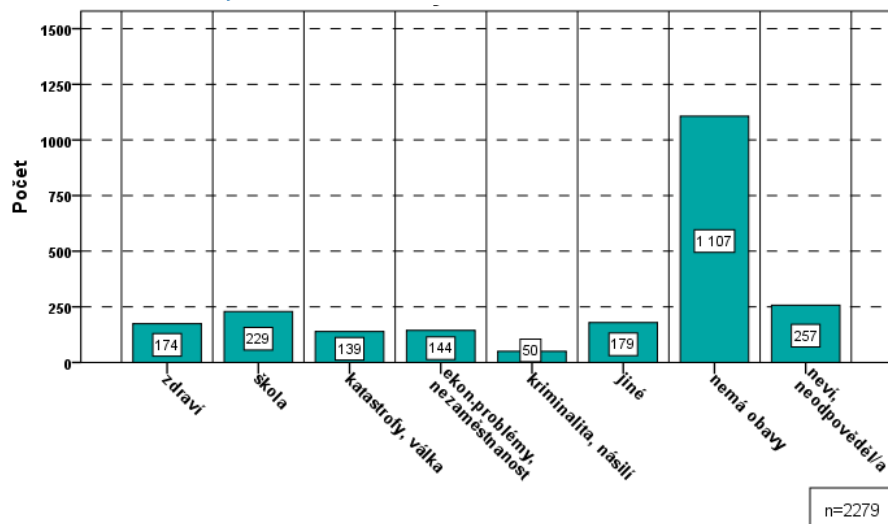

Souvislost byla zjištěna také v případě životních aspirací a subjektivně vnímaného pocitu štěstí v životě. Pro větší přehlednost byli z grafu vyloučeni respondenti, kteří uvedli, že v životě nejsou rozhodně šťastni (3), a také ti, kteří neudali žádnou odpověď nebo „nevím“ (48). Respondenti, kteří jsou v životě rozhodně šťastni, více než ostatní preferují kategorii vzdělání a méně naopak povrchnější bohatství a slávu.

4. 5. 9. Obavy z budoucna

Všem respondentům byla závěrem položena otevřená otázka: „Máš z něčeho do budoucna strach nebo nějaké obavy – z čeho?“. Odpovědi byly podobně jako v případě předchozích otevřených otázek kategorizovány do několika skupin.

Graf č. 185 Obavy z budoucna

Pozitivním zjištěním je, že největší část respondentů (téměř polovina) uvedla, že obavy nemá žádné, 11 % uvedlo, že neví nebo nevedlo žádnou odpověď.

Pokud respondenti nějaké obavy nebo strach z budoucna mají, nejčastěji si je spojují se školou. Odpovědi, které by bylo možné zařadit do této kategorie, byla desetina. Tito respondenti nejčastěji uváděli, že se bojí nedostatečných školních výsledků, neúspěchu při přijímacích zkouškách, toho, že budou mít příliš mnoho učení nebo bude nad jejich síly, dále konkrétního školního předmětu nebo školy obecně.

Další početnější kategorií, kam bylo zařazeno necelých 8 % odpovědí, je skupina zdraví. Odpovědi se nejčastěji týkaly obavy o vlastní zdraví, strachu z úrazu nebo nemoci, ale také starosti o zdravotní stav svých rodičů, prarodičů a dalších příbuzných, rovněž se objevilo několik odpovědí, ve kterých respondenti deklarují strach ze smrti obecně.

Další skupinu (v souboru jich bylo kolem 6 %) tvoří odpovědi spojené s oblastí ekonomických problémů a nezaměstnanosti. Respondenti uváděli, že se bojí nedostatku peněz v budoucnu, ztráty zaměstnání svých rodičů nebo nezaměstnanosti obecně, která by mohla vést ke zhoršení ekonomické situace rodiny, k dluhům a problémům s placením nájemného. Do této skupiny byly zařazeny také odpovědi, ve kterých se respondenti obávají, že v budoucnu nenajdou uplatnění nebo práci, která by je finančně zajistila.

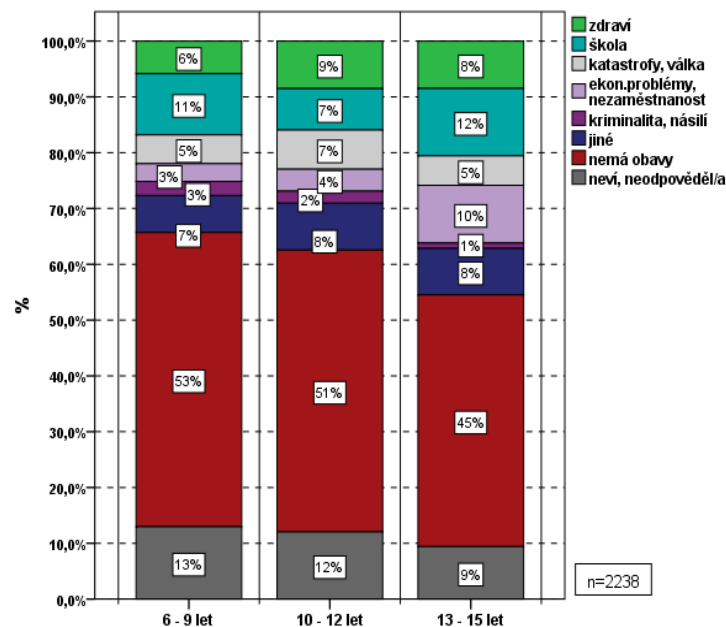
Podobný podíl jako předchozí kategorie (kolem 6 %) má i skupina, kam byly zařazeny odpovědi, ve kterých respondenti projevují obavy z válek a katastrof, jako jsou povodně, zemětřesení, ohrožení živočišných druhů nebo dokonce vymření celého lidstva či konec světa.

Poslední skupinu odpovědí, kterých bylo v souboru přes 2 %, představují výroky respondentů, ve kterých deklarují strach z násilí, kriminality, zlých lidí, kteří jim mohou ublížit nebo je přepadnou. Několikrát zde byla zmíněna i problematika šikany.

Zbytek odpovědí, v grafu označených jako „jiné“, nebylo možné zařadit do žádné z uvedených kategorií.

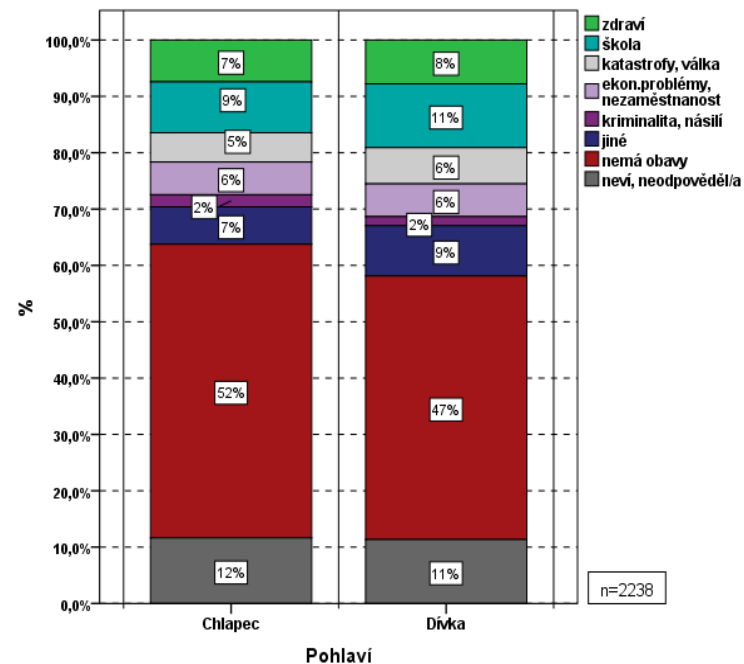
Pro další zpracování dle jednotlivých charakteristik respondenta byla využita vždy pouze první uvedená odpověď.

Graf č. 186 Obavy z budoucna v souvislosti s věkem

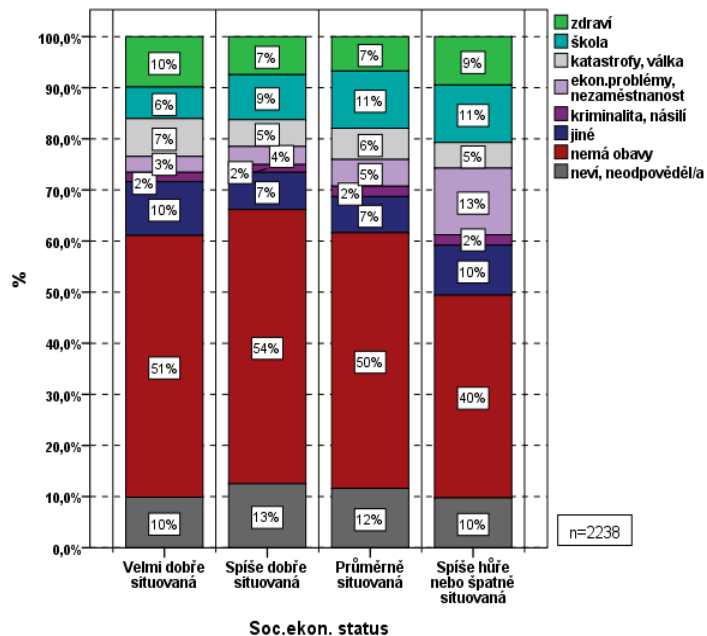
S věkem respondenta klesá podíl těch, kteří uvádějí, že nemají žádné obavy, a stoupá naopak počet těch, jež uváděli konkrétní odpovědi (zatímco v kategorii 6–9 let to bylo jen 34 %, u 13–15letých to bylo 46 %). Více obav spojených se školou mají respondenti nejmladší, kteří jsou teprve na začátku školní docházky, a také respondenti nejstarší, jež se naopak již připravují na přechod na střední školu. Ekonomických problémů se v budoucnu častěji obávají respondenti z nejstarší věkové kategorie, nejmladší děti pocítují také méně často strach o zdraví své nebo svojí rodiny.

Graf č. 187 Obavy z budoucna v souvislosti s pohlavím

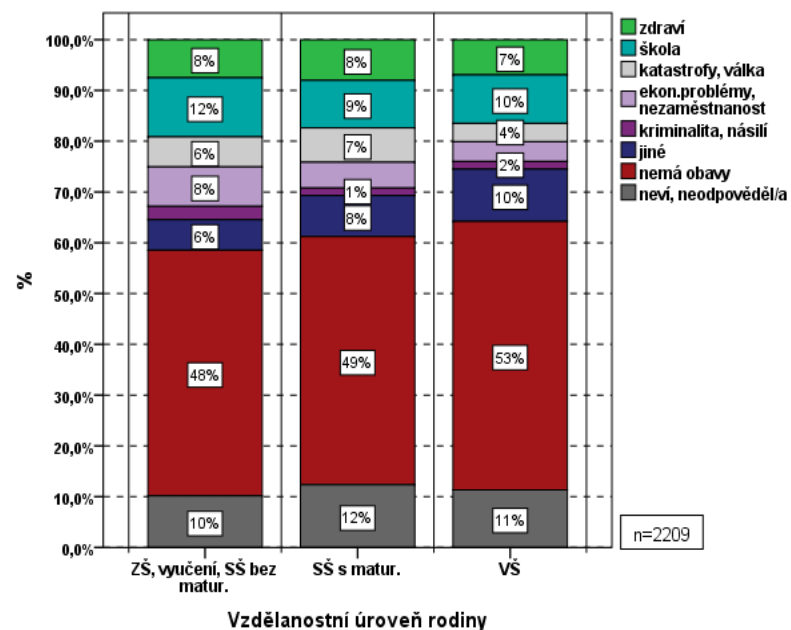
Mezi dívkami a chlapci nebyl v tomto ohledu zjištěn žádný zásadní rozdíl, pouze chlapci, kteří pravděpodobně o své budoucnosti přemýšlejí celkově méně než dívky, častěji uváděli, že žádné obavy nebo strach z budoucna nemají.

Graf č. 188 Obavy z budoucna v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

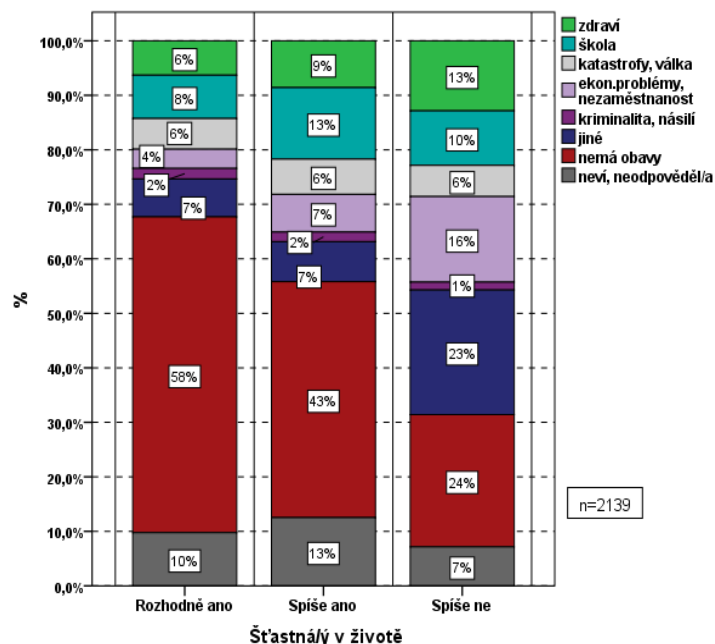
Na tom, zda děti pociťují strach nebo obavy ze své budoucnosti, a to, jakého jsou charakteru, se částečně podepisuje také socioekonomický status rodiny, ze které pocházejí. Nejméně mají strach děti ze spíše lépe situovaných rodin, nejvíce obav naopak mají respondenti z rodin spíše nebo hůře postavených. Jejich obavy jsou spojené právě zejména s ekonomickými problémy a nezaměstnaností, častěji než u ostatních jsou jejich obavy spojené také se školou.

Graf č. 189 Obavy z budoucna v souvislosti se vzděláním rodičů

S ohledem na to, že socioekonomický status se často odvíjí od výše dosaženého vzdělání, byly zjištěny podobné souvislosti jako v případě statusu rodiny. Děti z rodin, kde alespoň jeden z rodičů dosáhl vysokoškolského titulu, mají menší obavy z budoucna než ostatní. Respondenti pocházející z rodin, kde ani jeden z rodičů nemá maturitu, pociťují naopak obavy častěji, a to především ty, které jsou spojeny s ekonomickými problémy a s obtížemi se zařazením na pracovním trhu.

Graf č. 190 Obavy z budoucna v souvislosti s pocití štěstí v životě

To, zda respondent pocítuje obavy ze své budoucnosti, se zcela pochopitelně projevuje také na subjektivně vnímaném pocití štěstí v životě. Respondenti, kteří jsou v životě rozhodně šťastní a jichž je v souboru necelá polovina, mají strach z budoucnosti daleko méně než ostatní děti (pro lepší přehlednost byli z grafu odstraněni respondenti, kteří uvedli, že rozhodně šťastní nejsou (celkem 4), a ti, kteří neodpověděli (95).

4. 5. 10. Shrnutí kapitoly o hodnotách a životních postojích

Výzkum hodnotových orientací je, jak již bylo v úvodu řečeno, jednou z neproblematictějších oblastí, zároveň je ovšem také zejména pro sociology a psychology jednou z největších výzev. Je to oblast velmi široká, prolíná se a ovlivňuje a zároveň je ovlivňována řadou dalších faktorů, jako je rodinné prostředí, postoje ke škole a ke vzdělávání obecně, preference způsobů trávení jak organizovaného, tak neorganizovaného volného času i postoje k nejbližšímu sociálnímu okolí i k životu samému.

Těžisko procesu socializace, během kterého jedinec přejímá za své určité zásady, hodnoty, způsoby chování, názory a postoje, leží především v období dětství, nicméně socializace je záležitostí celoživotní. Vývoj morálního uvažování významně ovlivňuje zahájení školní docházky a důležité změny přicházejí také se začátkem období dospívání. Mění se pojetí autorit, vztah k nim a podobně také motivace lidského chování a postoje k pravidlům a normám. Zatímco pro mladší děti je důležitý zejména vzájemný vztah s rodiči, případně s dalšími osobami, se kterými je pojí emocionální pouto, se zvyšujícím se věkem stoupá důležitost dalších lidí, především přátel a kamarádů a stále významnější roli sehrává vrstevnická skupina. Morální vývoj je úzce napojen na vývoj kognitivní, a to zejména v souvislosti se schopností abstraktního uvažování, která podmiňuje přechod do dalších stádií.

Děti z naší cílové populace považují za nejdůležitější mít „šťastnou rodinu“ a „dobré přátele“. Zatímco v případě dětí do 12 let je na dalším místě „dobře se učit“, u věkové kategorie 13–15 let je třetí nejdůležitější položkou „mít hodně peněz“. Přibližně polovina mladších dětí jako rozhodně důležité označila „chovat se slušně“, „pomáhat druhým“ a „chránit přírodu“. Je možné konstatovat, že životní preference v tomto věku odrážejí především společností obecně přijímané a také deklarované hodnoty. Vyjadřují ovšem také to, o čem se děti v tomto věku domnívají, že od nich

jejich okolí očekává. Pokles důležitosti těchto životních priorit u starších dětí lze do jisté míry přisuzovat celkovému osobnostnímu vývoji dítěte. Po desátém roce života klesá důležitost autorit a mladí lidé si vytváří vlastní názory a postoje a mnohdy se vůči svému okolí snaží spíše vymezovat.

Víra v boha a zájem o politiku stojí spíše na okraji zájmu dětí ve věku 10–15 let a jsou důležité pouze pro menšinu z nich. Pokud jsou v našem souboru děti, které deklarují, že věřit v boha a zajímat se o politiku je důležité, hledat je můžeme především v rodinách, kde má alespoň jeden z rodičů vysokoškolské vzdělání.

Do podoby hodnotového žebříčku se kromě věku respondenta významně promítá zejména socioekonomické postavení rodiny a výše dosaženého vzdělání rodičů. Pro děti z velmi dobře situovaných rodin jsou důležitější všechny popisované hodnotové orientace. Jak sociální kompetence (chovat se slušně, dobře se učit, pomáhat druhým), tak i vnější hodnoty (vzhled, peníze, oblečení) a rodina i přátelé. Vnější hodnoty jsou pak důležité i pro děti z rodin hůře a špatně socioekonomicky postavených. Podobně jako děti z hůře situovaných rodin jsou na tom i děti rodičů s nižším vzděláním. Ani pro ně nejsou tak důležité sociální kompetence či orientace na rodinu a přátele. Naopak děti rodičů s vysokoškolským vzděláním se orientují více právě na sociální kompetence a důležitost sociálních vztahů.

Pokud se zaměříme na to, zda dnešní děti mají ve svém okolí někoho, komu by se chtěly podobat a kdo třeba výrazně formuje jejich pohled na svět, polovina respondentů uvedla, že svůj vzor má. Zarážející ovšem je, že třetina nikoliv a dalších 14 % nevedlo žádnou konkrétní osobu. Poměrně vysoké číslo těch, kteří svůj idol nemají, je možné vysvětlovat třemi následujícími hypotézami:

- Vzhledem k tomu, že počet těch, kteří vzor nemají, se zvyšuje s věkem, je možné se domnívat, že roste také míra autonomie jedince a mladý člověk ztrácí potřebu se s někým identifikovat či se někomu podobat a chce vystupovat především sám za sebe.
- Mladý člověk (a opět se jedná zejména o nejstarší věkovou skupinu) spíše inklinuje k tomu zařadit se do nějaké sociální skupiny (případně tíhne ke skupině referenční) nebo subkultury, a to na úkor adorace konkrétní osoby.
- Současný zrychlený a globalizovaný svět nenabízí žádné osoby ani osobnosti, které by bylo možné obdivovat a kterým by se dnešní děti chtěly podobat. Absence potencionálních vzorů je zcela určitě nejméně pozitivním vysvětlením předchozího zjištění.

U skupiny dětí, které své vzory dokázaly uvést a konkretizovat, je možné konstatovat, že osoby, kterým se chtějí podobat, se rekrutují ze dvou prostředí. Zprv se jedná o jejich nejbližší sociální okolí, zejména rodiče, jiné příbuzné, případně další osoby, které dítě osobně zná a je s nimi v pravidelném kontaktu (učitelé, kamarádi, trenéři, vedoucí). Druhou skupinu tvoří „osobnosti“ z mediálního světa (sportovci, herci, zpěváci, pohádkové a filmové postavy apod.). Vztah dětí s těmito vzory/idoly je téměř výhradně zprostředkovaný a jejich charakter je víceméně médii často zkruslován. To ovšem neznamená, že vzory z druhé skupiny nemohou patřit mezi kvalitní jedince, kteří by nebyli hodní obdivu, nicméně vzhledem k omezeným možnostem interakce je děti nemají možnost poznat v reálných situacích. Celkově mírně převažují vzory a idoly z druhé uvedené skupiny. Důležitý v tomto ohledu je potom zejména důvod, proč si dítě uvedené osoby váží a chce se jí podobat.

Obecně tedy lze říci, že pokud má dítě za vzor někoho z rodičů nebo z rodiny, váží si ho především kvůli jeho způsobům chování, názorům a v případě starších dětí kvůli tomu, čeho dosáhl (platí spíše u otců).

Mladší děti si na svých rodičích váží kromě názorů a způsobů chování ještě vzhledu (platí v případě maminky). Pokud jde o osoby známé především z médií (sportovci, umělci atd.), je pro ně důležité především to, čeho dosáhly (platí zejména u sportovců), a sláva (platí zejména u zpěváků/hudebníků). U těchto osob děti nejméně oceňují jejich názory. V případě zpěváků/ček a herců děti oceňují jejich vzhled. Co to vypovídá o dětech? Především je pozoruhodná skutečnost, že vždy bylo důvodem, *jaké jejich vzory jsou* či *co umí, co dokázaly*, nikoli *co vlastní*. V tomto se děti automaticky přiklánějí k preferenci „být“ před „mít“, pokud bychom použili Frommovo rozdělení.

Dnešní děti přesto znají poměrně dobře hodnotu peněz, a jak z předchozích zjištění vyplývá, peníze stojí i poměrně vysoko v jejich hodnotovém žebříčku. Za částku 10 000,- Kč uvedenou v dotazníku by si nejčastěji pořídily počítač, oblečení, dále mobil či jinou elektroniku, kolo a jiné sportovní vybavení, tedy věci, kterými mají možnost demonstrovat a potvrzovat také svoje postavení ve skupině vrstevníků. Část dětí přemýšlí ekonomicky a jsou uvědomělé, o čemž svědčí poměrně vysoký počet odpovědí, ve kterých děti uváděly, že by celou částku (nebo alespoň významnou část) odložily a ušetřily na výdaje, které přijdou v budoucnu. Pozitivní jistě také je, že poměrně velká část dětí nemyslí pouze na sebe a peníze by spíše někomu věnovala nebo je použila na nákup dárků pro své blízké, několikrát byly zmíněny i charitativní účely. Atraktivní je pro děti také cestování a zejména zahraniční dovolená. Nezanedbatelná část dětí touží také po zvířeti, nejčastěji by si pořídily psa nebo koně. Konkrétní podoba investice se pochopitelně odvíjí od věku dítěte, vliv na ni má také pohlaví respondenta a socioekonomický status rodiny

Děti jsou si vědomy válečných konfliktů a dalšího bezpráví, živelných katastrof, ekologických krizí apod. Pravděpodobně právě proto nejčastěji označily, že jim velmi vadí války ve světě. Dále nejsou tolerantní k odhazování odpadků na veřejných místech, ke kouření a také když někdo mluví

sprostě. Na druhou stranu jim příliš nevadí opisování ve škole. Míra tolerance samozřejmě souvisí také s věkem. Čím jsou děti starší, tím méně jim vadí především kouření, opisování, lhaní, mluvení sprostě. Důležitým zjištěním je, že děti pocházející z rodin spíše hůře nebo špatně situovaných vykazují větší toleranci k většině jevů, a to především k těm, které nesou určité znaky rizikového chování, jako je kouření, mluvení sprostě a občasné lhaní. Rodinou je tato skupina dětí také pravděpodobně méně vedena k náležitému nakládání s odpady. K podobným závěrům docházíme také v případě rodin, kde nemá ani jeden z rodičů maturitu.

České děti ve věku 6–15 let se cítí být ve svém životě šťastny (47 % rozhodně a 46 % spíše). Pouze 3 % (v souboru celkem 70 respondentů) oslovených dětí odpověděla, že spíše šťastni nejsou, a jen 4 respondenti uvedli, že šťastni nejsou rozhodně. Dívek, které uvedly, že jsou v životě rozhodně šťastné, je v souboru o něco více než chlapců. Výraznější souvislost byla ovšem zjištěna v případě věku respondenta; čím starší děti jsou, tím méně často uvádí, že jsou v životě rozhodně šťastné. Vliv má také výše vzdělání rodičů a s ní související socioekonomický status rodiny. Čím lépe je rodina situována a čím vyššího vzdělání rodiče dítěte dosáhli, tím častěji respondent uvedl, že se cítí být v životě rozhodně šťastný.

To, jak důležitá je v současné době role vzdělání, si uvědomuje velká část oslovených dětí. Nejčastěji uváděné životní cíle je totiž možné zařadit do kategorií vzdělání. Životní aspirace má velká část dětí spojeny také s konkrétním povoláním nebo výkonem určité profese. Mezi povolání, která se v odpovědích objevovala nejčastěji, patří: lékař/ka, učitel/ka, zvěrolékař/ka a zpěvák/čka. Mezi další uvedené cíle oslovených dětí patří dobrá a zajímavá práce a uplatnění se v životě, úspěch ve sportu, sláva a bohatství. Životní aspirace souvisí jak s věkem a pohlavím, tak s postavením rodiny a vzděláním rodičů.

Pozitivním zjištěním je, že největší část dětí uvedla, že nemá žádné

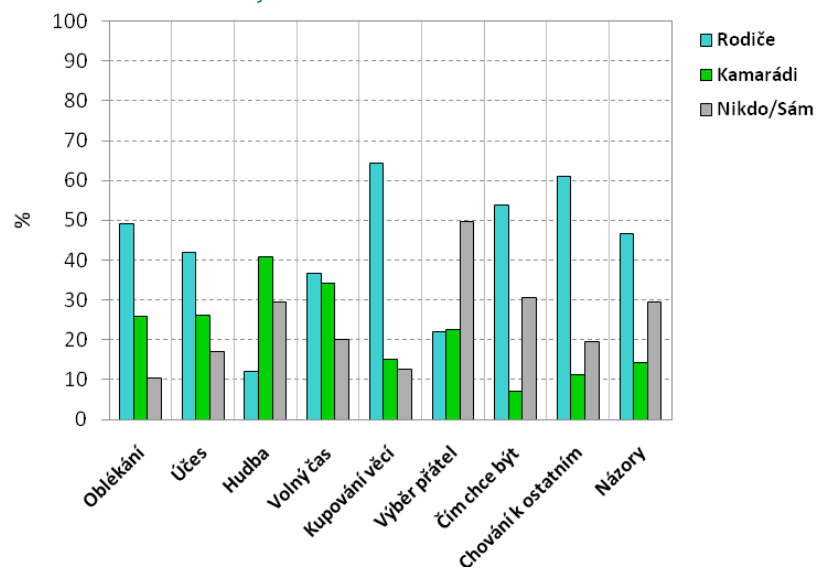
obavy z budoucna. Pokud respondenti nějaké obavy nebo strach z budoucna mají, nejčastěji si je spojují se školou, se zdravím, s hrozbou ekonomických problémů a nezaměstnanosti a poslední početnější skupinu odpovědí tvoří ty, ve kterých respondenti projevují obavy z válek a katastrof, jako jsou povodně a zemětřesení. Je možné konstatovat, že s výjimkou školy se obavy a problémy dětí ve věku 6–15 let výrazně neliší od starostí dospělé české populace.

5. Závěry

5.1. Role klíčových hráčů v životě dnešních dětí

Jedním z hlavních cílů výzkumu *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let* bylo popsat, jak samotné děti hodnotí roli různých aktérů na odlišné oblasti svého života. Největší vliv respondenti připisují rodičům a kamarádům a v některých oblastech děti uváděly, že se rozhodují samy a neovlivňuje je nikdo.

Graf č. 191 V čem ovlivňují klíčoví hráči

Je možné konstatovat, že rodiče jsou pro děti ve věku 6–15 let nepochybně významnou autoritou a mravním vzorem pro jejich jednání. Největší vliv je jim připisován v tom, jaké věci si děti kupují. Toto zjištění lze z velké části připisovat objektivním důvodům, jako je výše kapesného. Více než polovina dětí ovšem uvádí, že rodiče je ovlivňují v tom, jak se chovají k ostatním, v tom, kým se chtějí ve svém životě stát, a téměř polovina dětí uvedla, že je rodiče ovlivňují také ve formování názorů. V podobné míře rodiče na své děti působí také v případě výběru oblečení a účesu. Dvě pětiny dětí uvedly, že rodiče významně ovlivňují způsoby trávení volného času, pětina potom výběr přátel a nejmenší vliv naopak rodiče mají na výběr hudby.

Se vzrůstajícím věkem dítěte vliv rodičů zcela očekávaně ve všech oblastech klesá, a to nejčastěji ve prospěch kamarádů a vrstevníků a také stoupající vlastní nezávislosti. Nejvýrazněji se ovšem působení rodičů mění v případě ne tak zásadních záležitostí, jako je výběr oblečení a účesu. Rovněž výběr způsobu trávení volného času a také věcí, které si děti kupují, ovlivňují rodiče se zvyšujícím se věkem dítěte stále méně. Ačkoliv se vliv rodičů postupně snižuje, stále jsou rozhodujícími vzory pro přibližně polovinu dětí ve věku 13–15 let v tom, jak se chovat k ostatním a také čím chtějí v budoucnu být.

Status rodiny zcela pochopitelně působí na oblasti, které jsou spojeny s vydáváním finančních prostředků, jako je výběr oblečení a kupování věcí. Rodiče z hůře nebo špatně situovaných rodin mají daleko menší vliv na způsoby trávení volného času svých dětí, méně ovlivňují formování názorů a také to, čím se chtějí jejich děti v budoucnu stát. Podobný vliv má také vzdělanostní úroveň rodiny. Se vzrůstajícím vzděláním rodičů roste jejich vliv na způsoby trávení volného času. Rovněž se lze domnívat, že v rodinách, kde má alespoň jeden z rodičů vysokoškolské vzdělání, připisují děti svým rodičům častěji než ostatní vliv na formování názorů a také na to, jak se chovají ke svému okolí.

Druhým nejvýznamnějším aktérem v životě dětí jsou jejich kamarádi, na rozdíl od rodičů ovšem neslouží jako vzor, ale spíše jako zdroj inspirace v ne zcela zásadních věcech. Nejvíce mají kamarádi vliv na výběr hudby, kterou respondenti poslouchají, a způsoby trávení volného času. Kamarádi rovněž ovlivňují styl oblékání a účesu, ale také výběr přátel.

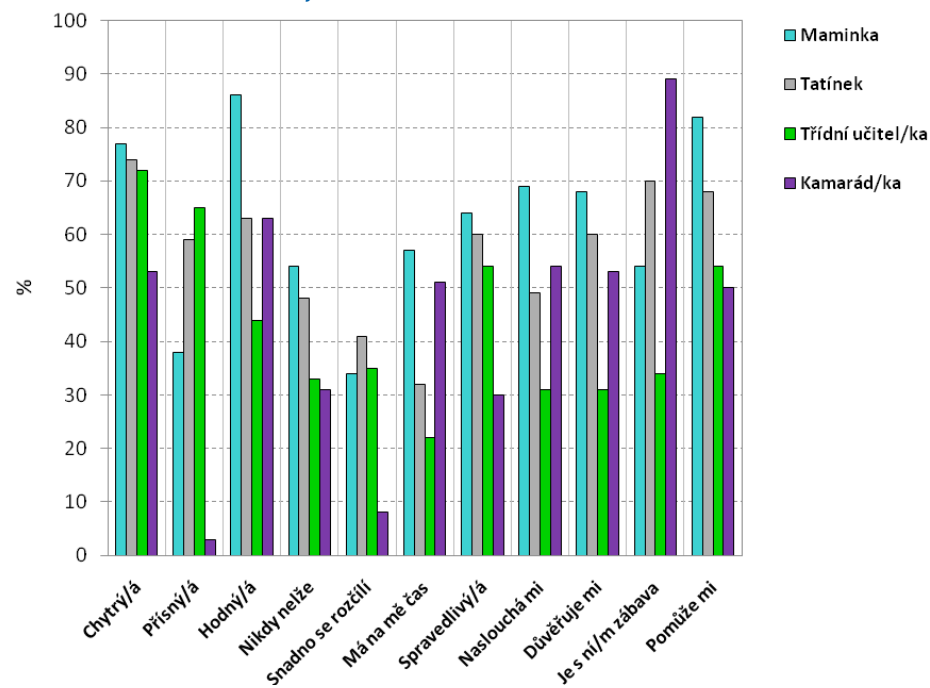
Jak již bylo předesláno, zatímco vliv rodičů s věkem klesá, stále významnějšího vlivu se dostává kamarádům a vrstevníkům, a to ve většině oblastí. Nejvýrazněji se tento posun v životě respondentů promítá do optikou dospělého méně podstatných záležitostí, jako je výběr hudby, kterou respondenti poslouchají, oblečení a účesu. Kamarádi také se vzrůstajícím věkem stále výrazněji zasahují do volby trávení volného času a rovněž více působí na formování názorů. Se zvyšující se vzdělanostní úrovní rodiny mírně klesá vliv připisovaný kamarádům, a to zejména pokud se jedná o způsoby trávení volného času a formování názorů.

Řada respondentů v některých zkoumaných oblastech nepřipisuje vliv žádnému z nabídky aktérů, ale uvádí, že se rozhoduje sama. Nejméně se děti cítí být ovlivňovány ve volbě přátel, výběru hudby, v tom, čím se chtějí stát a jaké mají názory. Největší vliv naopak přisuzují svému okolí v oblékání, účesu a věcech, které si kupují. Se vzrůstajícím věkem oslovených dětí mírně stoupá podíl odpovědí, které vyjadřují vyšší míru autonomie a možnosti se samostatně rozhodovat, a to ve většině oblastí. Výrazněji se tato tendence projevuje ve výběru přátel, volbě účesu a oblečení a formování názorů.

Mnohé ze čtenářů pravděpodobně zarazí, že se na předních místech neobjevují tolik probíraná média. Toto zjištění bylo poměrně překvapivé i pro nás, a to zejména s ohledem na skutečnost, že sledování televize je jednou z nejčastějších činností ve volném čase a doba strávená před televizními obrazovkami je poměrně dlouhá. Rovněž velká část vzorů a idolů, kterým se děti chtějí podobat, se rekrutuje z mediálního světa.

Domníváme se, že skutečný vliv médií zůstává pro mnoho dětí skrytý a děti si jej zcela jasně neuvědomují. O to větší pozornost by měla být ze strany dospělých směřována k tomu, aby děti uměly informace, které k nim prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků proudí, zpracovávat a rozpoznat jejich skutečnou hodnotu.

Graf č. 192 Vlastnosti klíčových hráčů

Velmi zajímavé závěry byly rovněž zjištěny v případě srovnání vlastností a charakteristik, které jsou jednotlivým důležitým aktérům v životě dětí připisovány. Zatímco maminka je většinou dětí vnímána hlavně jako hodná, ta, která pomáhá a je chytrá, naslouchá, dítěti důvěřuje a je spravedlivá a má na děti většinou i čas, tatínek je v prvé řadě chytrý (ale méně často než maminka), bývá s ním zábava, pomůže a pro většinu dětí je i hodný,

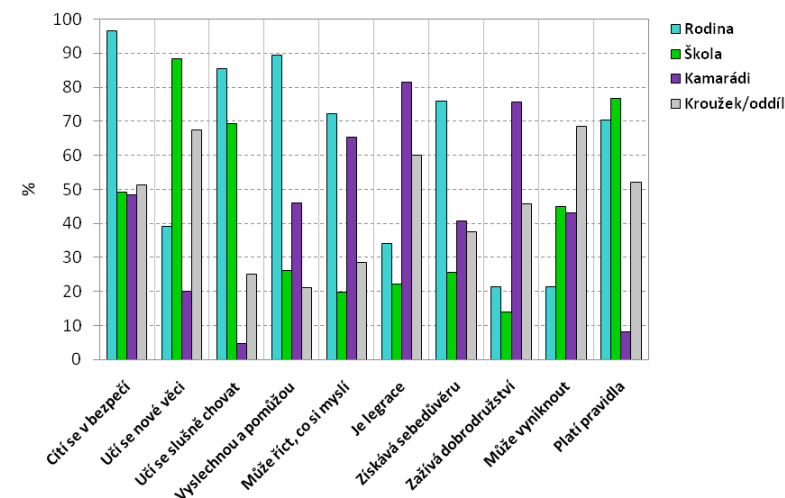
což ale neznamená, že není přísný; na děti má ale ovšem evidentně málo času a snadněji než maminka se rozčílí. Přesto se ukazuje, že jen něco málo než polovina (u maminky) nebo dokonce polovina necelá (u tatínka) si o svých rodičích myslí, že nikdy nelžou. Celkově tedy z toho vyplývá převažující obraz neautoritativní, ochránářské výchovy, v níž se předpokládá, že občas lže každý, ale přesto je možno si v zásadě důvěřovat. Ani otec nefiguruje jako garant racionality – spíše je zdrojem zábavných podnětů. Hodnocení vlastností rodičů se pochopitelně vyvíjí s věkem. U starších dětí dochází s nástupem puberty k nárůstu autonomie jejich osobnosti a o rodičích už, alespoň v případě některých vlastností, nemají tak vysoké mínění jako mladší děti. S rostoucím věkem klesá jejich pocit, že by rodiče byli chytří, hodní, zábavní, a právě naopak si myslí, že více lžou. Pozitivní hodnocení rodičů souvisí i s jejich socioekonomickým statutem a vzděláním. Čím je rodina lépe situovaná nebo jsou rodiče vzdělanější, tím pozitivněji na ně jejich děti pohlížejí. Vnímají je jako chytřejší, mají pocit, že na ně mají rodiče více času, že jim spíše pomůžou, více jim důvěřují nebo že je s nimi větší zábava (platí zejména v případě otců).

Podobně jako v případě rodičů hodnotily oslovené děti také osobnost třídního učitele. Z pozitivních vlastností děti uváděly, že jsou jejich pedagogové chytří, spravedliví, ochotni jim pomoci a příliš se nerozčilují. Na druhé straně se ovšem domnívají, že pedagogové nemají na žáky příliš času, nenaslouchají jim, nejsou k žákům příliš důvěřiví, není s nimi zábava a jsou přísní. Čím jsou děti starší, tím spíše vnímají pedagogy jako přísnější a myslí si, že se snadněji rozčílí. Pedagogové jsou pozitivněji vnímáni spíše dívkami než chlapci. Na postoje k pedagogům má zcela nepochybně také vliv vzdělanostní úroveň a socioekonomický status rodiny. Zatímco děti z velmi dobře či spíše dobře situovaných rodin vnímají pedagogy jako chytré, spravedlivé a ochotné pomoci, u dětí z hůře či špatně situovaných rodin je znatelný negativnější pohled na pedagogy. Na hodnocení pedagogů má vliv také vzdělání rodičů dotazovaných dětí. Děti z rodin vysokoško-

láků častěji označily své učitele jako hodné, že se ne tak snadno rozčílí a více dětí z této skupiny si také myslí, že jim učitel/ka důvěřuje. Tito respondenti se také oproti skupině dětí rodičů s nižším vzděláním častěji domnívají, že pedagogové jsou spravedliví. Což může být způsobeno jednak pozitivní motivací ke vzdělání ze strany vzdělanějších rodičů, ale také mohou být děti vzdělanějších rodičů z domova zvyklé na vyšší nároky a větší přísnost.

Téměř všichni respondenti své blízké kamarády vnímají tak, že je s nimi především zábava, což je v porovnání s jinými „klíčovými hráči“ zdaleka nejvyšší skóre. Dalším zajímavým zjištěním je, že pouze polovina respondentů si o svých kamarádech myslí, že jsou chytří, jsou jim schopní naslouchat a že v případě potřeby pomohou. Stejný počet respondentů se domnívá, že k nim mají kamarádi důvěru. Taktéž pouze polovina respondentů se domnívá, že na ně kamarádi mají dostatek času.

Graf č. 193 Situace v klíčových prostředích

Rovněž nás zajímalo, jak respondenti hodnotí a jak se cítí v různých klíčových prostředích jejich života. Vzájemně jsme srovnávali atmosféru v rodině, kde respondent vyrůstá, ve škole, kterou navštěvuje, mezi kamarády a v zájmovém kroužku nebo oddílu, kde tráví svůj volný čas.

Rodina je vnímána především jako zázemí, děti se zde cítí v bezpečí, získávají sebedůvěru a osvojují si základní pravidla fungování společnosti, včetně způsobů slušného chování. Rovněž je to prostředí plné důvěry, kde je dítě vyslechnuto, pomohou mu a také zde může projevit své postoje a názory.

Škola je na rozdíl od rodiny popisována jako instituce, jejímž hlavním cílem je osvojování si nových informací, kde platí jasná pravidla a děti se zde učí slušně chovat. Naopak jen velmi málo dětí vnímá školu jako prostor, kde mohou svobodně vyjádřit své názory a kde je zábava a legrace. Rovněž to primárně není prostředí, kde děti cítí, že by byly podporovány, získávaly sebedůvěru, ani kde budou vyslechnuty a někdo jim v případě problémů pomůže.

Pro společnost kamarádů a vrstevníků je typické zejména to, že je mezi nimi legrace a zábava, je možné tam zažívat dobrodružství a dítě zde může svobodně říci, co si myslí. Naopak zde optikou dětí neplatí téměř žádná pravidla a už vůbec si děti tyto skupiny nespojují s učením se nových věcí nebo osvojováním si norem a zásad slušného chování. Interakce s kamarády značně rozvíjí socializační proces a může kompenzovat pocity citového strádání. Je možné konstatovat, že potřeba vytvářet si vrstevnické vztahy je mezi českými dětmi satureována. Tři čtvrtiny dětí uvedly, že mají kamarády a jsou s nimi spokojeny, 27 % uvedlo, že kamarády sice mají, ale chtělo bych jich mít více. Pouze 1 % dětí uvedlo, že kamarády nemá, ale chtělo by si je najít, a 1 % dotázaných dokonce uvedlo, že žádné kamarády nemá, ale nevádí jim to. S přibývajícím věkem tráví děti s kamarády stále více času, mají o nich pozitivnější mínění a také jsou

jimi, jak již bylo uvedeno, více ovlivňovány.

Trávení volného času ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání (jako jsou SVC, ŠK, ŠD), v NNO dětí a mládeže či NNO pracujících s dětmi a mládeží nebo v dalších soukromých subjektech nebo subjektech zřizovaných církvemi, má většina dětí spojeno především s učením se nových věcí, s prostředím, kde je možné vyniknout a ukázat druhým, co umí, a kde se většinou i dobře baví. Zároveň zde ovšem na rozdíl od neformálních vrstevnické skupiny platí určitá pravidla (ovšem v daleko menší míře než v případě školy nebo rodiny). V zásadě ale není příliš mnoho rozdílů v tom, ve kterém typu organizace dítě volný čas tráví. Cílem trávení volného času v zájmových kroužcích nebo oddílech totiž není „pouze“ děti přiučit něčemu novému a poskytnout jim zábavu. Důležitou úlohu tyto organizace plní v případě socializace dětí, osvojování si návyků, jako je spolupráce v týmu, rozvíjení komunikace, umění přebírat zodpovědnost, hrát fair play apod. (vždy záleží na charakteru dané aktivity). Z výzkumu také jasně vyplynulo, že děti, které tráví volný čas alespoň jednou týdně v organizaci, která nabízí volnočasové aktivity, se v životě cítí šťastnější a zažívají méně nudy. Všechny výše zmíněné skutečnosti pak plní ještě další společnou funkci – výrazně přispívají k ochraně dítěte před sklony k rizikovým projevům chování.

Jak z předchozích závěrů vyplývá, všichni zde popisovaní klíčoví hráči mají v životě dětí svoji nezastupitelnou roli a jejich působení má zcela zásadní vliv na další rozvoj osobnosti dítěte. Postoje a osobní zkušenosti s různými sociálními skupinami a institucemi si dítě přináší i do svého dospělého života a pochopitelně je přenáší také na generaci svých dětí.

5.2. Zjištění výzkumu ve vztahu k hypotézám

Samotné realizaci výzkumu předcházela formulace několika dílčích pracovních hypotéz, jejichž platnost měla následná analýza dat buď potvrdit, nebo naopak vyvrátit. V této části, ale také v dílčích shrnutích jednotlivých kapitol, tak můžeme nalézt potvrzení v podstatě všech předem vytyčených pracovních hypotéz, jejichž seznam je na straně 12. Ačkoliv jsme jich stanovili celkem devět, většina z nich je vzájemně provázaná. I z tohoto důvodu jsme se nezabývali potvrzováním či vyvracením jednotlivých hypotéz průběžně v textu, ale zařadili jsme shrnutí těchto poznatků až do závěrečné kapitoly.

V první řadě se výzkumem podařilo explicitně potvrdit, že zcela zásadní podíl na formování a vývoji osobnosti dítěte má rodina, a to zejména její vzdělanostní úroveň a socioekonomické postavení. Ve všech kapitolách zprávy se potvrdila platnost vztahu, že **čím vyšší vzdělání rodiče mají a také čím lépe je rodina socioekonomicky situovaná, tím pozitivnější vliv se přenáší na dítě**, a to ve všech oblastech jeho života (hypotézy č. 1 a 6). Navíc výzkum potvrdil, že tyto dva faktory spolu souvisí – čím vzdělanější rodiče jsou, tím spíše má rodina, kterou tvoří, vyšší socioekonomické postavení (Potvrzení hypotéz č. 1 a 6 je součástí všech dílčích závěrů jednotlivých kapitol).

Vliv rodičů na dítě ale není konstantní a s věkem dítěte se zásadně proměňuje. Čím je dítě starší, tím nabývá větší autonomie a vliv rodičů klesá, a naopak stoupá vliv kamarádů a také médií (hypotéza č. 2 a 7). V případě médií však není tento vztah tak zjevný. Ačkoliv se vzrůstajícím věkem dítěte vzrůstá doba, kterou jsou vlivu médií vystavovány, děti samy si tento vliv mnohdy nepřipouštějí a nejsou si jej plně vědomy (potvrzení hypotéz č. 2 a 7 je zahrnuto jednak v kapitole Shrnutí kapitoly o volném čase a také v podkapitole Role klíčových hráčů v životě dnešních dětí).

Podobně je to i s vlivem učitelů na děti ve školách (viz hypotéza č. 9). Školu sice ve většině vnímají jako instituci, kde se naučí nové věci, učí se správnému chování a kde platí určitá pravidla, ale o samotných pedagogích již děti příliš valné mínění nemají. Především s narůstajícím věkem děti přestávají mít pocit, že by na ně učitelé měli dost času, naslouchali jim, důvěřovali a byla s nimi zábava. Starší děti častěji zažívají během školního vyučování pocit nudy a cítí se být více ve stresu. Stejně tak se vzrůstajícím věkem se zhoršuje i pohled respondentů na pedagogy. Ačkoliv se děti se vzrůstajícím věkem ve škole stále více nudí a také zažívají pocity stresu, celkově školu nejpozitivněji vnímají děti ve středním školním věku, tj. prostřední věková kategorie 10–12 let. (Potvrzení hypotézy č. 9 je zahrnuto v kapitole Shrnutí kapitoly o škole.)

Potvrdila se i hypotéza č. 3, že: **děti z rodin s vyšším socioekonomickým statusem a vyšší vzdělanostní úrovní tráví volný čas aktivněji a organizovaněji**. Toto zjištění má přímou vazbu i na hypotézu č. 4 o organizovaném trávení volného času: **děti, které aktivně tráví volný čas v organizacích poskytujících zájmové či neformální vzdělávání (organizované volnočasové aktivity v kroužcích, oddílech, klubech apod.), jsou v běžném životě subjektivně šťastnější a spokojenější**. Především tato zjištění považujeme v našem výzkumu za zásadní. (Potvrzení hypotéz č. 3 a 4 je zahrnuto jednak v kapitole Shrnutí kapitoly o volném čase a také v kapitole Shrnutí kapitoly o hodnotách a životních postojích.)

Do oblasti volného času patří i sledování televize a stále intenzivněji do ní vstupuje také fenomén internetu a čas strávený u počítače vůbec. Čím jsou děti starší, tím intenzivněji sledují televizi a jsou častěji a déle připojeni k internetu či tráví čas u počítače. Ovšem s věkem dětí stoupá jejich počítačová gramotnost, a tím pádem umějí využívat počítač mnohem variabilněji než děti mladší. Proto je také pro starší děti internet coby médium mnohem důležitější než televize. Potvrdila se nám tak hypotéza č. 8 o tom, že s vyšším věkem dětí pro ně stoupá důležitost internetu a dalších komunikačních médií, a to na úkor televize.

Z výzkumu rovněž vyplývá, že životní preference mladších dětí (6–9 let) odrážejí především společností obecně přijímané a také deklarované hodnoty. Vyjadřují ovšem také to, o čem se děti v tomto věku domnívají, že jejich okolí od nich očekává. Pokles důležitosti těchto životních priorit u starších dětí lze do jisté míry přisuzovat celkovému osobnostnímu vývoji dítěte. Po desátém roce života klesá důležitost autorit a mladí lidé si vytváří vlastní názory a postoje a mnohdy se vůči svému okolí snaží spíše vymezovat. Pokud bychom se zaměřili konkrétně na postoje dětí ke lži (viz hypotéza č. 5), je možné konstatovat, že děti mají ke lhaní ambivalentní vztah a rozhodující je zejména to, o koho se jedná. Vědí, že lhát by se nemělo, to ovšem neznamená, že nikdy nelžou. Zejména starší děti uváděly, že lhát je sice špatná věc, která by se neměla dělat často, nicméně přiznaly, že za daných okolností tak přece jen činí, a to převážně v situacích, ze kterých mají určitý profit. (Potvrzení hypotézy č. 5 zahrnuto v kapitole Shrnutí kapitoly o hodnotách a životních postojích.)

5.3. Využití

Fakta zjištěná výzkumem *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let* budou mít několikero možných způsobů využití. V první řadě pomohou více porozumět životu současných dětí a mládeže, díky čemuž pak můžeme lépe reagovat na jejich aktuální potřeby a zajistit jejich zdravou výchovu a rozvoj. Proto se tato zpráva stane oporou pro tvorbu resortního koncepčního materiálu pro oblast práce s dětmi a mládeží. V rámci projektu Klíče pro život budou s výsledky výzkumu pracovat především realizátoři vzdělávacích programů v rámci klíčových aktivit Systému vzdělávání. Tito vzdělavatelé vybraná zjištění využijí při tvorbě jednodenních i vícedenních kurzů v Průběžném vzdělávání, v rámci Studia pedagogiky volného času i Průřezových témat. Získaná data a jejich interpretace budou použity také v rámci ostatních klíčových aktivit určených pedagogům a pracovníkům s dětmi a mládeží, jako jsou Podpora informačního systému pro

mládež či Uznávání neformálního vzdělávání. Výsledky výzkumu budou dále využitelné pro širší odbornou a akademickou veřejnost, která se problematikou dětí a mládeže zabývá. Na základě těchto výsledků bude ve spolupráci s odborníky z oborů psychologie, pedagogiky a zdravotnictví vypracován dokument, který bude obsahovat návrhy na opatření, které by mohly/měly ve prospěch dětí uvést do praxe instituce, jichž se výzkum mimo jiné týkal. Jedná se o doporučení směrem k rodině, škole, organizacím poskytujícím volnočasové aktivity a institucím státní správy. Dá se předpokládat, že tento dokument, ale i výzkum samotný, přinesou podstatné impulsy pro veřejnou debatu o dětech a mládeži v naší společnosti, o tom, jaké mají potřeby a kam směřují. Na základě těchto debat pak budou postupně zpracovány další podněty a doporučení na systémové či legislativní změny v oblasti politiky dětí a mládeže. Materiál obsahující návrhy a doporučení k opatřením na poli dětí a mládeže bude dodatkem této závěrečné zprávy. Výzkum může dále sloužit také studentům především pedagogických oborů a zároveň bude zpracována popularizační publikace určená široké veřejnosti, například rodičům dnešních dětí.

Věříme, že výsledky výzkumu budou využitelné všemi pracovníky pracujícími s dětmi a mládeží bez rozdílu typu a zaměření organizace pro jejich utěšený odborný rozvoj.

6. Seznam grafů

Graf č. 1 Členové domácnosti	25	Graf č. 30 Postoje rodičů, děti 10–15 let	40
Graf č. 2 Rodinné zázemí	25	Graf č. 31 Postoje rodičů v souvislosti s věkem dětí	40
Graf č. 3 Sourozenci	26	Graf č. 32 Postoje rodičů v souvislosti se vzděláním rodičů	41
Graf č. 4 Rodinné zázemí a věk dítěte	26	Graf č. 33 Postoje rodičů v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	41
Graf č. 5 Socioekonomický status rodiny	27	Graf č. 34 Postoje rodičů v souvislosti s věkem, faktorová analýza	43
Graf č. 6 Ekonomická aktivita rodičů	27	Graf č. 35 Postoje rodičů v souvislosti se vzděláním rodičů, faktorová analýza	43
Graf č. 7 Vzdělání rodičů	27	Graf č. 36 Postoje rodičů v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny, faktorová analýza	43
Graf č. 8 Vzdělanostní úroveň rodiny	28	Graf č. 37 V čem ovlivňují rodiče	45
Graf č. 9 Socioekonomický status rodiny v souvislosti se vzdělanostní úrovní	28	Graf č. 38 V čem ovlivňují rodiče v souvislosti s věkem	45
Graf č. 10 Situace v rodině, děti 6–9 let	29	Graf č. 39 V čem ovlivňují rodiče v souvislosti se vzděláním rodičů	46
Graf č. 11 Situace v rodině, děti 10–15 let	29	Graf č. 40 V čem neovlivňuje nikdo/rozhoduje sám/a	46
Graf č. 12 Situace v rodině v souvislosti s věkem dětí	29	Graf č. 41 V čem neovlivňuje nikdo/rozhoduje sám/a v souvislosti s věkem	46
Graf č. 13 Situace v rodině v souvislosti se vzděláním rodičů	30	Graf č. 42 Konflikty v souvislosti s věkem	48
Graf č. 14 Situace v rodině v souvislosti se socioekonomickým statusem	31	Graf č. 43 Konflikty v souvislosti se socioekonomickým statusem	49
Graf č. 15 Situace v rodině v souvislosti s pohlavím dítěte	32	Graf č. 44 Osoba, které se svěřují, v souvislosti s věkem	50
Graf č. 16 Situace v rodině, běžná populace v porovnání s dětmi ohroženými sociálním vyloučením	32	Graf č. 45 Osoba, které se svěřují, v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	50
Graf č. 17 Vlastnictví věcí	33	Graf č. 46 Osoba, které se svěřují, v souvislosti se vzděláním rodičů	50
Graf č. 18 Vlastnictví věcí v souvislosti s věkem dětí	33	Graf č. 47 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let, běžné činnosti	51
Graf č. 19 Vlastnictví věcí v souvislosti se vzděláním rodičů	34	Graf č. 48 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let, běžné činnosti	52
Graf č. 20 Vlastnictví věcí v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	34	Graf č. 49 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let v souvislosti se vzděláním rodičů, běžné činnosti	52
Graf č. 21 Vlastnosti rodičů	35	Graf č. 50 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů, běžné činnosti	53
Graf č. 22 Vlastnosti maminky v souvislosti s věkem dětí	36	Graf č. 51 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny, běžné činnosti	53
Graf č. 23 Vlastnosti tatínka v souvislosti s věkem dětí	36	Graf č. 52 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny, běžné činnosti	54
Graf č. 24 Vlastnosti maminky v souvislosti se vzdělanostní úrovní rodiny	37	Graf č. 53 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let, činnosti méně časté	54
Graf č. 25 Vlastnosti tatínka v souvislosti se vzdělanostní úrovní rodiny	37	Graf č. 54 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let, činnosti méně časté	55
Graf č. 26 Vlastnosti maminky v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	38		
Graf č. 27 Vlastnosti tatínka v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	38		
Graf č. 28 Postoje rodičů	39		
Graf č. 29 Postoje rodičů, děti 6–9 let	39		

Graf č. 55 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let v souvislosti se vzděláním rodičů, činnosti méně časté	55	Graf č. 81 Způsoby trávení volného času v souvislosti s velikostí místa bydliště, faktorová analýza	78
Graf č. 56 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů, činnosti méně časté	56	Graf č. 82 Způsoby trávení volného času v souvislosti se vzděláním rodičů, faktorová analýza	78
Graf č. 57 Trávení času s rodiči, děti 6–9 let v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny, činnosti méně časté	56	Graf č. 83 Způsoby trávení volného času v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny, faktorová analýza	79
Graf č. 58 Trávení času s rodiči, děti 10–15 let v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny, činnosti méně časté	57	Graf č. 84 Způsoby trávení volného času v souvislosti s pocity nudy ve volném čase, faktorová analýza	79
Graf č. 59 Vlastnosti vyučujících	62	Graf č. 85 Způsoby trávení volného času v souvislosti s pocity štěstí v životě, faktorová analýza	79
Graf č. 60 Vlastnosti vyučujících v souvislosti s věkem dětí	62	Graf č. 86 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 6–9 let	80
Graf č. 61 Vlastnosti vyučujících v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny	63	Graf č. 87 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 6–9 let dle pohlaví	80
Graf č. 62 Vlastnosti vyučujících v souvislosti se vzděláním rodičů	63	Graf č. 88 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 6–9 let v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny	81
Graf č. 63 Situace ve škole	65	Graf č. 89 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 6–9 let v souvislosti se vzděláním rodičů	82
Graf č. 64 Situace ve škole, běžná populace v porovnání s ohroženými sociálním vyloučením	65	Graf č. 90 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 10–15 let	82
Graf č. 65 Situace ve škole v souvislosti s věkem dětí	65	Graf č. 91 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti s pohlavím	83
Graf č. 66 Situace ve škole v souvislosti s pohlavím	66	Graf č. 92 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny	83
Graf č. 67 Situace ve škole v souvislosti se vzděláním rodičů	66	Graf č. 93 S kým tráví volný čas ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů	84
Graf č. 68 Situace ve škole v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny	67	Graf č. 94 S kým tráví volný čas o víkendu, děti 6–15 let v souvislosti s věkem	84
Graf č. 69 Trávení volného času ve všední den, děti 6–9 let	70	Graf č. 95 S kým tráví volný čas o víkendu, děti 6–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů	85
Graf č. 70 Trávení času ve všední den, děti 6–9 let v souvislosti se vzděláním rodičů	71	Graf č. 96 S kým tráví volný čas o víkendu, děti 6–15 let v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny	85
Graf č. 71 Kino, knihovna ve všední den, děti 6–9 let v souvislosti se vzděláním rodičů	71	Graf č. 97 S kým tráví volný čas o víkendu, děti 6–15 let v souvislosti s velikostí místa bydliště	86
Graf č. 72 Trávení volného času ve všední den, děti 10–12 let	71	Graf č. 98 Kamarádi	87
Graf č. 73 Trávení volného času ve všední den, děti 13–15 let	72	Graf č. 99 Vlastnosti kamarád/ka	87
Graf č. 74 Trávení času ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů	73	Graf č. 100 Vlastnosti kamarád/ka v souvislosti s pohlavím	88
Graf č. 75 Kino, knihovna ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů	74		
Graf č. 76 Trávení volného času o víkendu, děti 6–9 let	74		
Graf č. 77 Trávení volného času o víkendu, děti 10–12 let	75		
Graf č. 78 Trávení volného času o víkendu, děti 13–15 let	75		
Graf č. 79 Způsoby trávení volného času v souvislosti s pohlavím, faktorová analýza	78		
Graf č. 80 Způsoby trávení volného času v souvislosti s věkem, faktorová analýza	78		

Graf č. 101 Vlastnosti kamarád/ka v souvislosti s věkem	88	Graf č. 130 Druhy navštěvovaných kroužků v souvislosti se vzděláním rodičů	105
Graf č. 102 V čem ovlivňují kamarádi	89	Graf č. 131 Důvody navštěvování kroužků	106
Graf č. 103 V čem ovlivňují kamarádi v souvislosti s věkem	89	Graf č. 132 Důvody navštěvování kroužků v souvislosti s věkem	106
Graf č. 104 V čem ovlivňují kamarádi v souvislosti se vzděláním rodičů	90	Graf č. 133 Důvody navštěvování kroužků v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	107
Graf č. 105 Čas strávený u televize ve všední den v souvislosti s věkem dětí	93	Graf č. 134 Důvody, proč nenavštěvuje kroužky	107
Graf č. 106 Čas strávený u televize ve všední den v souvislosti se vzděláním rodičů	94	Graf č. 135 Důvody, proč nenavštěvuje kroužky, v souvislosti s věkem	108
Graf č. 107 Čas strávený u televize o víkendu, děti 10–15 let	94	Graf č. 136 Důvody, proč nenavštěvuje kroužky, v souvislosti s velikostí místa bydliště	108
Graf č. 108 Čas strávený u televize o víkendu v souvislosti s velikostí místa bydliště	95	Graf č. 137 Důvody, proč nenavštěvuje kroužky, v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	109
Graf č. 109 Čas strávený u internetu ve všední den, děti 10–15 let	95	Graf č. 138 Důvody, proč nenavštěvuje kroužky, v souvislosti se vzděláním rodičů	109
Graf č. 110 Čas strávený u internetu ve všední den v souvislosti s věkem	96	Graf č. 139 Zájem o kroužky těch, co nikam nechodí	110
Graf č. 111 Čas strávený u internetu ve všední den v souvislosti se vzděláním rodičů	96	Graf č. 140 Pocit nudy	110
Graf č. 112 Čas strávený u internetu o víkendu v souvislosti s věkem	97	Graf č. 141 Pocit nudy v souvislosti s velikostí místa bydliště	111
Graf č. 113 Čas strávený u internetu ve všední den v souvislosti s časem stráveným u televize	97	Graf č. 142 Pocit nudy v souvislosti se vzděláním rodičů	111
Graf č. 114 Zákaz sledování vybraných pořadů v televizi	98	Graf č. 143 Pocit nudy v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	111
Graf č. 115 Doporučení televizních pořadů	98	Graf č. 144 Pocit nudy ve volném čase v souvislosti s návštěvou volnočasových aktivit	112
Graf č. 116 Doporučení televizních pořadů v souvislosti se vzděláním rodičů	99	Graf č. 145 Šťastný v životě v souvislosti s pocitem nudy ve volném čase	112
Graf č. 117 Zákaz televize	99	Graf č. 146 Životní priority, děti 6–9 let	120
Graf č. 118 Zákaz televize v souvislosti se vzděláním rodičů	100	Graf č. 147 Životní priority, děti 10–12 let	121
Graf č. 119 Zákaz vybraných webových stránek	100	Graf č. 148 Životní priority, 13-15 let	121
Graf č. 120 Doporučení webových stránek	100	Graf č. 149 Průměry faktorových skóre – životní priority v souvislosti s pohlavím	123
Graf č. 121 Doporučení webových stránek v souvislosti se vzděláním rodičů	101	Graf č. 150 Průměry faktorových skóre – životní priority v souvislosti s věkem	124
Graf č. 122 Zákaz internetu	101	Graf č. 151 Průměry faktorových skóre – životní priority v souvislosti se socioekonomickým postavením rodiny	124
Graf č. 123 Návštěvnost kroužků	102	Graf č. 152 Průměry faktorových skóre – životní priority v souvislosti se vzděláním rodičů	124
Graf č. 124 Návštěvnost kroužků v souvislosti s věkem	103	Graf č. 153 Průměry faktorových skóre – životní priority v souvislosti s návštěvou organizované volnočasové aktivity	125
Graf č. 125 Počet aktuálně navštěvovaných kroužků	103	Graf č. 154 Vzor, idol	126
Graf č. 126 Druhy navštěvovaných kroužků	103	Graf č. 155 Vzor, idol	127
Graf č. 127 Druhy navštěvovaných kroužků v souvislosti s věkem	104		
Graf č. 128 Druhy navštěvovaných kroužků v souvislosti s pohlavím	104		
Graf č. 129 Návštěvnost v kroužku v souvislosti se vzděláním rodičů	105		

Graf č. 156 Vzor, idol v souvislosti s věkem dětí	127	Graf č. 185 Obavy z budoucna	148
Graf č. 157 Vzor, idol v souvislosti s pohlavím	128	Graf č. 186 Obavy z budoucna v souvislosti s věkem	149
Graf č. 158 Proč si váží vzoru	130	Graf č. 187 Obavy z budoucna v souvislosti s pohlavím	149
Graf č. 159 Proč si váží vzoru – vzory z reálného sociálního okolí v souvislosti s věkem	131	Graf č. 188 Obavy z budoucna v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	150
Graf č. 160 Proč si váží vzoru – vzory z reálného sociálního okolí	131	Graf č. 189 Obavy z budoucna v souvislosti se vzděláním rodičů	150
Graf č. 161 Proč si váží vzoru – vzory z médií	132	Graf č. 190 Obavy z budoucna v souvislosti s pocity štěstí v životě	151
Graf č. 162 Co s 10 000,- Kč? (Počet odpovědí)	133	Graf č. 191 V čem ovlivňují klíčoví hráči	155
Graf č. 163 Co s 10 000,- Kč? (v %)	133	Graf č. 192 Vlastnosti klíčových hráčů	156
Graf č. 164 Co s 10 000,- Kč v souvislosti s pohlavím	134	Graf č. 193 Situace v klíčových prostředích	157
Graf č. 165 Co s 10 000,- Kč v souvislosti s věkem	134		
Graf č. 166 Co s 10 000,- Kč v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	135		
Graf č. 167 Co s 10 000,- Kč v souvislosti se vzděláním rodičů	135		
Graf č. 168 Tolerance	136		
Graf č. 169 Tolerance v souvislosti s pohlavím	136		
Graf č. 170 Tolerance v souvislosti s věkem	137		
Graf č. 171 Tolerance v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	137		
Graf č. 172 Tolerance v souvislosti se vzděláním rodičů	137		
Graf č. 173 Šťastný v životě	141		
Graf č. 174 Šťastný v životě v souvislosti pohlavím	141		
Graf č. 175 Šťastný v životě v souvislosti s věkem	142		
Graf č. 176 Šťastný v životě v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny	142		
Graf č. 177 Šťastný v životě v souvislosti se vzděláním rodičů	142		
Graf č. 178 Šťastný v životě – srovnání s populací dětí ohrožených sociálním vyloučením dle věku	144		
Graf č. 179 Životní aspirace	145		
Graf č. 180 Životní aspirace v souvislosti s věkem	146		
Graf č. 181 Životní aspirace v souvislosti s pohlavím	146		
Graf č. 182 Životní aspirace v souvislosti se socioekonomickým statusem	147		
Graf č. 183 Životní aspirace v souvislosti se vzděláním rodičů	147		
Graf č. 184 Životní aspirace v souvislosti s pocity štěstí v životě	147		

7. Seznam tabulek

<i>Tabulka č. 1 Složení souboru respondentů podle věku a pohlaví</i>	22
<i>Tabulka č. 2 Složení souboru respondentů podle velikosti místa bydliště</i>	22
<i>Tabulka č. 3 Složení souboru respondentů podle krajů</i>	23
<i>Tabulka č. 4 Složení souboru respondentů podle socioekonomického postavení rodiny</i>	24
<i>Tabulka č. 5 Složení respondentů podle věku a pohlaví</i>	24
<i>Tabulka č. 6 Složení souboru respondentů podle místa realizace rozhovoru</i>	24
<i>Tabulka č. 7 Tabulka faktorových zátěží 1</i>	42
<i>Tabulka č. 8 Tabulka faktorových zátěží 2</i>	77
<i>Tabulka č. 9 Tabulka faktorových zátěží 3</i>	123
<i>Tabulka č. 11 Vzor/idol – nejčastěji uvedená jména v jednotlivých kategoriích</i>	126
<i>Tabulka č. 10 Vzor, idol</i>	126

8. Seznam použité literatury a dalších zdrojů

- ČÁP, Jan. *Psychologie mnohostranného člověka*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 292 s. ISBN 80-04-22967-0.
- ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 415 s. ISBN 80-7066-534-3.
- ČECH, Tomáš (ed.). *Výchova a volný čas 2*. 1. vyd. Brno: MSD, spol. s.r.o. ve spolupráci s Katedrou sociální pedagogiky a Kabinetem multikulturní výchovy Pedagogické fakulty MU, 2007. 215 s. ISBN 978-80-86633-97-8.
- DRAPELA, J. Victor. *Přehled teorií osobnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. 176 s. ISBN 80-7178-251-3.
- HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. 166 s. ISBN 80-7178-415-X.
- HEIDBRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN: 80-7178-154-1
- HELUS, Zdeněk. *Psychologie*. 3. vyd. Praha: Fortuna, 2003. 119 s. ISBN 80-7168-876-2.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 405 s. ISBN 80-7367-040-2.
- HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. 583. s. ISBN 80-7367-123-9.
- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 176 s. ISBN 80-7178-927-5.
- JURKOVIČOVÁ, Anna. *Volný čas, jeho aktivne a zmysluplné využívanie ako prevencia sociálno-patologických javov mládeže*. In: *Mládež a spoločnosť*, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2010/3. s. 50–64. ISSN 1335-1109.
- KASTNEROVÁ, Markéta. *Kouření a alkohol u dětí na základních školách Jihočeského kraje*. In: *Naše společnost*, SOÚ AV ČR, 2008/2. s. 19–28. ISSN 1214-438X
- KOTÁSKOVA, Jarmila. *Socializace a morální vývoj dítěte*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987. 149 s. CNB000037167
- LUŽNÝ, Dušan, NEŠPOR, Zdeněk a kol. *Náboženství v menšině: Religiozita a spiritualita v současné české společnosti*. 1. vyd. Praha: Malvern, 2008. 206 s. ISBN 978-80-86702-53-7.
- MACEK, Petr. *Adolescence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X.
- MACEK, Petr, LACINOVÁ, Lenka. *Vztahy v Dospívání*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2006. 198 s. ISBN 80-7364-034-1.
- MACEK, Petr, SMÉKAL, Vladimír. *Dítě na prahu dospívání*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2004. 270 s. ISBN 80-86598-84-5.
- MAREŠ, Jiří a kol. *Kvalita života u dětí a dospívajících I*. 1. vyd. Brno: MSD, 2006. 228 s. ISBN 80-86633-65-9
- MAREŠ, Jiří a kol. *Kvalita života u dětí a dospívajících III*. 1. vyd. Brno: MSD, 2008. 235 s. ISBN 978-80-7392-076-0
- MARÍKOVÁ, Hana, KOSTELECKÝ, Tomáš, LEBEDA, Tomáš, ŠKODOVÁ, Markéta (eds.). *Jaká je naše společnost?* 1. vyd. Praha: SLON, 2010. 446 s. ISBN 978-80-7419-025-4.

MICALČÁKOVÁ, Radka. *Strachy v období rané adolescence*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2007. 152 s. ISBN 978-80-87029-15-2.

MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologická charakteristika osobnosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. 257 s. ISBN 80-246-0240-7.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 1997. 336 s. ISBN 80-200-1289-3.

PIAGET, Jean, INHELDEROVÁ, Babel. *Psychologie dítěte*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000. 143 s. ISBN 80-7178-407-9.

PLAŇAVA, Ivo, PILÁT, Milan. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002. 292 s. ISBN 80-86598-36-5.

PROKOPOVÁ, Alice. *Čtvrtý rozměr zdraví*. In *Výchova ke zdraví II*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita Pedagogická fakulta, 2006. od s. 62–73, 12 s. ISBN: 80-210-4215-X.

PRUDKÝ, Libor a kol. *Inventura hodnot*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. 341 s. ISBN 978-80-200-1751-2.

PRUDKÝ, Libor a kol. *Studie o hodnotách*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 236 s. ISBN 978-80-7380-266-0.

QUESNELL, D. Michael. *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. 209 s. ISBN 80-200-10-78-5.

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. 268 s. ISBN 80-85931-48-6.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti*. 5. vyd. Praha: Grada, 2007. 200 s. ISBN 978-80-247-1174-4.

SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.

SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce*. 1. vyd. Praha: Svoboda servis, 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.

SMÉKAL, Vladimír, LACINOVÁ, Lenka, KUKLA, Lubomír (eds.): *Dítě na prahu dospívání*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2004. 270 s. ISBN 80-86598-84-5.

SMÉKAL, Vladimír, MACEK, Petr (eds.). *Utváření a vývoj osobnosti*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002. 264 s. ISBN 80-85947-83-8.

ŠULOVÁ, Lenka. *Počátky řečového vývoje a specifický vliv mateřské a otcovské mluvy*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2006. 28 s. ISSN 1801-5999.

ŠULOVÁ, Lenka, GILLERNOVÁ, Ilona (eds.). *The Individual and the Process of Socialisation in the Environment of Current Society*. 1. vyd. Praha: MATFYZPRESS, UK, 2008. 254 s. ISBN 978-80-7378-072-2

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

Velký sociologický slovník. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s. ISBN 80-7184-311-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0.

8.1. Internetové zdroje

Česká národní agentura Mládež. *Neformální vzdělávání* (on-line). Poslední úpravy 2011. Dostupné na <http://www.mladezvakci.cz/>.

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. *Vzdělávání* (on-line). Poslední úpravy 2011. Dostupné na <http://www.msmt.cz/>.

Národní institut dětí a mládeže. *Národní registr výzkumů o dětech a mládeži* (on-line). Poslední úpravy 2011. Dostupné na <http://www.vyzkum-mladez.cz/>.

Výzkumný ústav pedagogický v Praze, Národní ústav odborného vzdělávání. *Metodický portál rvp.cz* (on-line). Poslední úpravy 2011. Dostupné na <http://www.rvp.cz/>.

8.2. Vybrané použité výzkumy a výzkumné zprávy

Centre for Comparative Social Surveys, City University (velká Británie):- *The European Social Survey*. <http://www.europeansocialsurvey.org/>

Centrum sociálních a ekonomických strategií, Sociologický ústav Akademie věd ČR: výzkumy realizované v rámci projektu „*Sdílené hodnoty a normy chování jako zdroj posilování sociální koheze a překonávání negativních dopadů sociální diferenciací v ČR*“ (např. výzkum *Rodiče a výchova 2010*).

http://sdilenihodnot.soc.cas.cz/getfile.php?file=19844300&filename=RodiceVychova2010_VyzkumnaZprava.pdf

Department of Sociology, Tilburg University (Holandsko): *European Values Study*. <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>

Factum Invenio s.r.o.: *Mladé hlasy* (2008). <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1225714651.pdf>

Institut dětí a mládeže: *Mládež v České republice* (1996). <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1137846933.pdf>

Institut dětí a mládeže: *Děti, mládež a volný čas* (1997). <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1157352599.pdf>

Institut dětí a mládeže: *Mládež ČR na prahu třetího tisíciletí* (2000). <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1135332867.pdf>

Millward Brown, s.r.o.: *České děti* (2004).

Národní institut dětí a mládeže: *Aktuální problémy mladé generace lidí v ČR* (2006). <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1174039212.pdf>

Národní institut dětí a mládeže: *Zdravé klima v zájmovém a neformálním vzdělávání* (2010). <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1273140196.pdf>

Národní institut dětí a mládeže, Factum Invenio, s.r.o.: *Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit* (2008). http://www.vyzkum-mladez.cz/registr_detail.php?kod=&lang=CZ&id=161

Národní institut dětí a mládeže, GAC, spol. s r.o.: *Klíčové faktory ovlivňující inkluzi dětí se specifickými vzdělávacími potřebami do zájmového a neformálního vzdělávání* (2009). http://www.vyzkum-mladez.cz/registr_detail.php?kod=&lang=CZ&id=200

Národní institut dětí a mládeže, GAC, spol. s r.o.: *Multikulturalita v zájmovém a neformálním vzdělávání* (2009). <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1259756256.pdf>

Národní institut dětí a mládeže, Ipsos Tambor, s.r.o.: *Informovanost a participace mládeže* (2009). <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1259754857.pdf>

Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti: *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD)* (2003).

http://www.espad.org/plugins/literature/Admin/Uploads/espad_web.pdf

RIDEOUT, J. Victoria, FOEHR, G. Ulla, ROBERTS, F. Donald. *Generation M² – Media in the Lives of 8- to 18-Year-Olds*, Menlo Park, California: Henry J. Kaiser Family Foundation, 2010.

<http://www.kff.org/entmedia/8010.cfm>

Sociologický ústav Akademie věd ČR: *International Social Survey Programme*.

<http://www.issp.org/>

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí: *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích* (2009).

http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_296.pdf

World Values Survey Association: *World Values Survey*.

<http://www.worldvaluessurvey.org>

8.3. Související legislativa a koncepční materiály

Evropská komise: *Strategie Evropa 2020 – Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění*, 2010.

Komise evropských společností: *European commission White Paper – A New Impetus for European Youth*, 2001.

Komise evropských společností: *An EU Strategy for Youth – Investing and Empowering, A renewed open method of coordination to address youth challenges and opportunities*, 2009.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha*, Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, Tauris, 2001. 89 s. ISBN 80-211-0372-8.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR*, 2007.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007–2013*.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Strategie celoživotního učení ČR*, Praha 2008, 89 s., ISBN -80-254-2218-2.

Výzkumný ústav pedagogický: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Praha, 2007.

Úmluva o právech dítěte (zákon 104/1991 Sb.).

Usnesení Rady EU o obecných cílech pro participaci a informovanost mladých lidí (2003/C-295/04).

Zákon č. 561/2004 Sb., o základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

NÁRODNÍ INSTITUT DĚTÍ A MLÁDEŽE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

TENTO VÝZKUM JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM
A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY